

INLEIDING
TOT DE
MUZYKKUNDE;

uit klare , onwederfpreekelyke gronden , de
innerlyke gefchapenheid , de oorzaaken van
de zonderbaare uitwerkfelen , de groote
waarde , en 't regte gebruik der

M U Z Y K K O N S T

aanwyzende.

O P G E S T E L D

D O O R

JACOB WILHELM LUSTIG,

*Organift van Martini Kerk ,
te Groningen.*

La theorie de la Musique est auffi fublime , que la pratique en est
delicieufe ; & l'une est auffi charmante pour l'efprit , que l'autre
l'est pour les fens & pour l'imagination. SAUVEUR Hift.
de l'acad. roy. des fciences , 1704. pag. 109. Ed. Holland.

Gedrukt voor den AUTEUR.
Te G R O N I N G E N .

By HINDRIK VECHNERUS, Boekdrukker.

1751.

A A N D E
EDELE MOOGENDE H. HEEREN,
de H E E R E N
BORGEMEESTEREN

E N D E
R A A D T
D E R S T A D T
G R O N I N G E N ,

worden deeze
cerstelingen
cenes
Kweekhofs,
tot bevordering van
grondige muzykaale kennis
aangelegt en neerstiglyk bebouwd,
ten blyke van innige hoogachting
en schuldige onderdaanigheid,
eerbiediglyk opgedraagen,
* 2 D O O R

DOOR

HUNNER EDELE MOOGENDEN

ootmoedigen dienaar

Groningen
den 1sten October.
1751.

J. W. LUSTIG.

VOORREDE

A A N

DEN BESCHIEDEN, MUZYKBEMINNENDEN L E E Z E R.

Quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat mecum; ubi pariter hæsitat, quærat mecum; ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me; ubi meum, revocet me. AUGUSTINUS.

Wat *Baco Verulamius* van de Wysgeerte zeyd, dat ze, *ter loops beschouwt, ons van God afwende, maar, in den grond behandeld, ons tot hem doe wederkeeren,* schynt vry toepasselyk op de *Muzykkunde*, als welke, oppervlakkig aangemerkt, der ydelheid voorspreekt, en, slegts ten halven begreepen, verwarder dan wyzer maakt, doch, met een natuur—wis—en zedekundig oog bespiegeld, op allerhande wyze, tot verheerlyking des grooten Scheppers, tot luister van den staat, tot verheffing des gemoeds, en tot bevordering van deugd kan verstreken. Schoon nu de moogelykheid van *Muzykkunde*, en die van haare ongemeene nuttigheeden, met rede niet in twyfel kan worden getrokken, men ontmoet echter, zelfs midden onder den bloei der muzykaale practyk, weinig *grondige muzykaale kennis*. Deeze aanminnige weetenenschap, valt namelyk, wegens haare uitgestrektheid, en het vereischt nadenken, niet onder het bereik van ieders bevatting. Wie, door de streelende zoetigheid der Muzyk verrukt, als enkel oor wenscht te wezen, dien staat het hoofd zo weinig naar 't oordeelen en redeneeren over de uitwerkselen, dat hy veeleer alles, wat

V O O R R E D E.

niet daadelyk klinkt, en 't genot der zielroerende harmony eenigzins belet, als hinderlyk aanmerkt. Ook verdient de bevatting van *regelen*, zonder die van de *gronden*, op welke dezelve steunen, geenzins de benoeming van *grondige*, maar slegts, van *gemeene kennis*.

De meeste vermaarde wysgeeren van den ouden tyd hebben iets over de Muzyk geschreeven; ja, gelyk het nieuw- en volledigste muzykaal woordenboek, in 't jaar 1732, door eenen *Waltther*, een geleerd Organist in Weymar, uitgegeven, over de 3000 muzykaale auteurs, van allerhande soort, bybrengt, men zeid niet te onregt, dat de boekeryen gemeenlyk meer muzykaale geschriften bevatten, dan menig geleerd bezitter zig wel verbeeldt. Doch genoomen, iemand had alle die werken by elkander, en 's menschen leven ware toereikende tot het lezen, onderzoeken en schiften van zulk eene menigte tegenstrydige gevoelens; ieder geschrift, 't welk den tytel *de Musica* voert, koomt op verre na niet toe aan de muzykaale *compositie*, als 't voornaamste praetykaale gedeelte, maar de meeste, verhandelen slegts zommige, op eene wiskonstige leeft geschoeide, voorleeringen, eenige eigenschappen der muzykaale toonen betreffende; en 't is bekend, dat men, noopende derzelver geboorte, voortplanting en werking, zelfs by de geleerdste grieksche en latynsche muzykschryvers, hoe deftig hunne pooging, anderen te verlichten, ook zy geweest, een bondig onderdriegt te vergeefs zoeken. Zederd nu de Natuurkunde, naa de uitvinding der lugtpomp, in ongelyk fraaier gedaante verscheen, kreegen de geleerden de handen zo vol werks, dat ze, om de Muzyk weinig denkende, het nader onderzoek daar

V O O R R E D E.

daar omtrent aan de muzykoeffenaaren van
 professie overlieten; terwijl deeze, van 't spoor
 hunner voorgangeren, die het op treffelyke
 weetenschappen neerstig plagten toe te leggen,
 alleenskens verder begotten af te wyken: hoewel
 men, volgens billykheid, ook niet kan ontken-
 nen, dat er tot een wydloopig studie meer tyd
 overschoot, toen de Muzykkonst nog als in de
 wieg lag. Ze bereikte vervolgens, als een kind
 van weelde, van tyd tot tyd rykelyker gekoesterd,
 en prachtiger uitgedoft, haare mannelyke jaaren;
 doch, de opvoeding was juist de beschaafdste
 niet: de componisten verborgen zig namelyk
 achter wolken van nooten-getuigen gaven ge-
 stadig meer gelegenheid tot nadenken aan de hand,
 maar beriepen zig, zelfs in dingen, omtrent de
 welke ze waarlyk niet onkundig behoorden te
 weezen, op de geleerden. Ieder schoof de theory
 van zig, eenen anderen op den hals; *de wysgeer-
 ren verlieten de Muzyk, en de muzykoeffenaars,
 de wysgeerte*: geen wonder dan, dat de Muzyk-
 kunde eindelyk een verwarde boedel wierd, die,
 bykans alleen door schoolvossen behandeld, wei-
 nig oplettendheid van galante liefhebbers en van
 schrandere onderzoekers, scheen te verdienen. Het
 is waar, Italien, Vrankryk, en inzonderheid Duitsch-
 land, pronken met verscheiden fraaie muzykaale
 ontwerpen; het ontbreekt ons zekerlyk ook niet
 aan kleine *lichten*, tot heerschappyye des nachts;
 aan onnutte lasten, die leezers van een gezond
 verstand walging verwekken; maar wel, aan een
 grondig, uitvoerig, bruikbaar muzykaal Syste-
 ma, en in 't gemeen, aan zodanige theoretische wer-
 ken, die het weezentlyke klaar open leggen; die
 van duistere zaaken en konstwoorden bondige
be-

V O O R R E D E.

beschryvingen geeven; die niets zonder bewys voordraagen; die niet slegts regelen voorschryven, maar zelfs haare bronaders ontdekken; die werkingen uit haare oorzaaken verklaren; die, volgens de orde der natuur, het navolgende uit het voorgaande afleiden, en, verre van alles, dat naar verwaandheid gelykt, in eene vloeyende schryfwyze, niets ter neer stellen, wat niet tot de verlichting des leezers konne strekken; niet naar waarheid-en deugdliedde smaake. Om er zo iets op te speuren en nuttig aan te wenden, deed de blaakende weetlust my, in de dagen der jongelingschap, te Hamborg, onder het gestadig genoot van fraaie kerk-tooneel-en kamermuzyk, niet alleen verscheiden oude en nieuwe muzykaale geschriften doorzoeken, maar zelfs by den alomvermaarden Muzykgeleerden, den Heer Kapelmeester *Mattheson* een privaat collegie over de Muzykkunde (de *Scientia melodica*) houden; doch, nergens volkomen zekerheid ontmoetende, vondt my krachtig aangenoopt, buiten 't gewoel der groote wereld, schoon in een laager muzykaale rang, dan misschien anders had moogen begeeren, de geheele zaak eens bezadigd, en derwyze, als of ze nog nooit onderzocht ware geweest, te overweegen; waar toe zig dan, kort daar naa, onder faveur van één der fraaiste, my gunstiglyk toebetrouwde, muzykaale puikjuweelen van Nederland, eene gewenschte gelegenheid opdeed. Deeze zederd altoos als des Hemels wenk, vlytig te studeeren, aangemerkt hebbende, zyn meer dan twee maal seven hier doorgebragte jaaren in myne oogen als eenige dagen. Yverzugtig wordende voor de glory des geletterden Nederlands, begoft het my gevoelig te sinarten, dat de geleerde *Brossard*, opsteller van zeker
be-

V O O R R E D E.

bekend *Dictionaire de Musique*, te Amsterdam gedrukt, naa 900 muzykaale auteurs, van allerhande natien, te hebben opgeteld, pag. 361 rondborstig dorst verklaaren, nog nooit eenige muzykaale verhandeling in de nederlandsche taal, al zo weinig als in de deensche, zweedsche, poolfche en hongarsche, te hebben kunnen ontdekken, en, dat de hollandsche uitgeever deezen slag niet beter wist af te keeren, als door zig op zeker troostryk boekje, te Franeker uitgekoomen, namelyk van de kosteraale fabrique eenes *Claas Douws*, te beroepen; innig wenshende, in staat te geraaken, alle rede tot diergelyk verwytt voortaan naar uiterste vermoogen te helpen beneemen; zo moogelyk, aan Neerland mede te deelen, wat praalzieken buitenlanderen tot een voorwerp van bewondering kost verstrekken; ten minsten, in deeze zwaare, wydloopige materie, nader te koomen dan myne voorgangeren. *Wat de Muzyk zy, behoeft men*, volgens zeker nederduitsch muzykboekje, *wel juist niet eerst te zeggen*, als zynde zulks namelyk bekend genoeg; eene heerlyke methode waarlyk, om er zig beknoopt af te maaken, in een onderwerp, 't welk, myns oordeels, zo moeyelyk is, als er ooit iets kan worden verzonnen. Het scheen my derhalve noodigt en raadzaamst, altoorens te tragten, van den aardt, de werking, en 't regte gebruik der Muzyk een duidelyk begrip te geeven zo wel aan *geletterde* leezers, die oordeelkundige aanmerkingen- als aan *galante*, die iets, dat naar geestigheid smaakt- en aan *ongeoefende*, die het ligt bevattelyke voor anderen beminnen. Deezen allen de achting voor eene betooglyke leerwyze, voor zo verre dezelve het verstand krachtiger bestraalt, meer of min in 't hart geschreeven

* 5

zynde,

V O O R R E D E.

zynde, levere deeze *eerftelingen* in zodanige orde, die naar eene betooglyke, vry wat gelykt; echter, zonder *demonftreer zugt*, en zonder het verheven woord *betooging* te gebruiken: eensdeels, om deffelfs majesteyt niet te ontwyden, en anderdeels, om dat menig leezer, ja, volgens zommigen, der vrouwelyke Sexe in 't gemeen, by 't hooren noemen van deeze bewoording, een foort van vreeze en trilling pleegt te bevangen. Immers, daar wy hier te lande van kerken tooneel-muzyk niets-ja, zelfs van eigentlyk zogenaamde zangmuzyk, weinig te zeggen weeten, en dus, als by gebrek van prompte wiffelen, eenige moden ten achteren zyn; men dient den boog niet al te hoog te fpaunen, daar aan den voorftand van *galante* leezeren der Muzyk grootelyks gelegen legt.

Wyders, zonder my eenigzins in te laten met de beuzelingen der muzykaale geeftdryveren, die eene aanftaande hemel-muzyk, gelykfoortig aan de onze, te beweeran, en, door de muzykaale drieklanken, verborgendheden des geloofs op te helderen tragten; ik wensch innig, dat myne geringe, zwakke pen worde verwaardigd en befthierd, de Muzykkonft ook op eene *ftigtelyke* wyze voor te ftellen, of hen, die langs den weg en midden onder 't genoot van zinnenftreelende geneugtens het gemoed behoorlyk weeten te verheffen, eenige aanleiding te geeven, de wonderen, die zig hier middagklaar vertoonen, te behartigen, de edle Muzykkonft te vergefteelyken; en tot verheerlyking des grooten geevers aller goede giften te befpiegelen.

Schoon ik nu, niet om eenige belezenheid te kennen te geeven, maar uit een foort van afkeer, met vreemde veeren te pronken, en teffens, om
fraaie

V O O R R E D E.

fraaie gedagten van uitheemschen tot de kunde myner landgenooten, in vreemde taalen onbedreeven, over te brengen, verscheiden auteurs, ja, alle die my thans niet zyn ontvallen, getrouwelyk aantrek, ik vertrouw echter, dat de bedreevenste lezer hier meer oplossing van allerhande muzykaale geheimen, dan elders, zal aantreffen; ja, schoon hier zekerlyk geene muzykaale kinderlessen, maar zaaken van 't uiterste gewigt, voordraag, en, elke waarheid aan ieder niet bevattelyk gemaakt kan worden, ik vertrouw nochtans, dat ook de ongeoeffendste, hier iets weetenswaardigs, naar zyne vatbaarheid geschikt, al was het slegts de muzykaale geschiedkunde, ontmoeten, en dus de muzykaale kennis algemeener worden zal.

Ik noem myn opstel eene *inleiding*, vooreerst, om dat het my voldoet, als de tytel het boek helpt verkoopen. Ten tweeden, om dat ik het voor geen volledig muzykaal Systema, maar slegts voor iets, dat daar toe den weg baanen, en tot verder nadenken dienen kan, uitgeef. Ten derden, om dat ik, schoon zommige deelen uitvoerig genoeg verhandelende, vryheid wil behouden, van zodanige, die zig zonder muzyk-nooten geenzins duidelyk laten verklaren, vooreerst af te stappen, en achter myn tafereel te luisteren, of myne voorstellen wat opgang hebben, in welk geval het tweede en derde, bykans gereed leggende, werk eerlang staat te volgen. Ten vierden, om dat ik het vonnis over myn maakzel, zonder het zelve te pryzen noch te laaken, aan 't oordeel des schranderen, bescheiden lezers volstrekt overlaat.

Keur ik zommige, my ongegrond schynende, stellingen mynes gemelden eertyds hooggeëerden
mu-

V O O R R E D E.

muzykaalen leermeefters , en van andere vermaarde lieden , zedig af , ik bedien my , volgens deszelfs raad en voorbeeld , behoudens alle fchuldige hoogachting en onderwerping , van zodanige vryheid , als in de republyk der geletterden altoos mag en moet ftand grypen ; en noem ik doorlugtige fchryvers , kortheids halve , flegts zo , als hun naam is , ik wil eveneens verftaan weezen , als of er t'elkens , de hoogerwaarde , hooggeleerde , hoogedel geftronge enz. by ftond.

Aangaande myne fchryfwyze en fpelling , ik meen daar omtrent by de geene , die een weinigje toegeevendheid willen gebruiken , niet veel ontfchuldiging te behoeven.

Mogt er eens een tweede druk worden vereifcht , hy kan uitvoeriger en , in verfcheiden opzigten , befchaafder voortkoomen , gelyk tog de ondervinding beft leert , hoe naauw het met de correctie van een eerfte werk , vooral wanneer men zig door gefladige bezigheden omringd vindt , luffere ; doch , de tegenwoordige orde der afdeeldfelen [§§] , zal onveranderlyk dezelfde blyven , ten einde my in alle volgende muzykaale gefchriften op deeze grondlegging , uit welke alle byzondere muzykregelen meen af te leiden , te kunnen beroepen ; en , nader verzekering ontfangende , dat dit ontwerp der nakoomelingfchap waardig worde bevonden , ben niet ongeneegen , het eens , by gelegenheid , in de fransche en hoogduitsche taal over te zetten.

Ontdekt inmiddels een hoogverlicht leezer in myne ftellingen eenige misflagen , ik ben al te wel verzekerd , dat de Muzyk my veel te groot is , en , ik haar veel te klein ben , als dat dezelve in 't minfte zoude willen verdedigen ; ja , kan iemand de geheele Kraam , door kracht van reden , om verre
wer-

V O O R R E D E.

werpen, zal het waarlyk met vermaak aanzien, als flegts de aanwas der edlen Muzykkunde er door kan worden bevorderd.

By onzydige, welmeenende konst-enamptgenooten, verhoop, door het pluimkje, 't welk hier onzer professie getragt heb op te zetten, geenen ondank te behaalen; en gezwooren liefhebbers van bedillen en twiften, willen ze hen zelve niet benadeelen en ten toon stellen, dienen my door de roemwaardigste, nadrukkelykste wapenen, namelyk, door iets bondigers voort te brengen, hoe eerder hoe liever, te koomen wederleggen.

Si mentior, si fingo, refelli cupio; quid enim laboro, nisi ut veritas in omni quaestione explicetur.

Cicero. *Quaest. tusc.* 3.

TAFEL

T A F E L

D E R

T E V E R H A N D E L D E

O N D E R W E R P E N .

V an de MUZYK in 't gemeen.	Pag. 1
Van de MUZYKKUNDE	19
Van de TOONKUNDE	34
Van de MUZYKAALE STOFFE	94
Van de EIGENSCHAPPEN DER GEBRUIKELYKSTE INTER- VALLEN.	121
Van de TEMPERING der muzykaale intervallen.	148
Van den MUZYKAALEN GEEST.	153
Van de MUZYKAALE HARMO- NY in 't gemeen.	168
Van het VORMELYKE der Muzyk.	187
Van	

Van de MUZYKAALE GESCHIED- KUNDE.	209
Van de WERKING, en de NUT- TIGHEID der MUZYK in 't gemeen.	263
Van de WAARDE der Muzyk.	284
Van het OOGMERK der MUZYK.	289
Van het WEZEN der Muzykkonst.	297
Vande geestelyke- of KERKMUZYK.	311
Van 't MUZYKAAL BEHAAGEN en MISHAAGEN.	323
Van de NUTTIGHEID der MU- ZYKKUNDE.	334

Eenige ingesloopte drukfeilen vooraf aldus
te verbeteren.

Bladzyde	§	regel	staat	lees
7		15	bunte	bonte
27	27	18	tegensteld	tegengesteld
32	31	3	§ 20	§ 14
37		3	manischeefche	manicheefche
47		3	volmaakte	volmaakte
51	57	not. a	beau. loc. cit. pag.	beau. pag.
55		16	en	een
56		6	§ 36	§ 37
90		1	des kleiner	des te kleiner
91	100	1	van de	van trillende
102		15	gemakkeyk	gemakkelyk
103			§ 112	§ 110
144	177	6	vier	twee
156	193	3	bekent	betekent
183		18	vermak	vermaak
195			§ 181	§ 232
196		1	schillende	verschillende
207	245	15	leegers	leezers
220		24	Paopheten	Propheeten
287		11	Socrates	Seneca

De overige feilen gelieve de lezer of te verbe-
teren of te verschoonen.

INLEIDING

TOT DE

MUZYKKUNDE.

Van de MUZYK in 't gemeen.

§. i.

DE MUZYKKONST BESTAAT UIT WEL— EN WANLUIDENDE, ENKELE EN SAMENSTEMMENDE TOONEN VAN VERSCHILLENDE HOOGTE, DUURZAAMHEID EN STERKTE, DIE IN MAATGEZANG DERWYZE AANEENGESCHAKELD VOORTKOOMEN, DAT ZE TOT DIENSTIGE, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHELYKEN GE-MOEDS KONNEN STREKKEN.

Allerhande foorten van TOONEN zyn hier het *stoffelyke*. Aaneengeschakelde toonen, op eene zingbaare wyze en in het afgemeeten tyd-stippen voortgebracht, noem ik MAATGEZANG; deeze term drukt het *vormelyke* der zaak eigenaardig uit, gemerkt de bewoording *Muzyk* aldaar, waar of *zang* of *maat* ontbreekt, nooit plaats vindt. Betreffende de wyze der vereischte aaneenschakeling, het *oogmerk*, tot welks bereiking de toonen, als middelen, zullen dienen, stelt hier de wet, en het waare oogmerk

A wordt

wordt ons kennelyk door naspeuring, hoe de toonen tot bevordering onzer volmaaktheid best zyn aan te wenden. Maatgezang tot bereiking van het vereischte oogmerk bekwaam, noem ik dan *Muzyk*, in tegenstelling van alle zodanige toonmengelingen, die of tegen het waare oogmerk aanloopen, of gantsch niets uitdrukken, of geheel iets anders, dan ze uit te drukken behoorden. Deeze gegeeven beschryving, welker bondig- en vrugtbaarheid eerlang nader zal blyken, stel ik tot een grondilag aller myner muzykaale verhandelingen.

§. 2.

Alles, wat tot de Muzyk onafscheidelyk behoort, er toe aanleidt, en er uit voortspruit, draagt de benoeming van MUZYKAAL. Dusdanigedingen noemt men te mets, by verkorting, *Muzyk*, ten welken opzigt die bewoording zelfs tot het genootschap van muzykoeffenaaren, muzykaale instrumenten, alerhande foort van nooten-papieren enz. overgaat.

§. 3.

Stellingen, volgens welke men over muzykaale dingen oordeelt, en zig in't voortbrengen van maatgezang gedraagt, heeten MUZYK-REGELN. Deeze worden verdeeld in *natuurlyke*, die het talent zelf, zonder overieg, aan de hand geeft, en in *Konstregelen*, die men of door eigen nadenken, of, voor zo verre ze aanmerkingen zyn van schrandere onderzoekers, door toedoen van anderen verkrygt. Op dien voet noemt men *natuurlyke muzyk*, wat volgens *natuurlyke- en Konstmuzyk*, wat door behulp van konstregelen wordt voortgebragt; eene onderscheiding, die men hier zo weinig als in de redeneerkunde, en elders, van de hand kan wy-

MUZYK IN 'T GEMEEN. 3

wyzen, nademaal de ondervinding klaarlyk leert, dat wy, in veelerlei voorvallen, regelen, die wy slegts verwardelyk begrypen, naauwkeurig in acht te neemen en werkitellig te maaken vermoogen.

§. 4.

De kunde, bespiegelende kennis, of weetenschap van de Muzyk, bekend onder de bewoording van *muzykaale theory*, noem ik MUZYKKUNDE, ter onderscheiding van de *muzykaale practyk*, uit hebbelykheid in 't werftellig maaken van muzykaale regelen bestaande, en, van derzelver uitwerkselen; de MUZYK. De *theory* vormt begrippen, oordeelt en redeneert, zonder iets in 't werk te stellen, de *practyk* slaat hand aan 't werk, brengt maatgezag voort, en stelt zekere regelen in oefening, zelfs zonder den aardt der voortbrengselen, en de regelen, op welke de uitvoering steunt, altoos vooraf te overweegen. Schoon nu de muzyk kennis van allerhande dingen, ja, by aldien men er bondig over tragt te redeneeren, grondige kennis, of weetenschap, vereischt, en de muzykkunde alleen ons leeren kan, wat de muzyk zy, en wat er al toe behoore; hier uit volgt nog al zo weinig, dat de muzyk uit theory en practyk bestaa, of, als een weetenschap en konst zy aan te merken, als, dat de kennis van eene zaak geenzins verschille van de zaak zelve, of, dat de fluitrede, wat weetenschap vereischt, is zelf een weetenschap, klem hebbe. Immers, de uitdrukkingen *er is muzyk*, *er zal muzyk wezen*, hebben enkellyk haare opzigt tot maatgezag, 't welk luidrugtig tot de gewaarwording koomt, en er toe overgebragt kan worden. Kortelyk, de muzykkunde bestaat uit stellingen; de muzyk, uit maatgezag.

§. 5.

Muzykaale toonen kunnen op tweederlei wyze worden aaneengeschalkeld, *achter elkander*, in enkele toonen, van welke men namelyk slegts één ter tyd hoort, en *achter- en neffens elkander*, des noemt men een verband van enkele toonen, op eene zingbaare, welgeregelde wyze achter elkander volgende, eene voize, zangwyze of MELODY, en samenstemming van verschildende toonen, HARMONY. De melody is 't geene, dat ons eigentlyk tot de muzyk aanloopt; dat den grond legt tot de harmony; ja, 't geene, waar door de oude Grieken de muzykaale wonderen, van welke de geschiedenissen zo breed opgeeven, bykans alleen hebben uitgevoerd; gelyk zy door edle eenvoudigheid— en klaarheid zekerlyk meer op 't gemoed vermag, dan wanneer haare schoonheid door gestadig tegen elkander twistende harmony wordt beneveld. Echter, 't is in 't gemeen waar, dat enkele toonen te weinig stofte tot nadenken aan 't verstand verschaffen; dat de nadruk der melody van de harmony afhange; dat eene fraaie melody een welgeschapen, bezielde, doch ongekleed lighaam verbeelde, 't welk, niet tegenstaande het reeds door natuurlyke begaaftheden aan oplettenden tot een waardig voorwerp van bekoorlykheid en bewondering verstrekt, zig in een zinnelyk gewaad van harmony met meerder deffigheid kan vertoonen; kortelyk, dat het oogmerk der muzyk niet door de melody alleen, maar door wyfelyk vereende melody en harmony zy te bereiken.

§. 6.

Maatgezag, 't welk als een byzonder gedeelte der muzyk, en als op zekere wyze tot bereiking van haar algemeene oogmerk toereikende, wordt aangemerkt, noemt men een MUZYKSTUK. Daar men zeer verscheiden zaaken, ieder op gantsch verschillende manier, klinkende kan uitbeelden, er zyn allerhande *stach* van muzykstukken ingevoerd, die zig ieder, innerlyk, door den styl, de schryfwyze of trant, en uiterlyk, door de schikking, van anderen onderscheiden, en uit welke weer verschillende *soorten* voortspruiten. Hoewel nu ieder maatgezag nog geen muzykstuk is, maar zelfs ieder gedeelte van dien deeze benoeming draagt, ieder muzykstuk bestaat uit maatgezag, en de geheele muzyk, al zo wel als haare zusters, de dicht- en redenrykkonst, die met haar eenerlei oogmerk hebben, uit zekere stukken, welke als deelen, die een geheel stellen, ook ieder in 't byzonder *muzyk* worden genoemd; ja, aangezien de wyzen van uitdrukking grootelyks van elkander kunnen verschillen, uit stukken van zeer ongelyke waarde, des men te regt onderscheid maakt tusschen een *muzykstuk*, en, een *sraai*, *treffelyk muzykstuk*. Inmiddels, daar alles, wat by een muzykstuk aanmerking verdient, of tot de *melody* of tot de *harmony* behoort, men verdeelt alle hier te pas koomende muzykaale regelen in *melodische* en *harmonische*.

§. 7.

Het werk der muzykaale practyk bestaat in het uitvinden, opstellen en uitvoeren van muzykstukken. De beide eerste dingen noemt men muzykaale COMPOSI-

TIE. en iemand, die in dusdanige redenrykkonst (musica poetica) eene hebbelykheid bezit, eenen **COMPONIST**: immers, het woord *wysvinder*, by zommigen gebruikelijk, hoetoereikende het ook in Noach's tyd mag zyn geweest, drukt hedendaags de zaak gantsch niet volledig uit. *Uitvinden* onderstelt *denken*, inzonderheid, *muzykaale vinding*; en 't *opstellen* brengt mede, dat men zyne gedachten door bekende tekenen weete aan te duiden, ten einde anderen, zulker tekenen kundig en tot de uitvoering bekwaam zynde, des opstellers meening bevatten, en zingende en spelende voordragen kunnen. Jeder denkt niet behoorlyk, en ieder, die zodanig denkt, weet zig niet naar vereisch uit te drukken; hier van daan allerhande flach van slegte, goede en deftige compositie. Wie zig dan behoorlyk uitdrukt, die moet zekerlyk ook zodanig denken.

§ 8.

De onderwerpen der muzykaale compositie zyn, ten opzigt der verschillende muzykaale instrumenten, vocaal-en instrumentaal, of **ZANG- en SPEEL-MUZYK**, ieder een byzonder soort van melodyen vereischende; en ten aanzien der verschillende plaatsen, alwaar men muzyk uitvoert, of veel-eer, der verschillende voorwerpen en bedryven, naar dat dezelve geest- wereld of huislyk zyn, **KERK- TOONEEL- en KAMER-MUZYK**, in ieder van de welke de componist zig, naar vereisch van 't oogmerk, in eenen byzonderen styl moet weeten uit te drukken.

§. 9.

De weezentlyke deelen der muzyk bestaan in de **COM-
PO-**

POSITIE, en in de luidrugtige UITVOERING, zingende en spelende geschiedende. Allerhande dingen tot uitbeelding, aanduiding en verwekking van toonen bekwaam, worden, representerender wyze, toonen genoemd; op dien voet bevat ieder geschreeven en gedrukt muzykstuk toonen, en maatgezag, ja, ieder behoorlyk opgesteld muzykstuk, maatgezag 't welk tot het vereischte oogmerk kan strekken (§. 1), wordende dus, gelyk het van de uitvoering slegts als woorden van stemmen verschilt, al zo wel in een eigentlyke zin muzyk, als geschreeven en gedrukte woorden, die bondige redeneeringen uitdrukken, oratien en gedigten genoemd. Voorts, de termen diatonyke- of voltoonige- cromatyke- of bunte chooraal-figuraal-muzyk, en alle diergelyke afnoemingen, hoedanige men in menigte kan verzinnen, hebben enkelyk haare opzigt of tot de *compositie*, of tot het zingen en spelen.

§. 10.

Maatgezag, zonder tyd tot nadenken en voorgestelde tekens te behoeven, uitgevonden en voortgebragt, draagt de benoeming van muzykaale FANTASIE. Menig overvliet, die, door aankweeking van muzykaal talent, als eenen bron van gestadig opwellende welluidendheid in zynen geest heeft gegraven, laat aldus allerhande aardige invallen hooren, gelyk menig gebooren digter zonder tyd tot beraad, zinryke gedagten, ja, geheele redenvoeringen in vloeiende vaarzen weet te uiten. Dusdanige uitwerkselen dient men volgens de verschillende gesteldheid der verbeeldingskracht, als werkoorzaak, en naar den verschillenden graad van de hebbelykheid des voortbrengers, in on- en welge-regelde te verdeelen, en ten opzigt deezer laatste

foort de termen *fantaisie* en *fantaisieeren* in een goede zin, als konstwoorden, zelfs dien van een *muzykaal fantast*, als eenen eernaam, op te vatten. Ondertusschen, daar de werking onmoogelyk meer kan insluiten dan de oorzaak, en dus welgeregeld zingen en speelen, welgeregelde begrippen onderstelt; welgeregelde muzykaale *fantaisie* is een foort van *compositie voor de vuist*, vloeiende uit eene hebbelykheid in- althans, uit eenige bevatting van de compositie; ja een hooge graad van muzykaale volmaaktheid, gemerkt men hier, als in een zelfde oogenblik componeert en uitvoert, welspreekendheid in maatgezang vertoont, en eenen *muzykaalen redenaar* verbeeldt.

§. 11.

Men ontmoet in 't gemeen drierhande slach van muzykoeffenaren. 1. Zommigen, die de beste regelen als op den duim weeten, over de geheele zaak bondig oordeelen, ja, de zogenaamde grondtoon der muzykstukken, of het uit A, B, C, D enz gaa, van verre kunnen raaden, en nochtans door geen middel zo verre zyn te brengen, dat ze de muzykaale maat stiptelyk treffen. 2. Anderen, die niet alleen fraai naar nooten zingen en speelen, maar ook aardig *fantaisieeren*, doch in 't opstellen van hunne muzykaale gedagten als onoverwinnelyke zwaarigheid vinden. 3. Eenige weinige, die zig zonder veel moeite op alle verzinnelyke wyze behoorlyk weeten uit te drukken. De eerste dienen best tot *toehoorders*; de tweede, tot *zang- en speeloeffenaars*; de derde, tot *componisten*.

§. 12.

DE MUZYK IS EEN KONST. De ondervinding leert, dat op verre na ieder niet naar believen in het speelen en zingen, veel min in de muzykaale fantaisie en compositie vorderen, ja, dat menig onvermoeid, schrandder liefhebber alles, behalven de muzyk, leeren konne; dienvolgens, dat het voortbrengen van maatgezag hebbelykheid in nuttige aanwending van aangebooren begaaftheden, door werkzaamheid van zekere lighaamlyke leden aan den dag gelegd, vereifche en te kennen geeve. Dusdanige hebbelykheid noemt men gemeenlyk *Konst*, om dat ze het geene is, dat er in ons toe wordt vereifcht; echter, ze is niet de *Konst* zelve, maar de praetyk naar wensch gelukt zynde, kunnen de uitwerkselen eigentlyk eerst zodanig heeten: te weten, niet het componeeren, zingen en speelen, maar het behoorlyk gecomponeerde, gezongene en gespeelde, is *muzyk* of *muzykkonst*. Inmiddels, het woord *Konst* geeft te kennen. 1. De muzyk zy geen *handwerk*, of een bedryf, 't welk ieder, die met genoegzaame sterkte des lighaams is voorzien, en den arbeid niet schuuwt, naar believen kan leeren en oefenen, maar vereifche *talent*, of aangebooren begaaftheden. 2. De hebbelykheid zy hier niet van natuur voorhanden, maar, een *vrugt van neerstige oefening*. 3. De *lighaamelyke werkzaamheid* onderscheide haar van een *weetenschap*, als welke insgelyks talent en hebbelykheid vereifcht, doch alwaar het inzonderheid op gemoedskrachten aankoomt. Wie nu ziene hebbelykheid in 't voortbrengen van maatgezag bezit, die heet een *muzykkonstenaar*, en des te grooter *Konstenaar*, naar dat hy in meer deelen der *Konst*

grooter talent en hebbelykheid vertoont. Ja, men kan zelfs aan de geene, die slegts volgens natuurlyke regelen (§. 3) iets aardigs voort te brengen vermoogen, den titel van Konstenaaren met rede niet betwisten, maar heeft hen veel eer voor gebooren Konstenaaren te houden, aangezien het talent, als een gift des hemels billyk boven alles, wat onze vlyt ooit vermag, verdient te worden gewaardeerd, en, het in *Konsten*, als zodanige, niet aankoomt op het *weeten*, hoe het met den aardt der voortbrengfelen eigentlyk in zyn werk gaa, maar alleenlyk, op het *konnen* voortbrengen, gelyk ze ook daar van de benoeming schynen te draagen.

§. 13.

Het zingen en speelen naar nooten heeft groote overeenkomst met LEEZING. Deeze leezing geschiedt niet alleen *overluid*, maar, voor zo verre iemand, die een onbekend muzykstuk in 't oog krygt, uit kracht van muzykaal gehoor, den zin ten eersten klaar bevat, en dus *als door de oogen hoort*, ook *zagt*, als binnens-monds. Dat nu ieders opstel fraai zoude luiden, by aldien de leezers besleepenheid genoeg hadden en gebruikten, is al zo weinig moogelyk, als dat ieder steen een diamant, ieder klomp een mercurius, konne worden, of, dat ieder gedigt zig derwyze late leezen, dat er geeft en aardigheid in koome uit te blinken. Voorts, de opsteller moet *wel ter taale* weezen, en zig zodanig uitdrukken, dat anderen zyne gedagten vatten, overneemen, en leezende voordraagen konnen: ondertusschen, men vereischt in deeze zinryke, *geestige taal*, tot ieders gebruik juist niet bestemd, boven al 't geene, dat er anders tot goede leezing behoort.

muzy.

muzykaale methode , of byvoeging van allerhande kleine en groote gevoeglyke cieraaden , coloratuuren of *agrementen* genoemd. Deeze schryft men aan de muzykaale leezers zelden ftiptelyk voor , maar ftelt ze liever in hunne keur , ten einde hen ook tot het vertoonen van hunne eigene gaven des te meer gelegenheid te geeven ; en zy , leezers , doen in deezen niet meer , dan de titel van *Konstenaar* mede brengt : want kwam er gantsch geen vinding te pas , men zoude hun bedryf van een handwerk niet al te wel kunnen onderscheiden. Daar nu de muzykaale toehoorders niet alleen ooren , maar ook *oogen* hebben , en ieder myne als een tong kan verbeelden , het *air* of de gebaardemaaking eenes muzykaalen redenaars en leezers koomt hier insgelyks in zonderlinge aanmerking. Componiften verschillen dan in 't gemeen van 't gros der zang- en speeloeffenaaren als auteurs , van leezers ; ja , volgens zommigen , als bouwmeesters , van werklieden ; als konstschilders , van maalers , en te mets zelfs , als Hoogleeraars in de welsprekendheid , van lée-aanzeggers. Menig is slegts tot één zaak , en ander , tot verscheiden dingen , doch niemand , tot alles bekwaam. Menig braaf auteur is een onnozel lezer , en menig deftig lezer , een sober auteur. Inmiddels , naar dat de muzykaale leezers meer talent , en handigheid op hun instrument , meer ervaarendheid in de muzykaale theory , voornamentlyk in de compositie , meer methode en een beter *air* hebben , munten ze ook boven elkander uit ; en het volgt van zelve , dat de achting , die een treffelyk lezer verdient , by die eenes prulligen auteurs gantsch in geene vergelyking kooome. Men ontmoet ook zomwylen leezers , die byzonder wel naar *muzykaale redenaars* (§. 10) gelyken ,

by

by voorbeeld , opera-zangers , die hunne lessen van buiten , als of het uit den geest voortkwam , op te zeggen , en zig met fraaie mynen te uiten weeten , en anderen die vocaale en instrumentaale stukken met zulke uitneemende agrementen verryken , dat de componisten , zig zelve overtroffen vindende , te mets als in verrukking uitroepen : *gelukkige Achilles , die eenen Homerus tot geschiedenisfchryver heeft.*

Zeker muzykkundige Krygsheld vergelykt de muzykaale en de militaire chargen aldus : *Surintendant* , of opperopzighebber , verbeeldt Capitein Generaal. *Opperkapelmeeſter* , of eerſte directeur van vorſtelyke hofmuzyk , Generaal. *Kapelmeeſter* , Generaal Luitenant. *Vice Kapelmeeſter* , Generaal Majoor. *Kapel-directeur* , Brigadier. *Cantor* , of beſtierder van Kerk-muzyk , Overſte. *Concertmeeſter* , Overſte Luitenant. *Organift* , Majoor. *Orgel- en instrumentmaaker* , Artilleriemeester. *Eerſte diſcant-ſtem* , Capitain van de Cavallerie. *Tweede diſcant* , Capitain Luitenant van dezelve. *Altift* , Luitenant. *Tenorift* , Sous Luitenant. *Baſſift* , Cornet. *Eerſte Violift* , Capitain van de Infanterie. *Tweede Violift* , Luitenant van die. *Altviolift* , vaandrig. *Generaalbaſſift* , plaats-majoor. *Baſſonift* , ſergeant. *Violoncellift* , capitain d'armes. *Eerſte boboiſt* , Capitain van de Dragonders *Trompetter* en *waldbornift* , conſtapels. *Copiſt* , Ingenieur. *Her Koor* , gemeene. Ziet *Mattheſon's* Kleine general-baſchule. pag. 56.

§. 14.

De Compoſitie is het voornaamſte gedeelte der muzykkonſt.

Er was weinig kans om ooit goede zangen ſpeelkonſtenaars aan te kweeken , ten zy men hunnen ſmaak door behulp van voorhanden muzykſtukken in de regte plooyen konde leg-

leggen; en genoomen, het getal van fraaie muzykaale fantasten ware zo groot, als het in der daad klein is, ja, ieder muzykoeffenaar konde reeds van natuur aardig fantaseeren, er was evenwel geen middel tot overeenstemming in concerten, veel min, tot muzykaale verlustiging van afweezenden, zonder *compositie*. Zy beschikt de beide eerste dingen van de drie, op welke het in de muzykaale practyk aankoomt (§. 7), des van zelve volgt, dat men haar als 't roer van het schip, als den grondslag en de bronader aller welgeregelde samenstemming hebbe aan te merken. Daar ze inmiddels in uitvoering van zekere melodische en harmonische regelen (§. 6) bestaat, ik reken ze, niet in navolging van zommige hedendaagsche muzykgeleerde (*a*), tot de *theory*, maar tot de *practyk*, en noem ze *Konst*, geen *wetenschap* (§. 4). Nochtans, buiten tegenspraak het voornaamstegedeelte dier konst zynde, de schoonfchynende beschryving, *de muzyk is een Konst om lieflyk te zingen en te speelen*, is geen zier bondiger, dan of men de *houwkunst* beschreef, als een Konst om bouwstoffen, volgens gegeven schetsen, behoorlyk samen te voegen; en de *dichtkunst*, als een konst om gedigten met bevallige zwier en vereifchten nadruk te *lezen*.

- (*a*) *Scheibe*, critischer musicus. tom. 2. pag. 233. Hamb. 1738. *Mattheson*, volkomner Capelmeester, pag. 6. §. 25. Hamb. 1739.

§. 15.

De term *Muzyk* is oorsprongelyk van 't latynsche woord *musica*; dit, van grieksche, *musa*, en dit weer, van 't hebreusche, *Mosar*, welks wortelwoord, *maasæ*, een volmaakt, treffelyk, onverbeterlyk werk, voornamentlyk tot Gods eer uitge-

uitgevonden en bestemd, zal te kennen geeven (a). *Musa* betekende konst, disciplin of onderwyzing in 't gemeen, doch wierde, achtings halve, aan de muzyk alleen toegelegd, als met welke men eertyds in 't onderwyzen der jeugd het begin maakte. (b). Voorts, men leeft ook, dat de Egyptenaaren de muzyk, naa den zondvloed door hen te eerst weer opgedolven, hersteldenbeschaaft, met den titel *moys* vereerden(c), beduidende een vond, het puikje, de bloem, of 't pit der wetenschappen, van welk woord, volgens zommigen (d), niet alleen het konstig ingelegt mosaïsch of mozaik werk, maar *Moses* zelf, als in den Nil gevonden en de bloem der Propheeten zynde, de benoeming zal hebben ontfangen. Ondertusschen, wy beruften billyk by de gemelde hebreëusche woorden, zonder dezelve als uit de egyptische brabbeltaal afkomstig aan te merken. Genoeg, er is geloofwaardig berigt, dat van 't hebreëusche, *mosar*, het grieksche, *musa*, van dit, het latynsche, *musica*, en hier van weer ons onduitsch woord *muzyk*, door zommigen niet onaardig *Konst der geluidleiding*, *klank-* of veeleer *toonkonst* vertaald, oorspronkelijk, dienvolgens, dat het woord *Muzyk* van eene gantsch verhevene betekenis zy.

(a) Mich. *Prætorius*, Syntagma musicum. tom. 1. pag. 28. *Mattheson*, capelmeister, pag. 4.

(b) *Musica* haud aliud significat quam artem sive disciplinam. Id enim Hebræis *mosar*, unde *Doricum* *mosa*, pro quo alii *musa* maluerunt Etsi vero artes sint complures, huic tamen (*musicæ*) id per excellentiam datum, quia olim ab ea caperent initium disciplinarum. G. J. *Vossius*, de quat. artib. cap. 4. § 2.

(c) A. *Kircherus*, in prodromo Copto; item, in *musurgia*, tom. 1. lib. 2. pag. 44.

(d) *Mattheson*, loc. cit.

§. 16.

Pythagoras, Plato, en hunne aanhangers, noemden alles, wat goede aaneenschakeling, orde en evenredigheid vertoont, *muzyk*, verdelende haar op dien voet in *natuurlyke* en *konstige* (*naturalis & artificialis*), geene, weer in *wereld-* en *mensch-muzyk* (*musica mundana & humana*); deeze, in *muzykkonst* en *muzykaale wetenschap* (*ars & scientia musica*). *Wereld-muzyk* betekende, de mengeling der hoofdstoffen; de samenvoeging van de deelen der zichtbaare hemellichten, en derzelver onderlinge ontmoeting. Deeze verwekten, volgens hunne meening, uit kracht van gestadige omwenteling, zekere wonderaangename zoetluidendheid, die wy zouden gewaar worden, ten zy onze ooren door wereldsch gedruis reeds verwend waren. Men zoude mischien denken, als of ze hadden willen te kennen geven, dat de geheime natuurspraak aller ons omringende schepzelen, onze opmerking grootelyks verdienende, tot verheffing des gemoeds behoore aan te leiden; doch, hun gevoelen lydt in der daad geene andere dan letterlyke verklaring, als zynde zelfs door verscheiden vermaarde lieden van den laateren tyd (*a*) overgenoomen, onder welke zeker eerwaardig auteur (*b*) de zaak door eene gelykenis van de bewoonders des Nyl-strooms, die desselfs vreeslyk geraas door de langduurige gewoonte niet meer konden bemerken, tragt op te helderen. Wyders, *mensch-muzyk* beduidde, de vereeniging van menschelyke zielen en lighaamen; de betrekking der lighaamlyke leden tot elkander; gewenschte temperamen-

(*a*) b. v. *Cicero*. Lib. X. de republ.

(*b*) Beda venerabilis, in *musica theorica*.

menten of lighaams gesteldheden; het onderling verband van ryken, staaten, weetenschappen en konsten; ja, de deugd zelve, als de zogenaamde *moraal-muzyk*. *Konst- of werkmuzyk* was 't geene, dat wy hedendaags muzykaale practyk en theory noemen. Hier onderscheidden ze, als het er op aankwam, tusschen de *konst*, die men gedeeltelyk aan kinderen kan bybrengen (c), en, de *weetenschap*, als een gedeelte der wysgeerte; echter, de speel- en zangkonst, beneffens de compositie en de muzykkunde *muzyk* noemende, gebruikten ze dien term, volgens hunne stellingen, nog slegts in een naauwe zin.

(c) *Practica illa musica qua & pueri imbuuntur. Vossius. ubi supra.*

§. 17.

Dit buitenspoorig gebruik, uit gebrek van onderscheiding tusschen harmony in 't gemeen, en, muzykaale harmony, gesprooten, heeft ons zekere geschriften der ouden vry onverstaaenbaar gemaakt, en allerhande gelegenheid tot misvattingen en ongerymde uitleggingen gegeven. Men ontmoet er eene menigte lofspreuken, die muzykaal schynen, en echter geenzins het geene, dat wy tegenwoordig muzyk noemen, maar veeleer de orde der natuur, en de *weetenschap van de orde aller dingen*, des tyds in een ruime, volledige zin muzyk geheeten (a), betreffen. Hier op ziet de uitdrukking, *alle weetenschappen leggen in de muzyk opgeslooten*. Zeid nu Plato, *wie de muzyk verstaat, die alleen is een volmaakt wysgeer* (b), hy geeft bedektelyk te kennen, *volmaakte wys-*

(a) *Musica nihil aliud est, quam omnium ordinem scire.* Kircherus, *musurgia*. tom. 2 in tit.

(b) *Solum musicum esse Philosophum.* Lib. 3. de Republ.

wysheit zy op aarde nooit te vinden, gelyk dan Pythagoras in dit opzigt den titel van *Wyze* verworp, en dien van *Philozoof*, of wysheids beminnaar, aannam. Weerom, de termen *de ziel is een harmony*; *er is harmony in de ziel*, ja, *harmony*, of *muzyk*, in alles wat wy kennen, betekenen enkelyk, de geschapene dingen vertoonen evenredigheid en orde; onze gedagten worden uit elkander als voortgeteeld, voor zo verre een voorgaande de rede insluit, waarom een volgende ons invalt; geen ding is alleen zynenthalve, maar ieder ook tot dienst van anderen bestemd. Gelyk nu dit alles zig in 't maatgezag, als in 't kleine, afschetsen, en op eene luidrugtige wyze onder 't verstand brengen laat, deeze wysgeeren, in figuurlyke uitdrukkingen meer dan anderen behaagen scheppende, noemden de orde zelve, de orde door maatgezag afgescherft, en de weetenfchap van dit alles, *muzyk*. Inmiddels, deeze al te ruime betekenis heeft veroorzaakt, vooreerst, dat de onkunde, om de ouden, naa verloop van eeuwen, niet in verdagt van snorkery te houden, van hunne zo uitneemend gepreezen fchynende zang- en speeloeffeningen zekere, naderhand geheel ter zoek geraakte en voor ons onbegrypelyke, treffelykheid zig heeft beginnen te verbeelden. Ten tweeden, dat zommigen, die beter konden weeten, zig niet hebben ontzien, de muzyk, onder voorwendzel van haare groote waardy aan den dag te leggen, en haare regten te verdedigen, voor iets, dat boven alle, zelfs hedendaagfche, opgehelderde en befchaafde, wysgeerte voorttrekkelyk zy, uit te geeven; als of de ouden door *muzyk* in een ruime zin niet geheel iets anders, dan muzykaale praetyk en theory hadden verftaan, en dus de woorden

B

van

van Plato : *de wysgeerte is een groote muzyk* (c) flegts betekenden, *onze muzyk is de grootste wysgeerte* (d); ja, als of het iets bewees, al had Plato, of iemand anders, zulks gedacht en met ronde woorden geschreeven. Uitleggingen waarlyk, die nergens toe dienen, dan zig by de geleerden belachelyk te maaken, onkundigen te misleiden, en de beminnenswaardige konst ten toon te stellen.

(c) *Philosophiam magnam esse musicam.* in Phæd.

(d) *Musica est maxima Philosophia.* Mattheson, de *eruditione musica*, pag. 8— Orchestre 3, pag. 195. 227. Voorts de woorden van Cicero, in quæst. tusc: *summam eruditionem Græcos sitam censuisse in nervorum vocumque cantibus*, en ontelbaare andere voortgelyke, doen niets tot het bewys van de eigentyke waardy der zaak, als welke alleen volgens onbetwistelyke gronden betooglyk gemaakt kan worden.

§. 18.

De term Muzykkunde kan tot vermyding van de dubbelzinnigheid des woords Muzyk dienen.

De gemelde betekenis vervolgens van de hand gewezen en alleenskens afgeschafte zynde, verstond men door *Musica* in een naauwe zin de praetyk alleen, maar in een ruime, praetyk en theory. Nochtans, behalven dat kennis van en redeneering over de muzyk zekerlyk iets anders is dan *Muzyk* zelve, men kan ook op dien voer, in uitdrukkingen buiten het verband staande, niet altoos klaar ontdekken, op wat gedeelte een auteur het oog hebbe. By voorbeeld, de goude woorden van *Augustinus*, die ons drie boeken over de muzyk heeft nagelaten: *onweetenheid in de muzyk valt aan 't regte verstand der heilige schrift*
bin-

binderlyk (a); worden deerlyk gemisbruikt door toepassing op componeeren, zingen en speelen, daar ze alleenlyk tot de theory haare opzigt kunnen hebben, voor zo verre namelyk eenige fchriftuurplaatfen zig door behulp van muzykaale termen laten ophelderen, als waar van er in der daad merkwaardige voorbeelden voorhanden zyn (b). Weerom, zy, die de muzyk voor een weetenfchap en konft uitgeeven, en dus theory en praëtyk in een zelfde befchryving onder een mengen, kunnen zig niet dan zeer bezwaarlyk uit de verwarring redden. Alle diergelyke onheilen kan men gemakkellyk verhoeden, door het maatgezag alleen *muzyk* te noemen, en ten opzigt van de befpiegelende kennis de bewoording *muzykkunde* in te voeren; onderscheidende dus konft en weetenfchap, als verfchillende zaaken, zonder ze evenwel in 't minfte van elkander af te fcheiden.

(a) *Musica ignoratio Scripturae intellectum impedit.*
Tom. 3. Lib. 2. de doct. Christi.

(b) Vide *Meibomii* præfatio ad antiquæ musicæ scriptores.

Van de MUZYKKUNDE.

§. 19.

De moogelykheid der kennis van muzykaale dingen staat genoegzaam buiten gefchil. Wy zyn gewis verzekerd, eensdeels, dat toonen, die wy gewaarworden, die blydschap en droefheid in ons verwekken, en buiten ons allerhande veranderingen te wege brengen, ons niet flegts volgens onze verbeelding, maar in der daad,

aandoen, gevolgelyk voorhanden zyn; anderdeels, dat ieder uitwerking evenredige oorzaaken, tot haare voortbrenging toereikende, vereifche, en anders nooit zoude ontftaan, ja, dat dit al zo vafst gaa, als, dat onze voorwerpfelen en indrukkzelen er niet altoos zyn geweest, en niet uit niet hebben konnen voortspruiten. Daar nu alle in de natuur voorhanden zynde dingen toereikende oorzaaken hebben, waarom ze veeleer zyn als niet zyn, en veeleer dus zyn als anders, zo volgt van zelve, dat alle veranderingen en verfchynfelen die er omtrent muzykaale dingen ooit konnen voorvallen, insgelyks zulke oorzaaken hebben, en uit dien hoofde *kennelykheid* influiten.

§. 20.

Muzykkunde betekent, verftand van muzykaale dingen. In de konft, als zodanige, komt het niet aan op het *weeten*, maar op het *konnen* (§ 12); de *fmaak*, die ons zommige toonen voor onbevallig, andere, in tegendeel, voor aanminnig doet keuren, is de fpil, op welke het rad der muzykkonft draait. Vindt zig iemand door natuurlyke drift er toe aangenoopt, hy onderftelt, wat hem behaage, zy goed, wat hem niet behaage, deugte ook niet; daarop viert hy zynen geest den ruimen teugel, en met eenen goeden muzykaalen fmaak begaaft zynde, bedriegt hy zig zelden in deeze onderftelling. Doch, vraagt de edle weetgierigheid, waarom is het goed? waarom moet men dus en niet anders werken? waarom luiden de toonen hoog, laag, fterk, zwak? waarom zyn zommige wel- andere welluidende? ja, wat zyn toonen? wat is het oogmerk van dit alles? hy weet zulks zeer wel, maar kan het zo juist
niet

niet zeggen? en waarom niet? om dat hy er geen verstand van heeft. Het *verstand* is een vermoogen om zig iets *duidelyk* voor te stellen. Onze *redeneeringen* rigten zig naar de oordeelen; de *oordeelen*, naar de *begrippen*, en deeze, hebben verschillende graaden van klaarheid. Wie, by voorbeeld, van een *Menuet* verder niets te zeggen weet, als dat ze een muzykstuk zy, die heeft er een *duister* begrip van. Wie, een *Menuet* hoorende, aanstonds bemerkt, dat het een *menuet* zy, geen *Courant*, *Passepied*, *Gavote*, of iets anders, diens begrip is *klaar*; echter, *verward* of *onduidelyk*, voor zo verre hy de kentekens, door welke hy een *menuet* van alle overige muzykstukken onderscheidt, niet kan aanwyzen; maar *duidelyk*, by aldien hy zulke kentekens anderen vermag te *beduiden*. Hier spruit de *duidelyke* kennis van het samengesteld geheel uit een *klaar* begrip der deelen, en konden wy deeze, zelfs *duidelyk* inzien, onze kennis zoude des te hooger graad van *duidelykheid* insluiten. Weerom, wy bedienen ons in 't uitvinden, opstellen en uitvoeren des maatgezangs van zekere *regelen*. Een muzykregel zeid alleenlyk, doet dus of zo, het zal welluiden, niet, *waarom* het dan welluide, waar van er tog zekerlyk een *grond*, of een *rede*, voorwerpelyk dus genoemd, door welke zulks bevattelyk kan worden, moet voorhanden weezen, gemerkt de muzykaale dingen kennelykheid vervangen. Iets anders is derhalve, gecomponeerd, gezongen en gespeeld maatgezang; iets anders is de kennis van de *regelen*, volgens welke men componeert, zingt en speelt; en weer iets anders, die van de gronden, op welke de *regelen* steunen, en welke de *rede* insluiten, waarom men zig juist naar deeze en geene andere *regelen* dient te gedraagen. Dus volgt

van zelve, dat verwardelyk begreepen muzyk-regelen, verre van de geheele muzykaale theory te weezen, flegts voor zo verre, als ze de weg zyn, langs welken men eindelyk tot duidelyke bevatting geraakt, onder de verheven bewoording *theory*, van zien, bespiegelen of beschouwen afkomstig, kunnen doorgaan. Waar nu omtrent de voorvallende zaaken en woorden geen duisterheid overig blyft, inaar bondige beschryvingen bygebragt, en werkingen uit haare oorzaaken verklaard worden, daar is *duidelyke, grondige kennis*; deeze noemt men *weetenschap*, en dusdanige kennis omtrent muzykaale dingen noem ik, met één woord, *muzykkunde*.

§. 21.

DE MUZYKKUNDE IS EEN WEETENSCHAP VAN DE NATUUR— EN 'T REGTE GEBRUIK DER MUZYK.

Door de *natuur der muzyk* verstaai ik, de middelen hier tot zekere werking in gereedheid zynde, en hunne innerlyke geschapenheid, uit kracht van de welke er deeze en geene andere werkingen uit voortspruiten; door het *regte gebruik*, dat de voorhanden middelen in deeze en geene voorvallen zodanig worden aangewend, als het oogmerk zulks vereischt. De *middelen* zelve bestaan in *maatgezangen*, die zig op oneindig verschillende manier aaneenvoegen, uitbeelden en luidrugtig voortbrengen laten. Om nu het oogmerk des te gewisser te bereiken, en tefens van allerhande verschynselen omtrent toonen voorvallende des noods bondige rede te kunnen geeven, onderzoekt men zelfs de *natuur dier middelen*.

§. 22.

De Muzykkunde is tweezins als een weetenschap aan te merken. Vooreerst, voorwerpelyk, voor zo verre men er in geschriften en op hooge scholen van handelt; uit beginfelen, die zonder verder bewys klaar zyn, leer- en voorstellingen trekt, en uit deeze vervolgens regelen, hoe de muzyk zy te oeffenen, afleidt, ten welken opzigt ze nog hedendaags op zommige vermaarde academien, te Oxford in Engeland (a), en elders, door ordinaris Professoren en Lectoren, als een gedeelte der wysgeerige geleerdheid wordt verhandeld. Ten tweeden, onderwerpelyk, voor zo verre iemand eene hebbelykheid in 't betoogen zyner muzykaale stellingen bezit, en dies een muzykkundige wordt genoemd. In 't eerste geval deelt zy, als een schakel van waarheden, ons, in 't tweede, deelen wy anderen muzykaale wetenschap mede. Er wordt verstand vereischt om in de muzykkunde, voorwerpelyk aangemerkt, te vorderen, en onderwerpelyk is muzykkunde het verstand van de muzyk zelf.

- (a) Tot het Doctoraat in de *godgeleerdheid* zyn aldaar elf en tot dat in de *derechten* en in de *geneeskunde*, seven jaar vastgesteld; maar wie *Baccalaureus in Musica* begeert te worden, die moet er seven jaar— en wie *Doctor Musices* tragt te heeten, twalf jaar in de theory en practyk doorbrengen. Vid. *Pareebolas e corpore statutorum Academiae Oxoniensis*, pag. 45.

§. 23.

De Muzykkunde bevat theoretische en practykaale, of bespiegelende en oeffenende stellingen. Geene, onderzoeken en verklaaren de natuur der zaak;

deeze, het oogmerk, en de aanwending der middelen. Het theoretische gedeelte bevat *gronden*; het practykaale, *gronden en regelen*; te weeten, *algemeene regelen*, uit welke een muzykaale practisyn naar vereisch van omstandigheden, *byzondere regelen*, die men tog onmoogelyk alle kan aan de hand geeven, dient af te leiden. Een *grond* maakt bevattelyk, zekere zaak zy dus of zo; een *regel*, dat men zig in deeze en geene voorvallen dus en niet anders hebbe te gedraagen. Dit alles kan en zal verstrekken tot aanwyzing van de natuurlyke orde, hoe behoorlyk te *denken* en te *werken*.

§. 24.

De voornaamste gronden der muzyk leggen in de WYSGEERTE. Men kan de geslchapenheid der toonen niet bevatten, zonder *natuurkunde*; de vermoogens, tot het onderscheiden van- en tot het oordeelen over toonen aan onzen geest verleend, niet leeren kennen, zonder *geestkunde*; van den aardt der toonen, ja, van allerhande muzykaale dingen, geen duidelyk begrip vormen, zonder *reken- en meetkunde*; de beginzelen aller menschelyke kennis niet nagaan, zonder *overnatuurkunde*; het regte gebruik der gemoedsbewegingen niet inzien, zonder *zedekunde*; en van de behoorlyke aanwending der krachten des verstands in 't onderzoek van muzykaale waarheden niet genoegzaam verzekerd weezen, zonder *redeneerkunde*. Alle deeze weetenschappen, die de orde der natuur aanwyzen, zyn gedeeltens der wysgeerte, en de gronden, die er uit afgeleid worden, zyn hier de *voornaamste*, om dat de natuur der zaak anders onbevattelyk blyft. Zonder nu van andere weetenschappen en vrye konsten,

sten , die hier insgelyks de behulpzaame hand kunnen bieden , eens te gewaagen , er volgt onwederspreekelyk , dat duidelyke , grondige muzykaale kennis zonder behulp der wysgeerte geenzins zy te verkrygen.

§. 25.

De Muzykkunde is een wetenschap op haar zelve. Men bedient zig , naar 't voorbeeld der hooge faculteiten , van alles , wat eenigzins tot opheldering kan strekken ; doch , alle stellingen , uit andere wetenschappen ontleend , laten zig niet voor de vuist overneemen , maar vereischen te mets eenige uitzondering. De natuurkunde leidt ons op den weg , echter , ze handelt slegts van 't geluid , als zodanig , niet van toonen , veel min van wel- en wanluidende. De wiskunde kan ons hier treffelyk te stade koomen , en onze gewoone bewoordingen , primen , secunden , tertsen , quarten , quinten enz. hebben er de geur van ; nochtans volgt niet , dat men zig naar rekenkonstige orde moete gedraagen , wanneer de ondervinding tegenspreekt. Ja , alle voornoemde wetenschappen slaan op verre na de laatste hand niet aan een bruikbaar muzykaal systeem , gelyk des zelfs voortbrenging aan geleerden , in de muzykaale practyk onbedreeven , nog nooit heeft willen gelukken. De muzykkunde leidt er stellingen uit af , die hier alleen te huis hooren , en nergens anders te pas koomen. Kan men nu , volgens billykheid , aangaande alle muzykaale dingen van ieder muzykkundige geen rede eischen , alle reden , die er van worden gegeven , en ooit gegeven kunnen worden , behooren evenwel tot de *muzykkunde* , aangemerkt als een eigen soort van een wetenschap , aan de wysgeerige faculteyt onderhoorig.

§. 26.

De MUZYKREGELN, door 't gebruik ingevoerd, vereifchen onderzoek. In alle konften pleegen met er tyd misvattingen in te fluipen, en door onkundigen te worden voortgeplant, des ieder ftelling, volgens welke ieder zig gedragt, zekerlyk niet goed kan heeten. Een regel is goed, wanneer ze op ftellingen beruft, die waarheid behelzen, en men weet, dat ze zulks zy, by aldien men de waarheid dier ftellingen bevat, gemerkt niet de waarheid zelve, maar de bevatting van haare bewyzen het verftand eerft volkomen geruft ftelt. Regelen zyn conclusien, of laafte ftellingen, van bewysreden, welker voorfte (præmiſſæ), kortheids- maar ook wel onweetendheids halve in de praëtyk achterwege blyven. By voorbeeld, iemand heeft aldus geredekaveld: wat het muzykaal gehoor beledigt, moet men in de muzyk vermyden; onmiddelyk achter elkander volgende oëtaven en quinten beledigen het muzykaal gehoor; ergo, men moet dezelve vermyden. Beide voorfte ftellingen vereifchen hier nader opheldering: inmiddels, dit ergo, dus uitgesproken, men moet onmiddelyk achter elkander volgende oëtaven en quinten vermyden, of, maakt geen oëtaven en quinten, heet een *regel*. Zulke ftellingen draagt men elkander, zonder onderzoek en bewys, van hand tot hand over, ja, menig onderwyzer noemt ze een *verbod*, hoewel zelfs fchrandere leerlingen genoegzaam verzekerd zyn, dat het gezag hier van geener waardezy, maar, alles op toereikende rede moete beruften. Men dient derhalve de beide voorfte ftellingen, uit welke een regel regelregt heeft konnen volgen, na te fpeuren, en derzelver waar-

waarheid te toetsen; is één van beide, of zyn ze beide, valsch en onzeker, dan deugt ook de regel niet, vermits er uit dusdanige stellingen nooit bondige besluiten kunnen voortkoomen. Of nu de gronden eener regel klem hebben, en het besluit er wettig uit volge, zulks kan ons de rede-neerkunde alleen aanwyzen. Doch, vermag men den grond eener regel, aan welke de goede smaak in 't algemeen zyn zegel hangt, niet te ontdekken, het voldoet vooreerst, dat ze haare zekerheid hebbe door 't gehoor; echter, de edle weetgierigheid vindt nooit rust, voor ze de gronden der regelen bevat.

§. 27.

De middelen van Kennis zyn hier ervaring en verstand. Door oplettendheid op onze aandoeningen bemerken wy allerhande soorten van toonen; het muzykaal gehoor en de goede muzykaale smaak doen ons meer toonen, en meer in ieder toon onderscheiden, en door naauwkeurige proefneemingen geraaken wy tot de bevatting van hunne eigenschappen. Ja, de ervaring brengt zelfs duidelyke begrippen te wege, by aldien men alle deelen van een samengesteld geheel, hunne orde, hunnen samenhang, en de wyze, hoe ze met elkander verknogt zyn, ter deeg in aanmerking neemt; waar men echter zo verre niet koomt, maar het slegts by een oordeel volgens voortgelyke voorvallen laat berusten, daar wordt de kennis uit de ervaring, aan die uit de reden, die insgelyks het *hoe* aanwyft, tegengesteld; geene, *gemeene*, deeze, *grondige kennis* genoemd. Voorts, een *klaar* begrip van de deelen, kan het begrip van het geheel, duidelyk maaken (§ 26); *duistere* begrippen kunnen door op-

oplettendheid *klaar*, en klare, door nadenken *duidelyk* worden, zo dat oplettendheid en nadenken de middelen zyn, door welke wy *verftand* krygen. Dit vermoogen, wiens hoogfte trap, in befpiegeling van den geheelen famenhang van waarheden beftaande, onderwerpelyk, of in ons, *rede* heet, maakt ons vervolgens den grond der zaak bevattelyk; doet ons ieder ding naar zyne waarde fchatten; in betrekking tot het oogmerk oordeelen, en gefladig meer nieuwe waarheden ontdekken. Inmiddels, de ervaring legt niet alleen den grondflag tot alle verdere kennis, aangezien iemand, die niet altoorens aanmerkt, *dat* iets voorhanden zy, nooit tot het onderzoek, *hoe* en *waarom* het zy, geraakt; maar wy hebben ons hier, voor zo verre het aandoeningen betreft, zelfs geduurig op de ondervinding en op 't muzykaal gehoor, te beroepen: gemerkt muzykaale betoogingen die langs deezen weg niet beveltigd, maar tegengefproken worden, van geener waarde zyn.

§. 28.

Men kan in de muzykkunde van voorenen van achteren beginnen. Te weeten, of van de gronden tot de regelen, of van deeze tot geene overgaan Eene ordentelyke leerwyze vereifcht, dat men met het ligte beginne, maar het zwaare laate volgen. *Ligt* is 't geene, dat zonder behulp van iets anders kan worden bevat. Op dien voet zyn de befte regelen niet ligt, aangezien haare bevatting van die der gronden, op welke ze fteunen, en omtrent welke eenig nadenken wordt vereifcht, afhangt; niets kan in tegendeel ligter weezen dan grondftellingen en befchryvingen, die aanftonds klaar zyn, zo dra
men

men de woorden hoort, en hunne betekenis verstaat. Dienvolgens, de eerstgemelde leerwyze is gevoeglykft in gefchriften, en, om by lieden van oordeel *den grond te leggen*. Doch, wil men *grondig aanleiden*, of iemand, die in de praetyk reeds gevorderd is, theory byzetten, men moet van achteren aanvangen, gelyk men zulks in taalen, en andere oefeningen, alwaar uit mislagen geen zonderling gevaar, zo als wel in de zede- en geneeskunde, te dugten staat, doorgaans doet, ten einde eerst wat handigheid in 't werken te verkrygen, en dus de zwaarigheden der konst, op welke het hier inzonderheid is aangezien, des te eerder te booven te koomen. In zulk geval begint men dan met verklaaring der voorvallende tekenen en konstwoorden; zoekt omtrent al 't geene, dat bevallig en onbehaaglyk voorkoomt, naar de reden, en ontleedt dezelve zo lang, tot men eindelyk grondstellingen, die geen verder bewys vereifchen, ontmoet, die alsdan tot bekrachtiging van 't geene, dat men in de praetyk reeds bewaarheid heeft gevonden, verftrekken; eene leerwyze, die des te natuurlyker fchynt, daar de konst tot de weetenschap, niet de weetenschap tot de konst, den weg heeft gebaand.

§. 29.

Muzykaale konst en weetenschap dienen onaffcheide-lyk met elkander gepaard te gaan. Het één kan zonder 't ander bestaan; de *theory*, uit hoofde van bondigheid, zonder praetyk; en de zogenaamde natuurlyke muzyk, ja, de gemeene *praetyk*, wier streelende indrukzelen menig liefhebber aan de vereifchte oplettendheid omtrent de voorgedraagen regelen hinderlyk vallen, zonder theory.

Noch.

Nochtans , het één is hier om 't ander ; de konst onderstelt weetenschap , en deeze heeft de praëtyk tot haar eigentlyke doelwit. Men onderzoekt de muzyk , om dat men de Konst , welluidend maatgezag uit te vinden , op te stellen en uit te voeren , te baat heeft , en niemand kan in de konst den vollen wasdom bereiken , zonder het merg van weetenschappen te hebben ingezooogen : want , dat iemand , die zig slegts door behulp van natuurlyke regelen in de praëtyk verwonderenswaardig vertoont , door ondersteuning van theory nog verder had kunnen koomen , daar aan staat immers gantsch niet te twyfen. Het is ook moogelyk , teffens weetenschap en konst te bezitten , doordien men alle ontfangen vermoogens opscherpen , en t' elkens zodanige , als er dan tot een onderwerp worden vereischt , te werk stellen kan. Hoewel nu de weetenschap ongelyk gemakkelyker schynt te verkrygen , dan de konst , nademaal menig een zaak ten eersten bevat , zo dra hy er onderrigting van ontfangt , maar , lang moet werken , voor hy in de uitvoering van regelen eene hebbelykheid verkrygt , by nader onderzoek zal men bevinden , dat de natuurlyke begaaftheden tot de muzykkunde , in haar volle beslag aangemerkt , vereischt , op verre na niet algemeen zyn , gelyk er immers onder de muzykanten van professie niets zeldzaamer , dan grondige muzykaale kennis wordt ontmoet.

§. 30.

De term Musicus , of muzykant , betekent iemand , die teffens muzykaale konst en weeteufchap bezit. Deeze bewoording , die men tog nooit anders dan onderwerpelyk kan aanmerken , wierde thans
eer-

eertyds in Griekenland, toen een *Musicus*, een digter, en een *wysgeer* het zelfde gezeid was (a), voor een zonderlinge eernaam gehouden, en, wegens de verheven betekenis des woords muzyk (§ 15), aan niemand toegelegd, die niet tefens in de muzykkunde zo veel ervaarendheid had, dat hy, naar vereisch zynes muzykaalen characters (§. 13. not), *sterk in de muzyk* konde heeten; terwyl zy, die slegts iets componeeren, zingen en speelen kosten, maar er verder geen reden van te geeven wisten, als dat *het klinkt*, zig met de benoeming van *musicastri*, betekende soorten van muzykanten, muzykanten die men op muzykanten kan toegeeven, moesten vergeeuen. De term *Musicus* drukt ook in der daad zonder byvoeging, meer uit, dan de woorden *muzykkundige*, en *muzykaale practisyn*, als welke te kennen geeven, dat iemand slegts in één gedeelte geoeffend, ten minsten in beide, niet *even sterk* zy. Inmiddels, men behoeft hen, die zonder theory in de muzykaale practyk eeniger wyze uitmunten, dien eernaam juist niet te betwisten, maar hem ook, voor al in geschriften, gelyk immers de bewoording een braaf, vermaard soldaat aldus niet wel zoude voegen voor staf-officieren; niet op te dringen aan voornaame muzykaale amptenaaren, die, zederd hy, helaas! verachtelyk is geworden, en zelfs aan biervedelaars wordt gegeeuen, er gantsch niet begeerig naar zyn, maar liever muzykmeesters, directeuren, componisten, met één woord, *virtuosen* willen heeten.

(a) *Ut iidem Musici & vates & sapientes judicaretur.*
 Quintil. lib. 1. cap. 17. Inst. Orat. *Musici nomine vir omnium scientiarum compos intelligebatur.* Aristoph. Schol.

§. 31.

De muzykkunde heeft haare voornaamste opzigt tot de COMPOSITIE. Want deeze is het voornaamste gedeelte der konst (§ 20), en van Componisten wordt ongelijk meer verstand vereischt, dan van hen, die slegts als uit hunnen mond spreken. Zy zullen de middelen aan de hand geeven, 's menschen geest door maatgezag op allerhande vereischte wyze te verlustigen en te beweegen, des moeten ze de werking der toonen en den aardt der menschelyke gemoederen zekerlyk nader kennen. Zy verbeelden in 't ryk der muzyk, Koningen, die anderen wetten voorschryven; nochtans, ze moeten van alles wat ze opstellen en beweeran, des noods aan 't parlement der schranderheid bondige rede konnen geeven.

§. 32.

Alle muzykkunde moet nuttigheid in de praetyk konnen hebben. Alle theory is praktyks halve; niet, de praetyk theory 's wege: nooit zoude men op theory hebben gedacht, ten zy de regellooze praetyk als genoodzaakt had, naar stellingen, die in allerhande voorvallen tot hulpmiddelen en wegwyzers kosten verstrekken, uit te zien. Wat tot dien einde op geenerhande wyze kan dienen, mag men vryelyk als nutteloos verwerpen; doch, alles wat tot het verband der zaak behoort, heeft men uit dien hoofde, schoon het ieder t' allen tyde voordeel aanbrengt, noch zig op nooten laat stellen, als nuttigheid insluitende aan te merken. Waar in nu deeze nuttigheid eigentlyk bestaa, zal in de slotrede by de stukken blyken.

§. 33.

§. 33.

De muzykkunde wordt hier in geen volstrekte zin voor een wetenschap uitgegeeven. Dan koomt dien eernaam aan de wiskunde alleen toe: wy hebben hier niet slegts met *mathematische*, maar inzonderheid met *philosophische*, en zelfs met *historische kennis* te schaffen. Vindt het zogenaamd zuiver verstand hier zelden plaats, daar wy ons geduurig op de ondervinding hebben te beroepen (§ 27), het muzykaal bloed wordt ook des te minder in zynen loop gestremd, en 't begrip van de zaak kan des te algemeener worden. Vallen hier eenige dingen voor, welker grondige kennis wy onzen nakoomelingen moeten overlaaten, genoeg, dat wy veele, en de meeste stellingen onwiderspreekelyk kunnen bewyzen. Beschryvingen van wetenschappen en vrye Konsten dienen nochtans, volgens den raad en 't gebruik van groote wysgeeren en reedenaaren, naar de hoogste volmaaktheid, die ze ooit kunnen insluiten, schoon tot dus verre niemand dezelve had bereikt, te worden opgemaakt: eensdeels, om geene paalen te stellen aan neerstige onderzoeken, maar hen veeleer aan te moedigen, altoos verder te gaan, en anderdeels, om de verwaandheid der geener, die reeds overlang meenen te hebben uitgeleerd, te sluiten, gemerkt tog al ons weten iets gerings is, in vergelyking met het geene, daar van wy nog onkundig zyn (a). Boven dien, *muzykkunde* verschilt ongelyk meer van *muzyk*, dan redenrykkunde van welspreekendheid, doordien de muzykaale stoffe reeds op haar zelve een vry wydloopig onderzoek vereischt. Zeker, wie het woord *toon* oppert, die opent een ruim veld tot redeneering.

(a) B. v. Wolf, logyk. inleiding, §. 9.

C

VAN

Van de TOONKUNDE.

§. 34.

De toonkunde is een wetenschap van toonen, als zodanige. Niet voor zo verre ze muzykaale stoffe, veel min, wel- of wanluidende, maar slegts voor zo verre ze toonen zyn, die door zekere beweeging van zekere lighaamen verwekt, voortgeplant, en tot onze bevatting gebragt worden, ja, die men, opzigtelyk, als laage, hooge, sterke, zwakke, duurzaame enz. onderscheidt, en uit welke men vervolgens de muzykaale stoffe verkieft. Dit is dan een soort van *gehoorkunde*, of *acouftyk*. Wy weten van geen geluid, zonder gehoor, en van geen gehoor, zonder geluid; *hooren* wordt van de *ziel* gezeid, *klinken*, luiden, geluid geeven, verwekken of veroorzaaken, van *lighaamen*, des is de bewoording *gehoorkunde* van 't edelste gedeelte afgeleid. De *acouftyk*, als een gedeelte der natuurkunde, en zuster der optyk of gezigtkunde, handelt van 't *geluid*, als zodanig, van gebrooken en weeromgekaatft geluid, van de werktuigen des gehoors, van de midde-len het geluid voort te planten, te verdooven, het verzwakt gehoor te verbeteren, en van verscheiden andere weetenswaardige zaaken. Zoda-nig gedeelte der *acouftyk*, 't welk enkelyk opzigt heeft tot *toon*en, en stellingen bevat, die in de muzykaale praetyk tot een grondslag kunnen verstrekken, konde men dienvolgens *muzykaale gehoorkunde* noemen; en van deeze gedenk ik hier, onder de bewoording, *toonkunde* (*phonurgia*), vermits er tog van 't muzykaal gehoor nog niet wordt gehandeld, een ontwerp te maaken.

§. 35.

Lighaamen , die naa ontfangen aanftooting , in een behoorlyke afstand , onze gehoortuigen koomen aandoen , noemt men *geluidverwekkende lighaamen* ; hunne uitwerkfelen , tuffchen hen en onze ooren verspreid , voor zo verre ze in dezelve zekere veranderingen te wege brengen , en te verwekken vermoogen , *geluid*.

§. 36.

*Er wordt nooit geluid verwekt zonder BEWEE-
GING.* Zonder beweeging , of gefladige ver-
plaatfing van deelen , valt er in lighaamen nooit
eenige verandering voor : ieder ruttend lighaam
volhardt in den ftaat van rust , tot het door een
ander wordt genoodzaakt om dien te verlaaten ;
ja , het biedt aan de beweeging tegenftand , en
kan voor dezelve wordt gebrooken , niet in be-
weeging geraaken. Daar nu zulke breeking door
aanftooting van een ander lighaam , reeds in be-
weeging zynde , gefchiedt , *ieder beweeging ontftaat
uit eene voorgaande* , en wat een oorzaak eener be-
weeging kan weezen , noemt men een **drukkend**
vermoogen , of eene *beweegende magt*.

§. 37.

*Er kan geen geluid tot onze bevatting koomen zonder
LUGT.* Een wekker , of een ander flagtuig ,
met behoorlyke omzigtigheid op de plaat eener
lugtpomp gelegd zynde , hoort men gefladig min-
der geluid , naar maate de lugt er verder uitge-
pomd , of door verspreiding in verder ruimte
meer verdund wordt ; en eindelyk , wanneer ze ,
zo verre zulks doenlyk , er geheel is uitgelaten ,

hoe men ook luistere , gantsch geen geluid meer , schoon men de slingers eveneens als voorheen ziet werken , en naar maate dat de lugt erweer toegang verkrygt , het geluid weer als vooren hoort. Zonder lugt is er namelyk geen stoffe , aan welke de beweegende lighaamen hunne werking mededeelen , en door welke ze de uitwerkselen tot onze gehoortuigen overbrengen konnen ; zo dat men het *water* slegts voor zo verre , als het lugt vervangt , tot dien einde bekwaam kan achten , en , in 't gemeen te regt zeld , dat onze ooren by gebrek van lugt te vergeefs waren geschapen , en wy alsdan het noodlot van doove en stomme zouden moeten ondergaan.

§. 38.

Het geluid is niet 'dan TRILLENDE LUGT , *die , wanneer wy hooren , in onze ooren dringt.* Rustende lugtdeelen , die een bewoogen lighaam omringen , ontfangen *beweeving* , om dat hunne kracht van traagheid wordt gebrooken ; en *trillende beweeving* , om dat zy den lighaamen , die hen aanvallen , niet eensklaps konnen plaats maaken , maar tegenstand bieden en zig te herstellen tragten moeten. Aleer nu de zwaarte en de veerkracht der lugt ontdekt waren , verbeelde men zig gemeenlyk , als of er uit de geluidverwekkende lighaamen , 't zy door wryving en persling , 't zy by wyze van uitwaseming , zekere deeltjes kwamen uit te schieten , en onze ooren te genaaken. Ja , volgens zommigen bestonden de klanken en toonen uit eene meenigte geesten (dæmones) , die zig in muzykaale instrumenten verschuilden , en , er uit verdreeven wordende , hunne woonplaatsen ten eersten weer
gin-

gingen opzoeken (a); eene gemaklyk methode waarlyk, om den aardt der wel- en wanluidende toonen volgens manifcheefche gronden te verklaaren. Men konde de zaak des tyds niet wel anders bevatten; ja, het ontbreekt nog hendaags niet aan geleerden, die, schoon in 't voorschryven van goede muzykregelen uitmunten, zig niet ontzien, het geluid, met ronde woorden, voor een *hoorbaare substantie, die geen lighaam heeft*, uit te geeven (b). Zeker, de ondervinding doet ons bemerken, op wat instrumenten deeze en geene toonen voortkoomen, zelfs, of men op zilver, koper, yzer, glas, steen of hout slaa; niet, om dat er in ieder geval een byzonder foort van deeltjes koomen uit te schieten, maar alleenlyk, om dat het geluid, wegens de verschillende oppervlaktens, van welke de lugtdeelen koomen af te stuiten, zeer verschillende sterkte en zuiverheid ontfangt. Hoe konden deeltjes van gantsch ongelyke hardigheid met gelyke vaardigheid na buiten springen? Het trompetten geklank verspreidt zig in de voortgedreeven rigting vry verre, en dat van groote klokken, te mers by ieder slag geheele uren verre in de rondte; waar zouden tog alle die deeltjes van daan koomen? hoe ware het moogelyk, dat de stoffe dier werktuigen, naa menig jaaren diergelyk verlies te hebben ondergaan, niet merkelyk verminderde? ja, dat die deeltjes onderweeg hunne kracht niet zouden verliezen? en waarom passien ze niet op hunne functie by 't gebruik der lugtpomp? Men moet derhalve noodzaakelyk toestaan, dat een bewoogen lighaam door een stoot of slag niets konne ontfangen

C 3

gen

(a) *Porpbirius*, in *vita Pythagoræ*. cap. 41.

(b) *Matbeson*, vom geistigen wesen des tonklangs, pag. 39. Hamb. 1748.

gen dan eene *trillende beweging*, dat deeze aan de naast aangrenzende lugtdeelen ingedrukt, door lugtdeelen voortgeplant, en tot onze ooren overgevoerd worde.

§. 39.

Ieder beweging verwekt geen geluid. Het geluid onderstelt perffing. of lighaamen, die tegenstand kunnen bieden; daar nu *weeke* lighaamen, welker deelen aanstonds uitwyken, tot dien einde onbekwaam zyn, zo kunnen ze ook geen hoorbaare beweging in de lugt veroorzaaken. Voorts, men kan niet alleen de werking van harde lighaamen door konst verydelen (§ 37) maar 't is zelfs gantsch niet onwaarschynelyk, dat er ontelbaare bewegingen in de natuur voorvallen, welker uitwerkfelen, wegens gebrek van overeenkomst met onze gesteldheid, onze bevatting t'eenemaal ontwyken. Het is derhalve onbegrypelyk, hoe wysgeeren aldus hebben kunnen redekavelen: de hemelklooten zyn in beweging er wordt geen geluid verwekt zonder beweging; ergo, ze verwekken niet alleen geluid, maar zelfs eene wonderaangenaame harmony (§. 16).

§. 40.

Geluid, 't welk, eenigen tyd in de eigenste hoogte voortduurende, klaar te onderscheiden en uit dien hoofde *zingbaar* is, noemt men eenen **KLANK**, en klanken van verschillende hoogte, in onmiddelyke achtervolginge open in samenstemming met elkander aangemerkt, **TOONEN**.

§. 41.

§. 41.

Ieder klank en toon is een geluid, voor zo verre ieder, op onze gehoortuigen werking oeffent, althans, te oeffenen vermag. Men kan derhalve den aardt der toonen geenzins bevatten, zonder altoorens dien van 't geluid in 't gemeen te kennen.

§. 42.

Waar geen geluid kan voortkoomen, daar heeft nooit toonverwekking plaats. Hier dient dan in 't voorbygaan te worden aangemerkt, dat zy, die by misduiding van schriftuurplaatsen, den hemel met daadelyke muzyk instrumenten bezetten (a), en over eene aanstaande hemel-muzyk geschriften in 't licht te geeven onderneemen (b), zig niet gebelgd behoeven te houden, als men bewys eischt, dat er of in den hemel lugt zy (c), of dat aldaar buiten dat toonen konnen worden verwekt.

a) *Mattheson*, orcheſtre 1. pag. 203.

b) *Idem*, von der himliſchen muſic. Hamb. 1748.

c) *Mitzler*, muſicale bibliotheek, tom. 3, pag. 522. Leipzig. 1749.

§. 43.

Ieder geluid is geen klank en toon: om dat alle hoorbaare indrukſelen, zelfs geraas, gedruifch, gekraak, gebulder, die niet dan verwarde bevatting toelaaten, al mede onder de bewoording van geluid doorgaan.

§. 44.

Ieder toon is ook een klank: want deeze termen
C 4
heb-

hebben beide hunne opzigt tot klaar bevattelyk geluid, en de uitdrukking, *een verschillende klank of toon*, geeft te kennen, geluid van verschillende hoogte, gelyk die, *de eigensle Klank of toon*, geluid 't welk hooger noch laager klinkt.

§. 45.

IEDER KLANK IS GEEN TOON, *om dat ieder, door anderen onmiddelyk wordt gevolgt, noch met anderen samenstemt. By voorbeeld, het geluid van één klok, of van één glas, hoe dikwils ook achtereen gehoord, is, in een muzykaale zin, een klank, geen toon, ten zy er zig, of onmiddelyk daar naa of ter zelve tyd, ten minsten nog één verschillende klank opdoe, wiens verscheidenheid van hoogte tot onderlinge vergelyking genoegzaame gelegenheid geeft, als wanneer ieder, ten opzigt des anderen, een toon heet, beteekende dus deeze bewoording in 't gemeen overgang van klank tot klank (progressio soni in sonum).*

§. 46.

Het woord TOON is afkomstig van spanning of uitrekking. Zal een snaar geluid geeven, men moet ze spannen; zal haar klank eene wyle tyds in dezelve hoogte voortduuren, ze moet op dezelfde wyze gespannen blyven, en by aldien er een ander toon onmiddelyk zal volgen, als omgespannen, en, min of meer, uitgerekte worden. Hier komt de grootheid van de ruimte in aanmerking, langs welke zulke uitrekking geschiedt; op dien voet beschreeven de oude muzykkundige den klank, als eenen stemval van één spanning, en de toonen, als klanken van verschillende
span-

spanning (a). Hier blykt derhalve, dat zy, die het woord *toon* van *donder* (b) tragten af te leiden, de zaak kwaalyk hebben begreepen.

(a) *Sonus est vocis casus in unam extensionem*, volgens *Aristoxenus*, in *elem. harm. lib. 1. pag. 15.* *Sonus est vocis casus, cantui aptus, in unam tensionem.* *Euclides, introd. harm. pag. 1.* *Soni non eandem tensionem habentes, appellantur toni.* Of uitvoeriger; *tonus est spatii magnitudo, qui ideo tonus dictus est, quia per hoc spatium prima vox ... extenditur.* *Martian. Capella, de musica. pag. 188. Ed. Meibomii.*

(b) Schoon *tono*, *tonitru* of *tonnerre* hier al nader mogten schynen, *tonus* is evenwel afkomstig van *tendo*, *tensio* en *extensio*, in plaats van welk laatste naderhand, *intensio* is ingevoerd.

§. 47.

Het woord *toon* ziet enkelyk op verschillende HOOGTE, niet op de sterkte. Een *toon* kan even hoog blyven by zeer verschillende graaden van sterkte, niet even sterk by verschillende hoogte: de sterkte is hier dan eene enkele toevalligheid; maar een verschillende *toon*, als een uitwerktel van verschillende *spanning*, betekent alleenlyk verschillende *hoogte*.

§. 48.

Werktuigen, in onmiddelyke achtervolgung en in samenstemming tot veroorzaaking van toonen bekwaam, heeten MUZYKAALE INSTRUMENTEN. Deeze verdeelt men in *natuurlyke*, door natuur zonder ons toedoen voortgebragt, en in *konstige*, aan de welke het talent en de werkzaamheid der menschen deel hebben. Geene, zyn de *zangstemmen*, wegens verschillende laagte en

hoogte, als fes- bas, hooge bas, tenoor, alt, hooge alt, en discant. doch gemeenlyk als vierderlei flach van stemmen, *discant, alt, tenoor en bas*, onderscheiden; deeze, *de snaar- slag- blaas- en windtuigen*, ieder uit verschillende soorten bestaande. Dienvolgens, een *geraasverwekkend* werktuig, neem eens, een trommel, kan in geen deele *muzykaal* heeten; zelfs een *éentonig*, of *klankverwekkend*, verdient deeze benoeming in geen eigentlyke zin, schoon men zekerlyk uit verscheiden eentoonige, één muzykaal instrument kan toestellen. Doch, een *eensnaarig*, is volkomen muzykaal, gemerkt ieder snaar, door middel van verschillende spanning en afdeeling, verscheiden *toon*en, om nu voortaan van klanken niet verder te gewaagen, voort te brengen vermag.

§. 49.

VEERACHTIGE LIGHAAMEN worden *alleen tot het verwekken van toonen bekwaam gevonden, doordien ze gemakkelyk tot het trillen kunnen worden gebragt, en hunne trillingen eenigen tyd voortzetten.* Lighaamen, welker deelen, naar dat ze geperst of, by wyze van staale veertjes, geboogen zyn, hunne voorige gedaante weer aannemen, zo dra het drukkend vermoogen hen vryheid geeft van zig uit te zetten, noemt men *veerachtige* of *elastyke*, en des te volmaakter elastyk, naar dat ze zig volkomner herstellen, of, by de gestadige wryving minder merkelyk verlies ondergaan. Door *trillingen* versta ik, heen en weer keerende, slingerwyze bewegingen, hoedanige wy in vry bewoogen lange en dikke snaaren door bloote oogen, en in korte en dunne, door behulp van vergrootglazen ontdekken, gelyk ook die van lugt-
dee-

deelen op de oppervlakte van water en kwikzilver *zichtbaar*, en die van klokken en staaven *voelbaar* zyn. Dusdanige lichhaamen *trillen* naa ontfangen aanstooting, om dat hunne deelen, door de hevige schudding zekere veranderingen in hunne pooren ondergaande, zig in den voorigen stand tragten te herstellen. Een snaar ontfangt ter plaatse daar men ze beroert, een *bogt*, en zulks des te eerder, daar ze nooit volkomen regt is geweest, vermits er oneindige krachten wierden vereischt om ze zodanig te trekken. Deeze bogt veroorzaakt, dat de naaste deelen, van weerkanten getrokken wordende, weer op de naaste, werking oeffenen. Ze wordt *gemakkelyk* tot het trillen gebragt, om dat ze door de schudding der deelen in beweging geraakt, en een deeltje minder tegenstand biedt aan een kleine bogt, dan het geheel aan een grooter zoude bieden. Schoon nu een snaar naa geeindigde perffing iets langer en dunner wordt, en een klok by ieder slag iets van haare cirkelronde gedaante te verliezen dreigt, de veerkracht beschikt, dat alle als in wanorde geraakte deelen, aleer ze nog verre koomen uit te wyken, reeds weder tot zig zelve worden gebragt. Ze *zetten de trillingen voort*, om dat ze de verbaazende snelheid, in welke ze gesteld zyn, niet aanstonds konnen verliezen, en, plotselyk tot hunnen rustplaats weerkeerende, maar aldaar geen verblyf vindende, noodzakelyk er buiten springen en de beweging hervatten moeten. Houdt dan de drukkende magt hen eenigen tyd geduurig strenger onder bedwang, gelyk de strykstok eene snaar, de veerkracht vermeerdert, zo lang haar innerlyk vermoogen zulks toelaat; doch krygen ze vryheid van zig uit te zetten, de beweging wordt alleenskens *flaauwer*, naar maate de bewoogen deelen hunnen eersten standplaats

nader

nader koomen, vermits ze gestadig door anderen worden belemmerd, namelyk, tegen de lugt, en de vogtige dampen, met welke dezelve geduurig is beswangerd, te worstelen hebben, tot zeeindelyk, wanneer de hinderpaalen even groot zyn als de eerste kracht, geheel weer te rusten schynen.

§. 50.

Het muzykaal geluid wordt, ten aanzien der werktuiglyke oorzaaken, slegts op tweederlei wyze gehoorren: 1) wanneer TWEE HARDE LIGHAAMEN, van de welke één, tot het trillen kan worden gebragt, elkander aanstooten; en, 2) TWEE VLOEYSTOFFEN, namelyk tegen elkander werkende lugtdeelen, in trilling worden gesteld. Tot de eerste soort behooren de snaar- en slagtuigen, gelyk aldaar ruuw gewreeven paardehair van strykstokken, pennen, nagels van vingeren of van zilver, kopere stiften, houten bolletjes, raderen enz: op snaaren, en klepels van allerhande metaal, yvoor, of hout, op klokken, slaaven en pauken aanvallen, en er trillingen in veroorzaaken. Tot de tweede, de blaas- en windtuigen, fluiten, hoboën, trompetten, waldhoorens, orgelpypen enz: ja, de zangstem zelve, van de welke, als één der grootste natuurwonderen, vervolgens in 't byzonder zal worden gehandeld. Alle overige soorten van geluidverwekking raaken de Acouftyk in 't gemeen, niet de toonkunde. Dat het in blaas- en windtuigen op de trillingen dier geheele lighaamen, noch op die van hunne binnenvlaktens aankoomt, zulks blykt hier uit, vooreerst, dat men er ook stoffen die weinig of geen veerkracht hebben, by voorbeeld, lood, steen, leer, bordpapier, toe kan gebruiken; ten tweeden, dat ieder blaastuig van
dezelf-

dezelfde foort en lengte, hoe verschillende de stoffe zyn mooge, zig met gelyke kracht laat aanblaazen, 't welk, by aldien zelfs de deelen dier werktuigen moesten trillen, volstrekt onmoogelyk zoude weezen. Dit is dan de zaak: daar de lugt, als een subtil lighaam, alle ruimte, die door andere lighaamen verlaaten en niet door konst in 't ydel gesteld wordt, vervult, de blaas-en windtuigen zyn reeds vol lugt, en deeze binnenlugt is hier het *toonverwekkend lighaam*, maar de lengte en wydte dier instrumenten zal alleenlyk dienen om zekere quantiteyt lugt van de buitenlugt af te zonderen, en er trillingen in te verwekken. De binnenlugt zoude zig uitzetten; ten zy de persende buitenlugt zulks verhinderde; deeze hinderpaal wordt door de kracht van inblaazing weggenoomen: dus is de veerkracht der buitenlugt de oorzaak, dat de beurtlings voortgestooten en te rug gekeerde binnenlugt, zig te herstellen trachtende, trillingen voortbrengt, aan die van snaaren evenredig. De *lengte* der blaastuigen staat gelyk met de lengte van snaaren; hunne *wydte*, met haare dikte; de *inblaazende kracht* verbeeldt het drukkend vermoogen, en de *veerkracht der buitenlugt*, de spanning der snaar. Hoe verschillend dit laatste ook schyne, nademaal de lugt in blaas-en windtuigen samengeperst, maar, een snaar uitgerekt wordt, ten aanzien der uitwerking staan ze evenwel volkomen gelyk, vermits de trillingen van deeze en geene enkelyk voortspruiten uit de pooging om weder in hunnen natuurlyken stand te geraaken. De stoffen der blaastuigen moeten *hard* weezen, ten einde de lugtdeelen ter deeg van elkander af te scheiden; de binnenvlaktens, *glad*, om aan den loop der gins en weer rollende lugtdeelen niet hinderlyk te vallen; de hoeken, *vastgeslooten*, op dat de

de binnengaande lugt niet koome uit te wyken (a); ondertuffchen, iets anders is de inblaazende kracht, en weer iets anders, de toonverwekkende stoffe. Deeze blaast men er niet eerst in, maar, breekt flegts, door 't geene, dat men er toevoegt, en, in de buitenlugt gaat verdwynen, haare kracht van traagheid. De binnenlugt moet *langs de vlakke* zagties worden voortgedreeven, des er, naar alle waarschynelykheid, in 't midden, een foort van een *lugtzuil* staan blyft. De binnenlugt, door de kracht van inblaazing versterkt, werkt als met dubbelde kracht, geen wonder dan, dat ze tegen de hevige perffing der buitenlugt iets vermooge, en nog minder, dat deeze, in evenredigheid met de werkende oorzaak, tegenstand biede. Schoon men nu aan luidbaar gemaakte blaas-en windtuigen ook *uiterlyk* eenige trillingen bespeurt, deeze zyn al zo weinig als het gedreun van nabuurige planken, muuren, en kerkverwelfzels, *oorzaaken* der toonen, maar alleenlyk iets door 't geluid, als zodanig, by toeval, *veroorzaakt*.

(a) L. Euler, tentamen novæ theoriæ musicæ. Petersb. 1739. cap. 1. §. 28.

§. 51.

Er zyn *zicht- en onzichtbaare toonverwekkende lighaamen*. Geene, de snaar- en slagtuigen, bestaan uit deelen, die nooit, behalven in onze verbeelding, gantsch volkomen met elkander overeen draagen; deeze, de binnenlugt van blaas- en windtuigen, uit *gelykslachtige vloeystoffe*. Althans, wy bespeuren omtrent deeze laatste foort van toonverwekking, alwaar *deelen van eenerlei natuur* elkander in beweeging stellen, nooit valsch geluid, uit den aardt der stoffe ontstaande, des
is de-

is dezelve , wegens meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige , zekerlyk de *volmaakte*.

§. 52.

Gelykslachtig heeten de toonverwekkende lichaa men , wanneer wy niet anders bemerken , of hunne deelen sluiten , uit hoofde van eenerlei stoffe en geweeffel , *gelyke kracht* in , daar ze in een tegengesteld geval , verre van eene wel geregelde beweging aan de lugt over te brengen , elkanders loop sluiten , doordien zommige deelen zig reeds uitzetten , terwyl andere nog geperst worden , of inwaards gaan ; zommige reeds rusten , terwyl andere nog beweegen.

§. 53.

Ieder toonverwekkend ligchaam heeft eene BEPAALDE GROOTHEID. Voorondersteld , dat het redelyk geslachtig zy , en , niet al te hevig aangestooten , of al te verre uit zynen rustplaats verdreeven worde : want in zulk geval beginnen de deelen , welke de kracht van aanstooting onmiddelyk ontfangen , schielyker te beweegen , als de overige kunnen volgen , zo dat de medewerking van eenigen wordt verhinderd. Daar nu alle beweging in *tyd* geschiedt , van hoe korten duur die ook zy , het getal der trillingen moet alsdan in de volgende secunde , of 80ste gedeelte ééner minuut , van dat der voorgaande zekerlyk verschillen , vermits de massa , zig in gelyke kringen verdeelende , naderhand , wanneer alle deelen met vereende krachten werken , langzaamer beweegt. Anderzins volgt ten opzigt van veerachtige lichaa men altoos , dat de beweging , niet tegenstaande de

de onmiddelyk aangestooten deelen in 't eerste moment iets feller geboogen raaken, zig door alle deelen heen gelykelyk verspreide; dat de deelen, gestadig met elkander in- en uitwaards gaande, tot dezelfde beweging zodanig samenloopen, dat, by voorbeeld, in een snaar die vyf voet lengte, en dus 720 linien, of twaalfde deelen van een duim, bevat, ieder linie een 720ste part van de beweging draagt. *Grootheid* betekent hier, de menigte van deelen, die een geheel stellen, en tot een zelfde beweging samenwerken; deeze wordt *bepaald* genoemd, niet alleen, om dat ieder lighaam slegts eene bepaalde kracht heeft, en men door ieder alles, noch evenveel kan uitvoeren, maar ook, om dat het getal dier deelen bevattelyk gemaakt of bestemd kan worden, gelyk die van snaaren, klokken en staaven thans meet- en weegbaar zyn. Schoon nu *lengte*, *dikte* en *spanning*, als drierderhande foorten van grootheden, zig op zeer verschillende wyze laten samenvoegen, en elkanders gebrek eenigzins kunnen vergoeden, ze leveren t' elkens slegts *één bepaalde grootheid*: aangezien een zelfde lighaam ter zelve tyd onmogelyk een meerder en een minder getal van deelen vervangen, en men niet meer deelen, dan er voorhanden zyn te werk stellen kan, maar alle deeze in een zelfde moment even schielyk worden bewoogen. Voorts, blaast men een fluit of pyp over, scheidt men een gedeelte eener snaar zo onvast af, dat de beweging tot anderen kan overgaan, of spant een snaar feller aan, zo dat er minder deelen in beweging kunnen geraaken, als er nu meer buiten de kammen worden getrokken, en dus de snaar dunner wordt; men stelt datelyk eene *andere bepaalde grootheid* uit welke, als uit eene verschillende oorzaak, zekerlyk eene verschillende werking moet voortspruiten.

§. 54.

Eene zelfde bepaalde grootheid van een ordentlyk be-
woogen toonverwekkend lighaam, veroorzaakt, met hoe
verschillende kracht de voorbanden deelen ook worden
bewoogen, in gelyke tyden een gelyk getal van trillin-
gen. Schoon de eerste trillingen van snaaren on-
gelyk ruimer geschieden, als de volgende, by
de welke ze haare kracht alleenskens verliezen,
haar verder of korter weg neemt in gelyke rede
af en toe met de kracht, welke ze daar toe be-
steeden. Ze hebben tot een verder weg niet meer
tyd van nooden, om dat ze des te meer- dan tot
een korter, om dat ze des te minder geboogen
en gespannen zyn. De veerkracht doet hen even-
eens werken als slingers, die, hoe slaauw of sterk
ze moogen gaan, altoos gelyke tyden houden.
Hebben ze slegts de helft van hunne kracht ove-
rig, de weg is ook slegts half zo verre. Ontwy-
ken de trillingen eindelyk onze gewaarwording,
haare kracht verslaauwt alleenskens, zonder dat
het getal der trillingen, in zekeren tyd verwekt, in
't minste konne veranderen. Zo lang de toon-
verwekkende lighaamen trillingen voortbrengen,
levert ieder, volgens zyne bepaalde grootheid,
uit hoofde van veerkracht, gelykmaatige trillingen,
te weeten, evenveel, in ieder kleinste tydstop.

§. 55.

SNAAREN zyn de bekwaamste onderwerpen tot
beproeving van trillingen. Wanneer men aan koor-
den van verschillende lengte, gewigten van gely-
ke zwaarte hangt, en ze met gelyke kracht be-
weegt, zo langzaam echter, dat men de slin-
geringen kan tellen, bespeurt men reeds, dat
D haar

haar getal in een gegeven tyd des te grooter zy, naar dat de koorden minder— des te kleiner, naar dat ze meerder lengte hebben. Inmiddels, daar zulke telbaare trillingen juist niet veel bewyzen, en men rasfe trillingen niet tellen, maar wel snaaren, behoudens de lengte, door kammen en vingeren op allerhande wyze verkorten, en de ruimtens meeten, ja, snaaren op planken spannen, en door vergelyking van haare lengte, dikte en de spannende krachten, volgens de wetten der beweeging, het getal der trillingen, 't welk de gedeeltens tusschen de kammen, als op welke het hier alleenlyk aankoomt, in zekeren tyd moeten voortbrengen, uitrekenen kan; zo staat gemakkelyk te begrypen, dat diergelyke toonverwekkende lighaamen hier inzonderheid tot opheldering kunnen dienen; dat wy by gebrek van snaaren, van de innerlyke geschapenheid der toonen weinig of niet zouden weten; en, aangaande het getal van trillingen in eenen bepaalden tyd verwekt, van haar op alle overige, naar evenredigheid hebben ze besluiten.

§. 56.

De ligste en voornaamste stellingen, die zulk een *spannend werktuig* (*instrumentum cordosiphicum*) aan de hand geeft, zyn de volgende: snaaren van gelyke *lengte*, *dikte* en *spanning*, leveren in gelyke tyden, volgens de evenredigheid tusschen oorzaken en werkingen, evenveel trillingen. Verschillen ze slegts in *lengte*, het getal dier trillingen staat in omgekeerde rede met de lengtens: by voorbeeld, terwyl A, vier voet lang, 50 maal trilt, doet B, van twee voet, zulks 100 maal; is C vyf D, drie voet lang, C
maakt

maakt drie trillingen, tegen vyf van D. Verschillen ze enkelyk in *dikte*, de trillingen staan in omgekeerde rede met de middellynen, zynde nammelyk in een gegeven tyd des te minder, naar dat de diameter grooter, des te meerder, naar dat hy kleiner is. Verschillen ze alleen in *spanning*, het getal der voornoemde trillingen is als de vierkantwortelen der spannende gewigten: te weeten, A, door één pond gespannen, maakt in eenen zelfden tyd half zo veel trillingen, als B, aan welke vier pond hängt. Voorts, men kan ook nagaan, hoe veel trillingen deeze of geene snaar in zekeren tyd moete afleggen, hoewel slegts langs eenen vry ongemakkelyken weg (*a*). Het volgende voorstel zal de zaak misschien bevattelyker maaken.

(*a*) Euler, ubi supra, cap. 1. §. 10. 36.

§. 57.

Snaaren zyn kleine cylinders, of rolzuilen; haare lengte staat gelyk met de hoogte—haare zwaarte, met de massa—haare dikte, met de middellynen der cylinderen. In een cylinder is ieder linie van hoogte, eene regte linie, als men dan de oppervlakte aanstoot, worden regte linien in kromme veranderd: want de oppervlakte raakende, beroert men insgelyks den omtrek dier kringen, welke de oppervlakte stellen, en naar maate van welker ruimer vierkant de kracht van aanstooting tot een grooter menigte van deelen overgaat, en grooter bogten in de kringen verwekt (*a*). Gelykerwyze ontfangen ook langer en dikker snaaren, wegens het meerder getal van deelen, op welke de beweeging zig verspreidt—en minder gespannen snaaren, die,

D 2

we-

(*a*) Croufaz, traité du beau loc. cit. pag. 257. Ed. 1754

wegens minder veerkracht, minder tegenstand kunnen bieden, *grooter bogten*, maar korte, dunne en feller gespande, uit tegengestelde reden, *kleiner bogten*. Hoe grooter de bogten worden, des te meer- hoe kleiner, des te minder tyd wordt er tot herstelling en hervatting der beweging vereischt: dienvolgens, des te *langzaam*er bewegen ze in 't eerste geval, des te *sneller* in 't tweede. Hoe langzaam er bewegen, des te *minder*- hoe *sneller*, des te meerder trillingen worden er in eenen zelfden tyd gebooren. Kortelyk, het getal der trillingen, door snaaren in zekeren tyd verwekt, is des te kleiner, naar dat de snaaren *langer*, *dikker*, en *slapper*- des te grooter, naar dat ze *korter*, *dunner* en *styver* gespannen zyn.

§. 58.

Ieder bepaald getal van trillingen, door een toonverwekkend lighaam in zekeren tyd voortgebragt, veroorzaakt in de naast aangrenzende lugtdeelen een GOLF, die geduurende een zelfde tydftip, het eigenste getal van trillingen insluit. Snaaren moeten gespannen weezen, zullen ze haare veerkracht te werk stellen, wanneer men ze echter op stoelen of tegen muuren spant, blykt genoegzaam, dat ze op zulk een dun lighaam, als de lugt is, weinig zouden vermoogen, ten zy haare kracht merkelyk wierde versterkt, zo wel door het *veerend hout* der klankbodems, 't welk t' elkens eveneens kan trillen, als door derzelver *bolligheden*, door middel van de welke de lugt hen van verscheiden kanten te gelyk kooft omringen. Dit alles werkt samen tot het perffen en voortstooten der aangrenzende lugtdeelen, schoon deeze beweging, naar alle waarfchynelykheid, niet

niet in de geheele massa der lugt, gelyk by den wind, alwaar de deelen slegts worden voortgestuwd, maar alleenlyk in haare kleinste, veerachtige deelen, tot het aanneemen en voortzetten van trillingen best bekwaam, zal voorvallen. Dusdanige lugtdeelen ontfangen *gelykmaantige trillende beweging*, nademaal de lugt, als een veerachtige vloeytstof, alle ooit verzinnylyke aandoeeningen kan overneemen, en, alle uitwerkselen aan haare oorzaaken evenredig moeten weezen; ja, daar in veerachtige lighaamen op ieder persing een uitspreiding, en op deeze weer een tweede persing volgt, eene Krings- of *golfswyze beweging*. Diergelyke golven worden er in de lugt naa ieder geëindigde persing van een toonverwekkend lighaam, als werkoorzaak, gebooren, wanneer, by voorbeeld, eene te rug stuitende snaar aan de voortgestooten lugtdeelen gelegenheid geeft, haar, onder verzelling van alle gaande gemaakte deeltjes, als op de hielen te volgen. Daar inmiddels één bepaalde kracht slegts éenen bepaalden trap van snelheid kan verwekken, en, ieder beweging uit eene voorgaande ontstaat, het koomt by ieder toon, myns oordeels, inzonderheid aan op deszelfs *eerste lugtgolf*. Naar dat een toonverwekkend lighaam langer of korter, wyder of naauwer is, en dus door meerder of minder lugtdeelen wordt omringd, kan het ook een ruimer of kleiner portie lugt trillende persen, en persende uit haaren standplaats verdryven, echter, ieder portie, die eene eerste lugtgolf formeert, moet juist zodanig een getal van trillingen, als een toonverwekkend lighaam in zekeren tyd er aan overbrengt, geduurende een zelfde tydstop ontfangen en insluiten.

§. 59.

Ieder eerste lugtgolf verwekt, met onbegrypelyke snelheid, aan alle kanten, van waar geen hinderpaal zig opdoet, SOORTGELYKE GOLVEN. De zwaarte der lugt brengt mede, wanneer er door zommige voortgestooten deelen een soort van een ydel konde ontstaan, dat de naaste deelen van alle kanten tot de vervulling toeschieten, zelfs, dat er meer aankoomen, dan er tot dien einde noodig zyn; en haare *veerkracht* beschikt, dat alle zulke overtollige deelen, naa geëindigde perffing, niet alleen te rug, maar ook verder achterwaards, dan ze in 't aannaderen vooruit liepen, worden gedreeven. Daar nu alle ruimte hier buiten twyffel door eene groote menigte lugtbolletjes moet bezet weezen, er raaken geduurig meer deelen aan de gang. Ja, er konnen door één stoot of slag honderden van golven worden gebooren, die ieder het zelfde geluid herhaalen, gevolgelyk, het eigenste getal van trillingen, 't welk de eerste, als werkoorzaak opgeeft, overneemen; zonder door anderen overdwarsft te worden, behouden, en getrouwelyk tot onze ooren overbrengen; welke voortplanting vervolgens door die van waterkringen nader zal worden opgehelderd.

§. 60.

Noopende het *wonderbaar maakzel onzer ooren*, en de wyze, hoe 't geluid tot de bevatting geraakt, wat de natuur—en ontleedkunde ons dien aangaande leert, koomt kortelyk hier op uit: de lugt in 't buiten-oor gevangen, en in de schelp vergaderd, gaat in de gehoorpyp, en loopt tegen het trommel-vlies aan, 't welk,
zenuw-

zenuw-veerachtig en gespannen zynde, de buitenlugt als opvangen en t' elkens eveneens trillen moet. Is dit vlies of te *week*, om zulke schuddingen te kunnen veelen, of te *hard*, om er door aangedaan te kunnen worden, de voortplanting van 't geluid blyft achterweege, sluitende dus de wangefteldheid der ooren de rede in van het *niet*- en 't *niet wel hooren*. Anderzins worden de gemelde trillingen overgezet aan de aldaar bevindelyke vier gehoorbeentjes, de hamer, 't ambeeld, 't vierkant beentje, en de ftygbeugel genoemd, en aan 't trommelfnaartje, geraakende voorts door hun behulp, langs de venstertjes, tot den doolhof. Gelyk nu ieder voorwerp, 't welk ftraalen aan 't oog kan overbrengen, in de *retina*, of 't netvlies, en beeldtenis verwekt, ieder geluid vormt in de gehoorzenuw, door toedoen der vliefen, die van de uitgebreide gehoorzenuw gemaakt en in dezelve zyn, eene *stoffelyke afbeelding*. Deeze wordt door de dierlyke geesten tot de harffenen overgevoerd, fluit van daar te rug, en in 't zelfde oogenblik ontftaat er in de ziel zodanig onstoffelyk denkbeeld, als wy gewaarwording van geluid, met een woord, *hooren* noemen. Wat meer is: zeker vermaard geneeskundige (a) berigt, in een onlangs uitgegeeven gefchrift, uit eigen onderzinding, dat een muzykoeffenaar van eene zeer gevoelige gefteldheid, doof geworden zynde, echter, door de trillende beweging der lugt, aan fubtile zenuwen van buiten ingedrukt, en dus als ruglings naar den doolhof en tot de harffenen overgebragt, aan de gewaarwording van geluid vatbaar blyve; eene zeer gewigtige ftelling waarlyk, die, nader bewaarheid wordende, menig geheel Systeem dreigt om verre te werpen.

(a) *Kouw-Boerhave*, obf. med. Petersb.

§. 61.

Een zelfde geluid klinkt ons eveneens, om dat wy eenerlei soort van gehoortuigen hebben, en eenerhande indrukzelen ontfangen. By gebrek van deeze genadenryke gift des hemels, zelden naar waarde erkend, zouden onze gehoortuigen, en de lugt, evenwel nog te vergeefs zyn geschapen (§ 36). Alles zoude ons ook buiten twyfel geheel anders luiden, by aldien wy andere foorten van gehoortuigen hadden, en, luidt zelfs aan geoefende muzykanten, welker ooren en harffenen door eenen zwaaren val, of ander ongemak ontfeld zyn, datelyk geheel anders; des wy vryelyk moogen besluiten, dat het geluid den dieren niet eveneens, dan ons – en, dieren van verschillende soort verschillend moete klinken. Ja, zeker vermaard natuurkundige (a) merkt aan, dat de voornaamste gehoorbeentjes, schoon meest alle beenen met het lighaam aanwassen, in kleine kinderen reeds van dezelfde grootte zyn, als in bejaarden: tot dien einde zoo 't schynt, dat als de gehoortuigen veranderden, de stemmen van de kinderen zelfs, die van hunne ouders, en andere geluiden, die aan kinderen bekend waren, met het grooter worden deezer instrumenten hen niet ongewoon en onbekend worden, en dus verwarring veroorzaaken zouden.

a) *Nieuwentyd, wereldbeschouwing, sect. 14. § 17.*

§. 62.

Het maatgezag kan onmogelyk tot een VERMAAK DER OOKEN bestemd wezen. Ooren zyn canaalen, die bewegingen van groot gewigt aanneemen en overbrengen; werktuigen, zonder welke de ziel haar vermoogen van te hooren, naar wy weeten,

ten, niet kan te werk stellen; ja, werktuigen, die des grooten Scheppers oneindige wysheid en magt middagklaar te kennen geeven, maar, nochtans al zo weinig bezef van geluid kunnen hebben, als een pen, van letteren; als een pinceel, van colcuren; en als een blad papier, van 't geene, dat er op geschreeven staat. *Vermaak* ondersteunt *bewustheid*, daar nu lighaamlyke werktuigen in geen en deele aan *bewustheid* vatbaar zyn, is het daadelyk hooren een werk der ziel. *De ziel hoort*, door middel der ooren: konden de ooren hooren, er was geen rede, waarom wy slaapende, als wanneer ze immers al zo wel open staan, ook niet hoorden. Schoon nu de uitdrukkingen, de muzyk moet *aangenaam voor de ooren* wezen; een misflag, dien 't oor niet bemerkt, is geen misflag, en alle voortgelyke, in een burgerlyke zin al zo wel verdraaglyk zyn, als die van 't op— en nedergaan der Zon by wyze Copernicaner; dit moet ons echter niet hinderen in 't behoorlyk onderscheiden tusschen OOREN, als lighaamlyke werktuigen; GEHOOR, als een vermoogen— en, HOOREN, als eene daadelykheid der ziel.

§. 63.

Men kan de ziel, in 't hooren van geluid, met rede niet als onafbankelyk van den staat der harssenen, en dien des zenuwgestels in 't gemeen, aanmerken.

De ondervinding leert, dat wy nooit hooren, voor zekere bewegingen van zekere lighaamen op onze gehoortuigen werking oefenen; dat wy, slaapelos, en met gezonde, openstaande ooren onder 't bereik der werking van geluidgeevende lighaamen geraakende, niet alleen geen keur meer hebben, of wy hooren willen, dan niet, aangezien het geluid zyne werking doet, het zy ons

lief of leed; maar dat zelfs de wyze der bevatting, hoe iets ons zulle klinken, geheel buiten onze magt zy. Wy kunnen onmoogelyk te wege brengen, dat, by voorbeeld, het gequaak van een kikvorfch ons luide als de zang eener nagtegaal; het gebulder van grof gefchut, als een dwarsfluit; een viool, als een trompet; maar, zyn volftrekt gehouden, alle indrukselen zodanig over te neemen, als ze volgens den aardt der bewoogen lighaamen, de wyze van beweging, en onze gesteldheid, ons koomen aandoen.

§. 64.

De wyze, hoe de ziel de gewaarwording van 't geluid ontfangt, blyft, zo lange wy die van haare vereeniging met het lighaam niet vermoogen te doorgronden, geheel buiten het bereik onzer bevatting. Wy kunnen, eensdeels, niet beweeen, dat onze begrippen van 't geluid by manier van een natuuryke invloed in de ziel gewrogt en geteeld worden; doch, anderdeels, ook niet, dat dezelve zonder bewegingen en indrukselen eveneens hadden kunnen ontftaan, invoege dat een toehoorder zodanige gedagten, als er by het hooren van deeze en geene muzykstukken in hem opkoomen, evenwel zoude hebben gekreegen, al had hy ze nooit gehoord, ja, al waren er zulke stukken nooit voorhanden geweest; maar alleenlyk, willen wy niet bevestigen dan wy weeten, dat ze *ter gelegenheid van— en in evenredigheid met* zekere veranderingen in onze gehoortuigen, als zodanige, in ons opkoomen, verwekt en veroorzaakt worden. Genoeg, wanneer wy op het geene, dat er buiten en in ons omgaat, naauwkeurig acht geeven, wy bemerken, dat de oorzaken der bewegingen, de bewegingen zelve, onze

onze indrukzelen, en onze begrippen, ingevolge eener vastgestelde natuurwet, geduurig in meetkundige proportie staan.

§. 65.

Een klank of TOON bestaat uit een bepaald getal van trillingen in zekeren tyd—en verschillende toonen bestaan uit een verschillend getal van trillingen gedurende een zelfde tydſtip in de lugt veroorzaakt, en tot onze bevatting overgebracht. Ieder behoorlyk geſteld en bewoogen toonverwekkend lighaam in zekeren tyd een bepaald getal van trillingen leverende, ontfangen onze ooren, door middel van in zekere orde bewoogen lugtdeelen, die hen beurtlings trillende aanvallen en ontwyken, klaare indrukzelen, en uit deeze wordt klaare bevatting gebooren. Het maatgezag vereiſcht zingbaare toonen (§ 1), en de toonen zyn ſlegts zingbaar uit hoofde van klaare bevatting; gelykmaatige trillingen (§ 54) leggen derhalve den grondſlag tot het maatgezag. Wyders, een toon kan eenigen tyd in de eigenſte hoogte voortduuren, vermits de uitwerkſelen dezelfde blyven, zo lang dezelfde oorzaaken werken; ja, de lugtgolven koomen het eigenſte getal van trillingen dikwils herhaalen; dus heeft er oplettendheid plaats, doordien zig in een volgende oogenblik laat bevatten, wat er in een naaltvoorgaande ontglipt: geen wonder dan, dat menig, die anders, zo te ſpreken, ſlegts een half gehoor heeft, toonen naauwkeurig vermooge te bevatten. Het tegendeel van dit alles beſpeurt men, 1) wanneer de lugtdeelen tot geen golven gebracht maar voortgeſtuwd worden; 2) wanneer ſchielyk ontſpannen lugtdeelen de ooren eensklaps als overſtelpen, en 3), de voortteeling van lugtgolven door ongelykſlachtige werk-

werkoorzaaken [§ 52] wordt gestuit. In alle deeze gevallen zyn er zekerlyk *trillingen* genoeg voorhanden, echter, er wordt niet dan duistere, verwarde bevatting verwekt, om dat het aan *gelykmatige trillingen* ontbreekt, of, 't welk het zelfde is, *om dat er in ieder kleinste tydſtip niet evenveel trillingen verloop*en. Kortelyk, by ieder toon koomt in aanmerking 1) het *geluid*, als zodanig, en 2) de bepaalde trap van ſnelheid, of de *bepaalde hoogte*, by gelegenheid van de welke wy ons t'elkens zekere grootheid klaar kunnen voorſtellen.

§. 66.

Het woord *toon*en betekent in een *oneigentlyke zin*, de beweging in de toonverwekkende lichaa-men, die op de lugt, gelyk deeze weer op onze gehoortuigen, werking oeffent; maar in een *eigentlyke*, het gevoelen, 't welk wy ter gelegenheid van-en in evenredigheid met deeze bewegingen in ons gewaarworden, aangezien de toonen door de voorſtellende kracht der ziel eerſt worden geformeerd, en wy anders van geen toonen weeten. Inmiddels, de geſchapenheid der zaak vereiſcht, de termen van *eerſte* en *tweede geluid* (*sonus primus et ſecundus*) (*a*) te laaten vaaren, en veeleer de toonverwekkende bewegingen, van de toonen zelve, als *oorzaaken* van *werkingen* te onderscheiden.

a) Nieuwentyd, ubi ſupra, pag. 240. Ed. 1725

§. 67.

Het **WEZEN** van *verſchillende toonen* beſtaat in de **VERSCHILLENDE BEPAALDE GROOTHEDEN**, door welke zé worden veroorzaakt. Een lange ſnaar heeft eene andere grootheid, dan eene korte; dien-

dienvolgens , ze werkt anders , en stelt de lugt op andere wyze in beweeging ; andere voortten van lugtgolven verwekken in onze ooren andere indrukzelen , en met deeze gaan weer andere begrippen gepaard. Het eerste , dat wy ons nu van toonen , volgens hunne innerlyke geschapenheid , kunnen voorstellen , en dat tefens de rede insluit van alles , wat er gestadig toe behoort , zyn de voornoemde grootheden , des bestaat in dezelve hun *wezen*.

§. 68.

Ieder toon spruit als uit een mengsel van TOON-TJES. Ieder deeltje van een toonverwekkend lighaam moet het zyne tot het geluid bybrengen , en ieder lugtgolf , onder verzelling van de lugtdeelen , die by wyze van breeking en weeromkaatsing gaande worden gemaakt , tot de voortbrenging éenes toons haare krachten vereenigen en als samensmelten : geen wonder dan , dat wy , voor al in lange snaaren en groote klokken , als welker deelen zelden ten naasten by gelykflchtig zyn , dikwyls strydige- of zogenaamde *bytoonen* gewaarworden.

§. 69.

De toonen van snaaren en klokken worden niet uit de merkelyke , zigt- en voelbaare , maar uit zekere ongevoelige trillingen , in hunne kleinste deelen verwekt , geboren. Het geluid eener gestreeken snaar verdwynt , zo dra de stryfstok wykt , en haar vryheid laat van te trillen , daar evenwel , by aldien het hier op de uitterlyke , merkelyke trillingen aankwam , het tegendeel moest gebeuren (a).

Weer-

a) *Cronfuz* , ubi supra. pag. 230. Du Bois , dissertatio de sono.

Weerom, snaaren, die door stryktokken met kaarsmeer gewreeven, in plaats van harst, tot het trillen, maar niet tot het geeven van geluid, worden gebragt (*b*); klokken, door sneeuw bedekt; en de zogenaamde luitregisters op clavecimbelen, doen genoegzaam begrypen, dat de beweeging der kleinste deelen, die eenigzins als buiten hunne oppervlakte moeten uitspringen, en welker werking nu door weeke lichamen belet, gesmoord en verdoofd wordt, hier eigentlyk het werk doe. Wat meer is: snaaren en klokken kunnen voortvaaren met trillen, zonder dat men geluid bespeurt, en, wanneer men er dan eenig hard lighaam, tegen 't welk zy kunnen aanstuiten, digt by houdt, weer geluid verwekken, door de beweeging in de kleinste deelen herlevende, schoon de uiterlyke, merkelyke trillingen door zulk aanstooten worden verminderd. Daar men nu trillingen gewaarwordt, zonder geluid te hooren, en geluid hoort, terwyl de uiterlyke trillingen verminderen, zo bewyft de ondervinding de waarheid van voornoemde stelling; maar daar uit volgt myns oordeels noch gantsch niet, dat het geluid, te weeten het muzykaal geluid in 't gemeen (§ 50), in zulk eene opspringende beweeging der deelen bestaa (*c*): want, behalven dat de geluidverwekkende beweegingen eigentlyk nog geen geluid kunnen heeten (§ 66), de gemelde ondervindingen betreffen slegts de *minvolmaakte* soort van toonverwekking (§. 51), zynde dus geenzins toepasselyk op blaas- en windtuigen, veel min, op zangtoonen.

b) Van Musschenbroek, natuurkunde, §. 1427. ed. 1739.

c) *ibid.* §. 1428.

§. 70.

De voortplanting der lugtgolven kan men zig door die van waterkringen eenigzins bevattelyk maaken. Ieder kring ontvangt zyne beweging van den naast voorgaanden; de tweede, van den eersten; de derde, van den tweeden enz. te regt sluit men dan ten opzigt van lugtgolven eveneens.

Er koomen t' elkens meer deelen aanvlieten, dan er tot de vereffening der oppervlakte van nooden zyn, en deeze worden verder achterwaards gedreeven, dan ze in 't heengaan vooruit liepen, dus verspreidt zig de beweging geduurig verder, en er worden gestadig meer kringen verwekt, die echter alleenskens zwakker worden, naar maate dat de kracht van den eersten, reeds verder is verdeeld, en geduurig meer verdeeld wordt; gelykerwyze worden er ook gestadig meer lugtgolven geteeld, die des te minder kracht insluiten, naar dat ze van 't middelpunt, of het toonverwekkend lighaam, verder afstaan. De volgende kringen worden klarer, dan de eerste, om dat ze in 't begin zeer veel, maar naderhand geduurig minder tegenstand ontmoeten; om dezelfde reden bespeurt men ook, dat de toonen in een maatige afstand van het middelpunt, onderscheidentlyker tot de bevatting koomen, dan wanneer men er allernaast staat, en het oor er boven houdt. Het minste van de beweging, die het gezigt in 't water ontdekt, naa dat men er eenen steen heeft in gegooyt, is aan den steen zelve toe te schryven, en 't minste van 't geene, dat er in eenige afgeleegenheid tot het gehoor koomt, aan de toonverwekkende lighaamen toe te eigenen; maar de muzykaale instrumenten zyn slegts bestemd, om de lugt aan de gang te helpen, en gelegenheid te geeven tot het

ver-

vertoonen van haare wonderbaare veerkracht. De deelen van bewoogen vloeystoffen behoeven niet, gelyk die van snaaren en klokken, tot hunne eigenste standplaatsen weer te keeren, maar 't is genoeg, dat ze elders een rustplaats vinden, tot ze weer van nieuws in beweeging worden gesteld. Verzwakt nu de eerste kring, door den gestadigen tegenstand der persende lugt, de tweede, begint insgelyks te verslaauwen, en vermindert weer de kracht van den derden.

De eerste, konnen reeds verdweenen zyn, terwyl, een honderdste eerst voor den dag koomt; waar ze dan niet heenen konnen reiken, daar is ook zekerlyk van hunne beweeging niets te bemerken, doch anderzins hebben scherpsziende en oplettende gemeenlyk iets voor uit, en blinden konnen er in 't geheel geen bevatting van maaken. Dit alles laat zig gemakkelyk op de lugtgolven en op 't gehoor toepassen.

§. 71.

Schoon nu de gemelde vergelyking hier tot opheldering de beste en de eenigste is, men kan ze echter op verre na niet voor volledig uitgeeven: want, vooreerst, de waterkringen worden slegts op 't oppervlak van 't water gebooren, daar het geluid als in 't ingewand der lugt wordt verwekt; de golven worden midden in de lugt gemaakt, en loopen door dezelve naar boven, naar beneden, en naar alle zyden heen (*a*). Ten tweeden, waterkringen worden enkelyk door hunne zwaarte voortgedreeven, maar lugtgolven, door veerkracht voortgeplant; geene, verbeelden soorten van slingers, die, getrokken zyn, de, ryzen en daalen; decze, bestaan uit krachten,
die

a) Musschenbroek, ubi supra, §. 1448.

die , naa ontfangen aanftooting , trillen (b). Ten derden , waterkringen houden niet lange ftand , doch omtrent lugtgolven heeft er ook *duurzaamheid* plaats. Ten vierden , aan waterkringen verftrekt ieder hard lighaam tot een onverwinnelyke hinderpaal , zo dat ze het graf vinden ter plaatfe hunner geboorte ; daar , in tegendeel , het geluid zig langs deezen weg merkelyk verfterken , en zelfs op eene bekoorlyke wyze te rug kaatsen laat. Ten vyfden , er konnen ter zelve tyd verfcheiden toonen , die nooit door vermenging tot één worden , maar van de welke ieder zig neffens anderen zo klaar laat bevatten , als of het flegts één ware , worden verwekt , des er zekerlyk lugtgolven , die ieder een verfchillend getal van trillingen influiten , zonder verwarring moeten door elkander loopen , 't welk in het water geenzins aangaat. Ten zesden , de waterkringen beweegen des te fnel-
 ler of langzaamer , naar maate 't geene , dat men in 't water werpt , zwaarer of ligter is , en van meerder of minder hoogte koomt af te ftuiten , maar aan de lugtdeelen is de onveranderlyke wet voorgefchreeven , *altoos gelykmaatige fnelheid in den loop hunner golven te moeten bewaaren* , fchoon de golven zelve een gantfch verfchillend getal van trillingen vervangen. De kracht , die een lugtgolf influit , en de tegenftand , die ze ontmoet , ftaan namelyk altoos in gelyke rede ; dus veroorzaakt de veerkracht , dat twee toonen van gantfch verfchillende hoogte , in een zelfde moment verwekt , ter plaatfe waar men ze beide nog onderfcheidentlyk kan verneemen , te gelyk tot het gehoor koomen.

b) Hiftoire de l'acad. roy. 1737. pag. 138— Mem. 1737. pag. 7.

§. 72.

De trillingen door toonverwekkende ligbaamen onmiddelyk veroorzaakt, koomen zelden tot onze gewaarwording. Wy ontfangen doorgaans voortgelyke, uit geene voortgeteeld, zoinwylen slegts weeromgekaatste, die de oorspronkelyke geheel verdooven, en te mets deeze en geene. Het gaat hier eveneens, als met de lichtstraalen (a); natuur heeft een voordeel, 't welk ons van geen dienst konde weezen, opgeofferd, ten einde ons ongelyk grooter geneugte te beschikken, en door versterkte, meerder klaarheid insluitende lugtgolven, zelfs in een verre afstand, hoorende te verlustigen.

(a) *Engelhard, phys. § 251.*

§. 73.

Alle ruimte, langs welke zodanige beweging reikt, moet met soortgelyke lugtgolven bezet weezen. Want geen bewegend lighaam kan tot een afgelegen plaats koomen, zonder alle tusschenleggende door te loopen; bewegingen, die buiten twyfel eene wonderaangename vertooning zouden maaken, by aldien het moogelyk ware van ze door 't oog te ontdekken.

§ 74.

Hoe groote verscheidenheid er onder de veerachtige lugtdeelen ook zy, ieder deeltje zal buiten twyfel te zynen tyd tot de voortbrenging van ieder toon bekwaam weezen. Men behoeft hier myns oordeels geen zuik oneindig groot verschil te onderstellen, dat zekere deeltjes slegts tot de verwekking van zekere toonen kunnen dienen, invoege dat de nabuurige lugtbollerjes, tot die van andere toonen be-

bestemd, alsdan maar oppervlakkig aangedaan, doch niet levendig gaande gemaakt worden (a). Op dien voet moet niet alleen ieder hoekje een oneindig gedeelte van alle verzinnelyke foorten, tot ieder toon vereischt, insluiten, vermits tog ieder toon zig allenthalve laat voortbrengen, maar wanneer men een snaar, of een pyp, allenskens hooger of laager stelt, dan moesten er ook in ieder moment andere foorten van lugtdeelen aan de gang zyn, daar het evenwel bevattelyker is, dat dezelfde deelen slegts op eene andere wyze worden aangedaan, en dat ieder van hen al zo wel tot de overvoering van ieder toon, als ieder lichtstraal tot die van elke *couleur* konne dienen. Daarenboven, de voornoemde onderstelling is tot aanwyzing van de rede, waarom zekere lugtdeelen veeleer tweehonderd dan honderd trillingen in een gegeeven tyd aanneemen, geenzins toereikende, vermits deeze alleenlyk uit de bepaalde grootheden, die het wezen der toonen stellen [§ 67], afgeleid kan worden, en elders te vergeefs wordt gezogt. Inmiddels, dat de vergelyking tusschen toonen en kleuren, met welke zominigen veel op hebben, gantsch niet op vier beenen gaa, en in der daad nergens toe diene, daar van zyn er onwederspreekelyke bewyzen voorhanden (b).

a) Hist. de l'acad. roy. 1737. pag. 134— Mem. 1737. pag. 1.

b) *ibid.* hist. pag. 142.— Mem. pag. 6.

§. 75.

De LAAGTE dertoonen is een uitwerksel van het minder- en de HOOGTE, van het meerder getal der trillingen door toonverwekkende lighaamen, geduurende zeker tyd-
 stip, in de lugt veroorzaakt en tot onze bevatting overgebracht.

Snaaren leggen in een gegeven tyd des te *minder* trillingen af, naar dat ze langer, dikker en flapper- des te *meerder*- naar dat ze korter, dunner, en styver gespannen zyn, doordien ze in 't eerste geval *langzaamer*, in 't tweede, *sneller* beweegen [§ 57], 't welk zig dan van alle overige toonverwekkende lighaamen, naar evenredigheid, eveneens verstaat. Daar nu van de beweegende oorzaken zelve niets tot ons koomt, maar, alle trillingen, die wy gewaarworden, trillende lugtdeelen zyn, wy hebben hier niet alleen te letten op 't geene dat er in de voornoemde lighaamen; maar inzonderheid, in de *lugt*, en *in ons* voorvalt. Wie hier inbrengt, dat er al zo weinig zodanig iets, gelyk wy hooren, rondom ons in de lugt zy, als de pyn die wy by het steeken van eene spelde gevoelen, in de spelde, die geeft misschien geen acht op de meetkundige proportie, tusschen de trillingen, in de lugt verwekt, door haar tot onze ooren overgebracht, en tusschen de aandoeningen van toonen, hier t'elkens voorhanden zynde [§ 64]. Hoedanige trillingen er in de eerste lugtgolf eenes toons worden veroorzaakt, zodanige worden er door voortgelyke golven voortgeplant, herhaalt, en tot onze ooren overgevoert; en ieder lugtgolf kan ter zelve tyd onmoogelyk een meerder en een minder— maar slegts een *zeker getal* van trillingen vervangen [§ 53. 54], ja, alle ordentelyke beweeging aan de lugt eens ingedrukt, kan door haar toedoen niet onordentelyk worden, maar moet noodzaakelyk in orde voortduuren. Dienvolgens, sluiten de lugtgolven, die zekeren toon verwekken, in eenen bepaalden tyd een *minder* getal van trillingen in, onze ooren ontfangen, langzaamer, minder en min aaneenhangende- doch by een *meerder* getal, *sneller*, *meerder*, en *raffer* op el-

elkander volgende, hen beurtlings ontwykende en van nieuws weer aanvallende *stooten*. Voelen wy nu, volgens den muzykaalen smaak, die hier als tellende te werk gaat, ons oorvlies gedurende zeker tydftip door minder stooten, dan in een voorgaande, aangedaan, wy noemen de toonen *laag*; door meerder, *hoog*; en naar maate dat wy zulk getal, met betrekking op anderen, kleiner of grooter te zyn bemerken, *laager* of *hooger*.

§. 76.

Alle moogelyke toonen koomen misschien niet tot onze bevatting. Er konnen nog veele toonverwekkende beweegingen in de natuur voorhanden zyn, die wegens al te langzaame of al te schielijke trillingen met onze ooren gantsch geen overeenkomst hebben, maar tot een geheel ander oogmerk zullen strekken; des wy ons het muzykaal geluid als eene linie, die juist niet oneindig is, doch alwaar wy aan weerkanten het einde niet vermoogen te ontdekken, hebben voor te stellen.

Mitzler, mus. bibl. tom. 1. pars 3, pag. 63.

§. 77.

Men kan de bevattelyke toonen gemakkelykst in LAAG, MIDDELBAARE en HOOGHE verdeelen. Immers, de woorden laag en hoog, zyn, al zo wel als die van sterk en zwak, groot en klein, zwaar en ligt, niet volstrekt- maar slegts opzigtelyk, of in vergelyking met anderen, op te vatten. Wie, by voorbeeld, het geluid van kleine fluiten meest gewoon is, dien koomt dat van een altviool reeds *laag* voor, schoon iemand, die geduurig bas-instrumenten behandelt, het

zelve als *hoog* aanmerkt. Nu kan men zig, wegens den ruimen voorraad van bevattelyke toonen, op de voornoemde drieledige wyze nader uitdrukken, en de muzykaale tekenkunde levert juist drierhande slach van zogenaamde *steutels*, die op deezen grond schynen te steunen, en tot uitbeelding van *laage*, *middelbaare* en *hooge* toonen worden gebruikt.

§. 78.

Muzykaale instrumenten **STELLEN** betekent, *te wege brengen, dat toonverwekkende ligbaamen in zekeren tyd een bepaald getal van trillingen kunnen leveren.* Zyn er te min, wy noemen de toonen *te laag*; te veel, wy noemen ze *te hoog*, en in beide gevallen, *ontsteld*; bepaald is derhalve hun getal, by aldien er geen één merkelyke trilling te min noch te veel voortkooimt, en wie zulks beschikt, die *stelt* ze in 't vereischt accoord.

§. 79.

Alles wat veroorzaakt, dat de lugtdeelen in zekeren tyd meerder of sneller trillingen voortbrengen, dient tot VERHOOGING- en wat minder of langzamer trillingen in hen verwekt, tot VERLAAGING van toonen. Hoe meer men het gedeelte eener *snaar*, 't welk trillingen kan aanneemen, door asperking verkort, des te kleiner bogt ontfangt ze [§ 27]; des te eerder herstelt ze zig, en hervat de beweging, zo lang zy er kracht toe overig heeft; des te sneller beweegt ze; des te meer trillingen verwekt ze gedurende zeker tydstop in de lugt; des te meer, brengt de lugt tot onze ooren en tot onze bevatting over; gevolgelyk, des te *hooger* is de toon, gelyk het te-

tegendeel van dit alles de rede van deffelfs meerder *laagte* aanwyft. Weerom, hoe langer en wyder een *pyp* is, des te meer toonverwekkende ftoffe vervangt ze; des te verder weg heeft de binnenlugt af te leggen; des te meer tegenftand ontmoet ze; des te langzaamer beweegt ze behoudens dezelfde kracht van inblaazing; des te minder trillingen veroorzaakt ze in een gegeven tyd; gevolgelyk, des te *laager* is de toon, en in een tegengelteld geval des te *hooger*. Wordt een *pyp* gedekt of boven toegemaakt, ze volbrengt in een zelfde tydftip flegts half zo veel trillingen: aangezien de binnenlugt, boven geen uitgang vindende, te rug keeren, en eenen weg van dubbelde lengte afleggen moet, 't welk van dezelfde uitwerking is, als of zulke pypen eens zo lang waren, fchoon de vaardige aanspraak nu eenigzins wordt belemmerd. Wyders, in *klokken* gefchieden de trillingen volgens geheel andere wetten, dan in fnaaren, vermits de ronde gedaante hier groote verſcheidenheid veroorzaakt, gelyk men zulks aan opgehangen klompen van dezelfde ftoffe en zwaarte klaar bemerkt; en, haare meerder wydte aan de meerder dikte, maar haare meerder dikte, eveneens als die van ftaaven en glafen, aan de meerder ſpanning van fnaaren gelyk ſtaat. Maakt men klokken en ftaaven *dunner*, de toonen worden *laager*, ſchoon ze teffens ook iets van hunne kracht en eigenfchap verliezen; *korter*, ze worden *hooger*: om dat in 't eerſte geval deelen, die, wegens minder ſpanning, grooter bogt ontvangen, *langzaamer*- en in 't tweede, minder deelen even eens gefpannen, *ſneller* beweegen. Deſgelyks, onder *glafen* van eenerlei ftoffe en maakzel, leveren de *dikſte*, *hooger* toonen, die naar maate men er meer en zwaarer vogten in giet, *laager* worden, doordien

de deelen, hoe ze zig minder kunnen uitzetten, des te *langzaam*er koomen te beweegen.

§. 80.

In fluiten, en voortgelyke blaastuigen, zyn de toonen afhangelyk 1) van meerder of minder stopping der gaten, door welke de weg, dien de binnenlucht heeft af te leggen, by wyze van min of meer afgeperkte snaaren, verscheidentlyk verlengt of verkort wordt; 2) van meerder inblaazende kracht, die, uit hoofde van sneller beweging, hooger toonen veroorzaakt. Daar nu de binnenlucht de vlakke moet afloopen, het koomt by dusdanige blaastuigen, voornamentlyk aan op de lengte, zo dat de meerder wydte, by wyze van dikker snaaren, schoon ze het gebrek van lengte eenigzins kan vergoeden, inzonderheid tot bevordering van meerder sterkte dient, hoewel er ook t' elkens zekere proportie van de wydte tegens de lengte wordt vereischt (a), by volflagen gebrek van de welke een blaastuig gantsch geen geluid meer levert; al het welke zy, die over diergelyke instrumenten byzondere geschriften in 't ligt geeven, grondig te onderzoeken en te verklaarden behoorden.

a) *Mitzler*, ubi supra, tom. 1. pars 5, pag. 84—
pars 6. pag. 5.

§. 81.

Blaastuigen, die alleenlyk door den adem worden geregeerd, gelyk *trompetten* en *waldbhoorens*, vereischen eenen toon uit den mond des blaazenden, dien ze alsdan versterken; invoege dat het getal der trillingen, in de naaste deelen van den lugt-cylinder veroorzaakt, terstond weer aan de
naaste

naafte, overgezet, en de toonverwekkende beweging aldus langs de binnenvlakte voortgedreeven wordt.

§. 82.

De verschillende graaden van veerkracht baaren groote verandering in de HOOGTE der toonen: Elastyke lichhaamen zyn toonverwekkende uit hoofde van veerkracht [§ 49], geen wonder dan, dat ze by verschillende veerkracht verschillende toonen leveren. Nu leert de ondervinding, dat de veerkracht der lugt door den dampkring, en andere doorvloeyende fyne stoffen grootelyks vermeerderd en verminderd konne worden; dat die der zichtbaare toonverwekkende lichhaamen, schoon ze in de lugtpomp onveranderlyk dezelfde blyft [§ 37], ten klaaren bewyze, dat ze van die der lugt niet afhange, evenwel met deeze, welker aandoening en perffing ze moeten ondergaan, doorgaans af- en toeneeme; dat de digtheid en de veerkracht der lucht altoos in gelyke rede staan; dat elastyke lichhaamen grooter veerkracht hebben in de *koude*, als wanneer hunne deelen vaster ineen gedrongen, de pooren beter gesloten, en van vreemde stoffen meer bevryd zyn, van al het welke er in de *warmte* het tegendeel gebeurt; kortelyk, dat de veerkracht in 't gemeen grooter zy by *digte*, *koude* en *drooge*—minder, by *dunne*, *warme* en *vogtige* lugt. Deeze stoffe vereifcht in der daad langduurige, neerstige proefneemingen, dienvolgens, naauwkeurige *mano- termo- en hygrometers*: want het *barometer*, de zwaarte der lugt aanwyzende, is hier van geen zonderlinge dienst, nademaal heete en koude lugt gelyke zwaarte kan hebben; geene, door de menigte van toegevlode

dampen; deeze, door de eigenaardige stoffe, minder ruimte beslaande, waar uit dan alleenlyk volgt, dat blaas- en windtuigen in 't eerste geval minder— in 't tweede, meer klinkbaare materie vervangen.

§. 83.

Voorbeelden van eenerhande uitwerkingen, uit tegengestelde oorzaaken ontstaande, bescouren wy insgelyks aan het *springen der snaaren*, als welker deelen, voor al die der darmsnaaren, de *droogte* ontbindt, en de *vogtigheid* doet krimpen, wordende dus in 't eerste geval als *afgetornd*, in 't tweede, feller, dan ze zulks kunnen veelen, *uitgerekt*. Voorts, daar snaaren, zullen ze haare veerkracht ter deeg te werk stellen, zo fel moeten worden aangespannen, dat ze slegts niet springen, en zy zo wel door de spanning, als door de beweegende magt groote veranderingen in haare pooren koomen te ondergaan, men zal vry wat snaaren kunnen spaaren, wanneer men ze by felle spanning niet teffens aanstoof of slaat, maar haar alvorens een momentje rust vergunt, en ze slegts op ééne wyze doet lyden.

§. 84.

De toonen van snaartuigen zyn by kouder lugt hooger, by warmer lugt, laager. De snaaren zo wel als de klankbodems hebben in de koude grooter veerkracht, des brengen ze in eenen zelfden tyd meerder trillingen, gevolgelyk *hooger toonen* voort, eveneens als of de snaaren feller waren gespannen. In tegendeel, hoe warmer een muzykkamer wordt, des te meer vermindert de veerkracht der klinkbaare lighaamen, 't welk dan veroorzaakt, dat ze, als feller uitgerekt, langzaamer be-

beweegen, en uit dien hoofde minder trillingen, en dus *laager toonen*, verwekken.

§. 85.

De toonen van blaastuigen en orgelpypen, de zogenaamde tongwerken in Orgelen uitgezonderd, zyn by kouder lugt *laager*, by warmer lugt, *hooger*. Kouder lugt digter, of vaster ineen gedrongen zynde, ontmoet de ingeblaazen kracht alsdan meer tegenstand, des brengt de langzaamder bewoogen binnenlugt *laager toonen* voort; daar, in tegendeel, *dunner* lugt, eveneens als een *dunner* snaar, zulken tegenstand niet konnende bieden, maar gemakkelyker en sneller bewoogen wordende, in gelyke tyden meer trillingen, dienvolgens *hooger toonen*, veroorzaakt. Dit gaat zo verre, dat, volgens wiskonstige uitrekeningen, opgemaakt naar den laagsten en hoogsten stand van den mercurius in baro- en termometern, de fluiten vultemmen der Orgelen, of het zogenaamde pypwerk, in 't koudste wêer eenen geheelen toon (a), zelfs nog iets meer (b), *laager*, dan in 't heetste, zullen staan. Althans, wie van twee gelyktoonige blaastuigen het één, een tydlang in de koude, en 't ander in de warmte houdt, die zal haast eenig verschil kunnen bemerken; gelyk ook de ondervinding leert, dat de toonen van *fluiten*, naa dat men er eenigen tyd op geblaazen heeft, en die van *pypen*, door warme handen aangeraakt, terstond *hooger* worden: zekerlyk, om dat de binnenlugt dan wordt verdund, en, dunne lugt sneller beweegt.

a) Euler, tentamen. cap. 1. § 38.

b) Mitzler, mus. bibl. tom. 3. pars 1. pag. 128.

De toonen van tongwerken in Orgelen, trompetten, bazuinen, hoboën, vox humana enz. zyn, eveneens als die van snaartuigen, *by kouder lugt hooger, by warmer lugt, laager*. De lugt wordt hier niet door voortgelyke deelen, maar door middel van een koper-plaatje, het *tongetje* genoemd, in beweeging gesteld; dus koomt het hier niet aan op de lugt, als zodanige, maar op de hoedanigheid dier tongetjes, die, harder en veerachtiger zynde als de lugt, haaren tegenstand gemakkelyk te breeken en te overwinnen vermoogen. Gelyk nu de ondervinding zelfs den groffheden leert, dat warme metallē iets langer zyn, dan koude, de gemelde tongetjes moeten zekerlyk by toeneemende koude een ziertje krimpen, en zig in de warmte een weinigje verder uitzetten. In 't eerste geval, iets korter zynde en feller persfende, is de uitwerking dezelfde, als of men den koperdraad, door welken ze worden bestierd, iets om laag had geslagen, veroorzaakende namelyk, wegens grooter veerkracht en sneller beweeging, *hooger toonen*, en zulks des te meer, naar maate de lugt kouder is; gelyk ze in 't tweede, iets langer en slapper gespannen zynde, langzaamere beweegen, en dus, naar maate van meerder warmte, *laager toonen* verwekken. Ook is de minste verandering hier, eveneens als in concerten alwaar snaar- en blaastuigen by elkander zyn, des te merkelyker, wegens den tegengestelden cours dien pyp- en tongwerken houden. Stemmen nu deeze, met geene, die door toedoen der lugt nooit anders dan volgens meetkundige proportie uit den toon raaken, *te hoog*, men slaat den koperdraad iets

om hoog, als wanneer het tongetje, langer wordende, langzaamer begint te beweegen; *te laag*, men slaat dien draad zo verre *om laag*, tot het tongetje, dus verkort en sneller beweegende, het getal van trillingen, tot den begeerden toon vereischt, uitlevert.

§. 87.

Het voorstel, om, zonder behulp van toonfluiten, op eene gemakkelyker wyze, namelyk door middel van een pyp, die men honderd trillingen in één secunde af te leggen heeft bevonden, *éenen vasten toon* (ton fixe) te bepalen (*a*), is gantsch niet aanneemlyk. Om op een vaster voet van de toonen te redeneeren, ware het zekerlyk te wenschen, dat, by voorbeeld, A, en dienvolgens ieder bruikbaare toon, in alle gewesten des aardbodems, alwaar men *muzyk* oeffent, *even hoog* mogt luiden. Het is ook volkomen zeker, dat een pyp denzelfden toon levert, zo lang ze honderd trillingen in één secund aflegt: ondertusschen, daar de verschillende veerkracht datelyk eene andere grootheid stelt [§ 53], een pyp kan al zo weinig als een toonfluit, by merkelyke verandering van wêer, het eigenste getal van trillingen behouden, en dus geenzins tot een vaster regelmaat verstreken.

- a) Mem. de l' acad. roy. 1699. pag. 173—1701. pag. 474—Hist. 1713. pag. 100—*Mattheson*, *Orchestre* 3. pag. 429.

§. 88.

De STERKTE der toonen is een uitwetsel van de meerder kracht, met welke de lugt golven worden

ge-

*gevormd, en, onze gehoortuigen aanvallen. Ieder be-
woogen toonverwekkend lighaam werkt op een
zekere portie van aangrenzende lugt; eene lange
snaar veroorzaakt in een grooter portie, een min-
der—eene korte, in een kleiner, een meerder
getal van trillingen. Nochtans, ieder portie laat
zig, behoudens het zelfde getal van trillingen,
met zeer verschildenden nadruk persen en voort-
stooten; dubbelde kracht werkt niet op eene
dubbelde portie van lugt, maar persf dezelfde
massa eens zo hevig: dus kan ze zig eens zo fel
uitzetten, en houdt echter tot voortteeling van
meerder golven nog des te meer kracht overig.
Wanneer wy nu bemerken, dat onze ooren
door gelykmaatige trillingen levendiger, dan an-
ders, worden getroffen, en wy zelfs in een verre
afstand van het middelpunt, dusdanige trillingen
gewaarworden, noemen wy de toonen *sterk*;
wanneer ze levendige indrukzelen verschaffen
noch verre kunnen reiken, *zwak*; en naar maate
zulke indrukzelen levendiger of flauwer zyn,
en de uitwerkselen zig meer of min verre kunnen
verspreiden, *sterker* en *zwakker*. Daar nu alle
ruimte, langs welke zulke beweging reikt, met
lugtgolven is bezet [§ 73], men noemt zodanige
sterke toonen, die men in eenen verren afstand
hoort, te regt *uitwerkselen van eene grooter me-
nigte lugtgolven*; en in 't gemeen volgt, dat de
sterkte eenes zelfden toons, naar maate van
scherper natuurlyk gehoor, en, den ongelyken
afstand, grootelyks konne verschillen.*

§. 89.

*Wanneer twee of meer toonen van merkelyk ver-
schillende kracht ons oorvliet ter zelve tyd aandoen,
komt de geene, die den sterksten indruk verwekt,
voor.*

voornamentlyk- en voor zo verre by de werking van zwakken geheel verdooft, alleen in aanmerking. Op deezen grond beruften de vul- stemmen in Or- gelen; de verschillende graaden van het zoge- naamde *forte* en *piano*; ja, allerhande muzykaale verschynselen. Hoe sterker nu zekere toonen zyn, des te meer kracht tot verdooving van an- deren sluiten ze in; en in hoe verderen afstand men ze hoort, des te meer zyn ze reeds ver- zwakt, voor zo verre de lugtgolven des te min- der kracht overig hebben, als ze reeds meer golven hebben geteeld.

§. 90.

De sterkte en de hoogte der toonen zyn geenzins van elkander afhangelyk. De orgelstemmen bewyzen onder anderen, dat toonen al zo wel *sterk en laag*, als *sterk en hoog*, al zo wel *zwak en laag*, als *zwak en hoog* kunnen weezen, vermits eenerhande grootheden, op verschillende wyze te werk ge- steld, verschillende werking kunnen leveren. Schoon nu ieder toon met zekere sterkte, gelyk ieder beweeging met zekeren graad van snelheid verzeld gaat, en, de sterkte enes zelfden toons in gestreeken snaaren, volgens zommigen (a), 72 maal kan verschillen, hy blyft echter, behou- dens dezelfde grootheid, uit hoofde van veer- kracht, juist dezelfde toon; ja, de ondervinding leert, dat een hevige voor- of tegenwind, de toonen iets te verhaasten, te vertraagen, en on- gelyk verder te verspreiden, doch aangaande de *laagte* en *hoogte* er niets aan te veranderen vermooge.

a) Histoire de l' acad. roy. 1700. pag. 175.

§. 91.

Alles, wat tot feller perffing eener eerste lugtgolf, en tot voortteeling van meerder golven medewerkt, dient tot bevordering van MEERDER STERKTE der toonen. Hier koomen derhalve in aanmerking 1) *het veerachtig hout der klankbodems van fnaartuigen, 't welk klinkbaar weezen, en echter op zig zelve nog geen eigen toon hebben moet, om welke rede glas, koper, en andere veerachtiger stoffen hier van geen dienst zyn.* 2) *Hunne holtheden* [§ 58]. 3) *Hunne hoogte, dikte en lengte, die tegen elkander in zekere proportie moeten ftaan.* 4) *De meerder dikte van fnaaren; en ten opzigt van de gelykmaatige fterkte aller toonen van een zelfde fnaartuig, koomt het inzonderheid aan op de gelykaardigheid van het hout, 't welk op zommige plaatfen dunner zynde, dan elders, aldaar zekerlyk minder toonftraalen doet afstuiten; een gebrek, 't welk door dikker fnaaren verbeterd, doch geenzins weggenoomen kan worden.* 5) *De zuiverheid der eenftemige en gelykluidende toonen van een zelfde inftrumēt; by voorbeeld, een clavecimbel, wiens verfchillende geluiden behoorlyk in 't accoord ftaan, dringt beter door, om dat de lugtgolven elkander verfterken, daar ze in een tegengesteld geval elkanders loop ftemmen.* 6. *Zeker lak op de klankbodems van fnaartuigen door ftrykftokken geregeerd, verftrekkende tot zodanige fluiting der pooren, die de lugtdeelen feller te rug kaatft, zonder evenwel aan de beweeging hinderlyk te vallen.* 7. *De harde veerachtige ftoffe der blaas- flagen windtuigen, als welke, door het veroorzaaken van meerder perffing, des te geweldiger op de buitenlugt doet aanvallen.* 8. *De meerder wydte deezer inftrumēten; mits tegen de lengtens in*
be-

behoorlyke proportie staande [§ 80]. 9. *De bewegende magten*; neem eens, de verschillende clavecimbel-pennen; haare meerder breedte; de verschillende klepels van klokken en staaven; de ongelyke zwaarte van stryktokken; de kracht van den bestierder enz. 10. *De wyze van beweging*; dat men namelyk een instrument behoorlyk aantaste, de toonen er ter deeg uithaale, en het echter niet al te fel beroere: vermits de toonen in zulk geval niet alleen minder zuiverheid verkrygen, maar ook eerder verdwynen, om dat de volgende trillingen langzaamer worden [§ 53]. 11. *De standplaatsen*, naar dat dezelve tot versameling en bewaaring der lugtgolven bekwaamer, en van weeke lighaamen, die het geluid als verslinden, meer bevryd zyn, weshalve dan een zelfde muzykinstrument in de vrye lugt, op 't water, en in deeze of geene vertrekken, zeer verschillende werking doet. 12. *De versterking* die de lugtgolven onderweeg van nabuurige *harde lighaamen* ontfangen. Zyn er eenige omtrent, die unifoons- of octavenwyze mede klinken kunnen, ze geraaken in beweging, wanneer zodanige trillingen, als er tot hunne geboorte worden vereischt, hen van ter zyden koomen aanvalen. Dit is de rede, waarom nabuurige *snaaren* trillen, en geluid geeven, zonder dat men ze aanraakt; waarom *snaartuigen* in kameren, alwaar vertcheiden gelyktoonige van dezelfde soort voorhanden zyn, sterker luiden; ja, waarom *glazen*, inzonderheid wyde en grove, die veel lugt vervangen, en uit vry ongelykslachtige deelen bestaan, zig in stukken schreeuwen, blaazen en speelen laten (a). Schoon nu anderen het eigenste getal van trillingen niet kunnen aannemen,

F

ze

a) *Morbof*, dissert. de scypho vitreo voce humana fracta. Kiel, 1683.

ze vermoogen evenwel, uit hoofde van hardigheid, de tegen hen aanstuitende lugtgolven zodanig te ontfangen en af te zetten, dat dezelve met ongelyk grooter kracht hunnen weg vervolgen, en, in beflooten plaatfen, te rug keeren. Om deeze rede bediende men zig reeds te Athenen, op het vermaarde Bachus-toneel, van 28 metaale vaten of tonnen, naaft de muur op dunne yzere ftangen rustende (*b*), en in de romeinfche tooneelen, van rondom gehangen fchilden, door welke de ftemmen der acteuren ongelooflyk wierden verfterkt. Behalven diergelyke *gebrooken toonen* koomen voorts in aanmerking de *te rug gekaatfte*, door *afgelegen harde lighaamen* veroorzaakt, van de welke men in natuurkundige verhandelingen doorgaans uitvoerig berigt ontmoet.

b) Guilletière, athenes ancienne & nouvelle. pag. 328.

§. 92.

*De verfchillende veerkracht der lugt baart ook in de STERKTE der toonen groote verandering. Zy veroorzaakt namelyk, dat de toonen zomwylen als ter zoek raaken, verflonden, en in de geboorte gefmoord worden, en, dat ze ons ook te mets als onder de hand aanwaffen, invoege dat ftemmen en fpeeltuigen hen zelve fchynen te overtreffen; in 't eerfte geval noemen wy de toonen dompig of *dof*; in 't tweede, doordringende, of *helder*. Zyn de lugtdeelen vafter ineen gedrongen, van mift, nevel en andere dampen meer bevryd, de eerfte lugtgolven worden met grooter kracht gevormd, en verfpreiden, wegens minder beletfelen, hunne werking ongelyk verder; zelfs verder by nacht, als over dag: niet dat de breeking der zonneftaalen aan de voortplanting van 't ge-*

geluid hinderlyk valle, maar, om dat de lugt by nacht gemeenlyk digter, kouder en drooger is. Dit moet thans de rede weezen, waarom men op eenzaam plaats en wegens den Echo vermaard, by nacht meer weergalm dan overdag verneemt (a). Wyders, dat een pistoolscheut, die in valleyen een vervaarlyk geraas verwekt, op de toppen van hooge bergen zulk een flaauw geluid geeft, als of er slegts een stokje wierde gebrooken (b), zulks veroorzaakt de dunne, min veerachtige lugt; des wy ook vryelyk moogen besluiten, dat de fynste lugtdeelen (æther), tot overvoering der lichtstraalen geschikt, onze gehoortuigen niet genoegzaam zouden vermoogen aan te doen.

a) Kircherus, phonurgia. lib. 1.

b) Derham, natuurkunde. pag. 144. edit. 1728.

§ 93.

Hoe verre zekere toonen eigentlyk kunnen reiken, zulks laat zig alleenlyk, met betrekking op de verschildende oorzaaken, tot vermeerdering en demping van 't geluid bekwaam, uit de byzondere graaden binner sterkte afneemen. Men beweert, dat iemand het geluid in een dubbele afstand 4 maal in een driedubbele, 9 maal in een vierdubbele, 16 maal zwakker verneemt (a); en, dat de geluidverwekkende beweging, ten aanzien van alle verzinnelyke rigtingen, alwaar dezelve zig zonder hindernis verspreidt, in een dubbele afstand 8 maal in een driedubbele, 27 maal en in een vierdubbele, 64 maal zwakker zy (b). Ondertusschen, de stellingen van de gelykmaatige snelheid des geluids, ter gelegenheid der uitwerkselen van grof geschut opgemaakt,

F 2

en

a) Euler, tentamen. cap. 1. § 14.

b) Mitzler, mus. bibl. tom. 3. pars 1. pag. 98.

en in natuurkundige verhandelingen door-
gaans bygebragt , hebben gantsch geen be-
trekking tot de *toonkunde*. Is de minste snel-
heid van 't geluid 1142 engelsche voeten in één
secunde, nooit hoorde men evenwel de sterkste
dwarsfluiten, luiten, citers, davids-harpen, en
andere zagte muzykinstrumenten, op de helft dier
distantie; en 't is bekend, dat het geluid aan-
stonds worde verdoofd, gevolgelyk, min verre
konne reiken, zo dra men een muzykkamer met
tapyten, of andere weeke stoffen, behangt en
vervult. Daarenboven, men kan op dien voet
niet voort rekenen, in twee secunden 2284; in
drie, vier enz. anders moest ook volgen, in één
minuut ses uren verre, en dus zoude er geen
rede weezen, waarom ieder toon niet geduurig
verder konde gaan.

§. 94.

*Menkande sterke toonen in VOLLE en SCHELLE—
de zwakke, in DUNNE en ZAGTE verdeelen. Volle*
of zwaare, verwekken levendiger, *schelle*, scherper
indrukselen; geene, vullen het oort en eersten;
deeze, koomen het zelve als kittelende aanvallen,
en worden allenskens beminnelyker. De oor-
zaaken van deeze verscheidenheid ontdekt men
in slag- blaas- en windtuigen aan de verschillende
gedaantens, gelyk zommigen zig, 't zy in 't ge-
heel of hier en daar, wyder, naauwer en schuin-
fer vertoonen. Zelfs ieder clavecimbel van twee
achtvoetige geluiden, geeft er voorbeelden van,
vooral indien er anderen tusschen leggen: ge-
merkt de bewoogen snaaren, die den kam nader
zyn, een kleiner boog beschryven, en dus de
lugtdeelen iets naauwer spannen. Voorts, door
dunne toonen versta ik zodanige, die wegens
ge-

gebrek van massa minder kracht hebben; door *zachte*, die sterker konden weezen, ten zy men zulks opzettelyk verhinderde. Weerom, sterke en laage toonen [§ 90] kan men, met één woord, *grove* noemen; sterke en hooge, *fyne*; zwakke en laage, *stompe*; zwakke en hooge, *tedere*. Onze gesteldheid verstrekt ook hier tot een regelmaat, nademaal al te felle beweegingen, die 't oorgeweefzel eenigzins in gevaar van scheuring stellen, uit kracht der ongeneuglyke aandoening, terstond er mede verzeld gaande, ons noodzaakelyk mishaaen, en wy, wanneer het op levendige en scherpe indrukzelen aankoomt, toonen, die geen genoegzaame kracht insluiten, weinig achten.

§. 95.

De **DUURZAAMHEID** der toonen ontstaat uit de aanboudende persing van het drukkend vermoogen. Ze vindt derhalve in vry bewoogen toonverwekkende lighaamen, namelyk, clavecinbel- en harpensnaaren, klok- en staffpellen enz. geen plaats; hoedanige toonen, die eerst gebooren worden, wanneer de drukkende magt wykt, en onze ooren eerder verlaaten dan *duurzaame* van evenredige sterkte, men dan, in tegenstelling, *vlugge* mag noemen, mits dezelve, gelyk ze helder genoeg kunnen weezen, behoorlyk onderscheidende van *doffe* [§ 92], die uit geheel andere reden van korten duur zyn. Voor zo verre nu sterke toonen krachtiger indrukzelen dan zwakke nalaaten, mag men ze ook als duurzaamer aanmerken, hoewel op verre na alle duurzaame, niet sterk zyn; en men zo wel in *stompe* en *tedere*, als in *grove* en *fyne*, duurzaamheid ontmoet, 't welk, onder anderen, orgelstemmen genoegzaam bewyzen. Duurzaame

toon en verschillen dan inzonderheid hier in van andere, eigentlyk zogenaamde sterke, dat ze lang achtereen in gelyke sterkte kunnen worden bevat.

§. 96.

De ZUIVERHEID der toonen spruit 1) uit het stipte getal der vereischte trillingen; 2) uit de gelykheid der deelen van toonverwekkende ligchaamen; en 3) uit de gladdigheid en droogte van hunne oppervlakten. De eerste soort van zuiverheid, hier in bestaande, dat de toonen geen ziertje hooger noch laager voortkoomen, dan het muzykaal gehoor ze gewoon is, en verwacht, ten welker opzigt men overlang heeft gezeid, rein gesteld, is half gespeeld, en by gebrek van de welke men de toonen onzuiver, onrein of ontseld noemt; is een uitwerkzel van konst, ja, een soort van meetkunde. Ten tweeden, ze zyn zuiver, wanneer hunne stipte hoogte door geene strydige- of zogenaamde bytoon en onzeker wordt gemaakt, en in een tegengesteld geval, valsch. Hier koomt het derhalve op innerlyke oorzaaken aan, die van ons niet afhangen [52. 68]. Het gaat hier eveneens met het gehoor, als met andere zinnen; de mindere volmaaktheid der deelen, bevordert te mets de volmaaktheid van 't geheel; wat wy niet weeten, dat kwelt ons niet. Hadden wy zulk een scherp gehoor als haazen, wy zouden buiten twyfel meer valsche toonen ontdekken, en, misschien menig snaar- en slagtuig, 't welk ons nu streelende voorkoomt, ongeneuglyk vinden. De vraag is dan alleenlyk, of de strydigheid bedekt blyve, en eindelyk, overheerscht en verdoofd wordende, ten aanzien van onze bevatting, verdwyne, als wanneer wy de toonen, gelyk het minst onvolmaakte voor volmaakt doorgaat,

zui-

zuiver noemen. Ten derden, ze zyn zuiver, wanneer ze, uit kracht van gladde en drooge oppervlaktens, als onbelemmerd, en met zekere vaardigheid, het gehoor aanvallen. De ondervinding leert namelyk, dat speeltuigen, mits dat men ze in maatige droogte, als hun element, houde, door het gebruik, of het zogenaamde *uitspeelen*, niet alleen in sterkte, voor zo verre de droogte de meerder hardigheid der deelen bevordert, maar ook in zuiverheid, aanwinnen, en zo iets verkrygen, 't welk de hand des makers hen niet altoos by te zetten vermag: buiten twyfel, om dat zommige ongelykslachtige deelen dus vereffend, de pooren tot den vereischten doorgang der lugt bekwaamer gemaakt, en de oppervlaktens meer gepolyft worden; ja, ze leert, dat vezeltjes van niet ter deeg afgeknipte clavecimbel-pennen aan den vryen loop der lugt-deelen reeds hinderlyk vallen. Deeze toort van onzuivere toonen, door uiterlyke oorzaaken verwekt, kan men, ter onderscheiding der beide voornoemde, *ruwe*, of *schorre*, noemen; en in 't gemeen staat het by keurlyke liefhebbers vast, dat ontstelde, valsche en ruwe toonen, van zuivere, als *kwelling*— *van verlustiging des geestes* verschillen.

§. 97.

De grooter veerkracht der lugt bevordert insgelyks de
MEERDER DUURZAAM— en ZUIVERHEID
der toonen. De zang- en blaastuig- oeffenaars kunnen het des te langer met gemak uithouden, hoe ze meer reine lugt in plaats van dampige, inademen; de snaaren houden beter toon, als in buyachtig wêer; ja, de schruiven en trekkers der muzykaale instrumenten laaten zig bekwa-

mer regeeren. Doch, *overmaatige droogte* doet het hout krimpen; waar tegen in orgel-registers, die zig niet ter deeg laten sloppen, en dus veroorzaaken, dat zommige toonen ongevraagd spreken, geen beeter middel is, dan geduld tot er weer wat vogtigheid in de lugt komt, als wanneer men zuik gebrek aanstonds van zelve hersteld vindt. Hier uit volgt dan, dat niet de herfst- en winter-tyd, als zodanige, maar, de grooter veerkracht der lugt, met maatige droogte verzeld, 't bekwaamste *seizoen* tot het genoot van wonderaangename muzykaale geneugtens stelle.

§. 98.

ZANGTOONEN worden *alleenlyk door de Glottis geformeerd*. Toonen, die wy hooren, zyn reeds geformeerd, de vraag is dan, hoe zulks aangaande zangtoonen geschiede? Ieder toon is een geluid [§ 41]; het geluid bestaat uit trillende lugt [§ 38], en trilling ondersteunt perssing, gevolgelyk, een lighaam, 't welk tegenstand kan bieden. Nu wordt de lugt, als de stoffe van 't spraak- en zanggeluid, niet in- maar uitgeademd, of te rug gegeven, gelyk ieder, zo dikwyls hy van zwygen tot spreken, en van spreken tot zingen, overgaat, zulks gemakkelyk kan bemerken. De long verbeeldt hier een soort van een blaasbalg, dryvende de lugt, met een zagte, evenmatige loop, naar boven. Op den weg van de long tot aan de strot, alwaar de passage gedurig ruimer wordt, ontmoet ze geenen tegenstand, en nog minder, in 't ruime kanaal der lugtpyp zelve. Tot dus verre geene perssing voorvallende, kan er ook geen geluid worden verwekt. Laage toonen vereischen meer — hoo-
ge, minder lugt, gevolgelyk, meerder of min-
der

der ruimte tot hunne formeering; daar wy nu oogenschynelyk bespeuren, dat de *strot*, of lugtpyp der keel, by laage toonen krimpe, en zig by hooge, uitrekke, zo volgt van zelve, dat zy de oorzaak van de vorming der toonen niet konne weezen. Dus blyft er verder niet overig dan de opening boven aan de strot, het strottenhoofd of de *Glottis* genoemd, en de *epiglottis*, of 't keelklapje, tot de sluiting der glottis bestemd. De beweging van dit klapje staat, volgens de aanmerking der naauwkeurigste ontlederen, niet onder het gebied van onzen wil; maar wy konnen gemeenlyk zingen wanneer het ons behaagt, des kooft het hier alleenlyk aan op de *glottis*. Deeze bestaat uit eene eironde opening, besloten tusschen twee lipjes, die zig door middel van spiervezelen meer of min openen en sluiten, of uitrekken en krimpen. Hier wordt de opwellende lugt, door haar zelve *tegenstand biedende*, en door de naauwte van den weg, *lydende*, beneffens de lippen der glottis tot het trillen gebragt, en in dusdanige gelykmaatige trillingen legt het *wezen* der zangtoonen. Ieder toon vereischt een bepaald getal van trillingen in zekeren tyd, en de glottis is slegts tot verschildende opening en sluiting haarer lippen bekwaam; de quantiteyt van lugt, by ieder toon door de glottis vloeyende, moet derhalve evenredig weezen aan de opening der glottis. Opent men ze zo verre als doenlyk, de lugtdeelen, alsdan den minsten tegenstand ontmoetende, beweegen langzaam, dienvolgens, iemand verwekt den *laagsten toon*, dien hy kan bereiken. Sluiten de lippen der Glottis zig vervolgens meeren meer, de lugt moet des te sneller beweegen, naar dat ze, wegens minder opening, meer tegenstand vindt; dus gaat men alleenskens over tot het vormen van *hooger*

*toon*en. Hoe hooger de toonen zyn, des kleiner is de opening; evenwel er moet altoos, al zo wel als op roeren van hoboën en bassons, eenige opening blyven, of de weg, langs welken de beweging alleenlyk kan tot ons koomen, wordt gesloten. Met hoe meerder nadruk de glottis, behoudens dezelfde opening, zekere portie van trillende lugt laat doorvloeyen, des te *sterker*—met hoe minder, des te *zwakker*—hoe langer ze in den eigensten stand blyft, des te *duurzaamer*—hoe eerder zy tot eene andere werking overgaat, des te *vlugger*—hoe netter ieder opening geschiedt, hoe beter de lippen t'elkens aaneensluiten, ja, hoe gladder en drooger ze zyn, des te *zuiverer* kunnen de toonen worden.

§. 99.

De lugtpyp beschikt aan de gevormde toonen de noodige ruimte tot de overvoering. Ze krimpt by laage toonen, ten einde de buis van den mond zig met des te meerder gemak verlange; en rekt zig uit by hooge, om aan die buis toe te laten, dat ze zig intrekke en korter worde. Ze doet derhalve ongelyk meer dan ooit eenig kanaal van een windtuig, doch de oorzaak van de formeering der toonen kan ze daarom niet weezen, om dat er dan of eene tegengestelde beweging wierde vereischt, dat men namelyk in 't zingen de lugt niet te rug geeve, maar in ademen, en dat zulke ingeademde lugt tegen den stroom der gestadig opwellende lugtdeelen konne te rug deinzen, of dat de glottis, by menschen zo wel als by zommige watervogels, die eenen fellen galm slaan, niet boven- maar onder aan de strootpyp ware geplaatst. Dus wordt de toonverwekkende beweging door het bestier van 't binnencanaal der lugtpyp, wel-

welker krimping en rekking met de laagte en hoogte der toonen geduurig in omgekeerde rede staat, in 't buitencanaal des monds overgebracht, om aldaar versterkt en vervolgens geuit te worden.

§. 100.

Elke portie van de lugt vindt in 't verhemelte des monds als een bekwaam gewelfzel tot weeromkaatsing, en ieder deel, hoe teder het ook schyne, brengt het zyne by tot versterking. Inzonderheid koomen hier in aanmerking de *neusgaten* en de *tanden*. Zingt men met gesloten mond en open neus, het geluid is juist niet onaangenaam, doch houdt men in 't zingen de neus toe, zo dat het geluid aldaar niet kan doordringen, maar van die kant zyne versterking moet missen, het begint naar dat van endvogelen te gelyken. Dat men dan *niet door de neus* moete zingen, wordt slegts by misvatting beweerd. Voorts, de ondervinding leert, dat zelfs het verlies van één *tand* de zangstem te mets merkelyk konne verzwakken. Ook is het zeer waarschyndelyk, dat het *keelklapje* de oorzaak van zekere aanminnige beevingen, sleepen, tremblementen, en andere zang-cieraaden zy, inwoege dat men, volgens eene byzondere, gelukkige gesteldheid, er vermoogen op krygt, schoon het in 't gemeen onder 't gebied van den wil niet staat.

§. 101.

DE ZANGSTEM IS EEN WONDER DER NATUUR.

De middelyn der glottis kan in de daadelyke zangoeffening, zelfs ten opzigt van de ruimste menschelyke keelen, geen linie, of twalfde deel van een duim, bedraagen; nochtans, uit het klein verschil tusschen zulke middellynen, *spruit*

spruit het groot onderscheid van laage, middelbaare en hooge zangstemmen in 't gemeen [§ 48]. Wat meer is: men kan nagaan, dat die kleine middellyn zig in de daadelyke zangoeffening op verscheiden duizend wyzen moete verdeelen. Zeker voortreffelyk toonkundige (a), wiens geschrift tot deeze aanmerkingen de voornaamste gelegenheid heeft verschaft; stelt er, zonder vergrooting, 9632: te weten, in één octaaf 301 — en dus in twee octaven, als welke thans de meeste zangers kunnen bereiken, 602 toonen van gelyke tusschenwydte. Wy kunnen, zeyd hy, nog veel naauwer toonen voortbrengen, doch laat ons slegts het gemelde getal verdubbelen: 1204. De sterkte van ieder duurzaame toon kan 72 maal grooter worden [§ 90], men stelle nu enkelyk vier maal, dus 4816. En aan de formering van ieder toon hebben beide lipjes der glottis evenveel deel: 9632. Deeze laatste vermeerdering sluit verschillen in, kleiner dan een 54 ste gedeelte der middellyn eenes zyden draads, sevenmaal dunner als een hoofdhair; verschillen nochtans, die een gescherpt gehoor stiptelyk vermag te onderscheiden. Voorts, alle konstige muzykaale instrumenten moeten hunne behoorlyke lengte en wydte hebben, of er is niets mede te worden, hier in tegendeel vermoogen de eigentlyk zogenaamde bas-zangers, binnen eenen omtrek, die nooit boven ses duimen kan bedraagen, toonen voort te brengen, die pypen van acht voet lengte vereischen. Waar zullen wy hier de proportie vinden? het verschil is als 1 tegen 16; wie staat niet verbaast over zulk eene wonderbaare mechanyk! Wil men nu de glottis met tongetjes in orgelen, of met roeren van blaas-

a) *Dodart*, Hist. de l'acad. roy. 1699. pag. 27—32. mem. 1699. pag. 308—359.

blaastuigen, vergelyken, er is verder geen overeenkomst, als dat er in ieders middellyn t'elkens eenige opening moet blyven; en hoewel zodanige orgelpypen, die alleen of voornamentlyk tot de versterking van de toonen der tongetjes dienen, met het buitencanaal der zangstem vry wat overeenkomst schynen te hebben, zulke pypen brengen evenwel niet voort dan teder geluid, ieder pyp slegts éenen toon, die gemeenlyk vry traag ter spraak koomt, en wiens sterkte zig onmiddelyk vermeerderen noch verminderen laat. Daar en tegen, de glottis kan niet alleen *vaardige* en *delicate* toonen leveren, maar zelfs toonen van dusdanige *zuiverheid*, by welke die van konstige instrumenten, hoe naauwkeurig ook in 't accoord gebragt, gestreeken snaartuigen uitgezonderd, als valsch luiden. Het ontbreekt, volgens geloofwaardig berigt (*b*), ook niet geheel aan voorbeelden, dat een zangkonstenaar, by goede dispositie, twee toonen te gelyk konne zingen, en dit is al zo bevattelyk, als dat men op een blaastuig, by voorbeeld, een dwarsfluit, twee toonen, die een octaaf stellen, te gelyk konne aanblaazen; iets, waar van ik eenige maalen oor- en ooggetuig ben geweest. De inblaazende kracht wordt hier namelyk zodanig bestierd, dat zeker portie lugt juist eens zo schielyk wordt bewoogen, als de rest. Wyders, de gemelde voortbrengselen der zangstem zyn onder 't gebied van onzen wil gesteld; wy verbeelden ons toonen in zekere hoogte, en treffen ze zodanig, zonder dat wy de vereischte werktuigen, noch zy den bevelhebber, kennen, en verstaan kunnen wat hy hen gebiedt. Ja, al het voornoemde ziet nog slegts op volwassen menschelyke keelen: want, poogt men eens

b) *Mattheson*, capelmeester, pag. 14. §. 40.

eens na te gaan, wat subtile beweegingen er tog in die van zingende kinderen, en van zangvogeltjes, moeten voorvallen, het verstand staat geheel stil: *de kunst verlaat den meester; doch, bewondering is hier een vrugt van oplettendheid!*

Van de MUZYKAALE STOFFE.

§. 102.

NATUUR, de werkende kracht aan geschapene wezens verleend, *gaat ons voor in levering van geluid, klanken en toonen.*

Onbezielde ligbaamen verwekken reeds, door onderlinge aanstooting, *geluid*, en zommige, by voorbeeld, suizende winde en ruischende beeken, schynen te mets tot voortbrenging van eenige *zoetluidendheid* bestemd. Onder geluidgeevende *dieren* is de verandering van dien verwonderenswaardig, gemerkt ieder zig, door zynen galm, niet alleen van alle overige, maar in veelcrhande gevallen ook van zig zelf, onderscheidt. Ja, het kwinkeleerend *pluimgedierte*, inzonderheid de streelende leeuwerik, de liefkoozende canary, en de hoogbegaafde nagtegaal, verdient niet alleen onze opmerking, maar zelfs, onze eerbiedige bewondering, voor zo verre des grooten scheppers oneindige wysheid en magt ook in de schelle, bekoorlyke keelen, aan zulke kleine dieren verleend, middagklaar doorstraalt. Ondertusschen, daar het *spraakgeluid* meerder en onderscheidener veranderingen toelaat, de gemelde verscheidenheid is nog onnoemlyk grooter onder de *menschen*. Dus vinden wy ons zomwylen aan alle kanten door geluid omringd. Wyders, men eigent de *levering* van geluid in 't gemeen toe

toe aan de *natuur*, om dat zy de *stof*fe levert, zonder welke de *konst*, die er slegts zekere *vorm*, of vereischte gedaante, aan geeft, niets vermag; en deeze *stof*fe is van zo verschillenden aardt, dat wy zelfs in glase- en porcelainen-winkeln nooit twee toonen, in allen deelen met elkander overeendragende, ontmoeten: *aangezien natuur nooit twee volmaakt gelyke dingen voortbrengt.*

§. 103.

Natuur levert ongelyk meer toonen, dan onze smaak in een zelfde muzykstuk behaaglyk vindt.

Wanneer men lange, gespannen snaaren door kammen, die men allenskens verder kan schuiven, afdeelt, bespeurt men, dat een scherp gehoor binnen zulke naauwe ruimte, welker uitwerksel men eenen *halven toon* noemt, thans meer dan *vyftig eenigzins verschillende toonen* stiptelyk vermooge te onderscheiden. Daar ons inmiddels zulke subtile toonen vry onsmmaakelyk voorkomen, wy konnen niet anders besluiten, of natuur opene hier zulk een ruim veld, ten einde ons des te meer keur te geeven, om er zodanige, als wy met onze gesteldheid best overeenkomende vinden, uit te kiezen, dezelve tot het gebruik te schikken, en er ons aan te gewinnen. Iets anders is derhalve *het gros van bevattelyke toonen*, en weer iets anders *de muzykaale stof*fe, in toebereiding van de welke hier *het eerste werk der konst* bestaat.

§. 104.

Alle muzykaale toonen worden door konst afgedeeld.
Natuur wyft ons in zommige instrumenten, by
voor-

voorbeeld, trompetten, waldhoorens, en trompet-marinen, zekere toonen aan, by welke wy ons moeten houden, zonder aldaar naar believen andere tusschenleggende, te kunnen voortbrengen, schoon het zekerlyk van de lengte en wydte dier blaastuigen, gevolgelyk, van de hand des makers, en van de spanning der trompet-marinaar, afhangelyk blyft, dat de laagste toon, tot een grondslag der overigen verftrekkende, juist C is, geen D, of een ander. Hier verkrygen wy gelegenheid, de natuur als in de kaart te zien, en de gronden, volgens welke zy zelve een muzykaal systeem opmaakt, na te speuren. Weerom, voor zo verre ieder toon door krachten, aan geschapene wezens verleend, wordt voortgebracht, is ieder, niet alleen *natuurlyk*, maar ook *even natuurlyk*; zo dat in dit opzigt geen toon *on- niet-* veel min *bovennatuurlyk* kan heeten; hoewel men in betrekking tot zekere instrumenten het *eigenaardige* natuurlyk, het *oneigene* onnatuurlyk- en dus zekere toonen *natuurlyk* voor vioolen, *onnatuurlyk* voor trompetten; *natuurlyker* voor de dwarsfluit, dan voor de hoboo enz. benoemt. Nochtans, alle muzykaale toonen zyn *konstig*, voor zo verre natuur aan derzelve afdeeling nooit de laatste hand staat; de keur staat aan ons, mits dat wy de wetten, aan den goeden smaak tot een rigtsnoer voorgeschreeven, niet te buiten gaan.

§. 105.

De muzykaale stoffe bestaat uit toonen, die, twee en twee, zekere bepaalde tusschenwydte hebben, geduurig in betrekking tot elkander aangemerkt, en dus BEPAALDE TOONEN, muzykaale TWEEKLANKEN, klinkende tusschenruimten, met één woord, INTERVALLEN genoemd worden.
 Uit

Uit *toonën*, niet uit afgezonderde klanken [§ 45]: om dat onze smaak gestadig iets vereischt, 't welk genoegzaame gelegenheid tot onderlinge vergelyking aan de hand geeft, en, de *muzyk* in der daad eene geestige taal zal verbeelden [§ 13], tot welken einde dan één klank, zonder achtervolging, van geen dienst kan wezen. Maar ook, uit toonen van *zekere bepaalde tusschenwydte*: om nu van deeze een klaar begrip te maaken, dient men zig den toon voor te stellen als eene linie, die zeer verscheidentlyk afgedeeld kan worden, en, uit kracht van verschillende werkoorzaaken, t'elkens verschillende werking moet uitleveren. Stelt men eenen kam, of een ander hinderpaal, onder eene snaar, er vertoonen zig datelyk *twee ruimtens*, ieder tusschen twee eindens begreepen. ja, ten zy de kam juist in 't midden onder de snaar staa, *twee ruimtens van verschillende grootheid*. Dusdanige ruimtens heeten eigentlyk *intervallen*: inmiddels, de weluidendheid het oogmerk aller onzer navorschingen zynde, men gebruikt dien term insgelyks en voornamentlyk ten opzigt van de uitwerkselen, te weten, van zodanige luidrugtige toonen, als er, met uitsluiting van anderen, overlang tot de muzykaale praëtyk zyn verkooren, betekenende dus het woord INTERVAL, in een muzykaale zin, *twee toonen van eenen bepaalden onderlingen afstand, in betrekking tot elkander aange-*merkt. Daar men hier nu t'elkens *twee toonen* met elkander vergelykt, en ze als halve-geheele-drie- vier- vyftoonen enz. onderscheidt, ten einde den min- of meerderen afstand van twee, door één bewoording beknoptelyk aan te duiden, ze kunnen ook MUZYKAALE TWEE-KLANKEN heeten. BEPAALDE *toonën* worden ze genoemd, vooreerst, om dat men in hunne

voortbrenging als *bepaald* is; te weeten, één snaar eenes muzykaalen instruments gesteld hebbende, de overige snaaren, zullen ze de gewoone intervallen leveren, noodzaakelyk dus en niet anders moet spannen. Ten anderen, om dat achter elkander volgende enkele toonen, die, door hunnen stipten afstand, zekere intervallen stellen, *door elkander worden bepaald*, en de eerste, nu hooger of laager zynde, dan anders, de tweede, zulks insgelyks weezen moet. Ten derden, om dat hun stipte afstand zig bestemmen of *bepaalen* laat, wanneer men namelyk de zigtbaare, tastelyke ruimtens, door welke ze in snaaren worden verwekt, *meet*, en er, door behulp van getallen en linien, *afbeeldingen* van maakt. Dusdanige vergelykingen, als de beste en eenigste middelen om de zaak onder 't verstand te brengen, noemt men *muzykaale redemaaten* en *evenredigheden*: te weeten, een enkele toon heeft een *grootheid*, geen redemaat, als welke *twee grootheden*, gelyk eene *evenredigheid* twee of meer redemaaten, vereischt. Ondertusschen, daar geene andere toonen van *verschillende hoogte*, dan bepaalde, zig derwyze, dat zetot het voornoemde oogmerk [§ 1] kunnen strekken, laten aaneenschakelen, en wy dus in de muzykaale practyk slegts toonen van *eene* bepaalde tusschenwydte, welker redemaaten namelyk juist in deeze en geene andere getallen staan, gebruiken, *ieder redemaat is geene muzykaale redemaat*, en, schoon alle intervallen toonen zyn, *alle toonen zyn geene intervallen*, des bestaat de muzykaale stoffe eigentlyk uit *intervallen*, *twee klanken*, of *bepaalde toonen*, hoedanige hier voortaan door de bewoording *toon*, kortheids halve toereikende, altoos worden gemeend; en dusdanige stoffe is het thans, op welke de beschryvingen, de

de toon is een klank, door anderen bepaald (a), uit anderen afgeleid, of tot anderen betrekkelijk (b), zinspeelen. Immers, geen toon is alleen zynenthalve, maar ieder kan en zal ook teffens tot dienst van anderen verstreken, ja, luidt in een zelfde behoorlyk gesteld muzykaal instrument, in een zelfde welgeregeld concert, met opzigt tot anderen zodanig, als hy luidt. Voorts, men onderscheidt de enkele toonen door zekere letteren en bewoordingen, om dat men ze gestadig in betrekking tot elkander wil gebruiken, onderstellende te regt, dat één toon zodanige hoogte hebbe, als de betrekking tot anderen zulks mede brengt. Eischt nu iemand, by voorbeeld, A aan te geeven, om er na te stellen, er wordt van geenen klank gehandeld, schoon men voor dien tyd niet dan A noemt en hoort, maar van eenen toon, om dat men opzigtelyk tot anderen spreekt, of, éenen toon als de regelmaat van anderen aanmerkt.

- a) *Tonus est sonus ex alio sono determinatus.* Engelhard, phyl. § 254.
 b) *Sonus ad alium sonum relatus.* F. A. Widder, dissert. de affectibus ope musices excitandis. § 11.

§. 106.

Men telt in de muzykaale letterkonst geduurig van beneden naar boven, of van laage toonen tot hooge. Dit gebruik is in de orde der natuur gegrond, aangezien bas- en tenoorstemmen, door meerder sluiting der glottis, alt- en diskant—maar deeze, nooit tenoor— en bastoonen voort te brengen vermoogen. Weerom, eene snaar door asperking verkortende, kan men gestadig hooger toonen verwekken, doch den toon der losse snaar, behoudens de eigenste spanning, geenzins naar

believen verlaagen. De laagste toon, op welken de hoogere als gevestigd zyn, en naar welken men dezelve berekend, draagt dienvolgens de benoeming van *grondklank*, of PRIME. Hier op ziet ook de bewoording *Generaal-bas*, vermits men in deeze oeffening der harmony alle vereischte intervallen van den grondklank afleidt; en mischien is zelfs ons neerduitsch woord *baas*, vader des huisgezins, van den ouden muzykaalen term *bas* oorsprongelyk. Wat nu, ten opzigt van laagte, met bas-stemmen overeenkomst heeft, noemt men *acht-* wat een octaaf hooger is, *vier-* nog een octaaf hooger, *twee-* en wat een octaaf laager gaat, *sestien voet toon*, uit alle welke eindelyk ook 1- en 32 voetige toonen zyn voortgesprooten. De uitdrukkingen, een geluid, klank, toon, stem, pyp of snaar van 8 voet, 4 voet enz., zien derhalve, niet op de lengte van pypen en snaaren, maar enkelyk op de laagte, in betrekking tot bas-stemmen, als de rigtsnoer, aangemerkt, met één woord, op de *toonmaat*.

§. 107.

Onder de beide bekende regelmaaten van hoogte, KOOR- en KAMERTOON genoemd, staat geene, eenen geheel toon hooger, als deeze. By voorbeeld, de laagste orgelpyp eener *prestant* 8 voet, hoedanige stem doorgaans in 't gezigt staat, vereischt naar kamerton, 8 voet, 10 duim lengte, en 6 duim in diameter, maar naar koortoon, slegts 8 voet lengte, en 5½ duim wydte. *Orgelen* staan dan gemeenlyk in koortoon, om dat men de pypen van ieder stemme, die naar kamerton D moesten spreken, reeds op C plaatsende, niet alleen den grond minder bezwart, en ruimte, maar voornamentlyk *kosten*, althans in groote Or-

Orgelen, alwaar één pyp 7 tot 800 pond weegt, voor al ten opzigt van engels tin, eene merke-lyke zomme, uitwint. Dit verstaat zig ook, naar evenredigheid, van *klokspellen*. En de *trompetten* houden koortoon, om dat hooger toonen van evenredige sterkte, schoon hunne voortbrenging meerder kracht vereischt, wegens het meerder getal van trillingen, levendiger indrukzelen pleegen te verwekken.

Speelen nu koortoonige instrumenten, gelyk men zeid, uit C, kamertonige, namelyk, clavecim-bels, vioolen, dwarsfluiten, hoboën, en ande-ren, gaan uit D. D hooger zynde dan C, schynt het, als of men de meerder hoogte aan den kamerton hebbe toe te eigenen, 't welk ook mis-schien den opsteller en vertaaler van zeker fraai konstwoorden-boek, onder den naam van *Hu-bner* bekend, zal hebben verleid, om de zaak juist verkeerd op te geeven, des ik hier, in 't voorbygaan, onkundigen nader diene te berig-ten. Iets anders is *hooger in toon staan*, en weer iets anders, *uit een hooger toon zingen en spelen*. Een koortoonig werktuig is korter en naauwer dan een kamertonig, daar het nu uit dien hoof-de in eenen zelfden tyd meerder trillingen ver-wekt, staat en gaat de koortoon *hooger*; en des-telfs meerder hoogte sluit de rede in, waarom kaamertonige instrumenten, die zig naar den koortoon hebben te schikken, eenen toon *hoo-ger*, by voorbeeld, uit D tegen C—koortoonige in tegendeel, om met den kamerton overeen te draagen, eenen toon *laager*, neem eens, uit G tegen A, moeten zingen en spelen.

§. 108.

In de muzykaale practyk koomen voornamentlyk in

G 3

aan-

aanmerking, SEVEN NATUURLYKE INTERVALLEN, *trapswyze* uit vyf gebeeke en twee halve, en dus uit ACHT ENKELE TOONEN *bestaande*. Deeze worden *natuurlyk* genoemd, om dat ieder, die eenigzins gehoor heeft, zulke klanktrappen zonder moeite, als van natuur, kan nazingen, terwyl er tot het treffen van zodanige twalf intervallen, als clavieren gemeenlyk binnen den omtrek van ieder octaaf, *trapswyze*, in 13 enkele toonen, vervangen, al vry wat *konst* wordt vereischt. Worden nu de voornoemde seven, *sprongswyze*, of met de prime, als twee— drie— vier— vyf— zes— seven— en acht— toonen vergeleken, ze zyn insgelyks min gemakkeyk, en dus *min natuurlyk*, dan geene: ondertusschen, in beide gevallen volgt, dat de achtste toon, of de OCTAAF, met den eersten, of de prime, gelykluide; weshalve men hier dan met het *achtal*, gelyk in de rekenkonst met het tiental te werk gaat.

§. 109.

Tot de benoeming der acht enkele toonen, uit welke de gemelde natuurlykste intervallen voortspuiten, zyn de eerste SEVEN LETTERS van ons Alphabet toereikende, mits dat men die van verschillende octaven op zekere wyze van elkander onderscheide. In deezen kunnen de clavieren, die gemeenlyk in vier octaven—ruimten alle moogelyke zangtoonen vervangen, tot een regelmaat verstrekken. Gelyk men nu aldaar, zonder van de boven— toetsen eens te gewaagen, de toetsen der laagste octaaf, de muzyknoten tot derzelver aanduiding vereischt, en de verwekte luidrugtigetoonen zelve, GROOT C, D, E, F, G, A, B, benoemt en schryft, die der tweede, KLEIN c, d, e, f, g, a, b; die
der

der derde, EENGESTREEPT $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$, enz. (une fois marqué); die der vierde, TWEEGESTREEPT, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{d}}$, $\bar{\bar{e}}$, enz; wat hooger gaat, VIER- ja, VYFGESTREEPT, en wat laager is als C, CONTRA; contra B, contra A; men kan en mag deeze benoemingen tot alle overige muzykaale instrumenten overbrengen, voor zo verre tot de stipte uitdrukking dusdanige onderscheiding wordt vereischt. By voorbeeld de laagste toon der *Violoncel* is C; der *Viool di Gamba*, D; der *Altviool*, c; der *viool*, g; der *boboo*, $\bar{c}$; der *dwersfluit*, $\bar{d}$; der *fluit à bec*, f. Althans, ik gedenk, hier en elders in 't geeven van voorbeelden, alwaar men 't zonder nooten wel af kan, my er geduurig van te bedienen, des iemand, die myne meening begeert te vatten, de gemelde verschillende uitbeelding der letteren, A, a, $\bar{a}$, $\bar{\bar{a}}$ enz. naauwkeurig gelieve in acht te neemen.

§. 118.

In Orgelen, alwaar zelfs stemmen van 32 en van 1 voet voorhanden zyn, ontmoet men NEGEN OCTAVEN-RUIMTENS van verschillende hoogte:

- 1) Van 32 tot 16 voet; 2) van 16 tot 8;
- 3) van 8 tot 4; 4) van 4 tot 2; 5) van 2 tot 1;
- 6) van C-c, in de eenvoetige stem; 7) van

c- $\bar{c}$; 8) $\bar{c}$ - $\bar{\bar{c}}$; 9) $\bar{\bar{c}}$ - $\bar{\bar{\bar{c}}}$. Dit is ook al 't geene, dat het scherpste menschelyk gehoor ooit vermag te onderscheiden: men kan zekerlyk nog grooter en kleiner pypen maaken, en, de trillingen van ieder interval tot 15 octaven toe (a), ja, ongelyk verder, te papier stellen; maar, ook

G 4

mer

a) Mem. de l'acad. roy. 1713. pag. 408.

met er haast bemerken, dat de uitwerkfelen met onze gesteldheid geen overeenkomst meer hebben.

§. 111.

Men vergenoegt zig in de muzykaale praetyk doorgaans met ses- of liever met VYF OCTAVEN- RUIM- TENS. De uiterste van gemelde negen gelyk ze tog in orgelen slegts tot samenstemming en versterking dienen, zyn op haar zelve, wegens den al te grooten afstand, niet al te wel verdraaglyk, en koomen onze bevatting al vry te ontwyken, des men er elders, om regt verstaanbaare toonen te hebben, ten minsten drie, namelyk één in de laagte, en twee, ja, drie in de hoogte, minder gebruikt, daar immers vyf octaven-ruimtens, by voorbeeld, van contra F, tot $\overset{\equiv}{f}$, overvloedig werk konnen verschaffen.

§. 112.

De intervallen ontfangen hunne benoeming volgens den afstand, dien ze in nooten op acht traspwyze volgende ruimtens, 't zy streepen of spatien, vertoonen.

Staat de PRIME, by voorbeeld, op de benedenste of eerste streep, wat in de naaste of tweede spatie valt, heet *tweetoon*, of SECUND; wat op de tweede streep koomt, *drietoon*, of TERTS; wat de derde spatie inneemt, *viertoon*, of QUART; wat de derde streep vervult, *vyftoon*, of QUINT; wat in de vierde spatie verschynt, *sestoön*, of SEXT; wat de vierde streep beslaat, *seventoon*, of SEPTIMA; en wat men in de vyfde spatie, gevolgelyk in de achtste nooten-ruimte, ontmoet, *achttoon*, of OCTAAF. Deeze, met de prime gelykluidende, en, teffens de prime der volgende octaaf

oſtaaf verbeeldende, noemt men, wat zig dan op de vyfde ſtreep vertoont, weer *ſecund*; en wat tot de ſesde of bovenſte ſpatie overgaat, *terts*; ſchoon men in den generaal-bas tuffchen *ſecunden* en *nonen*, of negentoonen, onderscheid maakt. Daar men nu geduurig van beneden naar boven telt, de quint van c is g, maar de quint van g is niet c, maar $\bar{d}$, en dus met alle overige.

§. 113.

Om binnen den omtrek der vyfgewoone ſtreepen meer, ja, ongelyk naauwer en ruimer intervallen te kunnen aanduiden, bedient men zig van drie voor de nooten te ſtellen tekenen; een kruisje, een rond- en een vierkant b. Het kruisje beteekent VERHOGING, het ronde b teken (b rotundum), VERLAAGING; en het vierkante, (b quadratum, of b quarré, niet carre) HERSTELLING, te weten, verhooging by aldien een onmiddelyk voorafgaande noot, toets en toon verlaagd— en verlaaging, by aldien dezelve verhoogd zyn geweest. Vertoont nu of de prime een kruis, of de bovennoot een b, het interval zal naauwer worden; heeft de prime een kruis, en teffens de bovennoot een b, nog naauwer; vertoont, in tegendeel, of de prime een b, of de bovennoot een kruis, er wordt een ruimer- en wanneer er voor de prime een b, en teffens voor de bovennoot een kruis verſchynt, een nog ruimer interval aangeduid.

§. 114.

Naar dat de intervallen zig aldus in nooten naauwer of ruimer vertoonen, onderscheidt men ze door de bywoorden KLEINSTE en KLEINE, GROOTE en GROOTSTE, tewyl de benoeming volgens den

G 5

afstand

afstand der ruimten , secund , terts , quart enz. onveranderlyk dezelfde blyft. Niet , wegens eenige onderlinge overeenkomst , als of , by voorbeeld , een kleinste en een kleine terts omtrent van eenerlei aardt en werking waren ; ook niet , om dus hunnen min- of meerderen afstand in snaaren aan te wyzen , als of , by voorbeeld , een kleinste terts van eene prime verder ware afgelegen , dan eene grootste secund , als waar van in der daad het tegendeel waar is ; maar alleenlyk , om dus eene vaste regelmaat van onderscheiding en benoeming aan de hand te geeven.

§. 115.

De elementen of kleinste deelen , uit welke onze intervallen worden samengesteld , zyn kleinste — kleine — en groote halve toonen. Ik zeg onze intervallen : want de Turken en Persiaanen , gebruiken gantsch andere elementen (a) , en wel zodanige , dat onze keurige ooren , by aldien het daar mede nog eveneens is gesteld , naar hunne muzyk , die vry desperaat moet luiden , juist niet graag behoeven te weezen. Zy schynen de orde van onze intervallen te kunnen noch te willen vatten , daar wy , in tegendeel , het gebrekkige van de hunne , ons zeer klaar kunnen voorstellen. Hier uit volgt dan geenzins , dat de muzykaale gronden van onze gewoonte en willekeur afhangen , maar alleenlyk , dat elke waarheid aan ieder niet bevattelyk gemaakt konne worden. De goede muzykaale smaak doet ons de geregte helft eenes geheelen toons , en de eertyds gebruikelyke quart- toonen , of vierde parten , zelfs tot geen dissonanten goed genoeg achten , des een geheele toon uit deelen van ongelyke grootte moet worden samengesteld.

Daar

a) Memoires de l'acad. roy. 1701, pag. 431.

Daar nu een geheele toon even ruim kan blyven, schoon desselfs deelen tegen elkander in ongelyke rede staan, de toonkundige hebben hier omtrent allerhande verschillende systemen voorgeslagen; inmiddels, de groote *Sauveur* bewyft, met verwonderenswaardige scherpszinnigheid (*b*), dat er onder 25, slegts drie, voor bruikbaar kunnen doorgaan: te weten, men dient de ruimte eenes geheelen toons of, volgens het Systema van *Huigens*, in 5 gelyke deelen te scheiden, en voor den kleinsten halven toon 1, voor den kleinen halven 2, en voor den grooten halven, 3 te stellen; of, volgens *Sauveur*, in 7 deelen, 1 voor den kleinsten- 3 voor den kleinen- en 4 voor den grooten halven toon (*c*); of, volgens het systema, by de muzykoeffenaars doorgaans gebruikelijk, in 9 deelen, zo dat den kleinsten, 1 deel—den kleinen- 4, en den grooten halven toon 5 deelen toekoomen. In ieder van deeze systemen staat vast, 1) dat een geheele toon uit ongelyke deelen moete worden

b) Mem. 1707. pag. 274.

c) Zulke 7 gelyke deelen, die hy, *Sauveur*, *Merides* noemt, verdeelt hy ieder weer in 7 *Eptamerides*, hoedanige er dienvolgens 21 (of 3 maal 7) op eenen kleinen halven- 28 op eenen grooten halven- en dus 49 op eenen geheelen toon gaan. Dit bedraagt in de vyf geheele en twee groote halve toonen eener Octaaf, namelyk in 5 maal 49, en, 2 maal 28, 301 *subtile toonen*, en deeze zyn het, op welke, ter gelegenheid van de subtile uitwerkfelen der glottis (§ 101.) wierde gezinspeeld. Voorts, ieder *Eptamerides* scheidt hy, om des te gemakkelijker te rekenen, weer in 10 *Decamerides*, van de welke een gescherpt gehoor thans een vierde gedeelte, en dus het 196ste gedeelte eenes geheelen toons (4 maal 49) stiprelyk zal kunnen onderscheiden. Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 357.

worden *samengefeld*. 2) Dat een geheele toon even ruim blyve, niet tegenstaande deffelfs deelen ongelyke grootte hebben. 3) Dat twee kleine halve toonen minder- twee groote halve meer, dan een geheele toon bedraagen. 4) Dat een geheele toon uit eenen kleinen en eenen grooten halven toon worde *samengefeld*. 5) Dat een kleinste halve toon het verschil zy tusschen eenen kleinen en grooten halven, en in 't gemeen is waar, dat men zonder kennis van kleine en groote halve toonen geen duidelyk begrip van de muzykaale stoffe konne verkrygen. Inmiddels, daar de toonkundige het hier in volkomen eens zyn, dat het kleinste bruikbaare gedeelte, een snippel of *COMMA* genoemd, ten allernaasten by (*d*), een negende part eenes geheelen toons zy, en, men de ruimte, binnen welke een kleine en een groote halve toon in snaaren wordt verwekt, met een passer meetende, het laast gemelde *Systema* door de practyk best bewaarheid vindt, ik verkies van de drie voornoemde, die ieder iets voor en tegen hebben (*e*), het laatste, ten einde den ongeoeffenden, curieusen leezer, op eene ligt bevattelyke wyze, een denkbeeld van de intervallen éener oetlaaf te geeven; stellende dus voor den kleinsten halven toon 1 comma, voor den kleinen halven 4— voor den grooten halven, 5 commata.

d) Mem. 1707. pag. 270. 416.

e) Ibid. pag. 270--281.

§. 116.

De muzykaale tekens kruis en *b* hebben enkelyk bunne opzigt tot kleine halve toonen. Het vierstreepig kruis zal, volgens het oogmerk der instelleren, verhooging van 4 commata te kennen geeven, gelyk de eertyds gebruikelyke fesstreepige kruisjes, verhooging van 6— en twee vierstreepige

in plaats van de welke, zommigen, verwarring te myden, liever het enkele x verkiezen, *verhooging* van 8 commata, zullen aanduiden. Weerom, het b betekent verlaaging van vier- en twee bb, in welker plaats men het griekfche β konde invoeren, *verlaaging* van acht commata. Dus verschillen, by voorbeeld, C^{kruis} en D^b als een negende part eenes geheelen toons: geene, is 4 commata hooger, als C; deeze, wyft 4 commate van D te rug, en valt dienvolgens in 't vyfde comma boven C. Desgelyks, c met twee kruisjes is nog geen d, maar één comma laager; en d met twee bb is geen c, maar nog één comma hooger; en dus met alle overige.

§. 117.

Een KLEINSTE HALVE TOON wordt in de naaste nootenruimte derwyze uitgebeeld, dat beide nooten denzelfden toon aante duiden fchynen: neem eens e^{kruis}, f^{b^{kruis}}, c[˘], f^x, g. Men kan dit interval op dezelfde ruimte niet uitdrukken, om dat het flegts eenen afstand van één comma vereifcht, en een kruisje reeds verhooging van 4 commata te kennen geeft, des men zig hier in clavieren met een en dezelfde toets moet vergenoegen.

§. 118.

Een KLEINE HALVE TOON verfchynt in nooten op dezelfde streep of fpatie, onderscheidende zig de bovennoot door een kruis of, een vierkant b.; een interval, 't welk zig gemakkelijker, dan eenig ander, laat onderkennen.

§. 119.

Een GROOTE HALVE TOON , of kleine secund, gaat van een spatie tot de naaste streep, of van een streep tot de naaste spatie, onderscheidende zig of door een b voor de bovennoot, of door een kruis voor de prime, uitgezonderd in e, f, en b, $\bar{c}$, die geene voortekens vereischen. by voorbeeld, c, db , c^{kruis} , d, uit eenen kleinften—en eenen kleinen halven toon samengesteld: te weten, c, c^{kruis} ; c^{kruis} , db ; of, c^{kruis} , db ; db , d.

§. 120.

Onze nootenruimten, schoon evenwydig, beelden geene evenwydige intervallen uit, maar, op zig zelve zonder voortekenen aangemerkt, in twee graaden, de beide voornoemde groote halve toonen, e, f; b $\bar{c}$; en in de vyf overige, geheele toonen.

Zoude ieder graad halve toonen voorstellen, op vyf streepen en ses spatien konden weinig geheele toonen plaats vinden; ieder, geheele toonen, de vereischte tekens, kruis, en b, zouden de praetyk te moeyelyk maaken, en in beide gevallen ging het gemak, de intervallen volgens den afstand in nooten te rekenen en te benoemen, verlooren; des is de tegenwoordige schikking te regt voortrekkellyk geacht. Inmiddels, hoe gemakkelyk, ja, hoe onverbeterlyk ze in dit opzigt ook zy, er spruiten evenwel, in den omloop der toonen, groote zwaarigheden uit voort, zo dat ze ons bykans al zo zeer in den weg staat, als de lugt den starrekykeren: want de kennis van groote halve en geheele toonen hangt nu volstrekt af van die der muzyksleutelen, en deeze vervangen de beide voornoemde groote halve toonen ieder in
ver-

verschillende graaden. Voorts, wil men, by voorbeeld, c, d, e, f, in *D* verplaatsen of transponeeren, er wordt vereischt, d, e, f^{kruis}, g; in *E*; e, f^{kruis}, g^{kruis}, a; in *F*, f, g, a, b^{mol}; niet a^{kruis}. Kortelyk, de rede, waarom men in zekere grondtoonē deēze en geene andere kruisjes en b tekens aan 't hoofd der nooten ontmoet, en te plaatsē dient, is uit de gemelde stelling alleen bevattelyk.

§ 121.

Een VERDUBBELDE HALVE TOON bestaat in nooten de eigenste ruimte, onderscheidende zig of door een dubbeld kruisje voor de bovennoot, of door een b voor de prime en teffens door een kruisje voor de bovennoot: neem eens, c, c^x. d, d^x. e^b, e^{kruis}. b^{mol}, b^{kruis}. Dit interval, uit twee kleine halve toonen samengeseld, bevat 8 commata. Nochtans volgt niet, dat ieder dubbeld kruisje eenen verdubbelden kleinen halven toon aanduide, gemerkt, by voorbeeld, e^{kruis}, f^x; b^{kruis}, c^x, gelyk staat met f, g; c[̄], d[̄]; maar wel, dat men, tot vermyding van dubbelzinnigheid, voor onmiddelyk achter elkander volgende verhoogde en verlaagde nooten, alleenlyk dan, wanneer ze nog verder verhoogd en verlaagd zullen worden, de eigenste tekens van verhooging en verlaaging diene te stellen.

§ 122.

Een GEHEELE TOON, of groote secund, gaat, eveneens als een groote halve toon, van een spatie tot de naaste streep, of van een streep tot de naaste spatie [§ 119], zynde uit eenen kleinen- en eenen grooten halven toon, of, uit twee kleine halve en eenen kleinſten hal-

halven, samengesteld. by voorbeeld f, g , uit $f, f^{\text{kruis}}; f^{\text{kruis}}, g$; of uit $f, f^{\text{kruis}}; f^{\text{kruis}}, g^b; g^b, g$. Voorts, hier dient ook in 't voorbygaan aange-merkt, dat men de *boventoetsen van clavieren* slegts oneigentlyk *halve toonen* noeme, daar immers $e^b, f; e, f^{\text{kruis}}; f^{\text{kruis}}, g^{\text{kruis}}; a^{\text{mol}}, b^{\text{mol}}$ enz. al zo wel geheele toonen leveren als $f, g; g, a; a, b$; en, men één toets, noot en klank, zonder betrekking tot anderen aanmerkende, van malkanderen scheidt, wat samen behoort, en dus niet *muzykaal* handelt.

§. 123.

Een GROOTSTE SECUND is samengesteld uit eenen geheel-en en eenen kleinen halven toon. by voorbeeld $c, d; d, d^{\text{kruis}}$; bevattende dus 13 commata (§ 115). Hier hebben wy dan *sesderlei secunden*, namelyk, *kleinste, kleine en groote halve-verdubbelde kleine halve-geheele toonen*, en *grootste secunden*; deeze, gelyk ze in nooten niet verder gaan dan tot de naaste ruimte, noemt men TRAPPEN, en alle overige, SPRONGEN.

§. 124.

Een KLEINSTE TERTS vervangt twee groote halve toonen: b. v. B, d^{mol} , is samengesteld uit $B, c; c, d^{\text{mol}}$ (10 com): hier blykt derhalve, dat ze naauwer zy, dan de grootste secund [$\S 114$]; 't welk zig dan van alle volgende voortgelyke eveneens verstaat. *Een KLEINE TERTS vervangt eenen geheel en eenen grooten halven toon:* b. v. c, e^{mol} , *f* pruit uit $c, d; d, e^{\text{mol}}$; (14 com.) *een GROOTE TERTS, twee geheele toonen:* $c, d; d, e$; (18 com.) *Een GROOTSTE TERTS, twee geheele, en eenen kleinen halven toon:* by voorbeeld, c, e^{kruis} (22 com).

§. 125.

§. 125.

Een KLEINSTE QUART bevat eenen geheel en toon, en twee groote halve: by voorbeeld $\left. \begin{smallmatrix} f \\ c_{\text{kruis}} \end{smallmatrix} \right\}$, c_{kruis} , d, d, e; e, f; (19 com.). Een QUART, twee geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{smallmatrix} f \\ c \end{smallmatrix} \right\}$, c, d; d, e; e, f (23 com.). De term *quart*, zonder bywoord, betekent dan altoos de kleine quart; een interval van meerder volmaaktheid en dienst, dan eenig ander van dezelfde benoeming. Een GROOTE QUART, drie geheele toonen: $\left. \begin{smallmatrix} f_{\text{kruis}} \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ (27 com.); een interval, 't welk de benedentoetsen van clavier en flegts in $\left. \begin{smallmatrix} b \\ f \end{smallmatrix} \right\}$ uitleveren. Een GROOTSTE QUART, drie geheele toonen, en eenen kleinen halven: by voorbeeld $\left. \begin{smallmatrix} e_{\text{kruis}} \\ B_{\text{mol}} \end{smallmatrix} \right\}$ B^{mol}, c; c, d; d, e; e, e_{kruis} . (31 com.).

§. 126.

Een KLEINSTE QUINT is samengesteld uit eenen geheel en drie groote halve toonen: by voorbeeld $\left. \begin{smallmatrix} g_{\text{mol}} \\ c_{\text{kruis}} \end{smallmatrix} \right\}$, uit c_{kruis} , d; d, e_{mol} ; e_{mol} , f; f, g_{mol} ; (24 com.). Een kleine, of VALSCHE QUINT, uit twee geheele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{smallmatrix} g \\ c_{\text{kruis}} \end{smallmatrix} \right\}$ uit c_{kruis} , d; d, e; e, f; f, g; (28 com.). Een QUINT, uit drie geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{smallmatrix} g \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ (32 com.). Een GROOTSTE QUINT, uit vier geheele toonen: $\left. \begin{smallmatrix} g_{\text{kruis}} \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ uit c, d; d, e; e, f_{kruis} ; f_{kruis} , g_{kruis} . (36 com.).

H

§. 127.

§. 127.

Een KLEINSTE SEXT vervangt twee geheele, en drie groote halve toonen: $\left. \begin{smallmatrix} a^{mol} \\ c^{kruis} \end{smallmatrix} \right\}$, c^{kruis} , d; d, e; e, f; f, g; g, a^{mol} ; (33 com.). Een KLEINE SEXT, drie geheele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{smallmatrix} a^{mol} \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ (37 com.). Een GROOTE SEXT, vier geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{smallmatrix} a \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ (41 com.). Een GROOTSTE SEXT, vyf geheele toonen: $\left. \begin{smallmatrix} a^{kruis} \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ (45 com.).

§. 128.

Een KLEINSTE SEPTIMA vereischt drie geheele, en drie groote halve toonen: $\left. \begin{smallmatrix} b^{mol} \\ c^{kruis} \end{smallmatrix} \right\}$, c^{kruis} , d; d, e; e, f; f, g; g, a; a, b^{mol} ; (42 com.). Een KLEINE SEPTIMA, vier geheele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{smallmatrix} b^{mol} \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ (46 com.). Een GROOTE SEPTIMA, vyf geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{smallmatrix} b \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ (50 com.). Een GROOTSTE SEPTIMA, zes geheele toonen: $\left. \begin{smallmatrix} b^{kruis} \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ (54 com.).

§. 129.

Een VERMINKTE OCTAAF bestaat uit vier geheele, en drie groote halve toonen: by voorbeeld $\left. \begin{smallmatrix} \bar{c} \\ c^{kruis} \end{smallmatrix} \right\}$ uit c^{kruis} , d; d, e; e, f, f, g; g, a; a, b; b, $\bar{c}$; (51 com.). Een OCTAAF, uit vyf ge-

geheele, en twee groote halve toonen: $\bar{c} \left. \begin{smallmatrix} \bar{c} \\ c \end{smallmatrix} \right\} 55 \text{ com :).}$

Deeze laatste, als de grenspaal, en de wegwyzers om van 't middelpunt niet te verdwaalen, vangt niet ses geheele toonen, maar één comma meer, gelyk 6 maal 9 niet het zelfde getal levert, als 5 maal 9 en twee maal vyf. Besnoeyt men dit aanminnig interval, het uitwerkzel wordt *verminke* genoemd (deficiens), om dat de bewoording *kleine* hier nog te goed is. Voorts, het tegengestelde, of de zogenaamde *overmaatige octaaf* (octava superflua vel abundans) by voorbeeld $\bar{c}^{\text{kruis}} \left. \begin{smallmatrix} \bar{c} \\ c \end{smallmatrix} \right\}$ blyft buiten myn bestek, als gaande de octaven-ruimte reeds te buiten.

§. 130.

Binnen den omtrek eener octaaf ontmoet men 28 intervallen: namelyk, 6 secunden (§. 123); 4 tertsen; 4 quarten; 4 quinten; 4 sexten, 4 septimen; en 2 octaven. Wie nu 1) op hunnen afstand in denootenruimten, 2) op de tekens, door welke ze ongelyk naauwer en ruimer worden aangeduid, 3) op de Kleine en groote halve toonen, 4) op de groote halve en geheele toonen naauwkeurig acht geeft, en zig 5) naar een maatstok omziet, gelyk hier de bygebragte commata een duidelyk begrip van de zaak geeven, die zal gemakkelyk tot grondige kennis van de muzykaale stoffe kunnen geraaken; iets dat in der daad zelden wordt ontmoet by muzykanten van professie, als welker geeft doorgaans veel te galant is tot de bespiegeling van zulke grandes baggatelles.

§. 131.

*In ieder van de gemelde drie bruikbaare muzykaale systemen (§ 115), begrypt men de ruimte eener oëtaaf, schoon uit vyfgeheele, en twee grote halve toonen bestaande, in verschillende deelen. Het systeem van Hui-gens bevat 31 deelen: namelyk, 5 maal 5, voor 5 geheele toonen, en twee maal drie, voor de beide groote halve. Zeid nu iemand, een kleine en een groote halve toon verschillen als een vyfde part eenes geheelen toons, zulks is niet voltrektelyk waar, maar slegts in betrekking tot dit Systeem. Weerom, dat van *Sauveur*, bestaat uit 43 merides (§ 115. not. c): te weeten: 5 maal 7, en 2 maal 4; en het meest gebruike-lyke, uit 55 commata, 5 maal 9, en twee maal vyf.*

§. 132.

Ieder onderscheidentlyk gedeelte eener oëtaaf kan tot eene PRIME verstreken. Spant men eene snaar een ziertje hooger of laager, men stelt datelyk eene andere prime. Ieder Eptamerides (§ 115. not. c) kan een prime weezen; dus hebben wy er 301, binnen één oëtaaf. Wyders, verdeelt men een comma in 9 deelen, ieder geheele toon, (gemakshalve voorondersteld, dat ze alle even ruim zyn); levert 81, en dus de ruimte éener oëtaaf (in 5 maal 81, en 2 maal 45) 495 primen. Ja, weet men de ruimte eenes geheelen toons in 196 deeltjes te scheiden (§ 115. not. c), ieder oëtaaf vangt [in 5 maal 196, en 2 maal 112] reeds 1204 primen.

§. 133.

Ieder interval kan van ieder prime begin neemen, en tot andere bevattelyke oëtafen-ruimten worden overgebracht.
Want

Want het kooft by de intervallen gantfch niet aan op de meerder op minder hoogte der prime, maar flegts, op *evenredige tuffchenwydte*. [§ 105.]

§. 134.

ENKELD noemt men de intervallen, wanneer ze binnen den omtrek eener oëtaaf blyven; DUBBELD, ja, drie- vier- vyfdubbeld, wanneer- en naar maate zy er verder buiten gaan. By voorbeeld: C, c, is een enkele oëtaaf; C, $\bar{c}$, een dubbele (oëtava duplex); C, $\bar{\bar{c}}$, een driebubbele; C, $\bar{\bar{\bar{c}}}$, een vier- C, $\bar{\bar{\bar{\bar{c}}}}$, een vyfdubbele. Voorts, de zogenaamde overmaatige oëtaaf [§ 129] by voorbeeld c, $\bar{c}^{\text{kruis}}$, is niet dan een dubbele kleine halve toon, dien men echter van den verdubbelden [§ 121], dient te onderscheiden; c, $\bar{c}^x$, is een dubbele, verdubbelde kleine halve toon; en dus met alle overige.

§. 135.

EENVOUDIG heeten de intervallen, wanneer ze blootelyk verfchynen, zonder de deelen, uit welke ze voortfpruiten, maar SAMENGESTELD, wanneer hunne deelen zig tragswyze vertoonen. By voorbeeld, c, $\bar{c}$ is een eenvoudige oëtaaf; maar c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, een famengestelde (oëtava compofita); en gaat dit op de ry voort van c tot $\bar{\bar{c}}$, ze is tweevoudig— van c tot $\bar{\bar{\bar{c}}}$, drievoudig famengesteld (bis vel ter compofita). De grondige kennis van de intervallen hangt zekerlyk af van die der deelen,

uit welke ze samengefteld kunnen worden: aan-
gezien men alleenlyk langs deezen weg rede kan
geeven, hoe, by voorbeeld, d^{kruis}_c van c^{mol}_c ; e^{kruis}_c
van f^{f}_c ; g^{kruis}_c van a^{mol}_c enz. verschillen.

§. 136.

Wanneer men twee intervallen famenftelt, worden de muzykaale letters versamelings-wyze (collective) aangemerkt, om dat men één, tweemaal telt. Twee fecunden maaken geen quart, schoon twee maal twee vier is, maar een terts, aldus gerekend: c, d; d, e. Desgelyks, fecund en terts leveren een quart: c, d; d, e, f. Twee tertsen, een quint, c, d, e; e, f, g. Tertsen en quart, een sext: c, d, e; e, f, g, a. Twee quarten een septima: c, d, e, f; f, g, a, b. Quart en quint of quint en quart, een oëtaaf.

§. 137.

*Men verdeelt de intervallen in trappen en sprongen [§ 123]; in enkele en dubbele; eenvoudige en samengeftelde; kleine en groote; gelykluidende en verschillende; wel- en wanluidende. Door Kleine, verftaa ik, fecunden, tertsen en quarten; door groote, quinten, sexten, septimen en oëtaven; door gelykluidende, de oëtaven; door verschillende, alle overige, hoe ook genoemd. Wyders, van de wel- en wanluidende, zal vervolgens onder den titel van *barmony* worden gehandeld.*

§. 138.

De kennis van de afdeeling, de eigenschappen, en de schifting der intervallen noemde men eertyds HARMONYK. Deeze (harmonica vel canonica) verschilt van *harmony* (harmonia), en van *Muzyk*, als kennis van bouwstoffen, van het opmaaken van scherfen, daadelyke timmering, en opgetrokken woningen; echter, zy is het geene, op 't welk het gantsche gebouw beruht, vermits het eerste werk der konst in toebereiding van bekwaame stoffe bestaat, en, het in de muzykaale praetyk doorgaans op de uitvoering van de regelen der harmony aankoomt. Wie nu alleen in deeze soort van muzykaale kennis was geoeffend, dien noemde men, ter onderscheiding van een *Musicius*, HARMONICUS, of toonkundige.

§. 139.

Een eerste schets van afdeeling, volgens welke de intervallen, binnen één octaaf vervangen, verzameld, en zekere overeenkomstige, als tot eene byzondere klasse behoorende, aangemerkt worden, draagt de benoeming van een KLANKGESLACHT. Dusdanige theoretische voorschriften hebben wy drie; het DIATONYKE, of voltoonige, bevat slegts groote halve en geheele toonen; het CROMATYKE, of bunte, Kleine halve en groote halve toonen; en 't ENHARMONYKE, door zommigen het puik-overeenstemmige genoemd, kleinste- kleine- en groote halve toonen. Ieder van deeze gebruiken wy of eenvoudig of gemengeld. Het eenvoudige diatonyke, verstrekt tot een onveranderlyke grondwet aan alle muzykstukken, ichoon men, om zig niet geheel by groote halve en geheele toonen te bepaalen, ook te mets naauwer intervallen er

laat tusschen vloeyen, en dus uit de beide overige klankgeslachten, als uit een achterhoede, of provisie-kameren, zomwylen allerhande keurige materiaalen ophaalt. Van deeze, en andere dingen, die zig door nooten best laten uitbeelden, gedenk ik in myne naastvolgende verhandeling, *muzykaale spraakkonst* genoemd, uitvoeriger berigt te geeven. De kennis der klankgeslachten dient, onder anderen, daar toe, dat men op de vraag, hoe veel intervallen men in de muzyk gebruike? ordentelyk tot bescheid kan geeven, in 't *diatonyke* klankgeslacht 10; in 't *chromatyke*, 17; en in 't *enharmonyke*, al wat er op is, namelyk, 28 intervallen [§ 130].

§. 140.

Een bepaalde samenhang van trapswyze achter elkan-
der volgende vyf geheele en twee groote halve toonen,
draagt de benoeming van een HOOFD- of GROND-
TOON. Dusdanige grondtoon gebruikten de
oude Grieken, eerste instellers van muzykaa-
le orde, *ses oorsprongelyke* (authentici), die
ieder de beide halve toonen in verschillende
graaden hadden, echter, den eenen in de
quint, en den anderen, in de quart. Van deeze
ses, gebruiken wy hedendaags inzonderheid twee,
namelyk, c, d, e, f, g, a, b, c̄, die eene *grootte*
terts, c, e; en a, g, f, e, d, c, B, A, die,
opwaards, eene kleine *terts*, A, c, vervangt. Ik
zeg *inzonderheid*, want in kerkmuzyk, zelfs in
onze gewoone psalmvoizen, koomen nog dikwils
drie van de overige grondtoon der Grieken
ten voorsohyn. Gelyk nu overdragt van zekere
intervallen aan hooger of laager toonen, TRANS-
POSITIE wordt genoemd, en deeze, mede
brengt, dat, niet tegenstaande de verschillende
hoogte, ieder *grootte halve toon*, een *grootte halve*
blyve,

blyve, ieder geheete, een geheete enz.; wy onderscheiden de beide grondtooncn C en A volgens de grootte en kleine terts, en transponeerenze. Dus konnen er, ten aanzien der intervallen van alle drie klankgeslachten, op diatonyke wyze gebruikt, 42 grondtooncn uit voort spruiten, 21 over de groote — en 21 over de kleine derde of terts, welke alle ik by de naaste gelegenheid in nooten voor te stellen en uitvoerig te verklaaren gedenk. Genoeg, dat wy vooreerst weeten wat een grondtoon is. Voorts, de *grondtooncn*, ja, alles wat ooit scalen, zang- of toonladders, kan heeten, leidt men af uit de *klankgeslachten*, en vervolgens de *harmony*, uit de *grondtooncn*.

Van de eigenschappen der gebruikelykste intervallen.

§. 141.

Mén kan van de ruimtens, die de intervallen op een Monochordum vertoonen, door middel van getallen en lijnen afbeeldingen maaken, en dus hunne innerlyke eigenschappen nader leeren kennen. Een monochordum, eensnaarig werktuig, sonometre, of klankmeeter, wiens uitvinding men aan Pythagoras toeigent, bestaat in een dunne plank van 2, 4, of 6 voet lengte, en een paar duim breed en diep, schoon men het ook te mets als een hol kasje toestelt. Hier wordt aan weerkanten een vaste kam geplaatst, en de ruimte tusschen dezelve in zekere graaden afgedeeld, 40, 60, 120, zelfs 1200, 2400, 3600, naar believen; op die wyze, gelyk men op uurwerken verscheiden net verdeelde streepjes, en eenige weinige getallen, tot aanwyzing van minuten en secunden doet verstrekken.

Deeze streepjes en getallen snydt men of in het hout, of stelt ze te papier, en bekleedt het hout daar mede. Dan wordt er één kopere snaar, of verscheiden eentoonige, zo styf als doenlyk op gespannen; evenveel in wat toon. Om nu zekere deelen der snaar van anderen af te zonderen, bedient men zig van een welgepast, houten, los kamtje, boven met een dun koperdraatje belegd, 't welk men aldaar, waar men iets wil afdeelen, onder de snaar stelt, en ze dus in twee deelen scheidt, welke dan, naar behooren afgedeeld zynde, en met een vinger of een veertje zagties beroerd wordende, het begeerde interval laten hooren. Het getal der trillingen, door toonverwekkende lighaamen in zekeren tyd voortgebracht, is namelyk niet telbaar, eensdeels, om dat het geluid zeer snel beweegt, en anderdeels, om dat de trillingen van ieder toon zeer dikwyls door de lugt worden herhaald. Zo geneuglyk ons dit in 't gemeen valt, en hoe meer de klaare bevassing der toonen dus wordt bevorderd, des te hinderlyker is het in 't vormen van duidelyke begrippen, gelyk het tot dien einde zekerlyk genoeg en beter ware, dat wy de trillingen van ieder toon slegts éénmaal hoorden. Schoon men nu het getal der trillingen, 't welk een snaar in een gegeven tyd moet verwekken, kan uitrekenen [§. 56. not.], één toon is nog geen interval, en langs deezen moeyelyken weg zouden wy nooit gedaan werk hebben. Onder tusschen, daar wy weten, dat en waarom de lengtens van snaaren met het getal der trillingen, en met de hoogte der toonen, in omgekeerde rede staan [§ 56. 57. 75], wy kunnen hier uit twee lengtens, die zeker bekend interval verwekken, gemakkelyk en onfeilbaar afneemen, hoe de trillingen van desselfs beide toonen tegen elkander staan

staan moeten: te weeten, hun getal in eenen zelfden tyd des te kleiner zynde, naar dat een snaar meerder- en des te grooter, naar dat zy minder lengte heeft, zo volgt, *by aldien deeze toon in zeker tydftip zo veel trillingen aflegt, geene, moet er zo veel tegen maaken.* Dit geeft gelegenheid genoeg om er vervolgens de oorzaaken der wel-en wanluidendheid uit te besluiten, ja, 't is bykans alles, wat wy kunnen wenschen: want, schoon wy het stipte getal van ieders trillingen wisten, wy dienden ons evenwel in de eenvoudigste getallen, die er ooit te vinden zyn, uit te drukken. Bespeurden wy, dat één snaar, by voorbeeld, 500, en de ander, 1000 trillingen in een second volbragt, wy konden ons niet klaarer uiten, dan door de getallen 1 tegen 2. Dusdanige vergelyking tusschen twee grootheeden van eenerlei soort, heet een *redemaat* (ratio); doch, vergelykt men zekere redemaaten met elkander, zeggende, by voorbeeld, 2 staat tegen 4, als 4 tegen 8, 8 tegen 16 enz; dan is er ook *evenredigheid*, of proportie. Voorts, de afgedeelde graaden bespaaren ons de moeite van geduurig eerst te metten; het zagte geluid kan ons door menigvoudige trillingen gantsch niet flooren, en wy bemerken evenwel, dat zekere lengtens geduurig zeker interval verwekken. Ieder afdeeling levert aanstonds twee ruimtens, 't welk aldus met spannende gewigten [§ 56] niet aangaat; en de verdeling in een en dezelfde snaar geschiedende, behoeven wy des te minder te twyfelen, of wy vergelyken deelen van eenerlei soort. Daar nu snaaren groote overeenkomst hebben met *linien*, deeze kunnen insgelyks tot de afbeelding der intervallen behulpzaam weezen. Kortelyk, *het gehoor, het gezigt, en de tastelyke ruimtens werken hier samen tot bevordering van de geruststelling des verstands, nademaal hier*

bier van ieder interval, in 't Kleine, zodanig een afbeeldzel wordt gevormd, dat wy ons gewis verzekerd kunnen houden, de toonverwekkende bewegingen aldus te zouden bevinden, by aldien het mogelyk ware van dezelve door 't oog te ontdekken.

§. 142.

Een UNISOON, of éénklank, is een samenstemming van twee, of meer, toonen, staande in de redemaat van 1 tegen 1. Eenklank betekent hier niet één klank, zonder meer (unifonus desolatus); ook niet, een gelykluidende toon, of octaaf (æquifonus); maar twee of meer eenstemmige toonen (unifonus auctus); toonen van dezelfde hoogte. Genoomen dan, het monochord zy onder anderen, of alleenlyk, gelyk wy hier gemaks halve willen ondertellen, in 60 graaden afgedeeld; men plaatse het los kamtje in 't midden, onder 30, en ieder helft der snaar zal juist denzelfden toon leveren, om dat er aan weerkanten een zelfde getal van deelen voorhanden is, of, eenerlei oorzaaken werken; wordende dus de unisoon uitgebeeld door twee linien van gelyke lengte. Schoon zig hier nu in snaaren geen verschillende tuschenruimte vertoont; schoon men hier nog geene passien maakt, maar zig slegts er toe in posituur stelt, wy gebruiken de unisoonen, om dat ze tot versterking van andere intervallen zeer dienstig worden bevonden, en ze kunnen intervallen heeten, om dat wy ze gebruiken [§ 105]; ja de grond der intervallen, niet, om dat een snaar zig uit dien hoofde, dat ze in 't midden kan worden afgedeeld, op allerhande wyze laat afdeelen, maar, om dat deeze afdeeling de eenvoudigste is, en men ter gelegenheid van dezelve, verscheiden algemeene, op alle

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 125

alle intervallen toepasselyke, waarheden best bevattelyk kan maaken.

§. 143.

Zo dra men den kam eenigzins uit zynen beoorlyken standplaats verschuift, leveren de snaaren niet langer het begeerde interval. Er moet, by voorbeeld, aan weerzyden geen één deel te veel noch te weinig weezen, wil men eenen unisoön hooren; hier blykt derhalve onwederspreekelyk, dat ieder toon een uitwerkzel eener bepaalde grootheid zy, [§ 53. 67], of, 't welk het zelfde is, dat de qualiteyt der toonen, als zodanige, uit hunne quantiteyt spruute.

§. 144.

Wy vinden in de muzykaale praetyk misschien zelden zulk eene slypte samenstemming, als de redemaaten der intervallen vereischen, doch, kunnen in deezen niet verder oordeelen, dan volgens de ons verleende regelmaat, het gehoor. Al is een verschil nog zo klein, neem eens, van een 20000 ste deeltje, de intervallen zyn, in een wiskonstige zin, niet meer dezelfde, waar inmiddels een gescherpt gehoor geen verschil te ontdekken vermag, daar oordeelen wy, dat er ook geen, voorhanden zy, en houden ons voldaan.

§. 145.

Toonen van verschillende hoogte, die een zelfde interval verwekken, hebben niet tegenstaande de verschillende grootheid, een en dezelfde redemaat, om dat hunne grootheden in evenredigheid verschillen. Unisoöonen kunnen slegts uit een gelyk getal van trillingen, in zekeren tyd voortgebragt, worden gebooren [§ 143]; genoomen dan, de toonen A, A, leveren
in

126 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

in één fecund ieder 50- BB, ieder 60- c, c, 70 trillingen, verschillende hoogte, als een uitwerkzel van verschillende grootheid [§ 67], veroorzaakt evenwel *unifoonen*, zo dikwils er in eenen zelfden tyd een *gelyk getal* van trillingen voortkomt; en de redemaat is en blyft geduurig 1 tegen 1, al zo wel als de lengte van twee linien, die ieder een duim, een voet, een el, of verscheiden ellen lang zyn, *gelyke lengte*. Hier uit kan men gemakkelyk afneemen, waarom het evenveel zy, in wat toon de snaar van 't monochordum staa [§ 141], daar namelyk haare meerder of minder hoogte gantsch geene verandering in de *betrekking van zekere deelen tot elkander* te wege te brengen vermag. De uitdrukking *een samenstemming van twee of meer toonen* [§ 142] betekent derhalve, dat toonen van zeer verschillende grootheid en hoogte, unifoonen, ja, octaven, quinten, quarten enz. kunnen weezen, en, eenerlei redemaat hebben: te weten, *ieder enkeld interval heeft dezelfde redemaat als een ander enkeld— en ieder dubbeld, dezelfde, als een ander dubbeld, van de eigenste benoeming*. Wie dan van ieder foort één ter deeg kent, die bevat teffens den aardt van alle overeenkomstige, gelyk men ook anderzins nooit gedaan werk had.

§. 146.

Een OCTAAF staat in de redemaat van 1 tegen 2. Verdeelt men de snaar in drie, en vergelykt, naar 60 graaden gerekend, 40 tegen 20, of 20 tegen 40, men kan eene zuivere octaaf hooren; ja, ieder helft der snaar levert van den toon der losse snaar de octaaf. Dit interval wordt dan uitgebeeld door twee linien, van de welke één, *dubbele lengte heeft*.

§. 147.

§. 147.

De beide getallen eener redemaat, samengeteld, wyzen aan, hoe veel deelen men, tot verwekking van zeker bekend interval, op 't monochordum tegen elkander hebbe te vergelyken. Is de redemaat 2—3, men verdeelt de snaar in vyf; 3—4, in seven deelen enz.

§. 148.

Wanneer men van snaaren des monochords spreekt, heeft het kleinste getal eener redemaat zyne opzigt tot den hoogsten, het grootste, tot den laagsten toon; handelt men, in tegendeel, van de trillingen der toonverwekkende ligbaamen, het kleinste getal ziet op de prime, het grootste, op den hoogsten toon. Dit beruht hier op, dat de lengtens van snaaren, en 't getal der trillingen in zekeren tyd verwekt, altoos in omgekeerde rede staan. By voorbeeld, de prime eener octaaf vereischt in snaaren dubbele lengte, namelyk, 2 gedeeltens, en de octaaf slegts de helft, of 1 gedeelte, maar, eene snaar van dubbele lengte kan in eenen zelfden tyd slegts half zo veel trillingen voortbrengen, als zy, die de helft korter is; verwekken nu 2 gedeeltens eener snaar in zekeren tyd 10 trillingen, het 1 gedeelte, verwekt in dien tyd 20. Des te meer wordt er dan door de muzykaale redemaaten uitgedrukt, by aldien men dit onderscheid naauwkeurig in 't oog houdt.

§. 149.

Een DUBBELE OCTAAF staat als 1 tegen 4. Men verdeelt hier de snaar in vyf deelen, rekenende aldus: 5 in 60, 12 maal; 1 maal 12, tegen 4 maal 12, of 12 tegen 48. Hier vertoonen zig dan twee linien, van de welke één, viermaal zo lang is als de andere.

§. 150.

§. 150.

Een DRIEDUBBELE OCTAAF heeft de redemaat van 1—8. Daar nu 60 graaden zig in 9 niet zonder breuk laten verdeelen, men behoeft evenwel geen tyd met den passer te verliezen, maar slegts door middel van eenen tweeden loffen kam, zo veel graaden, als er overschieten, af te zonderen, stellende hem in 't voornoemde geval onder 54, als 't grootste getal in 9 deelbaar; dus rekt men, net als of het monochord niet meer graaden had, 9 in 54, sesmaal 1 en vergelykt 1 maal 6, tegen 8 maal 6, of 6—48. Worden hier dan naderhand zomwylen minder graaden, dan 60, opgenoemd, de meening is altoos, dat de ontbreekende, er zo lang dienen te worden afgescheiden; doch, staan de redemaaten in groote getallen, het volgt van zelve, dat men de graaden of door 't oog nader hebbe te verdeelen, of dat er op 't monochordum tefens ook meerder afgedeelde graaden worden vereischt.

§. 151.

Een VIERDUBBELE OCTAAF staat als 1 tegen 16. Men vergelykt hier drie, tegen 16 maal drie, of 3—48. De redemaaten der overige gebruikelykste vier- en vyfdubbele intervallen zal men naderhand in een tafel beknoptelyk by elkander vinden.

§. 152.

Een QUINT heeft de redemaat van 2 tegen 3. Men begrypt hier de snaar des monochords, al zo wel als by de dubbele octaaf (§ 149), in 5 deelen, maar op eene geheel andere wyze, vergelykende namelyk 2 maal 12, tegen 3 maal 12, of

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 129

of 24 tegen 36. Hier vertoonen zig dan twee linien, van de welke één, *de helft langer* is.

§. 153.

Een DUBBELE QUINT staat als 1 tegen 3; een driedubbele, als 1 tegen 6. Geene, laat zig hooren in 15—45; deeze, in 8—48.

§. 154.

Een QUART heeft de redemaat van 3 tegen 4. Men vergelykt hier 24—32; des verbeeldt de snaar twee linien, van de welke één, *een derde part langer* is. Volgens deeze aanleiding kan een naauwkeurig onderzoeker de afbeelding in linien voortaan zelf opmaaken.

§. 155.

Een GROOTE TERTS staat als 4—5; een kleine terts, als 5—6. In 't eerste geval vergelykt men 24—30; in 't tweede, 25—30; een subtiel verschil waarlyk, in vergelyking van het merkelyk onderscheid, 't welk wy in de grondtoon over de groote en kleine terts bespeuren.

§. 156.

Een GROOTE SEXT heeft de redemaat van 3—5; een kleine sext, van 5—8. Geene, vereischt op 't monochordum 21—35; deeze, 20—32.

§. 157.

Alle geheele toonen zyn niet even ruim. Men heeft overlang bemerkt, dat trompetten, en voortge-lyke blaastuigen, de toonen $\bar{d}$, $\bar{e}$, en $\bar{g}$, $\bar{a}$, niet in zulke tusschenwydte, als die van $\bar{c}$, $\bar{d}$; $\bar{f}$, $\bar{g}$; en $\bar{a}$, $\bar{b}$, kunnen voortbrengen. Volgens dit voorschrift der natuur noemt men geene,

I

KLEI-

KLEINE- deeze, GROOTE TOONEN (toni minores & majores); gelyk ook f_{kruis} , g_{kruis} ; a_{kruis} , b_{kruis} ; b_{mol} , $\bar{c}$; b , $\bar{c}_{\text{kruis}}$; *Kleine-* maar c_{kruis} , d_{kruis} ; d^b , e^b ; e^b , f ; e , f_{kruis} ; g_{kruis} , a_{kruis} ; a_{mol} , b_{mol} , *groote toonen* worden bevonden. Hoe men nu de toonen c , d , e , f , g , a , b , $\bar{c}$, op diatonyke wyze [§ 140], ook transponeere, de groote en kleine toonen verschynen alleenlyk in e , f_{kruis} , g_{kruis} , a , b , $\bar{c}_{\text{kruis}}$, $\bar{d}_{\text{kruis}}$, $\bar{e}$, weer in dezelfde orde. Hier uit is de rede bevattelyk, waarom een grondtoon, en dienvolgens een muzykstuk, eenen halven of geheelen toon hooger of laager getransponeerd zynde, met ongelyk grooter verscheidenheid, dan het enkele verschil van hoogte zulks mede brengt, tot het gehoor kooft; ja, waarom koor- en kamertonige instrumenten nooit regt zuiver met elkander samenstemmen, gelyk er, by voorbeeld, in $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$, en $\bar{d}$, $\bar{e}$, $\bar{f}_{\text{kruis}}$, groote en kleine toonen tegen elkander werken. Deeze verschillen kan men in clavieren zekerlyk naar believen of verminderen, of in 't geheel wegneemen, door alle toonen even ruim te maaken; geenzins echter, zonder dat de muzykaale practyk er meer by verlieze dan winne: gemerkt op dien voet niet alleen de aanminnige verscheidenheid tusschen de grondtoon en t' eenemaal vervallen; maar ook in concerten, alles, met de gemelde blaas- en zangstemmen, *vooreerst*, tot dezelfde namelyk geheel anders waren gewend, ongeneuglyk luiden zoude.

§. 158.

Een groote toon heeft 9, een kleine, 8 commata.
In

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 131

In deeze laatste, worden de kleinste- kleine-verdubbelde kleine- en groote halve toonen , naar evenredigheid naauwer, zo dat de seven natuurlijke intervallen eener ongetemperde octaaf, by voorbeeld c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, eensdeels gemaks halve, en anderdeels, ten aanzien der moogelyke *tempering*, aangemerkt als uit 55 commata bestaande [§ 129. 131], in twee groote halve toonen (e, f; b, $\bar{c}$), drie groote toonen (c, d; f, g; a, b), en, twee kleine toonen (d, e; g, a), eigentlyk niet meer dan 53 commata vervangen.

§. 159.

Een groote toon heeft de redemaat van 8—9; een kleine, die van 9—10. Verdeelt men de snaar des monochords in 17 deelen, en vergelykt 24 tegen 27, ze levert eenen grooten toon, doch, scheidt men ze in 19 deelen, en stelt 27 tegen 30, er doet zig zulk een geheele toon op, als wy in d, e, en g, a, doorgaans gewoon zyn. Volgens deeze aanleiding zal een schrandere liefhebber alle overige intervallen, als hy slegts hunne redemaaten weet, op een behoorlyk afgedeeld monochordum gemakkelyk kunnen voortbrengen.

132 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

§. 160.

Tafel van de redemaaten der voornaamste gebruikelijke intervallen.

Unifoonen. 1- 1.					
enkele. dubbele. drie— vier— vyfdubbele.					
1. Octaven.	1- 2	1- 4	1- 8	1- 16	1- 32.
2. Quinten.	2- 3	1- 3	1- 6	1- 12	1- 24.
3. Quarten.	3- 4	3- 8	3- 16	3- 32	3- 64.
4. groote tertsen.	4- 5	2- 5	1- 5	1- 10	1- 20.
5. kleine tertsen.	5- 6	5- 12	5- 24	5- 48	5- 96.
6. groote sexten.	3- 5	3- 10	3- 20	3- 40	3- 80.
7. kleine sexten.	5- 8	5- 16	5- 32	5- 64	5- 128.
8. groote toonen.	8- 9	4- 9	2- 9	1- 9	1- 18.
9. kleine toonen.	9-10	9- 20	9- 40	9- 80	9- 160.
10. groote halve toonen.	15-16	15- 32	15- 64	15-128	15- 256.
11. kleine halve toonen.	24-25	12- 25	6- 25	3- 25	3- 50.
12. kleine septimen.	5- 9	5- 18	5- 36	5- 72	5- 144.
13. groote septimen.	8-15	4- 15	2- 15	1- 15	1- 30.
14. groote quarten.	32-45	16- 45	8- 45	4- 45	2- 45.
15. valsche quinten.	45-64	45-128	45-256	45-512	45-1024.

§. 161.

De voornoemde redemaaten worden als **ZUIVERE, OVERDEELIGE, en OVERDEELEND**

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 133

onderscheiden. *Zuivere* noemt men, die zig zonder overschot laten deelen : 1-2 ; 1-3 ; 1-4. enz. *Overdeelige* (superparticulares), alwaar slegts één deel overblyft, zyn de volgende acht: 2-3 ; 3-4 ; 4-5 ; 5-6 ; 8-9 ; 9-10 ; 15-16 ; 24-25 ; en *overdeelede* (superpartientes), alwaar verscheiden deelen overschieten, alle overige. Ten opzigt deezer verschillende redemaaten worden te mets de klinkende intervallen zelve, *zuivere*, *overdeelige* en *overdeelede*, genoemd, en, als zodanige verdeeld.

§. 162.

Het SEVENTAL wil tot muzykaale redemaaten gantsch niet ploeyen. Wat hier van de rede mooge weezen, of het te heilig, dan te gemeen zy, daar omtrent ontmoet men allerhande geleerde gisfingen (a), doch, tot nog toe geen vast bescheid. Inmiddels, de ondervinding leert, dat toonen in de redemaaten 1-7 ; 6-7 ; 7-8 ; al zo wel als die van 1-11 ; 1-13 ; ons zo ongeneuglyk luiden, dat wy ze zelfs tot geen wanklanken goed genoeg achten, en, dus uit het getal der muzykaale intervallen geheel uitsluiten.

a) *Mattheson*, *Orchestra* 3, pag. 690. sequ.

§. 163.

Ieder muzykaal interval heeft een redemaat, maar alles, wat een redemaat heeft, is op verre na geen muzykaal interval. De muzykaale mistyken vinden in den geheelen toetsel des joodschen tempels, in alle desselfs pronkcieraaden, ja, in allerhande gemeene dingen, enkel *muzyk*. Men kan hen zulk vermaak geerne gunnen, en op dien voet stellen, de venster glazen staan als 1 tegen 1 ; ergo, *Unisoonen* ; deeze tobakspyp is eens zo lang, als
1 3
gee-

geene; deeze os weegt 400, geene 800 pond; de mantel van Scaramouche is 1- die des Koffers, 2 ellen lang; ergo, *octaven*; doch, de waarheid der zaak is, dat de *harmony in 't gemeen*, van de *muzykaale harmony grootelyks verschille* [§ 16 17].

§. 164.

ZOMMIGE INTERVALLEN VINDEN WY IN 'T ALGEMEEN WEL—ANDERE, WANLUIDENDE. Koomt er een *terts*, *quint* of *octaaf* tot het gehoor, ieder, die van gezonde ooren niet misdeeld is, en, goed en kwaad kan onderscheiden, hoe onervaaren hy in de muzykaale praetyk ook zy, bemerkt eene geneuglyke aandoening. en noemt ze *welluidende*; laat er zig, in tegendeel, een *secunde*, of een *septima*, hooren, ieder gevoelt onbevallige indrukzelen, en keurt ze dienvolgens voor *wanluidende*. Zonder nu eens te gewaagen van den woordenstryd, zederd lange over de *quart* gevoerd, welken ik naderhand meen te beslegten; de smaak doet ons *unisoonen*, *octaven*, *quinten*, *groote en kleine tertsen en sexten*, ieder van een prime afgeleid, en, in 't byzonder aangemerkt, *welluidende*, maar alle de overige intervallen, niet tegenstaande wy zommigen, gemaks halve, al mede onder de benoeming van *octaven*, *quinten*, *tertzen* en *sexten* begrypen, en ze door zekere bywoorden onderscheiden [§ 164], *wanluidende* vinden. Volgens dit voorschrift der natuur verdeelt men alle intervallen in *wel- en wanluidende*, noemende geene, met één woord, **CONSONANTEN**; deeze, **DISSONANTEN**: wel-verstaande, dat alle wanluidende toonen geen dissonanten zyn, schoon alle dissonanten wanluidende worden bevonden, maar, dat de eigentlyk zogenaamde dissonanten insgelyks zekere bepaalde

tus-

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 135

tuffchenwydte vereifchen. Schoon wy nu daagelyks befpeuren , dat een zelfde muzykituk en instrument ons niet altoos even lieflyk fmaake; deezen meer , geen en minder behaage; ja, te mets zomigen onverdraaglyk voorkoome, terwyl het anderen als verrukt en overheerlyk fchynt (a); hier vinden wy evenwel eene verwonderenswaardige eenparigheid van gevoelens; eenen *toetsfteen der wel- en wanluidendheid*, ons door de redelykheid als ingeplant. Ieder enkele toon koomt niet alleen op eenerlei wyze tot onze bevatting [§ 61], maar wy bemerken ook een en dezelfde eigenschap in een zelfde interval, om dat wy er door aangedaan worden, tot het oordeelen over onze aandoeningen ons gefladig als genoodzaakt vinden, en in deezen *volgens dezelfde natuurwetten*, hoe verward of duidelyk ook begreepen, oordeelen. Hier ontmoeten wy derhalve een GRONDBEGINZEL VAN MUZYKAALE KENNIS, t'allen tyde door de onbetwiftelyke ondervinding bevestigd, en dus geen verder bewys vereifchende; een beginzel waarlyk, by gebrek van 't welk er nooit *muzyk*, veel min *muzykkunde*, plaats zoude hebben: gemerkt er in 't maatgezang, als het vormelyke der muzyk, geene welluidende toonen moogelyk waren, ten zy de muzykaale ftoffe die reeds infloot, en, het noodeloos zoude wezen, de muzyk te oefnen en te onderzoeken, by aldien een zelfde toon en interval, geen en dus, deezen weer geheel anders, koft luiden.

a) Il y a peu de chofes furquoy les hommes foient plus paragez que fur celui de la mufique. *Cronfaz*, traité du beau, pag. 171. ed. 1715.

§. 165.

Een TROMPET levert de toonen

C. c. g. $\bar{c}$. $\bar{c}$. $\bar{g}$. $\bar{c}$. $\bar{d}$. $\bar{e}$. $\bar{f}$. $\bar{f}$ ^{kruis}. $\bar{g}$. $\bar{a}$. $\bar{b}$. $\bar{c}$.
 Deeze kunnen wy op drierhande wyze met elkander vergelyken, 1) *met de prime*; 2) *trapswyze*, en, 3) *door elkander*. Ten aanzien der *prime* ontmoet men hier een *oſtaaf*, C, c (1-2); een *dubbele quint*, C; g (1-3); een *dubbele oſtaaf*, C, $\bar{c}$ (1-4); een *driedubbele groote terts*, C, $\bar{e}$ (1-5); en een *driedubbele quint*, C, $\bar{g}$ (1-6). Tot dus verre houdt de natuur ſtipte orde, doch hier koomt ze eindelyk af te wyken, vermits er 1-7 ontbreekt. Deeze vyf redemaaten, die zig in onmiddelyke achtervolging der kleinſte gevallen tot de eenheid betrekken, kan men dan ter onderscheiding van andere harmoniſche of muzykaale redemaaten, *reciproque* redemaaten en de luidrugtige intervallen zelve, RECIPROQUE INTERVALLEN noemen. Daar naa vertoont er zig een *driedubbele oſtaaf* C, $\bar{c}$ (1-8); een *vierdubbele ſecund*, C, $\bar{d}$ (1-9); een *vierdubbele groote terts*, C, $\bar{e}$ [1-10]; een *vierdubbele quint*, C, $\bar{g}$ [1-12]; een *vierdubbele groote ſeptima* C, $\bar{b}$ [1-15]; en een *vierdubbele oſtaaf*, C, $\bar{c}$ [1-16], ſchoon eenige ervaaren trompetters er zomwylen nog hooger toonen, als ſifuleerende, voortbrengen. *Trapswyze* verſchynen er, behalven de oſtaaf C, c; een *quint* c, $\bar{g}$ [2-3]; een *quart*, g, $\bar{c}$ [3-4]; een *groote terts*, $\bar{c}$, $\bar{e}$ [4-5]; een *kleine terts*, $\bar{e}$, $\bar{g}$ [5-6]; een *quart*, $\bar{g}$, $\bar{c}$; een *groote toon*, $\bar{c}$, $\bar{d}$ [8-9]; een *kleine toon*, $\bar{d}$, $\bar{e}$ [9-10]; een *groote*

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 137

grootte halve toon, $\bar{e}, \bar{f}$ [15-16]; een kleine halve toon, $\bar{f}, \bar{f}^{\text{kruis}}$ [24-25]; en dan nog een grootte halve, $\bar{f}^{\text{kruis}} g$; een kleine toon, $\bar{g}, \bar{a}$; een grootte toon, $\bar{a}, \bar{b}$; en een grootte halve toon, $\bar{b}, \bar{c}$. Door elkander, vindt men er ook, een dubbele- drie- en vierdubbele quart, $\bar{c}, \bar{f}; c, \bar{f}; C, \bar{f}$. Een grootte- dubbele- drie- en vierdubbele grootte sext, $\bar{c}, \bar{a}; \bar{c}, \bar{a}$; $c, \bar{a}; C, \bar{a}$. Een kleine- en een dubbele kleine sext, $\bar{e}, \bar{c}; \bar{e}, \bar{c}$. Een dubbele en een driedubbele grootte en kleine toon, $\bar{c}, \bar{d}; c, \bar{d}; \bar{g}, \bar{a}; g, \bar{a}$. Een dubbel en grooten halven toon, $\bar{e}, \bar{f}$. Een kleine- en dubbele kleine septima, $\bar{g}, \bar{f}; g, \bar{f}$. Een grootte- dubbele- en driedubbele grootte septima, $\bar{c}, \bar{b}; \bar{c}, \bar{b}; c, \bar{b}$. Een grootte- dubbele- drie- en vierdubbele grootte quart, $\bar{c}, \bar{f}^{\text{kruis}}; \bar{c}, \bar{f}^{\text{kruis}}; c, \bar{f}^{\text{kruis}}; C, \bar{f}^{\text{kruis}}$; en één val- sebe quint, $\bar{f}^{\text{kruis}}, \bar{c}$. Zo wonderbaar heeft natuur ons overlang voorgewerkt, en de voornaamste intervallen, welker redemaaten wy nu van achteren ontdekken, gelyk ze zekerlyk niet door de wiskunst, maar langs een veel gemakkelijker weg, namelyk door 't gehoor, gevonden, door den goeden smaak goedgekeurd, en eerst lang daar naa aan de wiskunst ter toets overgebracht zyn; zelfs in onafgedeelde blaastuigen aangewezen.

§. 166.

Iets anders is de muzykaale orde der natuur, en weer iets anders, die, welke zig op onze instrumenten ver- toont. Natuur brengt eerst consonanten voort, schoon ze naderhand afwykt, en ook dissonanten

138 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

aan de hand geeft; in tegendeel, wat in snaaren en toetsen naast elkander legt, is enkel *wangeluid*, uit 't welk de *konst* eerst lieflyke samenstemming moet afleiden. Een halve toon verschilt hier zeer weinig, een octaaf, vry veel; doch in het natuurlyke muzykaale systeem moeten wy van dit alles het tegendeel, zo dat men in 't oordeelen over 't geene, dat in toonen waarlyk nader of verder afgelegen is, van onze instrumenten op de orde der natuur geen gevolg kan trekken.

§. 167.

De reciproque intervallen zyn het, die wy ons gemeenlyk in 't overblaazen van fluiten en pypen tot een wet gesteld vinden. Blaast men wat te sterk, er ineldt zig terstond de octaaf, 1-2; sterker, de dubbele quint, 1-3; nogal sterker, de dubbele octaaf, 1-4. Dit gaat zo voort tot 1-6. Ik zeg gemeenlyk: want men ontmoet zomwylen eenen overvlieger, die op eene zelfde opening eener fluit, alle toonen, welke het instrument ooit kan leveren, zonder eenen vinger te verzetten, slegts door de wonderbaare tempering van den adem, overblazende voortbrengt,

§. 168.

Dusdanige overgeblaazen toonen zyn zekerlyk uitwerkzelen van verschillende bepaalde grootheden, 't zy dat de geheele massa der binnenlugt by wyze eener feller gespannen snaar, eensklaps sneller word bewoogen, of dat de lugtdeelen, die zo schielyk niet kunnen volgen, als de geene, welke de kracht van inblaazing onmiddelyk ontfangen, zig in zekere parten scheiden, en hunne
tril-

trillingen ieder in 't byzonder volbrengen. Dit laatste is myns oordeels het waarschyglykste.

§. 169.

Dat zommige deelen van *snaaren*, die zo schielyk niet kunnen volgen dan anderen, zig in zekere parten scheiden, en er dus *punten van stilstand* in worden gebooren, zulks heeft de groote toonkundige, *Sauveur*, door de volgende merkwaardige ondervinding op 't monochordum bevestigd gevonden (a). Wanneer men aldaar, by voorbeeld, een vierde part, neem eens 15 graaden van 45, zo onvast afzondert, dat de beweging van 't kortste gedeelte der snaar tot het langste, kan overgaan, zullen de drie parten, in plaats van de prime eener dubbelde quint, by voorbeeld $\bar{c}$, $\bar{g}$, te laten hooren, evenhoog luiden als het vierde part. Stelt men nu in de grenspaalen van ieder vierde part, te weten, net in den 15 den, 30 sten, en 45 sten graad, zwarte snippeltjes papier, of iets anders, 't welk zig genoegzaam onderscheidt, maar in 't midden deezer ruimtens, namelyk omtrent den 7 den, 22 sten, 37 sten, en 52 sten graad, witte snippeltjes, en raakt alsdan de snaar ergens op een vrye plaats zagties aan, de vier witte snippeltjes zullen omvallen, en de drie zwarte, post houden, ten klaren bewyze, dat er aldaar in de snaar voor dien tyd geen beweging voorvalle. Volgens deeze gronden kan men niet alleen een denkbeeld maaken van de zogenaamde *sympathetische toonen*, die, zelfs wanneer er in snaartuigen de vereischte snaaren niet toe voorhanden zyn, voor al wanneer de lugt, gelyk door klokken, hevig wordt aangerand, door lugtdeelen, die zig van

a) Mem. de l'acad. roy. 1701. pag. 167.

140 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

anderen afzonderen, moeten worden verwekt; en een denkbeeld, vanden aardt de *trompet-marin*, als welker zeer dikke darmsnaar slegts toonen levert, die in reciproque en andere harmonische redemaaten staan, doch in de overige ruimtens, hoe fors men ook stryke, gantsch geen geluid geeft; maar zelfs, het verschynfel verklaaren, *hoe en waarom men op gestreeken snaartuigen*, by voorbeeld, op een viool, door eenen vinger zagtjes op een snaar te leggen, zonder ze neer te drukken, en dus zonder de deelen volkomen van elkander af te scheiden, toonen, die een octaaf, een dubbele quint, en een dubbele octaaf, hooger zyn, konne verwekken, ja, waarom de toon alsdan, tegen de natuurlyke of gewoone orde, hooger worde, naar maate de vingeren zig verder van den kam verwyderen. Uit deeze staaltjes blykt ook genoegzaam, dat de sluiten, dochinzonderheid de vioolen, en voortgelyke snaartuigen nog op verre na niet zyn uitgestudeerd, maar dat er nog vry wat te oeffenen en te onderzoeken voorvalle.

§. 170.

De natuurlyke toonen c. d. e. f. g. a. b. c̃.
staan in de volgende evenredigheden:

24.27.30.32.36.40.45.48.
24-27 betekent 8-9, (ieder driemaal vermeerderd) eenen grooten toon; 24-30, [4-5], een groote tert; 24-32, [3-4], een quart; 24-36, [2-3], een quint; 24-40, [3-5], een groote sext; 24-45, [8-15], een groote septima; 24-48, [1-2] een octaaf.

Weerom, 27-30 verbeeldt 9-10, eenen kleinen toon, 30-32, 15-16, eenen grooten halven toon; 32-36, 8-9, eenen grooten toon; 36-40, 9-10, eenen kleinen toon; 40-45, 8-9, eenen grooten toon; en 45-48, 15-16, eenen grooten halven toon. Desgelyks, 30-36, en 40-48 stellen

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 141

stellen voor, 5-6, een *kleine tert*; 30-48 sluit in 5-8, een *kleine sext*; en in 32-45 verschijnt de *grootte quart* zelve.

§. 171.

Muzykaale intervallen zyn klinkende proportien. Verbeeldt men zig de lugtdeelen, die verschillende intervallen verwekken, als slingers, die in eenen zelfden tyd ieder een verschillend getal van gelykmaatige trillingen afleggen, uit de redemaaten der intervallen kan men afneemen, dat zy, die,

by voorbeeld, den drieklank C. c. g. $\bar{c}$. $\bar{e}$. $\bar{g}$. $\bar{c}$ tot ons overbrengen, met 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. gelyk staan. Te regt noemt men dan de *muzyk eeneKLINKENDE MATHEMATYK*.

§. 172.

Het gehoor onderscheidt de hoorbaare grootheden on-gelyk sneller, dan 't gezigt de zichtbaare. De be-haaglykste muzykaale redemaaten zyn overlang, volgens het berigt van geleerde bouwkundige (a), uit de muzykkunde in de bouwkunde overgenoo-men, inzonderheid die van 1-1; 1-2; 1-3; 1-4; 1-6; 2-3; 3-4; 4-5; 5-6; 3-5; 5-8; 8-9; 9-10. Ondertusschen, het gescherpt gehoor onderscheidt intervallen in de redemaaten van 1-15 en 1-16,

by voorbeeld, C, $\bar{b}$ en C, $\bar{c}$, aanstonds van elkander, ja, kan de zogenaamde 64 deelen ten eersten klaar bemerken, terwyl het gescherptste gezigt

a) *Wolf*, anfangs gründe der baukunst. §. 24. *Vi-truvius*, Lib. 3 cap. 1. *Sturm*, mathes. inven. Pars 1. pag. 1028.

142 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

gezig tot diergelyke onderscheiding vry wat tyd behoeft.

§. 173.

In de negen octaven eener Orgel [§ 118] *onderscheiden wy toonen, die als 1 tegen 512 staan.* Volbrengt C van 32 voet, in één secund 8 trillingen; C van 16 voet levert in die tyd 16; de pyp C van 8 voet, 32; die van 4 voet, 64; die van 2 voet, 128; die van 1 voet, 256; c van deeze eenvoetige stem, 512; $\bar{c}$, 1024; $\bar{c}$, 2048; en $\bar{c}$, 4096. Hoe klein of groot men hier het getal der trillingen ook begrype, het staat altoos vast, dat wy 9 maal in meetkundige progressie moeten voort tellen, namelijk aldus: 1-2; 1-4; 1-8; 1-16; 1-32; 1-64; 1-128; 1-256; 1-512. Een wonderbaar vermoogen den mensch verleend, vertoont zig hier in 't onderscheiden zulker subtile dingen! inmiddels, betoogde waarheden beneemen ons alle rede van twyfeling.

§. 174.

Eenerhande klinkende grootheden kunnen zeer verschillende werking doen. Wanneer een zelfde zangwyze in toonen van de eigenste hoogte, maar van zeer verschillende sterkte, neem eens, nu op trompetten, dan op fluiten, voortkoomt; ja, wanneer een discant-alt-en basstem, een fagot, clavecymbel, viool, waldhoorn, en orgelstemmen van eenerlei toonmaat, eenen zelfden toon, by voorbeeld, $\bar{e}$, voortbrengen, moet ieder instrument zekerlyk het eigenste getal van trillingen leveren, gelyk er anders onmoogelyk een zelfde toon konde ontstaan: echter, in zommige keelen wordt hy door meerder opening- in
ande-

anderen, door meerder sluiting der glottis geformeerd [§ 98]. Menig instrument brengt hem gedrongen voort, eenige veroorzaaken, dat de trillingen naauwlyks andere, dat dezelve zeer dikwils worden herhaald. De verschillende eigenschappen der klinkbaare lighaamen, in evenredigheid met de welke, de lugtdeelen een zelfde getal van trillingen op geheel andere wyze ontfangen, voortplanten, en tot ons overbrengen, sluiten derhalve de rede in van gemelde gantsch verschillende uitwerking.

§ 175.

De tydstippen van de GELYKE INVALLINGEN der toonverwekkende lighaamen zyn uit de redemaaten der intervallen af te neemen. Een vry bewoogen, trillende snaar loopt naa ontfangen aanstooting gins en weer; worden er nu twee, van verschillende grootheid te gelyk, en op eenerlei wyze bewoogen, ze loopen in 't eerste tydstip naar dezelfde rigting, by voorbeeld, naar boven; echter, ze scheiden zig in de volgende tydstippen, om dat ieder, volgens haare bepaalde kracht, eenen verschillenden weg heeft af te leggen, en tot dien, behoudens dezelfde snelheid, meer of min tyd besteedt, maar, hervatten naderhand, zo dra ieder op het einde van haaren weg is gekoomen, de beweeging weder met vereende krachten. Dit noemt men *gelyke invallingen*; en er volgt van zelve, dat deeze in evenredigheid met de verschillende grootheden, als werkoorzaaken, moeten verschillen. Worden de toonen van snaaren en klokken uit zekere ongevoelige trillingen, in hunne kleinste deelen verwekt, gebooren [§ 69], dit belet echter geenzins, dat de merkelyke, zicht- en voelbaare trillingen niet tot een

144 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

een vaste regelmaat van redeneering blyven ver-
strekken a). Daar nu de redemaaten der inter-
vallenaanwyzen, hoe de trillingen der beide too-
nen eenes intervals tegen elkander staan, wy
konnen er de *tydstippen der voornoemde invallingen*
onfeilbaar uit besluiten, en wat hier, gemaks hal-
ve, van snaaren wordt gezeid, dient op alle ove-
rige toonverwekkende lichhaamen, naar evenre-
digheid, te worden toegepast.

a) Mem. de acad. roy. 1737. pag. 3.

§. 176.

In UNISOONEN 1-1 gaan de snaaren, als even-
maatige slingers geduurig met elkander heen en weer.
Wil men zig nu de voornoemde invallingen,
om een denkbeeld van den aardt der zaak te
maaken, door onder- en tusschen elkander ge-
stelde stipjes verbeelden, de unisoon vertoont zig
eenvoudig aldus: . . . enz.

. . .

§. 177.

In OCTAVEN [1-2] beginnen beide snaaren weer
samen in 't derde, en vervolgens in 't vyfde, seven-
de, en negende tydstip. by voorbeeld . . . enz.

De korte snaar heeft namelyk haaren weg
reeds voleind, wanneer de lange, eerst op de
helft is gekoomen; geene, maakt dierhalve vier
trillingen tegen 1; 20 tegen 10; 200 tegen 100 enz.

§. 178.

In dubbele octaven (1-4) geschiedt de vereeniging
in 't vyfde, tiende en vyftiende—in driebubbele [1-8],
in 't

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 145

in 't 9 de, 18 de, en 27ste— in *vierdubbele* (1-16), in 't 17 de, 34 ste en 51 ste tydstip enz. In 't eerste geval maakt de korte snaar 4- in 't tweede, 8- en in 't derde, 16 trillingen tegen 1 van de lange.

§. 179.

In *Quinten* [2-3] geschiedt de vereeniging insgelyks in 't 5 de, 10 de, en 15 de tydstip, hoewel, uit kracht van overdeelige redemaat [§ 161], op eene gantsch andere wyze, dan in de dubbele octaven. De korte snaaren, als welker grootheid *de helft minder* bedraagt, moeten in eenen zelfden tyd *de helft meer* trillingen afleggen, dus werken in 't eerste tydstip beide samen, in 't tweede, de korte alleen, in 't derde, de lange; in 't vierde de korte. Nu zyn ze beide op het einde van haaren weg gekoomen, de één, door 3, de ander, door 2 trillingen, en staan op het punt om de beweging met vereende krachten te hervatten: by voorbeeld . . . i . . . i enz.

§. 180.

In de overige intervallen wordt de *verscheidenheid* geduurig grooter. *Quarten* [3 4] kunnen zig eerst in 't 7de, 14 de, en 21 ste tydstip vereenen; *grooten tertsen* [4-5], in 't 9 de, 18 de, en 27 ste; *kleinen tertsen* [5-6], in 't 11 de, 22 ste, en 33ste; *valsche quinten* [45-64], in 't 109 de, 218 de enz. gelyk ieder, die slegts samentellen kan, zig, naar aanwyzing der tafel § 160, de innerlyke geschapenheid aller overige gebruikelijke enkele en dubbele intervallen gemakkelyk zal kunnen voorstellen.

K

§. 181.

De intervallen sluiten ORDE en verschillende graaden van VOLMAAKTHEID in. Orde, om dat hunne trillingen op eene bepaalde wyze achter elkander volgen, en neffens elkander zyn; volmaaktheid, om dat er overeenstemming tusschen het menigvoudige, tot een zelfde interval behoorende, voorhanden is; en verschillende graaden van die, naar maate dat hunne trillingen zig eerder en in eenen zelfden tyd meermalen vereenigen, en dus de gemelde overeenstemming, of pooging tot bereiking van een zelfde einde, grooter of kleiner wordt bevonden. Kleiner getallen der redemaaten zyn hier kentekens van meerder—grooter getallen, van minder volmaaktheid; hier op steunt de vermaarde grondregel der ouden: de intervallen zyn des te volmaakter, als ze aan de eenheid nader koomen, of door kleiner getallen worden uitgedrukt. In deeze zin is de unisoort [1-1] volmaakter, als de octaaf [1-2]; de octaaf, volmaakter als de quint [2-3]; de enkele quint, min volmaakter, als de dubbele quint [1-3]; deeze, volmaakter, als de quart [3-4]; de quart volmaakter, als de groote terts [4-5]; de enkele groote terts, min volmaakter, als de dubbele [2-5]; die weer min volmaakter, als de driedubbele [1-5]; de groote terts, volmaakter, als de kleine [5-6]. Hoewel er nu, uit kracht der vermoogens, volgens welke wy over de intervallen oordeelen, aangaande de trappen hunner volmaaktheid verscheiden uitzonderingen kunnen inkoomen, waar van te zyner tyd zal worden gehandeld; hier blykt evenwel, dat en waarom men aan de intervallen, in 't afgetrokken aange-merkt, ORDE en VOLMAAKTHEID hebbe toe te eigenen.

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 147

§. 182.

Zommige intervallen worden door anderen als voortgeteeld. Slaat men een octaaf en een quint, by voorbeeld, c, g, $\bar{c}$, er legt een quart (g, $\bar{c}$), door samenkomst van twee volmaakter intervallen verwekt, in op gesloten; een octaaf en een groote terts, c, e, $\bar{c}$, de kleine sext (e, $\bar{c}$) meldt zig van zelve; een octaaf en een kleine terts, d, f, $\bar{d}$, de groote sext (f, $\bar{d}$) verschynt ongevraagd. Ten deezen opzigt noemt men de quarten, omgekeerde quinten; en de sexten, omgekeerde tertsen.

§. 183.

Er zyn nooit meer— en volmaakter consonanten te verzinnen, dan wy reeds kennen en gebruiken. De 6 eerste trappen van rekenkonstige progressie 1-1; 1-2; 2-3; 3-4; 4-5; 5-6, leveren de beste redemaaten, die zig het menschelyk verstand ooit kan voorstellen; alle overige zyn des te volmaakter te achten, naar dat ze deezen nader koomen, des te minja, onvolmaakt, naar dat zy er verder van afwyken, en deeze worden er opzettelyk onder gemengd, ten einde het volmaakte des te krachtiger te doen doorstraalen. Nu hebben wy reeds alle intervallen in de beste redemaaten staande, en die, welke ons, naa verscheiden proefneemingen, zelfs tot geen dissonanten goed genoeg schynen [§. 162. 164], zullen onzen naakoomelingen, zo lang ze geene geheel andere soorten van gehoortuigen krygen, luiten twyfel niet min wanluidende klinken.

Van de TEMPERING der muzykaale intervallen.

§. 184.

De ruimte ééner octaaf, ja, die van alle bruikbaare vyf, ses octaven [§ 111], kan door geen interval van dezelfde foort zo net worden vervuld, dat er geen luttel te kort noch overschiete. Drie groote toonen krygen ieder 9- twee kleine, ieder 8- en twee groote halve toonen, ieder 5 commata [§ 158]; doch deeze 53, kunnen zelfs door geene kleinste halve toonen, maar slegts door intervallen van verschillende foort, net worden uitgeleverd. Schoon, by voorbeeld, ieder groote tert uit eenen grooten en eenen kleinen toon bestaat, drie groote tertsen, neem eens, c, e; e, g^{kruis}; g^{kruis}, b^{kruis}, vervullen nog geen octaaf, en vier kleine, d, f; f, ab; ab, c^b; c^b, e^{bb}, gaan er reeds buiten; geene, hebben één comma te weinig; deeze, één te veel.

§. 185.

Er is geen net gesloten MUZYKAALE CIRKEL moogelyk, behalven in onze verbeelding, en, wanneer wy ons niet de bastaardwoorden cis, dis, fis, gis enz. koomen te paayen. De stofte is tot dien einde veel te subtil, en onze subtilste tekens zyn nog veel te grof. Begint men, by voorbeeld, van c, en vervolgt by quinten aldus, c, g; g, d̄; d, a; a, e; e, b; b, f^{kruis}; f^{kruis}, c̄^{kruis}; c^{kruis}, g^{kruis}; g^{kruis}, d̄^{kruis}; d^{kruis}, a^{kruis}; a^{kruis}, e^{kruis}; e^{kruis}, b^{kruis}; men is niet alleen den toon c kwyt, maar de laatste noot verbeeldt het c een comma te laag, daar het op instrumenten, aan slipte afdeeling vatbaar, in der daad

daad te hoog wordt. Stelt men nu tot b^{kruis} de quint $\bar{f}^x$, en gaat nog eens rond, er verschynt eindelyk b^x ; dus geraakt men evenwel nooit weer tot c , maar verwydert er hoe langer hoe verder van. Maar, noemt men verschillende toonen, om dat wy er slegts één claviertoets toe hebben, cis , dis enz. of verruilt een of ander quint, by voorbeeld, g^{kruis} , $\bar{d}^{\text{kruis}}$ tegen a^b , e^b , en gaat dan aldus voort, e^{mol} , b^{mol} ; B^{mol} , f ; f , $\bar{c}$, men bedriegt het gehoor, en de cirkel raakt gesloten, hoewel niet *net gesloten*. Deeze theory, die onze onbekwaamheid in 't overzien van het einde ontdekt, heeft nochtans haare groote nuttigheid, en versprekt mede tot het bewys, dat de *muzyk* eene ONEINDIGE KONST zy.

§. 186.

De MUZYKAALE TEMPERATUUR, of tempering, bestaat in het besnoeyen der intervallen, dat men namelyk zommigen een ziertje van hunne volmaaktheid ontnemt, en zulks anderen weer toelegt. Uit de deugdelykheid der volmaakte intervallen volgt gantsch niet, dat ze van zelve, zonder toedoen der konst, op alle verzinnelyke wyze volkomen met elkander moeten overeen dragen; dit is iets, 't welk natuur ons geenzins heeft beloofd. Inmiddels, de moeyelykheid der tempering betreft inzonderheid, om nu van de harpen niet eens te gewaagen, de *clavieren*, als welker toonen door toetsen volstrekt worden bepaald. Stelt men hier vier quinten, by voorbeeld, c , g , $g, \bar{d}$; $\bar{d}, \bar{a}$; $\bar{a}, \bar{e}$, volkomen zuiver, de driedubbelde groote terts $c, \bar{e}$, is bykans een comma te hoog; het overschot, door de muzykaale schoolvossen de *wolf* genoemd, dient derhalve

net te worden verdeeld. Waar zig nu of door den adem, of door behendigheid der vingeren, eenige bemiddeling laat treffen, daar wyft het muzykaal gehoor den regten weg van zelve. Geoeffende zangers zyn er nooit meê verlegen; en ervaaren violiften pleegen of hunne quinten niet op een hair zuiver te ftellen, en het ontbrekende door de behandeling te vergoeden, of, van 't clavier, 't welk hier tot een regelmaat verftrekt, om dat het niet zo ras, dan anderen, kan worden omgefteld; den toon $\bar{a}$ over te neemen: immers, daar de fnaaren $\bar{a}$ en $\bar{e}$ gemeenlyk van meerder gebruik zyn, dan de beide overige, en, hooge toonen, wegens meerder trillingen, krachtiger doorftraalen, het klein verſchil met het clavier blyft aldus genoegzaam bedekt, ſchoon het zekerlyk anders zoude uitvallen, by aldien ze de *eerſte* fnaar, in betrekking tot de tweede der altviool, en, tot zommige vyffenaarige italiaanſche vioolen, *ſecund* genoemd, eerſt, en vervolgens de drie quinten g , $\bar{d}$; $\bar{d}$, $\bar{a}$; $\bar{a}$, $\bar{e}$, gantſch zuiver ſtelden. Het hoofzaakelyke beruſt dan op de volgende drie regelen: 1) *oſtaven, groote tertſen en kleine ſexten moeten zuiver weezen*; 2) *aan quinten en kleine tertſen mag men IETS ontnemen*, en 3) *aan quarten en groote ſexten, IETS toeleggen*.

§. 187.

De rede van de noodzaakelykheid der tempering is hier geenzins deeze, dat natuur ons gebrekkige ſtoffe levere, maar, onze genegenheid tot oncindige veranderingen zonder veel werks en wydloopigen toefel. Ieder toon zal ons in allerlei opzigt te dienſt ſtaan; $\bar{a}$ zal een quint weezen met $\bar{e}$ en $\bar{d}$; een groote terts

terts, met $\bar{c}$ ^{kruis} en $\bar{f}$; een kleine terts met $\bar{c}$ en $\bar{f}$ ^{kruis}. Hadden wy hier tot ieder interval een byzonder $\bar{a}$, er was zekerlyk geen tempering van nooden, doch, wy willen met minder toetsen meer uitvoeren, dan de ouden met veele, en ons echter niet geerne in weinig toonen bepaalen, maar liever den gewaanden cirkel t'elkens een stuk weegs doorkruiffen. Daar nu 13 toetsen binnen de ruimte ééner oëtaaf ons genoegzaame gelegenheid tot verlustiging, en vertooning onzer konst aan de hand geeven, en 10 maal 13 tot de ftepte circulatie aller intervallen evenwel niet zouden toereiken, *wy verkiezen iets, dat min volmaakter, maar veel gemakkelijker is, boven iets volmaakters.*

§. 188.

Uit de vereifchte tempering volgt gantsch niet, als of het enkelyk op 't gehoor aankoome, en, de wiskonst in de muzyk geen nuttigheid hebbe. Dat onze muzyk heerlyker luiden en meer werking doen zoude, by aldien wy aan ieder interval zyne ftepte redemaat gaven, en konden geeven, daar aan behoeven wy niet eens te twyfelen; ja, dat de oude Grieken zig ter tyd in minder toonen bepaalden, en de instrumenten des te zuiverer stelden, is één van de voornaamste punten, in welke hunne muzyk boven de onze iets heeft vooruit gehad. Wanneer nu de vraag is, of zekere toonen te hoog, of te laag zyn, dan koomt het alleenlyk op 't gehoor en, den *smaak* aan: echter, 't is al zo onmoogelyk, dat men het voornoemde iets [§ 186], hoe veel ze hooger of laager dienden te weezen, slegts door 't gehoor en den smaak konne bepaalen, als dat iemand, die van 't vereifchte gewigt der goudspecien onkundig is, en van geen goudwaag weet, door 't gezigt en

't gevoel vermooge aan te wyzen, hoe veel zulke specien te zwaar of te licht zyn. Men behoeft ieder quint, volgens het *Système van Sauveur* [§ 115. 131], slegts een 49 ste gedeelte (a), en volgens anderen (b), enkelyk een 12 de part van een comma, of een 108 ste gedeelte eenes grooten toons, af te knippen, 't welk dan aan de quarten, tertsen en sexten van zelve weer toevalt, zo is de zaak klaar. De kennis van de redemaaten kan hier derhalve tot een *grondslag*, en 't monochordum tot een *goudwaag* verstrekken, ten einde het gehoor te scherpen; een comma, en zekere gedeeltens van dien, stiptelyk te leeren onderscheiden, en zo wel de zuivere intervalen, als de getemperde, die wy by geval van nooden hebben, en die eindelyk, door de gewoonte, nog voor consonanten doorgaan [§ 144], zig levendig in te prenten, en des noods van 't een en 't ander rede te kunnen geeven. De wiskonst, (schoon ze het onmoogelyke niet moogelyk kan maaken,) ontdekt hier den aardt der zaak, en wyft aan, waar het eigentlyk hapere; men dient dan de paalen, binnen welke deeze voortreffelyke weetenschap in de muzyk te gebieden heeft, naauwkeurig te kennen en in acht te neemen, doch voor 't overige, zig haare onwankelbaare gronden geenzins ontnemen en betwiften te laaten. De favoryt-woorden, **HET KLINKT NIET, 'T KLINKT WEL**, geeven waarlyk aan de edle weetgierigheid op verre na geen genoegen: waarom klinkt het niet? en waarom klinkt het wel? zekerlyk, om dat het in 't eerste geval **BUITEN** maar in 't tweede, **IN de vereischte redemaaten en evenredigheden staat**.

a) Mem. de l'acad. roy. 1707 pag. 272.

b) Neidhardt, von der temperatur. pag. 102, 103.
Jena, 1706.

Van den muzykaalen geest.

§. 189.

Door den MUZYKAALEN GEEST verſtaa ik; de begaaftheden, uit kracht van de welke men zig allerhande ſoorten van toonen onderſcheidentlyk voorſtelt, er over oordeelt, en toonmengelingen in maatgezag voortbrengt. Deeze begaaftheden, die men, voor zo verre ze aangebooren zyn, als vermoogens, en voor zo verre zekere door oefening aangekweekte vermoogens daadelyk worden te werk geſteld, als hebbelykheden heeft aan te merken, ontfangen, wegens verſcheiden opzigten, verſchillende benoemingen.

§. 190.

De natuurlyke lighaams-geſteldeid, die tot klaare bevattting van toonen den weg baant, noem ik MUZYKAAL TEMPERAMENT.

Dit vereiſcht 1) natuurlyk gehoor; 2) vlugge geeſten; 3) zenuwen die teder genoeg zyn om met er haalt aangedaan te kunnen worden, en teffens ſterk genoeg, om felle ſchuddingen te kunnen veelen. De dierlyke geeſten, in evenredigheit van welker beweeging ieder aandoening ontſtaat, zyn namelyk traager, naar dat het bloet dikker en taaier, vlugger, naar dat het zelve dunner en vloeijender is; in 't eerſte geval zyn de zenuwen minder in 't laaſte, meer gespannen. Deeze, laaten zig met grooter ſnelheid en kracht beweegen, dan geene, en langs deezen weg alleen kan er eene klaare bevattting worden verwekt. Onder de drie temperamenten, die men het ſanguiniſche, choleriſche, en melancholiſche noemt; die zig op oneindig

verschillende wyze gemengeld vertoonen, en welker deugden, *vlugheid*, *ernst* en *voorzigtigheid* zyn; koomt het dan, ten opzigt der muzykaale practyk, inzonderheid aan op eene sterke dosis van 't *sanguinische*, of bloettryke. Dit heeft thans de overhand by de geene, die, gelyk men zeyd, eene *muzykaale phisionomie* hebben, die *tot de muzyk gebooren* zyn, en welken ze *als uit de oogen straalt*.

§. 191.

De grondslag der geheele muzykaale practyk is de VERBEELDING, of het vermoogen, om indrukzelen van toonen, eertyds tot de gewaardwording overgebragt, naderhand weer te doen herleven; en de zogenaamde REGEL DER VERBEELDING, bestaande in deeze onveranderlyke haar voorgeschreeven wet, by een gedeelte van herlevende indrukzelen, de geheele schakel van voorwerpen, tot een zelfde zaak behoorende, en by ieder voorwerp, soortgelyke, te moeten in de gedagten brengen. Hoe klaarer men zig de eerste maal iets voorgesteld, hoe krachtiger men zig het zelve toen ingeprent, hoe meermaals men er naderhand aan gedacht heeft, en hoe levendiger iemands verbeelding werkt, des te meer vindt men zulks bewaarheid. Zingt iemand ons het begin van een bekend airje voor, terstond valt ons de geheele voize weer in; (wy denken in dezelfde orde als voorheen, en tussens ook aan soortgelyke melodyen.) De gedagten worden hier uit elkander als voortgeteeld, doordien de voorgaande, de rede insluiten, waarom de volgende, ons weer te binnen koomen. Dus kan een of ander toonval, gelyk een of ander woord, duizenderlei omstandigheden, die er gantsch geene betrekking mede schynen

te hebben, als in een zelfde oogenblik weer te binnen brengen.

§. 192.

Het wonder der vrywillige bewegingen straalt nergens op eene uitneemender wyze door, dan in die, welke tot de muzyk, zo wel instrumentaal, als vocaal, behooren (a). Hier wordt, zo wel ten aanzien van de afperking en formeering der toonen, als der tyd, in de welke ze zullen verloopē, een soort van MEETKUNDE geoëffend, die onbegrypelyk subtile bewegingen vereischt [§ 96. 98. 101], en tot de welke nochtans onkundige menschen, die naauwlyks van theory willen hooren reppen, bekwaam zyn. Speelt men, by voorbeeld, op het clavier, een bekend muzykstuk uit het hoofd, men denkt niet alleen in dezelfde orde, als voor deezen, maar de geoëffende vingers vinden zomwylen den regten weg, zonder dat men zig naderhand eens kan bezinnen, hen daar toe eenigen last te hebben gegeven. De ontleedkunde leert, dat er tot één harmonische slag, hoedanige wy te mets in één secunde verscheiden voortbrengen, eene ongelooflyke menigte spieren moete worden aangetrokken; en de redeneerkunde, dat er tot ieder noot verscheiden overpeinzingen behooren: by voorbeeld, 1) die noot staat daar ter plaatse; 2) wat daar staat, heet dus; 3) wat dus heet, moet op die toetse worden geslagen; 4) die noot heeft zulk een gedaante; 5) wordt dus of zo genoemd; 6) geeft deeze of

a) Ce miracle des mouvemens volontaires ne se voit en aucun de ses mouvemens si merveilleux que dans ceux qui appartiennent à la musique, tant instrumentale que vocale. *Dodort. Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 364.*

deeze of geene duurzaamheid te kennen; 7) voor die noot staat dit of dat teken enz. enz. echter de *ondervinding* leert, dat men zeer zwaare stukken voor de vuist konne uitvoeren. Wat moet er niet al omgaan in 't hoofd, en in de lighaamlyke leeden der geener, die in behoorlyke orde zingen, speelen, fantaiseeren en componeeren! bevatten wy de zaak aldus, dat er, wanneer wy ons de eerste maal zekere toonen verbeelden, eene subtile beweging in de harssenen ontstaat, die aldaar indrukzelen, evenredig aan de stoffelyke afbeelding in de gehoorzenuw gevormd, overig laate; dat de ziel in 't zelfde oogenblik op de elementen des lighaams werke, en deeze weer op elkander, ten einde zodanige bewegingen voort te brengen, als er in de lighaamlyke leden tot de uitvoering worden vereischt; dat naderhand de eigenste beweging in 't lighaam herleve, wanneer in de harssenen het zelfde indrukzel gaande wordt gemaakt, en dat de eigenste toonen weer in de verbeelding koomen, wanneer eene zelfde beweging in 't lighaam het eertyds daar mede gepaard gaande indrukzel weer doet herleven; wy bevatten te gelyk, **DAT NIEMAND DAN EEN WEEZEN VAN DE ALLERHOOGSTE MAGT EN WYSHEID ONS DUSDANIGE GESTELDHEID HEEFT KONNEN MEDEDEELEN.**

§. 193.

Het MUZYKAAL GEHOOR is een vermoogen, om zig toonen KLAAR en DUIDELYK voor te stellen. Het woord *toon*en bekend hier, de uitwerkselen van toonverwekkende lighaamen, te weeten, de stipte hoogte, bepaalde tusschenwydte, wel- en wanluidendheid, duurzaamheid en sterkte, die wy

wy ter gelegenheid van- en in evenredigheid met de bewegingen, figuren, en grootheden zulker lighaamen, gewaar worden. De ondervinding leert namelyk, dat ieder, die van natuurlyk gehoor niet misdeeld is, geene toonen in zekere vereischte hoogte na te zingen, veel min, eertyds gehoorde muzykstukken te onthouden, en de muzykaale maat stiptelyk te treffen vermoogen; terwyl anderen, schoon in de muzyk onbedreeven, niet alleen iets eigentlyk na te zingen, engeheele zangwyzen te onthouden, maar zelfs, zonder ondersteuning van instrumenten, voizen behoorlyk in te stellen, en, volgens den begonnen toon, in den vereischten afstand voort te zetten; blaastuigen, die zig slegts door den adem laten regeeren, en snaartuigen, by welker asperking het zeer naauw luistert, net een maatvast te behandelen, bekwaam zyn. Ja, dat ervaaren muzykoeffenaars volgens één gegeven toon, orgelen en clavecimbelen in 't vereischt accoord weeten te brengen; dat menig, zo dra hy een onbekend muzykstuk in 't oog krygt, den zin ten eersten al zo klaar bevatte, dan of hy het zelve reeds daadelyk zingen en speelen hoorde; dat zommigen allerhande aardige invallen fantaiseerende uiten, en zelfs midden in geselschappen, half zingende en half praatende, fraai componeeren; al het welke volstrekt onmoogelyk zoude weezen, ten zy men zig de voort te brengen toonen eigentlyk voor te stellen vermogt. Ten opzigt van dusdanige zingbaare denkbeelden, zeld men van eenigen, die niet minder als doof, en zelfs met een scherp natuurlyk gehoor begaafd zyn, ze hebben *geen gehoor*. Hun geest is aan die kant niet opgewekt, de muzykaale letters schynen hen enkel verward geraas; ze vatten hunne betekenis niet, en kunnen dus by
vol-

volflagen gebrek van het vereifcht beginzel, buiten 't welk er geen ander kan worden gegeven, zelfs geene bekwaame muzykaale toehoorders, veel min leezers en auteurs, worden. Het vermoogen, de indrukzelen der toonen te ontfangen en voort te planten, verfchilt derhalve van muzykaal gehoor, *als eene gelukkige gefteeldheid des ligbaams, van een uitwerkzel des verftands.*

§. 194.

De voorwerpen van 't muzykaal gehoor zyn alle bevattelyke toonen, die men of daadelyk hoort, of voort te brengen tragt, of welker indrukzelen men door verbeelding doet herleven, of welker ſamenhang men door vinding zelf opmaakt. Ten opzigt deezer beide laaſte foorten volgt, dat het muzykaal gehoor, eens daar zynde, konne ſtand grypen, ſchoon iemands natuurlyk gehoor verzwakt.

§. 195.

De muzykaale tekenkunde (musica ſignatoria) beruſt enkelyk op deezen grond, dat men zig, uit kracht van muzykaal gehoor, toonen van zeer verſchillende bepaalde duurzaamheid konne verbeelden. Dit vermoogen ſtelt ons namelyk in ſtaat, om de tydſtippen, in de welke zekere toonen zullen verloopen, levendig te bemerken, te gevoelen, en zodanig af te meeten, dat er in een zelfde tydſtip, neem eens in één ſecund, al zo wel één toon, als 2, 3, 4, 5, 6, 8 en meer, ja, 2, 3, 4, 5, 6, tegen één, 3, 4, 5, 6, tegen twee enz. kunnen verloopen. Om deeze rede heeft men tot de ſtipte aanduiding van zulke duurzaamheid allerhande tekens en konſtwoorden uitgevonden en ingevoerd.

§. 196.

§. 196.

Men stelt zig toonen KLAAR voor, wanneer men ze fchielyk, zonder eenige tyd tot nadenken te behoeven, van alle overige genoegzaam onderscheidt; en DUIDELYK, by aldien men ook vaste kentekens van zulke onderscheiding kan aanwyzen (§ 20): er is derhalve een *laage* en een *hooge graad* van muzykaal gehoor, die ieder zeer verschillende trappen kunnen hebben. Geene, vindt ook plaats in de zogenaamde natuurlyke muzyk; deeze, niet zonder muzykaale theory. Geene, brengt mede, dat men zig de toonen zelve, zonder behulp dier tekenen, bewoordingen en middelen, door welke ze gemeenlyk aangeduid, onderscheiden en verwekt worden, levendig voorstelle; deeze, dat men zig de intervallen en hunne bepaalde duurzaamheid door middel van zekere tekenen en konftwoorden verbeelde: in 't eerste geval werkt de *beschouwende* in 't tweede; de *figuurlyke* kennis. Gelyk wy nu zelfs van woorden duidelyke begrippen hebben, wanneer wy flegts weeten, hoe men ze fchryft; er zyn *t* *duidelyke begrippen van toonen* moogelyk, voor eerst, wanneer men, door hunne redemaaten en evenredigheden anderen weet te beduiden, dat ze tegen elkander staan als deeze en geene getallen en linien; ten tweeden, voor zo verre men ze opstellen, en dus de tekens, door welke ze uitgebeeld en onderscheiden worden, ftiptelyk aanwyzen kan. Dit verknogten der gedagten met gevoeglyke tekenen vereifcht als eene *dubbele ry van gedagten*, gemerkt men zig ter zelve tyd de betekende toonen en de vereifchte tekens moet voorstellen. Het gebrek van dit vermoogen, 't welk in de geestkunde billyk eene eigene benoeming verdiende, fluit myns oordeels de voornaamste rede

rede in , waarom ieder bekwaam muzykaal toehoorder geen goed muzykaal leezzer kan worden, ja , waarom ieder , die maatvast en aardig zingt , speelt en fantaiseert , evenwel in de muzykaale compolitie niet kan vorderen [§. 11]. Het schynt, dat men reeds een *duidelyk* begrip van toonen hebbe , wanneer men taalkundigen kan beduiden , dat men , by voorbeeld , den toon A door zodanige hoogte , als men dan zingende of speelende laat hooren , van alle overige , B , C , D , enz. onderkenne , aangezien men hier *kentekens van onderscheiding* aan de hand geeft , door middel van de welke , vatbaare toehoorders de meening terstond eigentlyk bemerken , en , door nazingen en speelen , blyken kunnen geeven , dat ze juist in 't zelfde begrip zyn. Dit is thans iets , 't welk omtrent begrippen van den reuk , smaak en coleuren , die altoos verward moeten blyven , nooit in diervoege plaats vindt , daar men , in tegendeel , by toonen de *luidrugtigheid* te baat heeft , en dus elkander ongelijk nader koomt. Ondertuffichen , daar men juist geen vaste regelmaat van de vereischte stip-te hoogte eenes toons aanwyzen , en dus dezelfde begrippen van opgezongen toonen in afweezenden niet eveneens verwekken kan , er volgt alleenlyk , dat ze een *hooger graad van klaarheid* insluiten , als die van den reuk , smaak en coleuren , met welke ze te mets , *by gebrek van muzykaal gehoor* , te onregt worden gelyk gesteld. Wyders , schoon een oplettende bemerken kan , hoe veel toonen hy in één secunde onderscheidentlyk te bevatten in staat zy , de zeer verschillende graaden van snel- en levendigheid der verbeelding veroorzaaken nochtans , dat niemand met zekerheid konne vaststellen , hoe veel , anderen in eenen zelfden tyd dusdanig te bevatten vermoogen.

In-

Inmiddels , ten opzigt van den voornoemden hoogen graad , wordt te regt gezeid (a): *daar iemand , die de muzyk verstaat , het duidelyke beter inziet , als een ander , zo kan by zig het zelve ook beter weer voorstellen.*

a) B. v. Wolf. Metaph. tom. 1. § 233.

§. 197.

De MUZYKAALE VINDING is een vermoogen , om uit bekende intervallen , door verschillende samenvoeging en verdeeling , allerhande aaneenschakelingen die nog nooit tot de gewaarwording zyn gekoomen , op te maaken. Dit vermoogen , als de grondslag aller muzykaale compositie , fantasie en methode , onderstelt muzykaal gehoor , en hangt insgelyks af van de vlugheid der verbeelding.

§. 198.

De MUZYKAALE SMAAK is een vermoogen , om volgens onduidelyke begrippen over de volmaakteit der intervallen in 't gemeen , en die des maatgezangs in 't byzonder , te oordeelen. Wanneer wy zekere toonen bevallig of ongeneuglyk vinden , en ze dienvolgens wel- of wanluidende noemen , stellen wy ons zulke toonen voor , en oordeelen er over. Iets anders , is dit voorstellen , gevoelen of bevatten , en weer iets anders , dit oordeelen. Het muzykaal gehoor levert de stoffe , doch het oordeelt eigentlyk niet , maar laat zulks over aan andere vermoogens. Ordeelen wy nu volgens duidelyke begrippen [§ 20] , het verstand zit zelf aan 't roer , weshalve men dan in de wiskonst , alwaar strenge bewyzen plaats hebben , en zo dikwils men zaaken duidelyk bevat , nooit van den smaak hoort reppen ; oordeelen wy , in

L

tegen-

regendeel, *volgens verwarde of onduidelyke*, dan werkt zodanig vermoogen, als, by overnaaming, de *smaak* wordt genoemd; dan noemen wy de voorwerpen *mooy, schoon, en fraai*, om dat wy hunne innerlyke geschapenheid of niet naauwkeurig onderzoeken, of niet behoorlyk weeten te verklaren. *Schoon*— of *fraaiheid* betekent derhalve, volmaaktheid, van welke wy geene duidelyke, maar slegts eene klare bevattting hebben. Naar dat nu de voorwerpen of in der daad overeenstemming tusschen het menigvoudige insluiten, of zulks alleenlyk schynen te doen, hebben wy onderscheid te maaken tusschen *waare* en *gewaande* volmaakt- of *fraaiheid*, en hier op berust de onderscheiding tusschen *goeden* en *kwaaden smaak*.

§. 199.

De GOEDE MUZYKALE SMAAK doet ons, zonder overleg, goedkeuren, wat wy, by nader onderzoek, waarlyk volmaakt— en afkeuren, wat men alsdan in der daad onvolmaakt zoude hebben bevonden; stellende dus op eene vaardige wyze onderzoeking aan, daar het eigentlyk zogenaamd oordeel zulks met bedagtzaamheid, en volgens zekere fluitreden doet. Hy is een soort van verstand en oordeel; als het licht der maan, overliefslyk in den nacht der konsttoeffening; ja, hier van gelijke dienst, als een voorwind in 't scheepsbestier. nademaal hy de natuurlyke regelen aan de hand geeft, en, er in korten tyd weinig deugdelyks konde worden voortgebragt, by aldien men alles eerst onderzoeken, en naauwkeurig bevatten moest. Men kan hem door goede voorbeelden aankweeken, doch het vermoogen zelve, 't welk hier de *tong* verbeeldt, moet aangebooren wezen. Hy is, als eene hebbelykheid
aange-

aangemerkt, *lydende en werkende*, gelyk een goede kok niet alleen over gerechten, door anderen toebereid, wel oordeelen, maar ook zelfs iets smaakelyks aanregten kan; en, zo wel het fraaie, 't welk wy in de muzyk gewaarworden, als de hebbelykheid, door welke wy het zelve bemerken, *goede muzykaale smaak* wordt genoemd. Hy vereifcht, behalven *muzykaal gehoor, oplettendheid*, als 't vermoogen, om de gedagten op één gedeelte van een famengesteld voorwerp meer dan op anderen te rigten; *gedagtenis*, zynde het vermoogen van te erkennen en zig te verze-
 ren, dat men deeze en geene gedagten reeds gehad, deeze en geene toonen reeds gehoord heb-
 be; *een foort van nadenken*, of voortgezette oplettendheid van deel tot deel; *fcherpzinnigheid* (acu-
 men), als 't vermoogen om in de toonen veel verscheidendheid waar te neemen; en *geestigheid* (ingenium), 't vermoogen van het overeenkom-
 ftige fmedig te bemerken; 't welk dan fcherp-
 zinnigheid onderftelt, aangezien er onder veel
 verscheidenheid doorgaans meer overeenkomst,
 dan onder weinige, wordt ontmoet. Kortelyk,
 alles, wat er ooit tot het onderdeel van 't kenne-
 lyk vermoogen kan worden betrokken, vloeyt
 en werkt hier als in een middelpunt famen. De
 wonderkracht des goeden finnaaks ftraalt door in
 allerhande foorten van bedryven, ftellende zelfs
 onkundigen in ftaat, over verheven zaaken fyn
 en behoorlykte oordeelen, gelyk men, omtrent
 natuur- en konftwerken daagelyks befpeurt, dat
 menig, die den aardt der volmaaktneid geenzins
 weet te verklaaren, er evenwel door aangedaan
 wordt, en aanftonds ontdekt, of, en in hoe ver-
 re zy ergens voorhanden zy, dan niet (a).

L 2

Oor-

- a) Omnes tacito quodam fenfu, fine ulla arte & ra-
 tione, quæ fint in artibus ac rationibus recta ac
 prava, dijudicant. Cicero, de oratore, lib. 3.

Oordeelen nu twee perſoonen over een zelfde onderwerp , één volgens de reden , de ander , volgens den goeden ſmaak , ze kunnen al zo wel eenerlei als verſchillende gevoelens hebben ; geene , kan een volmaakt— of onvolmaaktheid bemerken , die deeze niet gewaarwordt ; nochtans , het gemeen zeggen , *dat men over den ſmaak niet moete twiſten* , dient ſlegts van den goeden ſmaak te worden opgevat , gemerkt anderzins het kenteken van onderſcheiding t'eenemaal wierde weggenomen. De vraag is hier niet , of iets aan iemand goed konne ſmaaken , maar , of hy eenen goeden ſmaak hebbe ? Hoort deeze liever een clavecimbel , als een viool ; geene , liever een viool , als een clavecimbel , men kan hen , volgens billykheid , hunnen ſmaak niet betwiften , nadeemaal ieder van deeze inſtrumenten , in zeker opzigt , volmaaktheid heeft ; maar , dat iemand , die , by voorbeeld , een trommel boven alle muzykaale inſtrumenten voorttrekkelyk acht , ook volgens eenen *goeden ſmaak* oordeele , zal niemand uit de onveranderlyke wetten , hem voorgelchreeven , ooit kunnen aanwyzen.

§. 200.

De goede ſmaak doet ons niets , dat van geëvenredigde verſcheidenheid is ontbloot , dat geeft noch aardigheid vertoont , en tot geen zeker oogmerk kan ſtrekken , behaaglyk vinden. Wy kunnen de eentonigheid in geen ſpreker veelen , zodanig is de neiging tot de *verſcheidenheid* , tot het beminnen van de welke onze geest als gebooren is , ons ingeprent. Nochtans , ze kan hem niet volkomen behaagen zonder tuſſchenkoomende *gelykvormigheid* : deeze is het , die tyd geeft om zig te verpoozen ; die zekere paalen ſtelt , om , te verre uitweidende ,
niet

niet te verdwaalen, maar, de reeds gevormde denkbeelden liever eerst met eenige oplettendheid te bespiegelen. Hebben nu zommige dingen zelfs eenerlei grootheid, zo dat A gelyk staat aan C, B aan D, dan is er ook *evenredigheid*; deeze doet de verscheidenheid luisterryker doorstraalen, en geeft gelegenheid tot verdeeling der voorwerpen in geslachten en soorten. Dit alles ontmoeten wy in het *wonderboek der natuur*, in 't welk wy niet alleen tot *letters*, maar van 't welk wy teffens ook tot *lezers* zyn bestemd. Voorts, de natuur kan en mag geen sprongen doen, nooit te schielyk van het een op het ander vallen, maar alles moet net met elkander samenhangen; deeze onveranderlyke wet noemen wy, met één woord, *orde*. De orde is de grond van alle *volmaaktheid*, en zonder orde en volmaaktheid kan er nooit zeker *oogmerk* worden bereikt, daar wy echter volkomen verzekerd zyn, dat er eindens aan de natuur zyn gesteld. Ja, de natuur sluit *treffelykheid* in, voor zo verre ieder ding, schoon volmaakt in zyne soort, des te volmaakter is, als het oogmerk verhevener, en, de wyze hoe de middelen daar toe zyn aaneengeschalkeld, die, tot bereiking van een geringer oogmerk geschikt, juist in zodanigen graad te boven gaat, als de beoogde dingen zelve elkander in volmaaktheid overtreffen. Met dit doorlugtig voorwerp, de *natuur*, is de *goede smaak* in harmony gebragt; haar voorschrift is 't geene, dat de verbeelding *welgeregeld* [§ 10] maakt. Verre dat deeze Keurmeester ons iets, dat geen orde vervangt, en nergens toe kan dienen, behaaglyk laate vinden, hy verwekt veeleer eenen afkeer tegen de wanorde, en doet hen, die rampzaalig genoeg zyn van er toe over te hellen, in weerwil van hen zelve de treffelykheid der

orde fmaaken. Van dit alles ontmoeten wy in de Muzyk doorslaande blyken. Zommige intervallen verwekken in 't algemeen geneuglyke, andere, ongeneuglyke indrukzelen (§ 164), en zommige van deeze laatste worden evenwel tot bevordering van meerder lieflykheid bekwaam gevonden. Weerom, dat men onder verschillende intervallen, *getykluidende* (§ 137), diene te mengen, zulks wist men reeds, toen het volledigste speeltuig, de zogenaamde citer of lyr van *Mercurius*, slegts uit vier snaaren, c, f, g, c bestond, en dus in twee quinten, twee quarten, en eenen geheelen toon, door de bemiddeling der *ofter*, een foort van volmaaktheid insloot. Desgelyks, dat wy *grondtoon* (§ 148) behaaglyk vinden, en echter in 't midden eenes muzykstuks ook andere subalterne, ter onderscheiding van de welke, de geene, die begint en eindigt, de benoeming draagt van *hoofdtoon*, er laten tusschen vloeyen; ja, dat wy fraaye zangleidingen, vervolgens in hooger of laager toonen getransponeerd voortkoomende, bevallig en bekoorlyk achten, daar van legt de eenigste rede in de aanbooren neiging tot *geëvenredigde verscheidenheid*; en dat wy geen wildzang kunnen veelen, in die tot orde.

§. 201.

Hier naaft koomt ook de GEWOONTE, of de hebbelykheid in 't handelen volgens eertyds gebruikte beweegreden, in *voornamen* *aanmerking*; die, als de zogenaamde tweede natuur, dikwils veroorzaakt, dat zekere intervallen, instrumenten en muzykstukken voor anderen behaagen, en, in deezen van den smaak toetstemming verkrygt, zelfs wanneer men, naar reden oordeelende, be-

bevindt, dat anderen in der daad meerder vol-
maaktheid influiten.

§ 202.

*De verschillende graaden van muzykaal temperament, muzykaal gehoor, muzykaale vinding, goeden muzykaalen smaak, lust, neerstige oeffening, goede gewoonte, en muzykkunde, stellen de verschillende hoogte des muzykaalen geestes. Deeze dingen kunnen namelyk in gantich ongelyke proportie tegen elkan-
der staan: by voorbeeld, menig heeft veel vin-
ding, en weinig goeden smaak; een ander, veel
goeden smaak, maar weinig aardige invallen.
Geenen ontbreekt slegts lust; deeze blokt, of
werkt in weerwil der natuur. Langduurige kwaade
gewoonte kan het muzykaal gehoor en den
goeden smaak bederven; en zommigen worden
moedeloos wegens gebrek van grondige kennis.*

§. 203.

*De GOEDE SMAAK en de REDE zyn de wet-
tige rigters over alle geschillen, die er omtrent muzy-
kaale dingen ooit kunnen voorvallen. Ieder namelyk
in zyn distrikt, en volgens de regelmaat der na-
tuur. Zyn onduidelyke begrippen toereikende,
ja, brengt de goede smaak zelfs subtiler dingen
voort, dan de rede kan nagaan [§ 101. 192],
zy laate hem geworden, en vergenoege zig in 't
bewonderen van het vermoogen, hem verleend;
doch, wordt er duidelyke bevatting vereischt,
en kan de rede ons verder brengen, de smaak
dient de strengste toets te kunnen uitstaan, zig
te onderwerpen, en het by de uitspraak des
verstands te laaten beruften.*

Van de muzykaale HARMONY in 't gemeen.

§. 204.

DISSONANTEN behooren mede tot de beste Muzyk. Gelyk het licht, naa de duisternis en schaduwde lente, naa een guure winter- de gezondheid, naa geleden ongemak- het zoete, naa het wrangede schoonheid, naa mismaakte vertooningen des te aanminniger valt, en alle dingen zig door tegenstellingen best laten ophelderen; zo wordt insgelyks de lieflykheid der *consonanten* des te smaakelyker door *wystyk ondermengde dissonanten*, als welke de streelende zoetigheid van geene, eerst regt levendig doen ondervinden, en hooger leeren schatten, ja, door haare aanminnige verrassingen de waggelende oplettendheid gelladig onderhouden en opscherpen. Dusdanige bekoorlyke samenstemming, uit zekere strydigheid gebooren, is by lieden van oordeel overlang als de eigenaardigste printverbeelding van goed en kwaad, deugd en ondeugd, aangemerkt (a). Men betreft dan tot de muzykaale harmony in een naauwe zin de *consonanten* alleen [§. 164], maar in een ruime en volledige, de *con- en dissonanten*; geene, als tot het weezen, deeze, als tot het welweezen der zaak behoorende.

a) C. Huigens, gebruik van 't Orgel. pag. 185.

Muzyk zonder dissonanten is, volgens zeker geestig fransman, als een zop, zonder zout; als een ragout, zonder speceryen; als een geselschap, zonder Dames; kortelyk, als een zaak van alle bekoorlykheid berooft. Galant voorzeker! mits dat men de Dames niet met de dissonanten vergelyke.

§. 205.

§. 205.

Er is natuurlyke en konstige muzykaale harmony. Geene, bevat wel- en wanluidende intervallen, zonder maat; deeze, *maatgezang*. Geene, wyft eenvoudig aan, wat als by elkander behoort, en op allerhande manier achter malkanderen kan volgen; deeze, leidt uit zekere harmonische slagen veelerhande bepaalde aaneenschakelingen af. Geene, verbeeldt muzykaale lettergreepen zonder verband; deeze, muzykaale woorden en spreekwyzen, die zekeren zin zullen uitleveren. Geene, kan men op een harmonieus instrument zonder veel moeite, *als van natuur*, voortbrengen; deeze, niet zonder talent, en langwylige oeffening. Over geene, kan ieder, die eenigzins goeden smaak heeft, behoorlyk oordeelen (§ 164); over deeze, niemand dan een kenner. In de oeffening van den *generaal-bas* vertoont zig het een en 't ander, gemerkt men de eenvoudige harmonische slagen eerst kennen te leeren, en ze vervolgens in de vereischte maat te stellen heeft.

§. 206.

De natuurlyke harmony is de grondslag der konstige. Dat er in een muzykstuk lieflyk samenstemmen de toonen voorkoomen, zulks hangt zekerlyk af van de gedaane keur des voortbrengers: echter, ze stemmen niet lieflyk samen, om dat hy ze verkooren heeft, maar hy heeft ze verkooren, om dat ze op zig zelve lieflyk samenstemmen. *Natuur* geeft de welluidendheid aan de hand, van welke de *konst*, volgens allerhande toepassingen,

L 5

ge-

gebruik maakt; dienvolgens, de kennis van de *regelen* der konstige harmony beruſt op die van de *gronden* der natuurlyke.

§. 207.

De intervallen worden, uit hoofde van wel- of wanluidende ſamenſtemming, in achtervolging wel- of wanluidende bevonden. Enkele toonen worden in de muzykaale praſtyk niet als wel- of wanluidende, maar ſlegts als *trappen en ſprongen* (§ 123) aange-merkt, nochtans ze maaken zig van zelve als wel- of wanluidende kennelyk: hoe men, by voorbeeld, c, e; c, g; c, c; c, e, g; c, e, g, c, ook achter elkander doe volgen, ze zullen altoos welluidende blyven; in tegendeel, valſche quinten, groote quarten, by voorbeeld, c^{kruis} g; c, f^{kruis}, en alle diſſonanten, altoos wanluidende: om dat onze verbeelding de indrukzelen van twee of meer achtereen volgende toonen ſchielyk ſamenschakelt, en, de ſmaak het oordeel er over velt, naar dat ze in ſamenſtemming of con- of diſſoneeren. Om deeze rede noemt men de achtervolging van enkele toonen, gelyk ze in der daad een ſoort van harmony inſluit, *eenwoudige harmony* (*harmonia ſimplex*), ter onderscheiding van de *ſamengeſtelde* (*compoſita*), die altoos mede brengt, dat twee of meer verſchillende toonen ter zelve tyd daadelyk ſamenluiden, en, hier voortaan onder de benoeming *harmony* alleen wordt verſtaan.

§. 208.

Alles, wat in achtervolging lieflyk klinkt, ſtemt niet lieflyk ſamen. Want in de achtervolging kunnen ook diſſonanten onder loopen, die men als overſlaat, en uit welke men de conſonanten trekt.

trekt. Hoort men, by voorbeeld, c, d, e, achter elkander, men vergelykt ten eerſten de indrukzelen van c, d; d, e; c, e; e, c, en ſtelt het wangeluid der beide eerſte, wegens de geneuglyke aandoening der beide laaſte, aanſtonds uit de gedagten. Eveneens gaat het in de achtervolging van c, e; d, f; e, g; f, a, alwaar wy het wangeluid uit e, d; f, e; g, f gebooren, datelyk vergeeten; ook in die van c, d, e, f, g en c, d, e, f, g, a; doch het valt geheel anders uit in de achtervolging van c, d, e, f, g, a, b, gemerkt al het behaaglyke, in dit verband opgeſlooten, niet kan opweegen tegen het ongeneuglyk indrukzel van c, b, 't welk interval hier als het einde van den weg verbeeldt, ten zy er c, $\bar{c}$; c, a, of een ander conſonant, op volge, als wanneer de wanklank verbeterd, weggenoomen, opgelooſt of *ſolveerd* wordt (niet *ſolveerd*, gelyk dé onkunde gemeenlyk zeit). Hier blykt derhalven, dat verſcheiden *melodiſche regelen* [§ 6] in de *harmoniſche*, zyn gegrond.

§. 209.

De orde der enkele intervallen, welker redemaaten in groote getallen ſtaan, is ten onzen opzigt enkel wande orde. De gelyke invallingen van kleine ſeptimen [5-9] geſchieden eerſt in 't 14de, en 28ſte tydſtip [§ 178]; van groote toonen [8-9], in 't 17de en 34ſte; van kleine toonen [9-10] in 't 19de, en 38ſte; van groote ſeptimen [8-15], in 't 23ſte, en 46ſte; van groote quarten [32-45], in 't 77ſte, en 154ſte; van valsche quinten, [45-64], in 't 109de, en 218de enz. Hier is zekerlyk orde, of eene bepaalde wyze, hoe de trillingen neffens elkander zyn en op elkander volgen, voorhanden; daar wy inmiddels niet verder kunnen

oordeelen dan volgens de ons verleende regemaat, het *gehoor*, en, dusdanige, zelden voorvallende, met onbegrypelyke inelheid verloopende tydstippen der vereeniging, aan 't scherpfte gehoor t'eenemaal ontglippen, hier volgt niet, *waar orde is, daar is volmaaktheid*, maar veeleer, dat zulke intervallen, welker orde voor ons *onbevattelyk* is en blyft, voor zo verre ze tot het oogmerk, ons op eene geneuglyke wyze aan te doen op zig zelve van geen dienst kunnen weezen, *gebrek van volmaaktheid*, en voor zo verre zy er zelfs hinderlyk aan vallen, *onvolmaaktheid* insluiten. Genoeg, de *secunden*, *grootte quarten*, *valsche quinten*, en *septimen*, bevatten, zo wel als alle overige dissonanten, die wy door de bywoorden, kleinste, grootste en verminkte, onderscheiden, als eene *sraaie*, *gewenschte wanorde*, aanminnig en nuttig te zyner tyd, ja, tot bevordering van meerder lieflykheid opzettelyk verkooren [§ 183].

§. 210.

De consonanten, zonder opzigt van volledige harmony, als tweeklanken aangemerkt, zyn des te volmaakter, naar dat ze *schielyker* kunnen worden bevat. Daar nu enkele consonanten des te *schielyker* kunnen worden bevat, naar dat hunne redemaaten in kleiner getallen staan, om dat de gelyke invallingen des te eerder geschieden, wy hebben aan zodanige enkele, welker redemaaten in de 6 eerste trappen van rekenkonstige progressie zyn begreepen, en welker orde ons *bevattelyk* wordt, namelyk, aan *unisoonen* [1-1], *Octaven* [1-2], *Quinten* [2-3], *Quarten* [3-4], *grootte tertsen* [4-5], en *kleine tertsen* [5-6], des te meerder of minder volmaaktheid toe te eigenen, naar dat hunne redemaaten kleiner getallen vertoonen. Wyders, enkele en
dub-

*dubbele intervallen van de eigenste benoeming behooren tot een en dezelfde classe: want, het muzykaal gehoor onderscheidt deeze bykans net zo schieelyk als geene; het verschil van 1-2; 1-4; 1-8; 1-16; 1-32 is hier van gantsch geen belang, daar de meerder herhaaling eener zelfde redemaat aan de bevassing zelfs tot meerder klaarheid verstrekt, en, de goede smaak deeze en geene als dezelfde intervallen, slegts in hoogte verschillende, aanmerkt. Op dien voet is een vyfdubbele octaaf [1-32] volmaakter, of eerder te bevatten, als een enkele quint [2-3]; een vyfdubbele quint [1-24] volmaakter, als een enkele quart [3-4]; een vyfdubbele quart [3-64], volmaakter, als een enkele groote tert [4-5]; en dus met alle overige, naar aanwyzing der tafel [§ 160]. Hier koomt de vermaarde grondregel der ouden, *de intervallen zyn des te volmaakter, als ze aan de eenheid nader koomen*, schoon ze ten opzigt van enkele intervallen waarheid behelst, eene krachtige uitzondering te lyden, aangezien wy niet slegts op de rekenkonstige orde te staarooten, maar insgelyks de vermoogens, volgens welke wy over de intervallen oordeelen, in overweeging te neemen hebben. Evenwel, zeyd zeker wysgeer (a), „er moet nog „iets anders weezen: want anders zouden 4-7; „5-7 enz. voortgetrokken worden voor 5-8; en „3-5 (namelyk de sexten). Zekerlyk is er iets anders; wat raakt ons de orde der getallen, waar de ondervinding tegenspreekt? ik zal dan aanwyzzen, wat dat eigentlyk zy.*

a) *Martin, philosophische onderwyzer. pag. 104.*

§. 211.

Wat er van een welluidend, enkeld interval aan de octaaf ontbreekt, is insgelyks wel- en wat van een wan-

174 VAN DE MUZYKAALE HARMONY.

luidend, insgelyks wanluidende. By voorbeeld, aan de *kleine tert*s, c, e^b , ontbreekt de *grootte sext* $e^b, \bar{c}$; aan de *grootte tert*s, c, e , de *kleine sext*, $e, \bar{c}$; aan de *quart*, c, f , de *quint*, $f, \bar{c}$; aan de *quint*, c, g , de *quart*, $g, \bar{c}$; aan de *kleine sext*, c, a^b , de *grootte tert*s, $a^b, \bar{c}$; aan de *grootte sext*, c, a , de *kleine tert*s, $a, \bar{c}$. Weerom, aan den *grooten halven toon*, c, d^b , ontbreekt de *grootte septima*, $d^b, \bar{c}$; aan de *grootte secund*, c, d , de *kleine septima*, $d, \bar{c}$; aan de *grootte quart*, c, f_{kruis} , de *valsche quint* $f_{\text{kruis}}, \bar{c}$; aan de *valsche quint*, c, g^b , de *grootte quart*, $g^b, \bar{c}$; aan de *kleine septima*, c, b^{mol} , de *grootte secund*, $b^{\text{mol}}, \bar{c}$; en aan de *grootte septima*, c, b , de *grootte halve toon*, $b, \bar{c}$. Hier speelt de inbeelding, gelyk elders allenthalve, haare rol; doet ons in 't gewaarworden van verscheidenheid aanstonds naar gelykvormigheid uitzien, en ieder interval niet alleen met den *grondklank*, maar ook teffens met deffelfs *oëtaaf* vergelyken (*a*); iets, waar door de wel- en wanluidendheid krachtig vermeerderd, en als verdubbeld wordt. Heeft iemands iets tegen de welluidendheid der *quart*, die zal ten minsten moeten toestaan, dat er verder geene uitzondering plaats vinde.

- a*) Dus worde het oude spreukje, *nullum tonum desolatum esse*, (geen toon is zonder anderen) eertyds ten opzigt van de zogenaamde Sympathetische toonen [§. 169], die elkander gaande maaken en versterken, gebruikt, thans volkomen bewaarheid.

§. 212.

De *SEXTEN* sluiten volmaaktheid in, om dat ze door *tertse*n worden voortgeteeld [§ 182], en
ons

ons zulke volmaakte intervallen weer in de gedagten brengen. Ieder sext doet de indrukzelen van twee tertsen herleven; by voorbeeld, e, $\bar{c}$, dat van e, c, uit welker verplaatfing zy voortfpruit, en van $\bar{c}$, e, naar boven nog aan de octaaf ontbrekende. Dit is het geene, wat de *sexten* overweg helpt, en, zeer beminneelyk maakt, daar anders de gelyke invallingen der *kleine sext* [5-8] van die der *kleine septima* [5-9] gantsch weinig verfchillen; en, *sexten*, wegens de *overdeelende* redemaaten (3-5; 5-8), welker trillingen altoos verwarder door elkander loopen, als die der *overdeelige* (§ 161), buiten twyfel min behaaglyk dan groote en kleine toonen (8-9; 9-10) zouden luiden, ten zy onze verbeelding hier andere wetten ftede. Inmiddels, daar het aan fecunden, septimen, en andere diffonanten, nooit mag gebeuren, door confonanten te worden voortgeteeld, en, ons confonanten in de gedagten te brengen, zo blykt teffens, dat en waarom de *sexten*, enkele zo wel als dubbele (§ 210), de *grenspalen der confonanten* zyn, of de uiterfte der intervallen, welken men volmaaktheid kan toefchryven; als mede, dat de goede fmaak, die ons overlang zekere intervallen voor wel- en andere voor *wantuidende* heeft doen aanmerken (§ 168), fchoon hy er de rede niet van konde aanwyzen, de zaak zelve gantsch wel hebbe getroffen.

§. 213.

Confonanten verliezen haare welluidendheid, wanneer ze onder elkander een diffonant verwekken. Men re- kent en benoemt de famenftemmende intervallen volgens den grondklank, die den fterkften indruk verwekt, en op welken de hoogere toonen als gevestigd zyn (§ 160): dienvolgens, van c, e, g, $\bar{c}$, heet

heet c, e, *groote terts*; c, g, *quint*, en c, $\bar{c}$, *o-o-taaf*, zonder dat hier in aanmerking koomt, of e, g, een *kleine terts*, e, $\bar{c}$, een *kleine sext*, en g, $\bar{c}$, een *quart* zy. Deze *methode* voldoet in de *practyk*, ten einde zig verstaanbaar uit te drukken, en leerlingen de vereischte intervallen stiptelyk te doen treffen: echter, ze geeft geene opening van de natuur der zaak. Niemand zal ontkennen, dat c, e, g, a, $\bar{c}$, of c, a, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, namelyk, *tert*, *quint*, *sext* en *o-o-taaf*, of *sext*, *o-o-taaf*, *terts* en *quint*, dissonneeren, schoon ieder interval op zig zelve met den grondklank welluidt. De trillingen der *secund*, g, a, en die der *septima* a, $\bar{g}$, moeten dan al zo wel, als die der overige intervallen, in de lugtdeelen voorhanden zyn. en, onze ooren aandoen: waren hier enkel *consonanten* gaande, waar zoude de *wanluidendheid* van daan koomen? en hadden de trillingen der bovenklanken niet al zo wel betrekking op elkander, als ieder, met den grondklank, er zoude geen rede weezen, waarom alle *consonanten* niet lieflyk met elkander konnen overeen dragen. Schoon nu de grondklank, wegens meerder sterkte, de onderlinge werking der bovenklanken gemeenlyk verdoofd, een scherp gehoor kan evenwel, alles rondom in stilte zynde, op welgestelde *clavecimbelen* en *harpen*, by voorbeeld in de toonen c, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, langzaam achter elkander aangeslagen, en eenigen tyd voortduurende, de *kleine terts*, e, g; de *quart*; g, $\bar{c}$; de *kleine sext*, e, $\bar{c}$; en de *groote sext*, g, $\bar{e}$, ieder onderscheidentlyk verneemen. In een *wiskunstige* zin is het derhalve eene volstrekte waarheid, dat een *groote* en *kleine terts*, een *quart*, een *o-o-taaf*, eene *groote* en *kleine sext*, lieflyk met elkander konnen *harmoneeren*, hoewel zulks in een *praktikaale* zin, namelyk, ieder interval

slegt

slegts van den grondklank af gerekend , zeer ongerymd luiden , en volstrekt valsch weezen zoude. Voorts, voegt men eener secund, de quart en sext toe, by voorbeeld, aan c, d; f, a, de wanluidendheid wordt, door de onderling verwekte tertsen, d, f; f, a, door de quint d, a, en voornamentlyk door de sext c, a, getemperd, verminderd en verzagt, schoon ze geenzins geheel verdwynt: dus blykt aan alle kanten, dat er in de samenstemming meer intervallen, dan wy in de practyk rekenen, en aldaar te rekenen behoeven, werking op ons oeffenen.

§. 214.

Er kunnen ter zelfver tyd nooit meer dan drie verschillende intervallen, namelyk, terts, quint, en octaaf, of terts, sext en octaaf, of quart, sext en octaaf, ieder van een prime afgeteld, lieflyk met elkander harmoneeren, des noemt men een verband van zulke drie, eenen accoord, vollen slag, of MUZYKAALEN DRIEKLANK (trias harmonica).

Kleine en groote tertsen, tertsen en quarten, quarten en quinten, quinten en sexten, kleine en groote sexten, sluiten elkander uit, doordien ze onderling dissonanten, te weeten, kleinste secunden, groote halve- en geheele toonen verwekken. De unifoonen kunnen tot versterking dienen, de octaven nog ongelyk beter; doch, deeze zyn geene geheel verschillende- maar eenstemmige toonen, en gelykluidende intervallen: dus blyft er voor een eenvoudige drieklank slegts één van voornoemde drie accoorden overig; by voorbeeld, c, e, g; e, g, c; g, c, e; of c, e, g; c, e, a; c, f, a. Worden deeze toonen door octaven, 't zy in de hoogte of in de laagte, versterkt, men noemt de drieklanken verdubbelde, of vermeerderde, en in

dusdanige volle slagen bestaat de *volledigste muzykaale harmony*, die er ooit te verzinnen is: immers, ieder *welluidende* harmonische slag, schoon er eenige honderd perfoonen op de konstigste wyze met elkander musiceeren, kan slegts *drie verschillende intervallen* insluiten, en die van C, E, G,

c, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{e}}$, $\bar{\bar{g}}$, $\bar{\bar{\bar{c}}}$, in wat verschillend verband de toonen ook achter elkander volgen, is niet, dan de drieklank van C, over de groote derde; prime, groote terts, quint en octaaf; een verschynfel, van'twelk de muzykaale geest dryvers allerhandegelegenheid tot buitenspoorige uitleggingen hebben genoomen, die echter door de *vermeerderde*, meest gebruikelijke drieklanken, uit vier enkele toonen bestaande, reeds genoegzaam worden wederlegd. Men brengt dan alle *consonanten*, als de voornaamste stoffe der muzykaale harmony, tot DRIEKLANKEN.

§. 215.

De DRIEKLANKEN worden in VOLMAAKTE en MINVOLMAAKTE verdeeld. Geene, bestaan ieder uit een *prime*, *terts*, 't zy een groote of een kleine, *quint* en *octaaf*, neem eens, c, e, g, $\bar{c}$; deeze, spruiten uit verplaatting van geene voort, en zyn of *Sext-* of *quart-sext-accorden*, by voorbeeld, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, (prime, terts, sext, octaaf); of g, c, e, g (prime, quart, sext, octaaf). Geene, vergenoegen den goeden smaak zodanig, dat men nooit lieflyker harmony verzinnen, er volkomen by beruften, en ze tot sluitingen van muzykstukken, ja, tot alles, wat een muzykaale volzin, of periode, zal verbeelden, gebruiken kan; deeze, worden in 't midden van muzykstukken insgelyks zeer bevallig gevonden, doch, voldoen niet tot sluitingen, maar vereischen achtervolging van volmaakte drieklanken.

§. 216.

§. 216.

Er zyn zo veel volmaakte drieklanken als grondtoonen, ja, ieder grondtoon vervangt zes volmaakte drieklanken, drie over de groote, en drie over de kleine terts, uit ieder van de welke, twee minvolmaakte, kunnen worden afgeleid. By voorbeeld, in de toonen c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$ leggen de eenvoudige drieklanken c, f, en g, over de groote, en die van d, e en a, over de kleine terts: te weten, c, e, g; f, a, $\bar{c}$; g, b, $\bar{d}$; d, f, a; e, g, b; a, $\bar{c}$, $\bar{e}$. Weerom, in A, B, c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, leggen die van A, d, e over de kleine, en, c, f en g, over de groote terts. En dus met alle overige grondtoonen,

§. 217.

VOLMAAKTE CONSONANTEN, die *teffens tot VOLMAAKTE DRIEKLANKEN* kunnen dienen, worden in des te eigentlyker zin, en in betrekking tot volledige harmony alleen, **VOLMAAKT** genoemd.

Daar de volledige harmony de tweestemmige, uit hoofde van meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige, in volmaaktheid tebovengaat, keurt men ook zodanige intervallen, uit welke ze voortspuit, te regt voor volmakter. De trillingen der **UNISOONEN** houden geduurig gelyke invallingen [§ 176], des kan haare volmaaktheid zo weinig in geschil worden getrokken, dat men ze veeleer, vermits ze tog enkelyk tot versterking van intervallen bruikbaar zyn, volgens den term der spraakkonstenaaren, *meer als volmaakt* mag noemen. De **OCTAVEN**, *verscheidenheid* van hoogte en teffens *gelykvormigheid* met de prime insluitende, worden, als de grootste luister der harmony, in een volstreckte zin, *volmaakt* genoemd, zonder

dat hier eenigzins in aanmerking koomt, of twee tegen één eene zeer inegale party zyn (a). Zeker, de geheele muzyk zoude by gebrek dezer intervallen, zonder welke er nooit gelykvoornigheid moogelyk is, niet dan een baayert van verwarring weezen; ja, een harmonieus instrument, alwaar alle oëctaven valsch luiden, zal misschien zelfs aan onredelyke schepzelen onverdraaglyk voorkoomen. Hier naast verschynen de **QUINTEN**, die niet alleen lieflyke verscheidenheid leveren, maar ook in drieklanken tot bemiddeling van den verren afstand der oëctaven verstreken. Deeze beide buiten tegenspraak de volmaakte zynde, zo is nu de vraag, wat volmaakte consonant er, behoudens goede eendragt, nog zy by te voegen? hier koomt de *ongelukkige* **QUART** (b), die tegen de quint een dissonant verwekt, het proces beneffens het regt van appel t'eenemaal te verliezen, en moet aan de **TERTS** den rang overlaaten, ja, deeze weet zig zodanig beminnyk te maaken, dat zy er doorgaans als de derde man, die 't gefelschap aanbrengt, en 't geheele spel regeert, wordt aangemerkt. In deeze zin zyn dan **OCTAVEN**, **QUINTEN** en **TERTSEN** alleen *volmaakte consonanten*; welverstaande, *kleine tertsen*, zo wel als *groote*: want of de ouden hunne gebrekkige tertsen voor onvolmaakte consonanten, ja, bykans voor dissonanten hebben gehouden (c), zulks doet hierniets ter zaak. Ook kan men deezen intervallen uit dien hoofde, dat de quint volmaakter is, hunne volmaaktheid niet betwiften, zonder dat de volmaaktheid der quint, wegens de grooter volmaaktheid der oëctaf, insgelyks wegvalle.

a) *Mattheson*, Orchestre 3. pag. 492.

b) *Infelicissima omnium consonantiarum*, volgens *Carstius*, in compendio de musica. pag. 22.

c) *Mattheson*, Klanglehre. pag. 94. 95.

QUARTEN *zyn, ten opzigt van volledige harmony*, MINVOLMAAKTE CONSONANTEN.

Consonanten, om dat ze alle eigenschappen van consonanten hebben : haare redemaat bevindt zig onder de eerste 6 trappen van rekenkonstige progressie [§ 183. 210]; ze kunnen schielijk worden bevat, daar haare trillingen zig reeds in 't 7de, en 14 tydstip vereenigen [§ 180]; ze worden door quinten voortgeteeld [§ 182], en brengen ons deeze geneuglyke intervallen weerte'binnen [§ 121]; ja, de quarten-vallen g, c; a, d; b, e; c, f; d, g enz. luiden in melodyen ongemeen lieflyk. Wat meer is, ieder volmaakte drieklank vervangt eene *quart*, ten zy de quint boven legge, by voorbeeld, c, e, g, c; c, g, c, e; c, c, e, g; ten welken opzigt men te regt onderscheidt tusschen eene *midden-quart* (*quarta intermedia*), en, eene *bloote quart* (*quarta nuda*). Ware de quart een *dissonant*, het zoude volstrekt onmoogelyk weezen, dat ze haare wanluidendheid verliezen, en tot volmaakte drieklanken dienen konde; doch, zoude ze eene *volmaakte consonant* heeten, ze moest ook tot sluitingen van muzykstukken bekwaam weezen [§ 215], en zig met de quint kunnen verdraagen; daar evenwel de keur te regt op de *terts* valt, gemerkt de goede smaak voor eene meerdere innerlyke volmaaktheid, die ons van geen zonderlinge dienst kan weezen, weinig achtting betoont. Wyders, de quart veroorzaakt wangeluid in 't geselschap der quint, hier is men gewoon, de schuld op de arme *quart* te leggen, als of die het alleen had gedaan, niet tegenstaande de dissonant hier uit de onderling verwekte secund [§ 213], by voorbeeld, c, f, g, wordt

182 VAN DE MUZYKAALE HARMONY.

gebooren, en, beide toonen, die zulk een interval stellen, aan het wangeluid evenveel deel hebben. De *quart* moet hier wyken, en het aan de terts gewonnen geven, doch, in de samenstemming van $\frac{4}{3}$, $\frac{6}{5}$, en $\frac{7}{6}$, valt aan de *tertsen*, *quinten* en *sexten* het zelfde lot te beurt, zonder dat men deeze consonanten uit dien hoofde dissonanten kan noemen. Jeder dissonant vereischt oploffing van consonanten, nochtans volgt niet, dat alles, wat zulke oplossing vereischt, een dissonant zy; maar veeleer, dat men ten opzigt van intervallen, in volmaakte drieklanken reeds begrepen, namelyk, der sext- en quart- sext-accoorden [§ 215], eenige uitzondering diene te maaken, gelyk immers minvolmaakte consonanten daarom *minvolmaakte* heeten, om dat ze al mede *oploffing*, of achtervolging van volmaakte, behoeven. Zekerlyk vereischen de *quarten* oploffing, zo wel wanneer ze met *sexten* en *oëctaven*, by voorbeeld, *g*, *c̃*, *ẽ*, *g̃*, gepaard gaan, als ook, wanneer ze zig tegen eene prime blootelyk laten hooren, de plaats der terts bekleeden, en ons dit gewoone, streelende interval als achterhouden en betwiften. Ondertusfchen, daar een interval, 't welk alle eigenschappen eener consonant heeft, buiten tegenspraak een consonant is, en, niet te gelyk een con- en een dissonant kan weezen, zo volgt, dat *quarten*, ten aanzien van volledige harmony, altoos *minvolmaakte consonanten* zyn, 't welk zig dan van de *sexten*, die nog al één stem meer tegen zig hebben [§ 182. 212], insgelyks verstaat.

§. 219.

Tertsen en sexten zyn aangenaamer dan oëctaven,
quin-

quinten en quarten. Door aangenaamer verftaa ik, wat langduuriger vermaak geeft dan iets anders; op dien voet kunnen de trappen der *volmaaktheid* van die der *aangenaamheid* verschillen. Het *vermaak* ontftaat uit befpiegeling of gewaarwording van volmaaktheid; fchoon nu alles wat aangenaam zal weezen, zekere volmaaktheid, 't zy waare of gewaande [§ 198], moet insluiten, *het volmaakfte is niet altoos het aangenaamfte*, gelyk het overrype daar van genoegzaame blyken geeft. Wat men zig fchielyk kan voorftellen, baart *vermaak*, doch, vermaak van korten duur, 't welk des te eerder weer verdwynt, naar maate het zyne opkomt fchielyker heeft verkreegen; wat ons in tegendeel verwardelyk aandoet, gelyk de diffonanten, baart *verdriet*, om dat men er weinig of niet van kan bevatten. Doch, wat als tuffchen beiden ftaat, is tot duurzaam vermak beft bekwaam; men bevat het, en evenwel niet zeer fchielyk: dus leert de geest zyne krachten beter kennen, en de oplettendheid wordt levendiger gaande gehouden, dan of er gantsch geen overleg ware van nooden geweest. Wy willen, dat een voorwerp niet al te ongemakkelyk zy te begrypen, en echter, in gevolge van de aangeborenen neiging tot verfcheidenheid, nog liever eenige moeite te koft leggen. als geduurig eenerlei denkbeelden hebben: wat aan deeze beide, eenigzins tegenftrydige, neigingen te gelyk voldoet, vergenoegt op den duur beft, en heet te regt *aangenaam* (a). Men heeft meer werk, om de gelyke invallingen der tertfen en fexten, als die der overige gemelde confonanten, te bevatten, en geene koomen nochtans klaar tot de bevatting: dit is de rede, dat wy ze voor aangenaamer keuren; dat ze, gelyk men gemeenlyk zeld, *meer harmony* hebben; dat de fext- en quart- fext- accoorden

ons zeer geneuglyk luiden; dat wy in drieklanken liever de quint, als de terts, willen missen; ja, dat de toonenc, g, $\bar{c}$, $\bar{c}$ (2, 3, 5, 8) aangenaamer tot het gehoor koomen, als die van c, $\bar{c}$, $\bar{g}$, $\bar{e}$ (1, 2, 3, 5), die echter *schielyker* zyn te bevatten, en in eenvoudiger redemaaten staan; een beginzel waarlyk, uit 't welk men in de muzykaale compositie eene menigte gewigtige regelen kan afleiden.

a) *Cartesius*, de musica. §. 2. 3. Mem. de l'acad. roy. 1701. pag. 156. *Mitzler*, mus. bibl. tom. 3. pars 2. pag. 332.

§. 220.

Hoe groote verscheidenheid men in de muzykaale harmony ook ontmoete, alles geschiedt hier in VIER BEWEEGINGEN welke men GELYKE-SCHUINSE-REGTSTANDIGE- en TEGENBEWEEGING noemt. De *gelyke*, (motus parallelus), vertoont zig op clavieren, wanneer beide handen eenen zelfden slag, eenige maal, of zeer dikwils, zonder verplaatfing, schoon in verschillende snelheid, herhaalen. De *schuinse*, of afwykende (obliquus,) wanneer één hand dezelfde toonen, 't zy aanslaande of rustende, herhaalt, terwyl de andere, er geheel verschillende, tegen maakt. De *regtstandige* (rectus), wanneer beide handen denzelfden cours houden, namelyk, samen op- of neerwaards gaan. De *tegenbeweeving* (motus contrarius), wanneer ze of van elkander afwyken, of naa malkander toe gaan; namelyk, de één neer- de andere opwaards. Dit alles zal men zig, zonder nooten, duidelyk genoeg kunnen voorstellen, en in alle verzinnelyke muzykstukken dus bevinden. De gelyke beweeging wordt van alle muzykgeleerde niet voor eene beweeging te boek gesteld, om dat er, volgens hun zeggen, nog geen verplaatfing ge-

geschiedt; maar deeze uitzondering is, myns oordeels, ongegrond: voor eerst, om dat er in de toonverwekkende lighaamen verplaatting genoeg kan voorvallen, [§ 36], schoon onze vingers, in 't voortbrengen van duurzaame toonen, rusten; anderdeels, om dat men het geene wat er al in de muzykaale harmony omgaat, op die wyze volledig verklaaren noch bevatten kan.

§. 221.

OCTAVEN en QUINTEN die in muzykstukken, alwaar men mengeling verwacht en hebben kan, in de regtstandige en in de tegenbeweeging, onmiddelyk achter elkander volgen, worden door den goeden smaak voor onaangenaam gekeurd, om dat men ze zeer schieelyk kan bevatten. Men heeft overlang bemerkt, dat deeze keurmeester het onverdraaglyk vindt, wanneer men hem dusdanige volmaakste consonanten voor verschillende geregten opdiist, schoon hy ze in de gelyke en schuinse beweeging, aangemerkt als een en 't zelfde, of slegts als een ruimer portie op het eigenste teljoor, zeer wel kan veelen en geneuglyk acht. Daar en tegen in de beide overige beweegingen, vergenoegt hem één van zulke intervallen reeds zodanig, dat het vermaak, uit de schieelyke bevassing spruitende, aanstonds verdwynt, en in afkeer verandert, ten zy hy by het volgende, wat meer werk vinde. De grooter volmaaktheid der consonanten, en een klaarer begrip van de volmaaktheid aan onzen geeft verleend, staat hier tegen elkander over; geene, is ons zeer geneuglyk, doch geenzins ten kosten van deeze: hoe meer wy nu onze eigene volmaaktheid boven die der toonen te schatten hebben, des te lastiger valt ons hunne volmaaktheid, wanneer ze de gewaarwording

van de onze verhindert. Dit is, myns oordeels, de eenigste, waare, tot nog toe onbekende rede, waarom zulke volmaakte consonanten, in voornoemde gevallen, aan lieden met muzykaal gehoor en goeden smaak begaafd, onaangenaam, ja, walgelyk voorkoomen. Zelfs die, dat de staat des grondtoons er te schielyk door worde veranderd (a), kan de toets niet uitstaan: want, laat men, by voorbeeld, op c, $\bar{c}$; g, $\bar{g}$ onmiddelyk volgen, de grondtoon is nog onveranderd, en niet eerder g, voor desselfs inleider, f^{kruis}, zig klaar heeft laten hooren. Inmiddels, dat de octaven tot versterking, en in stukken, alwaar men ze gewoon is, of niet anders kan, gantsch niet ongeneuglyk luiden, zulks blykt daagelyks zo wel in de Konstmuzyk, als ook in het eenvoudig kerkgezag, door vrouwen- en mansstemmen, in den discant en den tenoor, voortgebracht. Ja, in de enkele toonen van orgelen, die immers uit zo veel octaven en quinten bestaan, als er stemmen van 32, 16, 8, 4, 2; 24, 12, 6 en 3 voet samenluiden, verveelen ze ons in 't minste niet, om dat de verschillende grootheden, die ieder toetse levert, en die hier haare krachten als samensmelten, aan onze bevatting reeds werk genoeg verschaffen.

a) C. Huigens, gissing over de hemelsche aardklootten. pag. 75.

§. 222.

Het WEZEN der muzykaale harmony bestaat in GESTADIGE VERANDERING VAN VOLMAAKTE DRIEKLANKEN.

Deeze, kunnen op zeer verschillende wyze verplaatst, gemengeld, gebrooken en verdeeld worden. Uit zulke verplaatsing spruiten niet alleen de min- volmaakte drieklanken, maar ook de dis-

dissonanten, en, door eenige toevoeging, alle verzinneelyke harmonische slagen. Ieder consonant kan tot anderen, en tot ieder dissonant, gelyk ieder dissonant, aler hy wordt opgelost, tot alle bruikbaare dissonanten, overgaan; doch eindelyk moet alles tot de VOLMAAKTE DRIEKLANKEN wederkeeren, of de goede finmaak blyft onvoldaan, en ieder harmonische slag moet eenen volmaakten drieklank representeren; al het welke in byzondere verhandelingen van de *harmony*, en van den *Generaal-bas*, grondig diende te worden beweezen.

Van het vormelyke der Muzyk.

§. 223.

Enkele toonen, die zekere intervallen stellen, kunnen op oneindig verschillende wyze worden aaneengeschaeld. Twee, laten zig slegts 2 maal verplaatsen, by voorbeeld, c, e; e, c. Drie, 6 maal; c, e, g; c, g, e; e, g, c; e, c, g; g, c, e; g, e, c. Dit product, 6, met het naastvolgende getal, 4, vermeerderd, wyftaan, hoe dikwils vier tonen zig laten verschikken, 'twelk zig danaangaande alle overige, eveneens verstaat: dienvolgens, vier, 24 maal; c, e, g, c̄; c, e, c̄, g; c, g, e, c̄; c, g, c̄, e; c, c̄, e, g; c, c̄, g, e. Dit is reeds bewys genoeg: want, kan men 6 maal van c beginnen, er volgt van zelve, dat e, g, c̄, ieder ook 6 maal aan 't hoofd kunnen staan, en dat de eigenste toonen t'elkens op eene verschillende wyze tot het gehoor koomen. Desgelyks, vyf toonen, neem eens, c, e, g, c̄, e, laten zig 120 maal verschikken; zes, 720 maal; seven, 5040 maal; acht, by voorbeeld, c, d, e, f, g, a, b, c̄, 40320 maal; tien, 3628800 maal; twalf, 479001600 maal; vier

vierentwintig , 620448401733239439360000 maal.
 Dit alles verstaat zig nog slegts van eenvoudige toonen, zonder eenige herhaaling, verdubbeling, verschillende duurzaamheid en sterkte, punten, pauzen, of iets diergelyks: want, door middel van herhaaling spruiten er zelfs uit twee toonen, neem eens, c, e, in vier nooten van eenerlei duurzaamheid begreepen, reds 14 verschillende wyzen van zingbaare achtervolgving: te weeten, c, e, c, e. c, c, e, c. c, e, c, c. c, c, c, e. c, e, e, e. c, e, e, c. c, c, e, e. e, c, e, e. e, e, c, e. e, c, c, e. e, c, e, c. e, e, e, c. e, c, c, c. e, e, c, c. Hier uit kan een opmerkende genoegzaam afneemen, wat fondsen er tot den *muzykaalen rykdom* voorhanden zyn; dat de natuurlyke harmony eenen *oceaan van onuitputtelyke veranderingen* verbeelde; en dat men niet zonder grond beweere, schoon ieder bewooner des aardbodems daagelyks een Concert componeerde, dat er evenwel nog gestadig ontelbaare moogelyke veranderingen zouden overig blyven.

§. 224.

Aangaande de verschillende duurzaamheid der toonen, men dient te onderscheiden tusschen LANGE en KORTE, en, LANGZAAME en SCHIELYKE.

Daar men zig, door 't muzykaal gehoor, toonen van verschillende duurzaamheid kan voorstellen [§ 195], men eigent aan de muzyknooten zekere *waardy* toe, dat namelyk van geheele en halve toonen, vieren- achten- festiendeelen enz. ieder volgende, juist halfzo lang, als de naastvoorgaande zulle duuren: hier hebben wy dan verschillende *lengte* en *kortheid*. Maar ieder slach van muzykstukken vereifcht zekere *beweeving*, die gemeenlyk door

door eenige italiaansche bewoordingen, *adagio*, *allegro*, enz. zo veel doenlyk, wordt aangeduid, uitgezonderd in dansstukken of *airtjes*, namelyk, Menuetten, Gavotten, Boureen enz. als welker vereischte beweging, schoon in der daad vry onbekend, men doorgaans als bekend onderstelt. Hoewel nu, by voorbeeld, ieder vierendeel van een zelfde muzykstuk de waarde van twee achtendeelen, vier 16 deelen enz. heeft en behoudt, de verschillende beweging veroorzaakt, dat nooten van eenerlei *valeur* zomwylen in zeer ongelyke tydstoppen verloopen. Het *langzaame* en *schielyke* betreft dan de beweging van geheele muzykstukken, te weten, verwisseling van *adagio*, *allegro*, *largo*, *vivace*, te mets in een zelfde sonate of concert voorvallende; maar het *lange* en *korte* ziet op de verschillende lengte der toonen van een zelfde *adagio*, *allegro* enz.

§. 225.

Toonen van VERSCHILLENDE STERKTE ontmoeten wy 1) in 't *geluid*, als zodanig, voor zo verre eenige instrumenten feller klinken en beter doordringen, dan andere; 2) in de toonen eenes zelfden *instruments*, die het of met volle of met halve kracht levert, en die men er door feller aantasting uit haalt; 3) in eenen zelfden toon van instrumenten, welker sterkte ongelyk grooter en kleiner kan worden [§ 90 not. a].

§. 226.

Er zyn ACCENTUEERENDE TOONEN moogelyk.

Men kan alle muzykaale instrumenten [§ 48] tot drie classen brengen (a), stellende in de

(a) Mem. de l'acad. roy. 1707. pag. 262.

de eerste, de zogenaamde *clavieren*, welker toonen door toetsen volstrekt worden bepaald. In de tweede, de geene, die door vingeren, gaten en toetsen worden geregeerd, zo echter, dat men er door behendigheid der vingeren, en door den adem, volgens het muzykaal gehoor, iets aan veranderen en verbeteren kan, hoedanige zyn, elavier di gamba; forte en piano clavecimbel; clavicordium; klok- en staafspel; fluit; hoboo; basson; trompet; waldhoorn enz. In de derde, de zulke, by welke het t'eenemaal op 't muzykaal gehoor aankoomt; namelyk, zangstemmen en gestreeken snaartuigen. Waar en hoe meer nu, wegens moogelyke duurzaamheid [§ 95], de sterkte eenes zelfden toons zig onmiddelyk vermeerderen en verminderen laat, daar en des te meer kan men, de toonen met verschillenden nadruk voortbrengende, en allerhande stembuigingen nabootsende, al zo wel als in 't uitspreken van lettergreepen, die, volgens het taalgebruik, meerder sterkte vereischen, en, van woorden, die de kracht van 't gezeg insluiten, ACCENTUEEREN, en dus aan lieflyke spreektrant nader koomen. Alle geaccentueerde toonen zyn *sterker*, dan anderen, maar alle sterke, zyn op verre na niet geaccentueerd; ja, de *accentuatie* heeft zelfs in *zachte toonen*, gemeenlyk door de woorden *piano*, *piu piano* en *pianissimo* aangeduid, naar evenredigheid, plaats, gelyk deschilder- en schryfkonst ook in 't kleine het aanminnig verschil van LICHT EN SCHADUW doet doorstraalen. Ten deezen opzigt hebben de instrumenten der beide laatstgemelde classen zekerlyk, min of meer, iets vooruit, hoewel de *clavieren* het gebrek van vatbaarheid aan *accentuatie*, door die aan volledige harmony [§ 214], rykelyk weer vergoeden.

§. 227.

De bepaalde wyze, hoe enkele toonen van verschillende hoogte, duurzaamheid, sterkte en accentuatie, in het afgemeeten tydftippen achter elkander zullen volgen, en, hoe dusdanige samenstemmende toonen in gemelde tydverdeelingen achter elkander volgen en neffens elkander weezen zullen, noem ik MUZYKAALE MAAT. Men kan, uit kracht van muzykaal gehoor, zig niet alleen het tydftip, in 't welk de tweede toon eenes muzykstuks den eersten zal volgen, levendig verbeelden, in gedagten afmeeten, en dus eene beweeging vast stellen, die van begin tot einde, althans tot nader order, zonder de minste verhaasting en vertraaging, moet voortduuren; maar ook, de tyd, binnen welke zekere toonen zullen verloopē, als een geheel aanmerken, en volgens dien meetende en tellende voortvaaren. De duurzaamheid van den eersten toon eenes muzykstuks, wordt door het begrip van de vereischte beweeging bepaald, verstrekkende dus de beide eerste toonen tot een rigtsnoer van de lengte en kortheid aller volgende; en 't geheel, volgens 't welk men t'elkens dient te meeten, wordt door het maat-teken aangewezen. Verschynt er, tot aanduiding van de zogenaamde gemeene, slegte of vier vierendeel maat, het teken C, (beduidende *mesure Commune*, plus usitée, en *Composée* of samengestelde) men meet als by geheele ellen, schoon by verschillende beweegingen ongelijk langzaamer en schielyker meetende; $\frac{2}{4}$, men meet als by halve; $\frac{3}{4}$, als by drie vierendeel ellen enz. Inmiddels, noemt men de maat langzaame, middelmaatige of schielyke, het ziet op de gemelde beweeging, omtrent welker

ci-

eigentlyken graad , hoe langzaam of fchielyk? men de meening des opstellers moet raaden , en , zonder met een flingerwerk , maatmeeter of *metrometre* , voor eenige jaaren in Vrankryk voorgelagen , raad te pleegen , door behulp van goeden muzykaalen smaak te trefsen vermag. Wyders , zaid men , hy heeft de *maat in 't hoofd* ; hy kan niet *in de maat blyven* ; men merkt ze *onderwerpelyk* aan , als iets in ons , dat van 't muzykaal gehoor afhangt ; aangezien men tog de tydftippen , in welke de toonen zullen verloopē , en daadelyk verloopē , klaar bemerken , bevinden en *gevoelen* moet , 't welk het geene is , waar op de bewoording TACT , by de hoogduitschersgebruikelyk , zinspeelt. Weerom , in de uitdrukkingen , *eenvoudige- fangeftelde- gelyke- en tripel maat* ; er is een maat te min ; in de eerfte , tweede , derde maat enz. gebruikt men dien term *voorwerpelyk* , te weten , in betrekking tot de muzyknooten , door horizontale ftreepjes van elkander afgezonderd , tuffchen ieder van de welke in een zelfde muzykftuk , behoudens dezelfde beweeging , *evenveel tyd* moet verloopē . Deeze drie verfchillende kundigheden maaken een duidelyk begrip van de zaak in der daad vry moeyelyk ; hier van daan de algemeene klagte der muzyk- liefhebberen , dat ze de *maat* niet konnen begrypen , gelyk dan zommigen zo verre zyn verdwaald , haar enkelyk voor *eene zekere beweeging van handen en voeten* uit te geeven . De beide eerfte dingen zal ik , onderscheidings halve , TYDMAAT (tactus) , en 't laafte , ZANGMAAT (rhythmica) noemen . Klaare en duidelyke begrippen van geene , zyn een uitwerkzel van muzykaal gehoor en goeden muzykaalen smaak , die hier *als meetende en tellende* te werk gaat ; maar die van deeze , een vrugt
van

van oordeel en goed onderwijs. Daar nu het meeste en voornaamste in de geheele Muzyk, door toonen van verschillende *hoogte* en *duurzaamheid* wordt uitgewerkt, schoon verschillende *sterkte* hier insgelyks de meerdere volmaaktheid kan bevorderen; aaneengeschakelde toonen van eenerlei beweging en lengte, die aan konstenaaren geen werk genoeg verschaffen, maar slechts een soort van moogelyke muzykaale eendragt te kennen geven, verdienen in een volstreckte zin geenzins de bewoording *maat*.

§. 228.

Dat zekere zangmaaten veeleer in $\frac{3}{4}$ als in $\frac{2}{4}$ zyn afgedeeld, ja, dat men zangmaaten uitgevonden en ingevoerd heeft, daar van legt de eenigste rede in de vereischte ACCENTUATIE. Wat in zulke eenvoudige zangmaaten, die zig in $\frac{6}{4}$ en C als samengesteld vertoonen, sterkst zal worden geaccentueerd, dient, volgens het oogmerk der instelleren, *de eerste noot eener zangmaat* te wezen. Zal nu het accent, in overeenkomst met zekere voeten der dichtkonst, niet op den eersten maar op eenen naderhand volgende toon eenes muzykstuks vallen, er verschynen *voor-nooten*, al eer een zangmaat nog volkomen begint, weshalve er dan in *garotten* altoos de helft—gelyk in *boureen* en *passépieds* enz. iets voorafgaat, en, menig behoorlyk opgesteld muzykstuk van $\frac{3}{4}$ maat, ook met het tweede, derde, vierde, vyfde of zesde achtendeel zynen aanvang neemt. Op clavieren kan men door een ziertje meerder lengte, en door toevoeging van harmony, het accent doen bemerken, des moeten clavierstukken al zo

N wel

wel in zodanige orde verschynen, dat men zig de vereischte accenten stiptelyk konne voorstellen; en op instrumenten, alwaar duidelyker accentuatie plaats vindt, wordt ieder eerste noot eener zangmaat doorgaans, volgens ouder gewoonte, geaccentueerd voortgebragt. Ja, schoon alles, wat naar geraas sweemt, den luister der Muzyk benevelt, en dus het zogenaamde *maatslaan* geoeffenden al zo weinig, als een kruk aan dansmeesteren, is aan te pryzen; het brengt evenwel dikwils te wege, dat men, trappende, aan te accentueerende toonen ongevoelig meerderen nadruk byzet: zo dat menig, hier zo wel als in andere taalen, *regt accentueert*, *zonder dat hy het weet*.

§. 229.

Een bepaald getal van *tange* en *korte toonen*, noemt men eenen **KLANKVOET** (rhythmus). Uit zulke voeten wordt hier, by wyze van die der dichtkonst, alles samengesteld; ja, men kan zelfs alle voeten der latynsche poëzy, ieder op zeer verschillende manier, klinkende uitbeelden, gelyk zulks aan kenneren ten eersten waarfchynelyk voorkoomen, en, by nadere gelegenheid in nooten blyken zal. De *verscheidenheid* [§. 200] eischt in ieder muzykstuk verschillende klankvoeten; de *gelykvormigheid*, zekere herhaaling en transpositie, en de *evenredigheid*, zodanige mengeling, dat zommige aan elkander gelyk staan; by voorbeeld, de derde zangmaat aan de eerste, de vierde, aan de tweede.

§. 230.

Een muzykstuk kan, al zo wel als een gedigt en eene redenvoering, uit zekere **PERIODEN** be-

bestaan, en alle tot dezelve vereischte ZINSCHEIDINGEN, comma; colon, puntum enz. ja, allerhande *redenkunstige figuren*, klaar uitbeelden. Zelfs ieder aardig deuntje bevat diergelyke zinscheidingen en perioden, en zoude anders aan lieden van goeden smaak geenzins behaaglyk kunnen wezen. Dit alles gedenk ik in myne naastvolgende verhandeling, tot dienst van ongeoeffenden, door nooten op te helderen.

§. 231.

Zekere toonen, die als by elkander behooren, voor zo verre ze eene geheele muzykaale zinscheiding, of een gedeelte er van, uitmaaken, draagen de benoeming van MUZYKAALE PASSAGEN. Men brengt dan alle toonen des maatgezangs tot passagen, onderscheidende dezelve als *hooge en laage, langzaame en schielijke, lange en korte, sterke en zachte, verscbillende en evenredige, loopende en staande, op- en neerwaards gaande, gemeene en nieuwe* enz. Voorts, de hoofdpassage, die het begin maakt, en in groote muzykstukken naderhand getransponeerd, ja, als uitgepluist wordt, heet het THEMA.

§. 181.

Eene MELODY, zangwyze of voize, bestaat uit achtervolgving van enkele toonen, die zingbaare, welge-regelde, uitgeleexen passagen insluiten, en tusschen de harmony eenes muzykstuks den grond leggen.

Zingbaar is, wat zig doorgeoeffenden gemakkelyk en vloeyende laat zingen. Het welge-regelde vereischt in 't gemeen eenen hoofdtoon; zekere gevoeglyke subalterne grondtoonen, tot welke men in 't midden eenes muzykstuks overgaat [§. 200];

schillende, net gemengelde *Klankvoeten*, en muzykaale *zinscheidingen*, als welke inzonderheid in de melody moeten opgeslooten leggen. Wyders, eene melody is *uitgelezen*, by aldien ze zig, door den verschillenden samenhang, van alle tot nog toe bekende, op eene aanminnige wyze, onderscheidt; als door spreekende toonen, en klem van redeneering, iets uitdrukt, en in geestige toehoorderen prikkelen overig laat. Dit alles ziet voornamentlyk op *konstige melodyen*, in hoorlyke orde opgesteld of fantaiseerende voortgebracht, niet op *natuurlyke*, die slegts op natuurlyke regelen steunen, en menig zomwylen als tegen wil en dank invallen, hoewel deeze in der daad tot geene, den weg hebben gebaand.

§. 233.

De natuurlyke harmony is de moeder, de melody, de dogter.

Schoon de melody eenes muzykstuks zekerlyk eerst wordt opgesteld, en de muzykaale geest zyne kracht en verhevenheid hier voornamentlyk kan doen uitblinken, maar, de harmony, zig naar de vastgestelde melody t' eenemaal moet rigten; iets anders is evenwel de *natuurlyke harmony*, en weer iets anders, de *konstige* [§205]. De enkele toonen worden voortgeteeld uit- en hebben haare opzigt tot zekere eenvoudig begrepen twee- en drieklanken, en uit dezelve voortspruitende harmonische slagen, die zo wel in de melody, als in de konstige harmony, op allerhande verschillende wyze aaneengeschakeld, in maat voortkoomen. Boven dien, verscheiden melodische regelen zyn in de harmonische grond [§ 206 207 208], en de melody moet den grond tot de konstige harmony derwyze leggen, dat deeze de vereischte zinscheidingen en perioden kon-

konne uitleveren : dus volgt , dat men des te meer melody vermooge voort te brengen , naar dat men meer natuurlyke harmony in 't hoofd heeft, ja, zonder behulp dier harmony nooit , dan by geval , goede melodyen bereiden , of haar de vereischte *touren* , aanwyzen konne. Op dien voet zyn de netelige geschillen der muzykgeleerden over deeze stoffe , myns oordeels , gemakkelyk te vereffenen , als men slegts de vereischte dingen in deeze orde begrypt , *natuurlyke harmony* , *melody* , en *konstige harmony* , van welke de nadruk eenes muzykstuks in 't gemeen afhangt [§ 5].

§. 234.

De konstige harmony is of EEN. of VEEL-STEMMIG.

Geene , bevat slegts één melody , door unifoonen en octaven versterkt , leverende dus ieder stem , toonen van gelyke duurzaamheid ; maar in deeze , die weer in twee- drie- vierstemmige enz. wordt verdeeld , verlopen zomwylen verscheiden lieflyk met elkander harmoneerende toonen tegen één. Het koomt hier namelyk niet aan op stemmen van verschillende hoogte , maar alleenlyk , op verschillende stemmen , neem eens , twee vioolen , twee bassen , die *ieder iets byzonders* voordraagen ; niet op hunne quantiteyt , maar op de qualiteyt , gemerkt al zo wel duizend perfoonen op eenstemmige- als twee , op veelstemmige wyze musiceeren konnen. Inmiddels , deeze laatste soort , die niet alleen verschillende *toon*en , maar ook verschillende *intervallen* , toonen van verschillende *duurzaamheid* , verschillende *passagen* , en dus des te meerder volmaaktheid , als er meerder overeenstemming tuschen het menigvoudige voorhanden is , insluit.

wordt in een naauwe en eigentyke zin alleen *harmony* genoemd.

§. 235.

De veelstemmige harmony kan uit samenvoeging van verscheiden melodyen bestaan. Ieder stem kan op haare wyze, te weten, naar den verschillenden aardt der instrumenten, en volgens den rang, eerste, tweede enz. hen voor een tyd toegeeigend, meer of min, zekeren fraaien zang voortbrengen, met één woord, MODULEEREN.

§. 236.

*De veelstemmige harmony dient gedeeltelyk tot ondersteuning van melodyen, gedeeltelyk tot partyzangen. Beoogt men slegts den meerderen nadruk eener vastgestelde melody, alles moet haar, als presideerende in der tyd, getrouwelyk ter hand gaan, en, verre van haaren luister eenigzins te benevelen, of zig de heerschappy aan te maatigen, als tot uitvoering haarer bevelen zig gereed houden en gebruiken laten, zynde in dit geval de melody het argument, of de bewysreden, eenes muzykstuks, terwyl de harmony slegts het ornament, 't optoifel of cieraad, verbeeldt. Daarentegen, in partyzangen, van vriendelyke geschilden dus genoemd, ontmoet men twee of meer bykans even aanmerkelyke melodyen, die zig als om sryd bemoeien, elkander te overtreffen, en in dit opzigt de benoeming draagen van concerteerende. Men noemt tweestemmige muzykstukken, ondersteunings halve met een bas verzeld gaande, *solo's*, als of één het werk alleen deed; drie-stemmige, alwaar de bovenstemmen concerteeren, en de bas slegts tot verzelling strekt, *duetten*;*
maar

maar zulke driestemmige, alwaar hy, bas, insgelyks op zyn beurt iets in te brengen heeft, eerst *trio's*, te kennen te geeven, dat zy, die in deeze soort van harmony niet mede concerteeren, niet eens gerekend worden. Dus volgt niet in 't gemeen, dat de harmony enkelyk tot ondersteuning der melody zulle dienen, maar veeleer, dat men onderscheid hebbe te maaken tusschen *ondersteunende* en *concerteerende harmony*. Wat stem voert de melody in een doorwrogt trio, quadro, concert, in een canon, ja, in een eigentlyk zogenaamde fuge? zeker, de eene zo wel als de andere; nu legt het thema boven, dan beneden, dan weer in 't midden. By diergelyke meesterstukken van 't muzykaal vernuft, die zo wel in de melody als in de harmony, ongemee- ne vinding, zangryke schatten, en edle werkzaamheid van geest aan den dag leggen, zonder evenwel al te bont door elkander te loopen, pleegen geoeffende kenners als in verrukking uit te roepen, *dat is Muzyk!* aan te duiden, dat de concerteerende harmony, ter regter tyd gebruikt, deezen titel by uitneemendheid verdiene.

§. 237.

Alles, wat Muzyk zal beeten, vereischt MAAT. Wat geen orde insluit, kan den goeden smaak niet anders dan onbehaaglyk voorkoomen; de maat is de orde der toonen, ja, het geene, dat aan muzykaale passagen geest en leven bezet; des kan het *ligbaam* der melody, hoe keurlyk ook door 't *pronkkleed* der harmony verciert, zonder de *ziel* der maat, geenzins voor *Muzyk* doorgaan; uitgezonderd in eenige byzondere voorvallen, by voorbeeld, in *recitativen*, of muzykaale spreektrant; in *sadenzen*, of sluitingen, en in 't

uitdrukken van verhaasting, of eene andere soort van wanorde, als wanneer men een wyle tyds opzet-telyk van de maat afziet.

§. 238.

De CHORAAL-ZANG, op zig zelve aangemerkt, is slegts een muzykaal zweemfel. De choraal, als ingesteld ten einde zelfs ongeoeffenden, die slegts wat nazingen kunnen, aan 't kerkgezag deel mogten neemen; vereischt niet dan toonen van verschillende hoogte, zonder harmony en agrementen; gelykmatige beweging, doch geene eigentlyk zogenaamde muzykaale maat [217]: immers, daar ongeoeffenden geene konstgreepen stiptelyk vermoogen te treffen, en, zodanig een graad van muzykaale eendragt, als tot bereiking van het gemelde oogmerk genoegzaam is, ook reeds voldoet; alles verschynt hier in nooten van eenerlei waarde, zo plat en gemakkelyk, als men het ooit kan verzinnen, zonder dat er in de muzykaale tekens onderscheidentlyke gedaantens, of figuren, anderzins tot aanduiding van verschillende lengte, kortheid en agrementen vereischt, voorkoomen. Ten deezen aanzien plegen zommigen de geheele Muzyk in CHORAAL— en in FIGURAAL-MUZYK te verdeelen. Inmiddels, brengt men den Choraal of in toonen van verschillende beweging voort, die namelyk nu eens langzaam, dan weer schielyk gaan; of in verschillende bepaalde lengte en kortheid, neem eens, in geheele en halve nooten; of met agrementen; hy verliest aanstonds zyne eigenschap, en wordt eenstemmige figuraal-muzyk [§ 234]; ja, veelstemmige, wanneer men er boven dien een Orgel, of een ander harmonieus instrument, toevoegt, en zelfs de voizen in allerhande welgeregelde konstvormen giet, of er over varieert.

Ver-

Vermits dan *Choraal*, geheel iets anders betekent dan *psalm-muzyk*, en ieder muzykstuk, min of meer, iets *figuurlyks* aan 't oog vertoont en tot het gehoor brengt, zo volgt, dat de *Choraal* al zo weinig muzyk, als ieder *Choraalzanger* en *muzykoeffenaar*, konne heeten; dat de gemelde verdeling van zelve vervalte, en, onkundigen thans niet te onrecht tusschen *zingen* en *muzyk zingen*, *speelen* en *muzykspeelen*, onderscheid pleegen te maaken.

§. 239.

ZINGEN betekent, op eene bevallige, nadrukkelyke wyze spreken. Natuur, die het spraakgeluid levert, stelt meer klanken, en moogelyke veranderingen van die, in 't bereik onzer stemme, dan wy spreekende behoeven, en, te werk konnen stellen; de nabootsende konst brengt derhalve het *zanggeluid* voort. Schoon men nu aan de konst eenige vryheid toestaat, nademaal eene copy het originaal zelve moest wezen, by aldien er in 't geheel geen onderscheid mogt zyn te ontdekken; er is evenwel gantsch geen twyfel, of men kan ieder lettergreep en woord door gevoeglyke toonen uiten; alles, wat geoeffenden aan 't begrip der woorden, en der zaaken, in dezelve opgeslooten, hinderlyk mogt vallen, omzigtig vermyden, gevolgelyk, ook *zingende spreken*. Op dien voet verschillen spreken en zingen, als natuur en konst; als gaan en manierlyk dansen; als spreken en welspreekendheid; als onrym en rym. Wie zig in onrym niet behoorlyk weet uit te drukken, die is tot geen digter, en wie spreken noch zingbaare denkbeelden voortbrengen kan, tot geen zangoeffenaar gebooren. Moet men zig sichielyk, en in

gemeene ontmoetingen uitdrukken, natuur heeft den byftand der konft, die zekerlyk wat meer tyd vereifcht, om dat men de werktuigen der ftemme eenigzins in bedwang heeft te houden, niet van nodden. Ry men en zingen zouden hier even ongerymd ftaan, en de konft ten toon ftellen. Doch, in alle plegtige voorvallen, alwaar een *ziels banket* geneuglyk kan worden gefmaakt, en waar ooit vaarzen voeglyk zyn, daar paffen insgelyks *gevoeglyke zangtoonen*.

§. 240.

SPEELLEN *betekent, in een muzykaale zin, fraaie zangftemmen in maatgezang nabootfen, of konftige inftrumenten zingende invoeren.* De konft heeft, volgens het weergaloos model der zangftemme, alferhande speeltuigen voortgebragt, naa dat het geval, zo te fpreeken, daar toe den weg had gebaad. Deeze, konnen by gebrek van zangftemmen, die men tog allenthalve niet ontmoet, en die ook altoos niet even gereed zyn, haar plaats vervullen, aangezien men zingbaare gedagten in maat begreepen, naa verkreegen hebbelykheid, tot speeltuigen overbrengen, en aldaar fpreekende toonen, welken flegts woorden ontbreken, verwekken kan. Zulke nabootfing, die, om dat men tot de bereiking eenes oogmerks de beft modellen te verkiezen dient, haare opzigt heeft tot *fraaie zangftemmen*, niet tot die van bulkende *Kofter*s, noemt men, met één woord, *speelen* (a). Wyders, hoe minder tyd tot ademhaaling men fpeelende behoeft, des te meer vryheid is er, zig werkzaamer te vertoonen, namelyk, den zang niet alleen uitvoeriger, maar ook met meerder

cier-

a) afgeleid van *p/allere. i. e. cantare fidibus, tibiis enz.*

cierlyke omwindzelen , voor te draagen; gelyk immers van twee , drie , vier , zes en meer toonen eener passage , zomwylen slegts de eerste , den zang voert , terwyl de overige er enkelyk tot meerder verandering en verder uitbreiding , by wyze van agrementen , tusschen vloeyen. Echter , er moet geduurig *zang* voorhanden , en door geoeffenden thans re ontdekken weezen ; de speelmuzyk , zal ze de bewoording van konst verdienen , moet haar originaal nooit zo verre uit het oog verliezen , dat ze in geenen deele meer naar *spreektrant* gelyke. Op dien voet zeld men te regt , *wie niet zingen kan* , te weeten , geen zingbaare gedagten heeft , *die kan niet speelen*.

§. 241.

Alles , wat Muzyk zal heeten , moet ZINGBAAR voortkoomen. Men kan zig niets van de Muzyk klaar voorstellen , en naderhand weer zodanig te binnen brengen , behalven het melodieuze , of zingbaare. Zal nu de harmony fraai heeten , ze moet *zangryk* weezen [§ 235] ; ieder stem moet moduleeren ; en kan zulks in zeer verscheiden stemmen op den duur niet wel aangaan , men behoeft ter tyd niet meer , te werk te stellen , dan , welker zang zig onderscheidentlyk laat bevatten. Men noemt de melody der hoogste toonen , by voorbeeld , der eerste viool , *bovenzang* , en die , welke voor een tyd , 't zy in hooge , middelbaare of laage toonen , als heerscht , neem eens , die eener concerteerende altviool of violoncel , *hoofdzang* , te kennen te geeven , dat er allenthalve , zelfs in ondersteunende harmony , of 't accompagnement [§ 236] , *zang* diene door te straalen. Men ontdoet zig te mets opzettelyk van *veelfstemmige harmony* , als welke on-

onder anderen de danslust schynt te beneemen des men verscheiden vioolen, unifoons- wyze behandeld, en, als welstaans halve, door één bas verzeld, tot dien einde gemeenlyk bevalliger vindt. Men kan ook in zommige gelegenheden een wyle tyds van de *maat* afzien (§ 237), doch nooit of nooit het *zingbaare* missen. Zangoeffenaars moeten zingende spreken, en componisten, muzykaale fantasten, en speelkonstenaars, op het spoor van deftige zangers treden, name-lyk, in *gedagten zingen*; de muzykaale taal bestaat derhalve in *zang*, en *zanglooze Muzyk* betekent niet dan *brabbeltaal*. Op dien voet drukt de term *maatgezag* gantsch veel uit, als hebbende zyne opzigt tot de *melody* en *harmony* van *zang*— en *speel-muzyk*; en 't woord MUZYK wordt niet te onregt door ZANGKONST vertaald, voor zo verre men er, niet het daadelyk zingen alleen door verstaat, maar, de geheele muzykaale praetyk, aangemerkt als eene konst, alwaar *alles zingbaar* dient voort te koomen.

§. 242.

COMPONEEREN betekent, in een muzykaale zin, iemand die iets ongemeens en aardigs te zeggen heeft, nadruks- en bevalligheids halve, in maatgezag spreekende invoeren. De menschen zouden gesproken noch gezongen hebben, ten zy ze elkander iets hadden te zeggen gehad; ja, ze moeten alleenlyk spreken en zingen om iets uit te drukken, en, by aldien ze niets zonderlings te zeggen hebben, liever zwygen, aangezien geen zinneloos geswets met de redelykheid bestaanbaar is, en, een muzykstuk, 't welk gantsch niets uitdrukt, verstandigen niet min onverdraagelyk voorkoomt, als een reden zonder zin of slot.

Voy. Histoire de la musique, tom. 3. pag. 148. Amst.

§. 243.

By de compositie van een muzykstuk koomen in 't gemeen in aanmerking, 1) desselfs oogmerk, 't welk aangaande de vereischte aaneenschakeling de wet stelt; 2) de *grondtoon*; 3) de *zangmaat*; 4) de *instrumenten*, tot de uitvoering vereischt; 5) het *thema* (*inventio*); 6) de *schikking* (*dispositio*), namelyk, een melodisch ontwerp van al 't geene, dat concerteeren zal; 7) de *uitwerking* (*elaboratio*), of de toevoeging der harmony, eerst van den bas, en naderhand van de midden-partyen; 8) eenige benoodigde cieraaden of *agrementen* (*decoratio*).

§. 244.

Men kan den vindingryken muzykaalen geest op allereerste wyze te hulp koomen. Behalven eerzugt, lof, liefde, belooningen en de nood, door welke menig, het aangebooren vermoogen tot fraaie vindingen daar zynde, krachtig kan worden aangemoedigd, verdienen hier inzonderheid overweeging, 1) het geluid in 't gemeen: want menig krygt al weer nieuwe invallen, wanneer hy slegts met de vingeren op een tafel slaat, of hier en daar wat geklep hoort. 2) Natuurlyke melodyen, hoedanige men op oneindig verschillende plaatsen ontmoet [§ 232]. 3) Het moogelyk verschillend verband van bekende passagen: gemerkt dingen, die in 't geheel niet by elkander behooren, zig evenwel, by geval en door konst, net samenvoegen laten, en, één gedagte zomwylen tot honderd anderen gelegenheid geeft. 4) De uiterlyke gedaante van nooten: voor zo verre men zig namelyk of tot nooten van eenerlei waarde, neem eens, enkel
vie-

vieren- en achtendeelen enz.; of tot omwending der passagen; of tot een weerslag der toonen, zo dat zommige eveneens blijven, terwyl andere verschillen; of tot stipte achtervolging in een tweede stem, canonische gangen genoemd, als verbindt. 5) De *stofte uit welke* (materia ex qua): wanneer men, by voorbeeld, vast stelt, dat de passagen of slegts uit consonanten, of meerendeels uit dissonanten, uit afgebrooken sluitingen enz. zullen bestaan. 6) De *omstandigheden*, die met een onderwerp kunnen verzeld gaan (loci topici): gelyk men, by voorbeeld, zekere zangwoorden, van liefde handelende, al zo wel dus kan opvatten, dat de minnaar in eenzaamheid zugte, als dat hy zyne verlegenheid anderen klaage, of treurig omzwerfe, of de gewenschte tegenwoordigheid van 't beminde voorwerp reeds geniete [a]. 7) *Tegenstellingen* van zaaken, als welke insgelyks tot die van muzykaale passagen, gevolgelyk, tot ongemeene vindingen, aannoopen. 8) *Deftige modellen*, die den goeden smaak in de vereischte plooyen leggen. 9) De *verschillende onderwerpen*, naar dat dezelve geest-wereld of huislyk zyn [§8], en dus in ieder geval andere paalen aan de verbeelding stellen. 10) De *instrumenten*, die, volgens hunnen verschillenden aardt, ieder eene byzondere trant vereischen. 11) De *plaats*, alwaar de Muzyk zal worden uitgevoerd: want, naar dat dezelve ruimer of naauwer, hooger of laager is, en dus het geluid of voortplant of dempt, moet men niet alleen andere instrumenten, maar ook voller of zwakker harmony gebruiken, aangezien tog een zelfde muzykstuk in kerken, Kameren, op 't vrye veld, en op 't water, zeer verschillende werking doet. 12) De *uitvoerders der Muzyk*, naar welke men zig noodzaakelyk moet rigten,

om

om zig zelf niet bescpottelyk te maaken, door hen te veel te vergen; gelyk ook, in tegendeel, hunne groote bekwaamheid dikwils veroorzaakt, dat een geestig componist zyne vermoogens krachtiger opfcherpt. 13) De *hartstogten* van welke men of ingenoomen is, of die men, volgens den regel der verbeelding [§19], levendig in zig weer kan verwekken. 14) De *smaak der toehoorderen*; 't zy der meesten, der geachtsten, der verstandigsten, of der voornaamsten; al naar dat de omstandigheden zyn. 15) De *gelukkige momenten* wanneer de muzykaale aderen best vloeyen. 16) De *ondervinding*, die van allerhande zaken, denkbeelden, en in de oefening eene hebbelykheid, beschikt: gedenkt iemand, by voorbeeld, eenen wekker, de onstuimigheid der zee enz: in maatgezang af te schetsen, hy moet zulke dingen zekerlyk eerst hebben gehoord, en zig dezelve naderhand levendig weer kunnen te binnen brengen.

§. 245.

In 't oordeelen over een muzykstuk komt het in 't gemeen aan op de **COMPOSITIE**, op de **UITVOERING**, en op de **TOEHOORDEREN**. De *Compositie* moet blyken vertoonen van de uit te beelden zaak, tot welken einde alles net met elkander moet samenhangen; ze wordt derhalve te regt gelaakt, by aldien ze de gemoederen van oplettende, vatbaare toehoorderen yskoud laat, en, volgens haare innerlyke geschapenheid, geheel iets anders uitwerkt, dan ze natuurlyker wyze uitwerken moest.

Ten tweeden, men dient naauwkeurig te onderscheiden tusschen de deugdelykheid der compositie en die der *uitvoering*. Een stuk van middelmaatige waarde laat zig door treffelyke muzykaale leegers zodanig blanketten, dat het der on-

onbedreevenheid al vry bekoorlyk ſchynt; en een puikſtuk kan naauwlyks zo ſlegt worden gelezen, dat een kenner er niet eenige overblyvende edle liniamenten in ontdekke, hoewel men, by aldien een maatloos ſtaameraar het geheel ontzielt, behoudens zyne innerlyke waarde er te regt van zeyd: *'t is geen Muzyk*. Tenderden, het koomt zekerlyk niet alleen aan op fraaie *compoſitie* en *uitvoering*, maar inſgelyks, op *geerne hooren*, en, er behoorlyk over vonniſſen. Een muzykaale ſcholvos ſtaaroogt ſlegts op 't geene, dat hy als regelmaatig aan te merken gewoon is, en denkt, het voldoe reeds, als er maar geene *oſtaven* en *quinten* voorkoomen; en volgens den verſchillenden ſmaak acht ieder behaaglykſt, wat met zyne geſfeldheid beſt overeendragt, vereiſchende geene geduurig lieflykheid en konſt, deeze, rykdom, verheven-en levendigheid van gedagten. Hier uit volgt nog geenſins, dat de fraaiheid der Muzyk ſlegts van den *ſmaak* der toehoorderen afhange, maar alleenlyk, dat men er dikwils verkeert over oordeele, en dat de ſmaak buiten zyn diſtriſt gaa, wanneer hy zonder kennis van 't oogmerk het vonnis te vellen onderneemt. Voorts, daar de componiſten zelden iets uit liefhebbery en op den koop maaken, maar doorgaans aan de intentie van deeze en geene muzykaale bouwheeren tragten te beantwoorden; de omſtandigheden ter gelegenheid van de welke menig muzykſtuk dus en niet anders wordt toegeſteld, en welke veroorzaaken, dat een componiſt zynen geeſt niet altoos in volle kracht vertoont, koomen hier mede in voornaame aanmerking.

Van de MUZYKAAL E GESCHIEDKUNDE.

§. 246.

Door muzykaale gefchiedkunde verftaa ik, kennis 1) *van den oorfprong, den voortgang en 't gebruik der Muzyk in't gemeen; 2) van de merkwaardigfte bedryven der vermaardfte muzykoeffenaaren, en, 3) van de muzykaale instrumenten.* Het eerfte gedeelte heeft zyne opzigt 1) tot de hiftorie van de uitvinding en den aanwas der Muzyk (*historia musica*); en, 2) tot die der Muzyk van verfcheiden natien (*historia musices*), die weer in geestelyke-theatralifche-kamer- krygs- Muzyk enz. kan worden verdeeld. Hier koomen dan, behalven zekere tydperken om eenen draad van redeneering te vinden, in 't gemeen in overweeging, de gewoone en buitengewoone werkingen der Muzyk; haare voornaamfte voorftanders en vyanden; haare lotgevallen, en hoe ze eindelyk tot ons is overgebragt enz. Het tweede (*historia musicorum*), ziet op levensbefchryvingen van hen, die door muzykaale bedryven en gefchriften vermaard zyn geworden, gelykerwyze zommigen het leven der vermaardfte fchilderen hebben befchreeven, en zeker fchrandere pen (a) onlangs, aangaande muzykoeffenaaren, een fraai ftaatje heeft geleverd. Het derde (*historia instrumentorum*), vereifcht uitvoerige befchryvingen en nette afbeeldingen van alle zodanige eertyds en hedendaags gebruikelyke muzykaale werktuigen, die een hiftorifch, philofophifch en mathematifch onderzoek verdienen. Alles, wat er tot dus verre over deeze materien aan 't licht is, bedraagt zeer weinig,

O

in

a) *Matthefon*, musicalifche ehrenpforte Hamb. 1740.

in vergelyking van 't geene, dat er nog ontbreekt; en noopende den oorsprong der Muzyk, moeten wy ons, by gebrek van klaar berigt, met *waarschynelykheid* behelpen, die echter van zelve mede brengt, dat er meer rede tot toefstemming, dan tot twyfeling, moete voorhanden weezen. Inmiddels, daar ieder Konftgenoot en liefhebber, iets van de history der Muzyk dient teweeten, en, men zonder kennis van 't gebruik, eertyds er van gemaakt, niet wel tot het onderzoek van haar oogmerk kan treden, ik zal, de beide eerfte gedeeltens betreffende, eene korte, bondige fchets op te geeven, en vervolgens de reden van de voornaamfte hier voorvallende verschynfelen aan te wyzen tragten.

§. 247.

De oorsprong der Muzyk is uit de natuur af te leiden.

Wy befpeuren, dat menig, die nooit Muzyk hoort, zomwylen beginne te zingen, te fluiten, of zig op andere wyze uit te drukken, en ongevoelig de maat te slaan, ten klaaren bewyze, dat hem een of andere natuurlyke melody invalle; ja, de reizigers verhaalen, dat de wreedde Hottentotten, de onmenfchlyke Cariben, en andere wilde volken, een foort van Muzyk, met hunnen gemoedsaardt overeenkomstig, voor den grootften luifter hunner plechtige feesten houden. Wat heeft tog deezen barbaaren, die nooit naar rede luisteren, tot het invoeren van dusdanige gewoonte kunnen aanzetten? Billyk beweert men dan volgens deeze ondervindingen eene *aangeborenen neiging* tot de Muzyk, zonder toedoen van uiterlyke oorzaaken uit de ziel voortkoomende. Ook vinden wy deeze neiging vry algemeen, fchoon eenigen de Muzyk flegts te hooren, maar

an-

anderen haar ook te oefenen begeeren; Schoon menigvocaal-eenander, instrumentaal-Muzyk-deeze, sterkluidende-geene, zagte instrumenten-deeze, vrolyke, geene, langzaame en streelende stukken voor anderen bemint. Wyders, men heeft nooit om een *muzykaal instrument* kunnen verlegen weezen, daar natuur het volmaaktste, 't model aller konstige, namelyk, de menschelyke *zangstem*, van zelve aan de hand geeft; ook heeft de *goede smaak*, die het natuurlyke goed- maar het onnatuurlyke wanvoeglyk doet keuren, buiten twyfel t'allen tyde, zo lang er menschen zyn geweest, meer of min, plaats gevonden. Daar wy nu uit deeze *aandryvende, werktuiglyke en werkende oorzaaken* de moogelykheid van de uitvinding der Muzyk klaar kunnen afneemen, wy behoeven ons dien aangaande op *onderwyzing der Engelen*, met welke de eerste menschen, volgens de poetische (a) en mistyke uitdrukkingen van zommigen, zullen hebben verkeerd, noch op *onmiddelyke goddelyke ingeeving* te beroepen, gelyk eenigen zulks doen uit bygeloovigheid; anderen, uit stoutheid, om door een ontzaggelyk aanzien tot bewondering als te noodzaaken; en misschien ook uit vreeze, dat de konst anders geen liefhebbers genoeg mogt vinden. Of nu iemand *Adam* voor een groot muzykant uitgeeft, en schryft: *Ik ben des verzekerd, dat de Muzyk den eersten mensch, uit kracht van het almogtige fiat, datelyk zy geïnspireerd* (b), zulks doet hier niets ter zaak; ik en anderen zyn des niet verzekerd, doordien er zelfs waarschyndelyk bewys ontbreekt, en vermoedelyk wel zal achter blyven.

a) *Milton*, parad. lost. pag. 144. 151. *Mattheson*, capelmeister, vorrede, pag. 13.

b) *Mattheson*, Orchestre 1. pag. 302.

§. 248.

De aangebooren neiging tot maatgezag konde inzonderheid door de luidrugtige natuur, de ledige tyd, de menschelyke hartstogten, en, den natuurlyken trek tot nabootsing, worden opgewekt. Natuur omringt ons zomwylen van alle kanten door geluid (§ 102), ja, de verschillende accenten der menschelyke stemmen hebben reeds genoegzaam tot het zingen kunnen aannoopen. Ook verschaft de ledige tyd, die het landleven doorgaans overig laat, des te meer gelegenheid tot menigerlei proefneemingen; en tot het verzinnen van vermaakelykheden, schoon hier uit nog gantsch niet volgt, dat men, volgens de kwaataardige uitdrukkingen van zommigen (a), de uitvinding der Muzyk enkelyk aan den lediggang, vader der wellust en moeder van alle onheil, toe te schryven, en, 't woord *Muzyk*, van 't hoogduitsche, *müße*, of *müßgang* (otium), af te leiden hebbe. Wyders, 't is zeer waarschynelyk, dat de liefde (b), aangemerkt als eene aanminnige verstrooidheid van gedagten, de blydschap, de smart, en andere hartstogten, tot veelerhande stembuigingen en toonvalen hebben aangedreeven, ten einde zig met des te meerder bevalligheid en nadruk te uiten; dat men in deezen het voorschrift der natuur eenvoudig opgevolgt, of derwyze, als de hartstogt zulks ingaf, gezongen hebbe; dat er langs deezen weg de eerste natuurlyke melodyen zyn voortgesprooten; dat men de eerste bekende voizen, volgens de aangebooren neiging tot nabootsing, elkander nagezongen, alom verspreid, en er ver-

a) *Reinman*, hist. lit. antediluv. pag. 117.

b) volgens het oude spreukje: *amor docet Musicam*, de liefde is eene muzykaale leerareffe.

vervolgens anderen uit afgeleid hebbe. Daarnu de eerste menschen meer in aangename boschen en velden, dan in huizen, verkeerden, het is niet min waarfchynelyk, dat men te mets ook *zangvogelen* hebbe nagebootft. Wie inmiddels het kwinkeleerend pluimgedierte voor de oorzaaken van de uitvinding der Muzyk, ten minften, voor de eerste muzykaale leermeefters, uitgeeft, die overweegt misfchien niet, dat de nabootfing zekere *aangebooren neiging* en *vermoogens* onderftelle. Heeft de eerste zangvogel zonder voorganger aan 't zingen konnen raaken, men mag vryelyk befluiten, *dat de menschen zouden hebben gezongen, al was er nooit vogel in de wereld geweest.*

§. 249.

De zangkonst is vermoedelyk ouder, als de speelkonst. De heilige fchrift geeft te kennen (Gen. 4. v. 21.) dat *Jubal* de *fnaar- en blaastuigen* hebbe uitgevonden, noemende hem den *vader*, gelyk hy den nakomelingen tot het uitvinden van meerder speeltuigen thans den weg heeft gewezen; en *Josephus* meent te weten (a), dat *Jubal*, die misfchien de *Apollo* der verdigtsfelkunde zal weezen, ook in 't pfallter- en citerfpel hebbe uitgemuind. Ondertuffchen, niets doet ons vermoeden, dat men het treffelyk gefchenk der menfchelyke zangftemme geduurende negenhondert jaaren nooit hebbe bemerkt; maar 't is veeleer allerwaarfchynelykft, dat het zelve al vroeg, voor *Jubal* de eer heeft gehad van *Adam* een deuntje te vereeren, bekend geworden, befchaafd, van groot gebruik- en 't modél der speeltuigen geweest zy; zelfs, dat de *dichtkonst*, die, volgens het getuigenis van vermaarde poeten (b), enkelyk aan de

O 3

zang-

a) Lib. 1. Antiqu.

b) *Gottfched*, critifche dichtkunft. pag. 67. Leipzig. 1742

zangmuzyk haare geboorte is verschuldigt, onder zy als de fpeelkonft.

§. 250.

De Muzyk is de oudfte Konft. Ouder zelfs als de *ftarreloopkunde*, reeds door de Chaldeen geoefend: en geen wonder waarlyk, daar deeze haaren grondflag buiten den menfch heeft, in de verre afgelegen fchoonheid des hemels; geene, in tegendeel, in den menfch, te weeten, in deffelfs neigingen en hartstogten, zynde op dien voet bykans zo oud als de hartstogten zelve.

Recte censent qui è disciplinis nihil musicis volunt esse antiquius. G. J. Vossius, de quat. art. cap. 4. § 8. En Meibomius noemt deeze konft: *antiquissimam disciplinam quæ mortalia ingenta primis mundi seculis ad virtutem & humanitatem excitavit*, Antiq. mus. autores, in præf. ad *Christinam*, Sueciæ Reginam.

§. 251.

De eerste muzykstukken zyn buiten twyfel vry onnozel geweest. Wat sobere toonen, zeld een volgeestig schryver (a), wat sobere toonen, die echter de nog ongeoeffende ooren niet beledigden, zullen de eerste instrumentspeelers er niet hebben laten onder loopen! eene ruwe harmony, die ons, netter en beschaafder uitvoering gewoon zynde, onverdraaglyk zoude voorkoomen, was toen reeds bekoorlyk. Konde men ons de uitvinders der Muzyk zo gebrekkig doen hooren, als ze moeten geweest zyn, wy zouden ons verwonderen, dat ze hebben kunnen behaagen: nochtans, de nieuwigheid der kreupelgaande
vin-

(a) La motte le Vayer. Discours sur Homère. pag. 128.

vindingen heeft aangenaamer en levendiger indrukzelen kunnen verwekken, als de volmaaktheid zelve, door het gestadig genót verzwakt.

§. 252.

Door de lust tot de oefening, en door de begeerte, anderen te overtreffen, is de Muzyk alleenskens verder beschaafd en aangekweekt. De lust wordt gestadig aangewakkerd door den goeden uitslag; daar nu de toonen een ruim veld tot verandering openen, en ieder gedagte weer tot anderen gelegenheid geeft, hoe meer maatgezag er reeds voorhanden was, des te meer konde er worden gevonden, vooral, zo dra de *edle eergierigheid*, eene hartsrogt die t'allen tyde groote voordeelen aan de menschelyke samenleving heeft beschikt, de hand er in kreeg. Te mets zal er misschien in langen tyd niet veel nieuws zyn voorgevallen, en dan heeft één verheven geest weer aan de geheele zaak eensklaps eene fraaier gedaante gegeven.

§ 253.

De Muzyk is door den zondvloed niet vernield geworden. Hoe ze van de tiende tot de seventiende eeuw zy voortgezet, of men toen van harmony en van compositie iets gewist, dan, zig met melody beholpen, en elkander slegts nagezongen en gespeeld hebbe, daar omtrent vinden wy gantsch geen berigt. Inmiddels, daar *Jubal* lang daar naa, in de gewyde bladeren de *vader* wordt genoemd, wy moogen zekerlyk besluiten, dat er in *Noach's* familien minsten één muzykoeffenaar zy geweest, gemerkt anders deeze eernaam niet *Jubal*, maar een of ander Egyptenaar [§ 15. not. c], zoude toekoomen.

§. 254.

De EGYPTENAAREN wisten de Muzyk krachtig aan te kweeken, en ze op hunne wyze deftig te gebruiken.

Hermes trismegistus, door zommigen voor den *Mercurius* der verdigtfelkunde gehouden, een groot wysgeer, geheime raad en naderhand opvolger van den eersten egyptifchen koning *Osiris*, die ten tyde van *Abraham* leefde; gaat voor de uitvinder van zodanig vierfnaarig instrument, als men gemeenlyk de *lyr* of *citer* van *Mercurius* (§ 200] noemde, uit welk vervolgens, toen het getal der fnaaren alleenskens vermeerderde, als uit een muzykaale kweekhof, allerhande foorten van fnaartuigen zyn voorgesprooten (a). *Osiris* zelf, staat te boek voor een vorst, die 270 jaaren prysfelyk regeerende, eene talryke menigte hofmuzykanten hield, groote ervaarenheid in de Muzyk had, en het enkeld fluitje, *monaulus* genoemd, uitvondt (b). Doch, *Isis*, moeder van *Orus*, zal de Muzyk, in de welke ze door *Hermes* was onderweezen, te eerft alom in Egyptenland hebben ingevoerd (c), geevende aan de regelen der muzyk en dichtkonst de benoeming van *wetten* (nomi); gelyk dan *Plato* verhaalt, dat de wetten der *Isis* nog in zynen tyd in Egyptenland gebruikelyk waren (d). Men kende toen geene andere *poezy*, dan *lyrische* of muzykaale, die namelyk door de poeten zelve, onder verzelling van inaarensfel, wierde opgezongen; en geene andere *Muzyk*, be-

a) *Printz*, musica historica. cap. 14. *Waltther*, music. Lexicon. Leipzig, 1731. Tit. *Hermes*.

b) *Printz* ubi supra.

c) *Fabricius*, bibl. græca. lib. 1. cap. 14. pag. 95. *Alex. Sardus*, de rerum inventoribus. cap. 19.

d) de lege. lib. 2.

behalven zulke , welken men tot den godsdienst , en tot bevordering van goede zeden , bekwaam oordeelde en gebruikte. Voor zo verre men nu de Bachusfeesten , destyds als de heiligste eerbewyzingen aangemerkt , *godsdienst* mag noemen , zeyden men te regt , dat de tooneelen , en de geheele theatraalische Muzyk , enkelyk *uit den godsdienst* hunnen oorsprong hebben (e). Voorts , ze gebruikten zelfs onder vrolyke maaltyden zeker treurgezang , met 't welk ze weleer *Linus* , den overleden prins hunnes eersten konings hadden beweend : ten einde ook by den wyn en de vreugde zig hunner sterffelykheid te erinnern.

e) *Mattheson* , mus. patriot. pag. 129.

f) *Herod. lib. 2.*

§. 255.

TUISCO, Koning der aloude duitschers , en BARDUS, Koning der Gaulen , *begosten zig ook op eene staatkundige wyze van de Muzyk te bedienen.* *Tuisco* , de eerste duitche muzykoeffenaar en beschermer , in de 20ste eeuw naa de schepping regeerende , stelde zyne wetten in dicht- en zangmaat , en gaf ze aan 't volk te zingen voor , om hen dezelve des te vaster en gemakkelyker in 't geheugen te brengen. Wie in 't zingen boven anderen uitmuntde , die kreeg eenen krans , als een groot eerteken , tot belooning ; eene gewoonte uit welke die van het kroonen der poeten , nog hedendaags in 't duitche ryk gebruikelyk , is voortgesprooten (a). *Bardus* , een groot liefhebber van de Muzyk en poezy , omtrent het jaar 2140 , ter plaatse waar nu Vrankryk legt , over de Celten , van welke de Grieken afkomstig zyn ,

O 5

re-

a) *Aventinus* , de origine Germanorum , lib. 1.
Cicero , de legibus.

regeerende, voerde aldaar beide gemelde konsten in, en de meesterzangers wierden naar hem, *Barden*, betekenende waarde of eerwaardige, genoemd (*b*). Deeze, als soorten van priesters der aloude duitchers, die door hunne Muzyk de gemoederen naar believen te leiden wisten, en ook mede ten oorlog trokken, moesten de eer- en ridderlyke daaden der voorvaderen, in dicht- en zangmaat, onder verzelling van speeltuigen, den volke ter aanmoediging tot alle goede deugden, gestadig voorzingen. Naderhand maakten de bekeerde Barden, door Keizer *Karel de Groot*e tot het christengeloof gebragt, op hunne oude, gewoone voizen, *christelyke liederen*, en zongen dezelve den volke voor, alle welke liederen die Keizer liet verzamelen, en tot modèllen gebruikte.

b) Walther, mus. Lexicon. tit. *Bardus*.

§. 256.

De **HEBREEN** hebben de Muzyk buiten twyfel te eerst in groote volmaaktheid gekend. Uit Gen. 31, vs 27. kunnen wy klaar afneemen, dat men zig reeds ten tyde van *Laban*, omtrent het jaar 2000, in plegtige voorvallen van Muzyk, en van *slagtuigen*, hebbe bediend. *Moses*, en de kinderen Israel, zongen den Heere het eerste lied 't welk tot ons is gekoomen, Ex. 15, vs 1, en *Mirjam*, door trommelende buurvrouwen verzeld, het tweede, vs. 20, 21. Naderhand ontmoeten wy er nog meer musiceerende vrouwsperfoonen; de lofzingende *Debora*, Jud. 5, vs 5. *zegezangeressen*, in ryen geschaard, en met elkander concerteerende, 1 Sam. 18, vs 6, 7. ja, 245 zangers en zangeressen, Nehem. 7, vs 67. Dit was dan, naar alle waarschynelykheid, geen choraal- maar ten minsten eenstemmige figuraal-muzyk [§ 234]. Vervolgens kreeg *Moses* bevel van

van *trompetten* te maaken , Num. 10, vs 1, 2. zonder dat hem gezeid wierde , wat een trompet is, zo dat hy zulks zekerlyk al gewist , en dit instrument, volgens zommigen (a), zelf uitgevonden zal hebben. Hier vinden wy nu zelfs de wyze van behandeling voorgeschreeven; *blasen* en een *gebrooken geklank* maaken, Num. 10, vs 3-9; beteekenende dit laatste zo iets, als wy hedendaags *coloraturen*, en *harpegio's*; of *harpengreepen*, pleegen te noemen. Ja, zekere feestten draagen de benoeming enkelyk van de Muzyk; eene *gedagtenisse des geklanks*, en *heilige samenroeping*, Lev. 23, vs 24. Num. 29, vs 1. Ook was de *Krygsmuzyk* reeds in gebruik, schoon al zo weinig volgt, dat door het geluid der bazuinen, en door 't gejuich des volks, de muuren van Jericho zyn ingevallen, Jos. 6, vs 20, als, dat door het speelen op de snaaren de geest des Heeren over den Propheet *Elisa* zy gekoomen, 2 Kon. 3, vs 15. Doch, men behoeft juist niet te twyfelen, dat iemand, die, gelyk *Elisa*, eenen *speelman* eischt, en, gelyk *Saul*, eenen man die *wel speelen* kan, begeert, 1 Sam. 16, vs 17, smaak aan de Muzyk, en haar vermoogen op zynen geest weleer ondervonden hebbe.

a) *Josephus*, lib. 3 *Antiqu.*

§. 257.

Eindelyk ontfak de Heer den geest des Koning DAVID, om de Muzyk tot den lof zynes namens geheel te wyen. Deeze Vorst hield twee muzykkapellen, één te *Jerusalem*, de andere, te *Gibeon*; van geene, waren *Affaph* en *Sacharja*, van deeze, *Heman* en *Jedithun*, de bestierders; doch naderhand wierden beide, tot de tempelmuzyk *samengevoegt*. Hy speelt voor het aangezicht des Heeren, niet op eene zagte, bedeepte wyze, op dat het volk
tog

tog voor al niet merke, dat hy zig met Muzyk ophoude, maar, *met aller magt*, zo met liederen, als met harpen, pauken, schellen, cymbaalen, met gejuich en met geluid der bazuinen, geevende aan de spytige Michal tot bescheid: *ja, ik zal speelen voor het aangezichte des Heeren*, 2 Sam. 6 vs 5, 15, 21. Wyders, de heilige schrift vermeldt, wat *kostelyk hout* er tot de harpen en luiten wierde gebruikt, noemende de speeltuigen tot den tempeldienst geschikt, *instrumenten der muzyke Gods*, 1 Chr. 15, vs 42; *sterkluidende instrumenten des Heeren*, 2 Chr. 30, vs 81; ze meldt de naamen der opperzangmeesteren, die met harpen, luiten en cymbaalen zouden *propheeteren*, 1 Chr. 25, vs 1-3; ze maakt gewag van hunne fraaie kleeding; van de jaaren in hen vereischt; van hunne standplaatsen in den tempel; van 288 meesterzangers, in 24 benden verdeeld, 1 Chr. 25, vs 7-31; van 4000 lofzangers des Heeren, met instrumenten, 1 Chr. 23, vs 5; van 120 priesters, met trompetten, 2 Chr. 5, vs 12; en van wonderbaare uitwerkselen, zomwylen met de Muzyk gepaard gaande, vs. 13. 14. Zelfs, ze leert, dat de Muzyk *volgens het gebod van de hand des Heeren*, door de hand zyner Paopheten tot den tempeldienst zy geschikt, 2 Chr. 29, vs 25; verklaarende dikwils, en met allerduidelykste woorden, dat het oogmerk van dit alles zy *lofte zingen*, 1 Chr. 23, vs 5; *den Heere te danken en te loven*; 1 Chr. 25, vs 3; *de beilige Majesteit, den Heere, den God Israels, met luider stemme ten hoogsten te pryzen*, 2 Chr. 20, vs 19, 21; gelyk de *Psalmist* tot een innig lof des Heeren, op de best- moogelykste wyze, gevolgelyk ook door konstig maatgezang geuit, *alles wat adem heeft nadrukkelykft aanmaant en opwekt*.

§. 258.

De tempel-muzyk der Hebreëen bestondt, naar alle waarschijnlijkheid, uit veelstemmige figuraalmuzyk. Geen verstandige twyfelt, of de goddelyke liederen Davids, als de stoffe der tempelmuzyk, zyn met uitmuntende *melodyen* voorzien geweest, die misfchien hebben moeten ter zoek raaken, op dat wy ons aan de eertydsf muzykaale gaven niet te zeer vergaapen, en dus de hedendaagse, gering achten mogten; doch, wat foort van *harmony* men des tyds hebbe gebruikt, daar over kunnen het de muzykgeleerde gantsch niet eens worden, verbeeldende de meeste zig hier iets, 't welk, als slegts in kaale unisoonen en octaven bestaande, en met de Muzyk der turken overeenkoomende, der zaak en der gemaakte heerlyke schikkingen gantsch onwaardig schynt (a). Immers, 't is genoegzaam onwaarschynelyk, dat de koning David, op zyn tiensnaarig instrument, noch verscheiden ervaaren Kapelmeesters, by groote kennen in bediening staande, noch eene menigte muzykanten van professie, alle verstandig op instrumenten van muzyke, 2 Chr. 34 vs 12. nooit de fraaiheid van veelstemmige harmony, tot meerderen nadruk van melodyen by uitneemendheid gevoeglyk, bemerkt en werktellig gemaakt zouden hebben. Deeze foort van harmony is, naar wy weten, 2000 jaaren daar naa eerst uitgevonden; maar, ze kan in dien tyd ook reeds verlooren en van nieuws weer opgedolven weezen. Voorts, het gekrioel der hedendaagsche sinagoguen verstrekt hier in 't minste niet tot bewys; de stelling van

4) On ne trouve pas un mot, qui fasse soupçonner, que les anciens aient connu l'art de faire entendre agreablement divers tons en meme tems. Croufaz, traité du beau, pag. 265, Ed. 1715.

van *Carlstadt*, tegen de figuraal-muzyk ingebracht: er is één God, by gevolg er moet niet meer dan eenerlei stem in de kerk weezen (*b*), verdient geen wederlegging; En de biblische termen, *eenpaarlyk* trompetten en zingen, eene *eenpaarige* stemme laten hooren, 2Chr. 5. vs 13, konnen al zo wel haare opzigt hebben tot de muzykaale *eendragt*, tegen de wanorde over staande, als tot harmony, die ongelyk minder volmaaktheid insluit (234): wy moogen derhalve vryelyk besluiten, dat de harmony dier tempel-muzyk, schoon juist geen concerteerende (§. 236), doch buiten twyfel veelstemmige (*c*), volmaakte en zangryke harmony zy geweest, zo dat de Israeliten in den prachtigen toestel des tempels *niet alleen goede proportien zagen, maar ook, hoorden* (§. 174).

b) in inform. Consc. Evangel. pag. 630.

c) *Printz*, musica historica. cap. 4.

§. 259.

De Hebreën bedienden zig ook in andere plegtige voorvallen van Muzyk. 1) By *Kroonings-festen*; toen *Joas* gekroond wierde, stonden de overste, en de *trompetters*, niet achter de deur, maar, by den *koning*, 2Kon. 11 vs 14. 2) By *heilige verbintenissen*; gantsch *Juda* en *Benjamin* ... zwoeren den Heere, met luider stemme, gejuich, trompetten en bazuinen, 2Chr. 15. vs 14. 3) By *rouwklagten*; alle zangers en zangeressen spraaken (*a*) in haare *Klaagliederen* van *Josia*, 2Chr. 35 vs 25: niet, om de toehoorderen te troosten en te vervrolyken, maar veeleer, om ze een wyle tyds, als weenende met den weenenden, nog droeviger te maaken, en den smart des te levendiger te doen gevoelen, gelyk de ondervinding genoegzaam leert,

a) Per musicam pulchre loquimur, *Cassiodorus*.

leert, dat de Muzyk ook tot dien einde zeer bekwaam zy, en dus zonder rede naa't versterf van gekroonde hoofden, vorsten en regenten, opzommige plaatsen een tydlang moete zwynen (b). Ia, schoon den Israëlitē niets rampzaaligers konde overkoomen dan *gevangenis*, ook aldaar diende hen de Muzyk tot opwekking en verkwikking des gemoeds: want uit de woorden, *zouden wy een lied des Heeren zingen in een vreemd land*, Ps. 137. vs 4. volgt alleenlyk, dat ze ongenegen waren om hunnen bespottenen iets vrolyks te laten hooren, niet, dat ze te Babel nooit zongen en speelden. Het tegendeel is veeleer klaar af te neemen, vooreerst, uit Ezra 2, alwaar in 't 65 ste vaars 72 vocalisten meer, dan in 't 41 ste, die gevolgelyk in Babel moeten aangekweekt zyn, worden opgeteld; ten anderen, uit het *concert*, of de *beurtzangen*, by de grondlegging des nieuwen tempels gehouden Ezra 3. vs 10. 11; 't welk genoegzaam bewyft, dat ze niet uit de oefening waren geraakt. 4) By *inwyingen*; de nieuwe tempel wierde met *vreugde* ingewyd, Ezra 6 vs 6; en alle leviten, de kinderen der *zangers*, en de priesters kinderen met *trompetten* wierden versameld, en in twee dankchooren verdeeld, om van Jerusalems muur de inwyng te doen met *vreugde*, en met dankzeggingen, en met *gezang*, *cymbaalen*, *luitē* en *harpen*. Nehem. 12 vs 27.

b) *Mattheson*, capelmeister, pag. 32 § 30

§. 260.

De vroomē koningen in Juda bielden de Muzyk in eeren, en beschermdenze, doch, van de godlooze, vindt men niet diergelyks geboekt. Maar wel, dat Rehabeam, die de wet des Heeren verliet, de leviten verdreef, 2 Chr. 11. vs 14; welke Josaphat weer
ver-

verfamelde, cap. 20; dat *Achaz* de deuren van 't huis des heeren sloot, cap. 28, vs 24, tot *Jehizkia*, die er deede wat regt was in de oogen des Heeren, den tempel reinigen en de Muzyk herstellen liet, cap. 29. Ook wierden de kerkendienaars ten tyde van Zerubabel en Nehemias, van cins, impost en tol vry gesteld, Ezra 7, vs 24, en zodanig onderhouden, dat ze niet behoefden te vlieden, zig tot laage bezigheden te wenden, en 't huis des Heeren te verlaaten, Nehem. 3, vs 11. Godvrugtige, verstandige regenten waren namelyk in 't gemeen van begrip, dat de Muzyk, alseen bekwaam middel om door 't maatgezang den geest te bedaaen, en met een heilige drift te vervullen, de dankzeggingen tot God moest helpen ondersteunen. Genoomen dan, de Muzyk ware toen, in vergelyking van de onze, onnozel geweest, dit godgewyd gebruik sluit eene volmaaktheid in, die wy meer te bewonderen en te wenschen, dan weer te verwagten hebben. Dus volgt ook, dat de tegenwerpingen, afgeleid van het Kainsgeslacht, uit 't welk vader Jubal is gesprooten, door de kwaadaardige onnozelheid tot kleinagting der Muzyk verzonnen, van zelve door eigen ongerymdheid, ja, als godslasterlyk, vervallen. Het wee wordt uitgeroepen over de misbruikers, die het werk des Heeren niet aanschouwen, en niet zien op het maakzel zyner handen, Ef. 5, vs 11, 12. Amos 6, vs 5; onmoogelyk niet, over de konst, tot des Heeren dienst gebeiteld,

§. 261.

De oude GRIEKEN spanden alle krachten in, om de Muzyk tot inscherping van goede zedente doen verstrekken.

Naa dat *Hiagnis*, *Marfias*, *Olimpius*, *Linus*, en anderen, als konstige snaarenspeelers vermaard waren geworden, verscheen er, omtrent het jaar

2700, eenen *Orpheus*, en kort daar naa, *Amphion*, welke, de menschelyke gemoederen wat nader kennende, het inzonderheid op 't beschaaven van onbesuisde, barbarische volken toeleidden, en hen tot dien einde allerhande ligt bevattelyke, zinryke liederen, door aardige zangwyzen en aanminnig snaarenspeel verciërd, gingen voorzingen. Of hunne konst die van menig heden- daags bankzanger juist hebbe overtroffen, zulks willen wy nu daar laten; genoeg, de handelwyze was ongewoon, streelende, en van groote gevolgen. Ze lokten, door stem en snaarenspeel, de wreedste boschbewoonders aan zig, die, schoon anders nooit vermaapingen gehoor geëvende, aan deeze manier van onderwyzing smaak vonden, hen greetig toelusterden, en hunnen raad in der daad opvolgden; namelyk, naar den inhoud der voorgezongen liederen, de woestyne verlieten, zig by elkander voegden, de stad Theben met een muur omtrokken, en aldaar borgerlyk leefden. Dus verkreegen deeze beide overvliegers den naam van *muzykaale toveraaren*, en de verdigtſelen zeggen, dat ze boomen, rotſen en wilde dieren te temmen wisten; ja, dat de ſteenen der ſtadtmuur van zelve kwaamen aanloopen, en zig in de vereiſchte orde ſtelden, zo dra *Amphion* zyne ſtem verhief: te kennen te geeven, dat hy de gemoederen naar believen te leiden en krachtig aan te wakkeren wist.

Onder de groote poeten was *Homerus* de eerſte, die, omtrent het jaar 2080, zyne fraaie gedigten den volke voorzong, welk voorbeeld te wege bragt, dat de beſte zedeleſſen, lof- en heldenzangen binnen korten in een muzykaal gewaad verſcheenen. Dit alles gaf gelegenheid om te bemerken, dat de jeugd niets gemakkeliker leeren en langer onthouden koſt, dan gezongen vaarzen; dat gemengelde

con- en dissonanten, zelfs in de instrumentaal-muzyk, aan 't verstand tot een *printverbeelding van deugd en ondeugd* konden strekken (§ 204); dat de Muzyk, door de vereischte oplettendheid, *het verstand scherpe*; dat de oefening deezer konst *welgemanierd* maake, en tot eene onschuldige, vervroolykende uitspanning by uitneemendheid bekwaam zy. Om deeze gewigtige reden begoft men de *onderwyzing der jeugd* met de Muzyk (§ 15. not. b); merkte deeze konst aan als eene *disciplin*, of onderwyzing, en stelde zodanige nuttige leeringen, als men aan jongelieden geerne wilde inscherpen, in dicht- en zangmaat, welke hen dan langs deezen weg gemakkelyk in 't geheugen wierden gebragt; en zulks hoe eerder hoe liever. *Thales* van Creta wierde, op een aanzienelyk tractement, te Lacedemon, als muzyk-onderwyzer der jeugd, beroepen, en volgens de gewoonte deezer dappere volken, moesten hunne kinders zig van 't vyfde jaar aan in de Muzyk oefenen, ten einde de eerste indrukzelen, op eene bevattelyke wyze, regelregt tot de deugd (a) mogten aanspooren.

(a) *Histoire de la musique*, tom. 1. pag. 100. Amst.

§. 262.

Lycurgus, de strengstewetgever, keurde de *Muzyk* voor dienstig, mits dat de *Ephori*, of opzienders, op alles, wat er omging naauwkeurig het oog hielden; en deeze, waakten zelfs met zulke styfe opregtheid, dat ze menig, die slegts ondernam, de gewoone vierfnaarige lyr of citer van *Mercurius*, tot meerder verandering, met eenige snaaren te verryken, voor de vierschaar eischten, beschimpten, straften, voor stoorders der gemeene rust verklaarden, en hunne instrumenten, tot een afschrik van anderen, opentlyk lieten ten toon stel-

stellen, hoedanige rampen, onder anderen, eenen *Terpander*, *Phyrnis* en *Timotheus Milefius* zyn overgekoomen (a). Van deezen laatsten, leeft men, dat hy van leergierigen, die reeds eenen anderen leermeester hadden gehad, dubbeld salaris plagt te eischen, om dat hy hen, volgens zyn zeggen, niet alleen het goede aanwyzen, maar ook het kwaade afleeren moest.

a) *Printz*, *musica historica*. cap. 5. 6.

§. 263.

Het TOONEEL wierde hier, door toedoen der Muzyk, een aanminnig Kweekschool van goede zeden. Er waren reeds voor den Trojaanschen kryg muzykaale strydsporten ingevoerd (a), alwaar men den overwinnaaren zekere pryzen uitdeelde, en, de vermaarde *Pindarus*, om wiens wille de overheerende Lacedemoniers de geheele stad Theben verschoonden, sesmaal achtereen wierde gekroond. Deeze zogenaamde *apollinarische spelen* gaven aan *Thespis* gelegenheid tot het uitvinden- en aan *Aeschilus* tot het verbeteren der COMEDIEN, of lustspellen, tot naderhand *Euripides* en *Sophocles* TRAGEDIEN, of treurspellen, te voorichyn bragten, als wanneer de zaak eene ongelyk fraaier gedaante verkreeg. Men verhandelde nu t' elkens een merkwaardig onderwerp, in zekere sneden afgedeeld, tusschen ieder van de welke het choor, by wyze van toepassing, eene bondige zedeles liet hooren. Deeze lessen leerde het volk van buiten, en gebruikte ze tot gedenkspreuken, ja, tot een regelmaat zyner bedryven (b). Langs deezen weg wist men het tooneel den volke nuttiger te maaken, als den tempel, ja,

P 2

als

a) *G. J. Vossius*, de scient. math. cap. 20. § 1.

b) *Scheibe*, critischer musicus. tom. 1, pag. 13.

als alle des tyds zogenaamde godsdienstige bedryven.

§. 264.

De Muzyk wierde in Griekenland aangemerkt als eene medecyn des gemoeds, dienstig tot bewaaring van kuisheid, tot stilling van oproeren, tot maatiging van den toorn, en tot verzagting van droefheid.

Homerus verhaalt (a), dat Egeſthus niet eerder tot de ſchending van Clytemneſtra, Agamemnons vrouw, konde geraaken, voor hy haaren gouverneur, den poet en muzykmeester *Demodocus*, wiens heilige, kuifche liederen op haar gemoed ongemeen veel vermogten, had omgebracht.

In 't jaar 3314 ondernam de wyze *Solon*, zig in de ſtaatsvergadering te vervoegen, en door het zingen eenes beweeglyken, konſtryken klaaglieds (elegia), de Athenienſers tot het heroveren van Salamo aan te noopen, 't welk van die uitwerking was, dat de regenten zig als genoodzaakt vonden, de wet, volgens welke ieder, die daar van ooit verder gewag maakte, aan 't leven zoude worden geſtraft, datelyk weer te vernietigen en in te trekken (b). Deſgelyks, men leeft van een vreeſelyke oproer, te Sparta ontſtaan, tot welks damping men, op bevel van 't orakel, eenen zanger van het eiland Lesbo moeft laaten haalen, by welke gelegenheid de vermaarde *Terpander* het geluk had, door zyn bekooriyk zingen en ſpeelen de gemoederen zodanig te vermurven, dat ze zig zonder verdere tegenſtribbeling weer vereenigden (c). Voorts, de hiſtory levert verſcheiden exempelen van wyze lieden, den dapperen *Achilles*, *Clinias*, en anderen, die door toorn, of diergelyke onſtuimige driften, zig aangerand

voe-

a) Odyſ. 3.

b) Muſ. Lexicon. Chemnitz. 1737. Tit. *Solon*.

c) *Printz*, ubi ſupra, pag. 179.

voelende, terftond een muzykaal instrument ter hand namen , tot het gemoed weer bedaarde.

Wyders, daarde Muzyk tot het verligten van den *smart*, en tot het verbannen van *droefheid*, ongemeen bekwaam wierde gevonden, *Euripides*, en andere ftrenge wysgeeren, beftraften de geene, die de lyr, of een ander instrument, by den wyn, alwaar van zelve blydschap genoeg voorhanden is, gebruikten, verklaarende hen, die uit de Muzyk geen *deugd* leeren, en er zelfs misbruik van maakten, der Muzyk, en des ontfangen muzykaalen talents, gantsch onwaardig.

§. 265.

De Muzyk wierde onder de VRYE KONSTEN geteld.
De Grieken verdeelden de konsten in *gemeene*, die voornamentlyk opzigt hebben tot lighaamlyke behoefte, en geen zonderling talent vereifchen, vermits men de fchetfen van nabootfing niet eerft te verzinne, maar flegts over te neemen, althans niet verre te zoeken, en alleenlyk omtrent de wyze van nabootfing iets uit te vinden heeft; en in *vrye*, die tot *ftigting en verluftiging des menfchelyken geeftes* kunnen ftrekken, ongemeene be-gaaftheden en ondersteuning van allerhande we-tensfchappen vereifchen, aangezien men zonder verftand geenzins voor 't verftand kan werken. Daar nu deeze laafte een *vry*, onbelemmerd gemoed kennelyk maaken, namelyk de *vryheid* van geeft kunnen doen uitblinken, en *vryheid* laaten om zyne gaven aan den dag te leggen, ja, tot de *bevryding des gemoeds van kwaade begeerlykheden* dienftig wierden gevonden, en men toen de men-fchen, volgens het regt der volken, in *vrye*, *vrygemaakte* en *flaven* verdeelde, ftondt men aan *flaven* niet toe van dezelve te leerenen te oefenen,

hield ze voor perfoonen tot afhankelijkheid gebooren veel te verheven, en dus alleenlyk der oefening van *vrye lieden* waardig. Onder zulke edle konsten, die van den dierbaaren schat der *vryheid* de benoeming draagen (a), en niet alleen tot een welgemanierde omgang, maar insgelyks en voornamentlyk tot de gemelde bevryding des gemoeds (b), bekwaam wierden geacht, behoorde de *Muzyk* (c), en had er, als de oudste konst [§ 250], volgens zommigen, (d) den rang.

§. 266.

- a) *A maximo bono, i. e. libertate, liberales dictæ artes. Plinius. in præf. lib. 14.*
- b) *Quia non modo liberis digna, sed animum etiam liberant vitii. G. J. Vossius de quat. artib. pag. 3.*
- c) *Musica est scientia liberorum hominum. Aristoteles, lib. 8. Polit. quæ liberum scire æquum est. Terent. in Eunuch. Liberi homini digna. Seneca. epist. 78.*
- d) *Inter septem artes liberales, testante Boethio, musica obtinet principatum. Beda vener. in mus. quadrata.* Onder deeze leven, namelyk, reken- meet- en starreloophkunde, muzyk- dicht- redenryk- en spraakkonst, is de Muzyk, zederd de drie eerstgenoemde voor weetenschappen zyn verklaard, en als zodanige worden verhandeld, nu althans zekerlyk de eerste. Het is waar, de geleerde Vossius rekent ze, in het aangetrokken geschrift, onder de *artes populares*, of gemeene konsten, doch geenzins de geheele Muzyk, maar slegts zodanig gedeelte, 't welk men zelfs aan kinderen kan bybrengen (§ 16. not. c), ja, helaas! door onkundigen en biervedelaars als eene gemeene kostwinning wordt ten toon gesteld. Ook schynt hy deezen term op allerhande wyze te willen verzagten, verklaarende onder anderen, pag. 2, dat hy door *populus* niet verstaar het gepeupel (plebs), veel min, het graauw (vulgus), maar dat er onder die bewoording, volgens de romeinsche wyze van spreken, ook aanzienelyke lieden, vlytige eer- en achtbaare huisvaders, zelfs ridders en raads-

raadsheeren wierden begreepen; zeggende voor
 't overige: *pertinet ad polimathiam, cum unam esse
 constet e septem artibus liberalibus.* de philologia.
 § 1.

§. 266.

In 't jaar 3434 kwam de vermaarde PYTHA-
 GORAS met wiskonstige betoogingen van de re-
 demaaten en evenredigheden der muzykaale in-
 tervallen te voorschyn. De fabeldichters ver-
 spreidden, als of hy dezelve in een smidswinkel
 had uitgevonden; en de muzykoeffenaars kosten
 juist alle toonen zodanig, als zyne stellingen zulks
 mede bragten, niet gebruiken, des er nog eenig
 nader onderzoek scheen te worden vereischt.
 Nochtans, hy stelde iets voor, waar uit genoeg-
 zaam bleek, dat niemand eener vrye konst, op
 zulke onwaggelyke gronden steunende, met rede
 zyne achting konde onttrekken, zettende dus
 der Muzyk *eene glansryke kroon* op het hoofd. Bo-
 ven dien, hy begoof alle zyne wysgeerige onder-
 wyzingen met *Muzyk*, ten einde de gemoederen
 altoorens in orde te stellen, en vatbaar te maaken;
 zyne leerlingen zongen, wanneer ze 's morgens
 ontwaakten en 's avonds slaapen gingen.

In 't middendervolgende, of 36ste eeuw, bloeide
 de treffelyke PLATO, die de geheele wysgeerte
 onder muzykaale termen, *de deugd als bekoorlyke
 consonanten, de ondeugd als leelyke wanklanken*,
 voorstelde, en den regenten nadrukkelyk aan-
 ried, tog vooral omtrent de ingevoerde Muzyk
 geenerhande verandering te gedoogen, in de vas-
 te yerbeelding, de zeden zouden ten eersten ver-
 anderen, by aldien er een ander soort van Mu-
 zykwierde geduld (a). Volgens de gronden van

P 4

dee-

a) *Cicero* oordeelde in tegendeel, de Muzyk zoude
 ten eersten veranderen, by aldien er verandering
 in de

deezzen wysgeer, koomt het er niet eens op aan, of de Muzyk het oor kittelt, als ze flegts het gemoeden't lighaam in behoorlyke orde stelten houdt.

De ernsthafte **SOCRATES** liet zig, volgens Plinius verhaal, nog in 't festigste jaar zynes ouderdoms op snaartuigen onderwyzen, achtende het voor min schandelyk, op den ouden dag Muzyk te leeren, dan er voor altoos onkundig in te blyven. En de besleepene **ARISTOTELES**, die niet allcen het eerste werk over de acouftyk in 't licht gaf, maar ook naar dien tyd zeer fraai over de Muzyk schreef, noemt haar een onschuldig vermaak van vrye lieden, bekwaam tot verversching des geestes naa voleinde arbeid, tot onderwyzing en welgemanierdheid, als mede, tot zuivering en bedaaring des gemoeds; vereischende in zyne staatkunde uitdrukkelyk, dat men de jeugd in de Muzyk late onderwyzen, en dat de ouders zulke onderwyzingen bywoonen.

in de zeden voorviel. *Cum musica immutatos voluit mores Plato, cum moribus musicam maluit Cicero, ego autem (Vossius) nec valde timendum nec plane contemnendum puto*, de quat. artib. pag. 146.

Calvinus zelf schynt het gevoelen van Plato toe te stemmen, door te zeggen, over 1 Cor. 14. vs 7. 8: wy bevinden gezamentlyk, wat kracht de Muzyk op menschelyke gemoederen hebbe, zo dat Plato niet zonder grond heeft beweerd, dat ze in 't overhaalen tot deeze of geene zeden veel vermooge. *Denique omnes experimur, quanta vis sit musica ad sensus hominum movendos, ut Plato non abs re musicam ad mores civitatis huc illuc flectendos plurimum valere tradat.* Comment. ad Corinth.

§. 267.

De Grieken bielden het in 't gemeen met zang en sjaarenspel. De blaastuigen wierden er thans weinig ge-

gerekend, om dat ze, gelyk men voorgaf, de aangezigten zomwylen als onkenbaar maaken. *Aristoteles* was der muzykaale praetyk vry gegengen, hoewel iets minder, dan der theory, doch mogt, al zo weinig als *Alcibiades*, *Telephanes*, *Antisthenes*, en andere voornaame Grieken, van geen blaastuigen hooren reppen. Men zeide doorgaans, wie geen snaarenspeeler kan worden, die legt zig op blaastuigen, en 't schein zommigen, als of men er zo veel verstand by verblaazen, dan wind leveren moest. Aangaande het zingen, men zag gemeenlyk meer op uitgelezen woorden, deestig en lieflyk geuit, dan zelfs op uitmuntende melody: immers, van de harmony maakten de Grieken weinig werk, en waren er misschien ook niet zonderling in ervaaren, aangezien de muzykaale praetyk door de 1200 muzykaale tekenen, met welke men zig des tyds affloofde (a), grooteliks wierde gedwardsboomd; iets, waar in wy deeze natie gantsch niet te benyden hebben. Inmiddels, men ging, volgens *Callimachus* berigt, met de citer onder den arm na fraaie gefelschappen, ten einde aldaar liederen en lofzangen te zingen en te speelen. Naa de avondmaaltyd wierde er een snaartuig omgelaagt, op 't welk ieder gast speelen en er by zingen moest; wie zig van zulk een voorregt der vrye lieden niet aardig wist te bedienen, die kost geenzins voor beschaaft doorgaan, en wie er zig afkeerig tegen betoonde, die wierd als een niet harmonisch toegestelde (b), ongevoelige sloyk aangemerkt; een soort van filosofhen, by welke wy ons hof

P 5

gantsch

a) *Histoire de la musique*, tom. 1. pag. 9. en in *Kircheri Musurgia* vindt men er, tom. 1. pag. 540. omtrent de helft van afgetekend.

b) *non est harmonice compositus qui harmonia non delectatur*. *Marf. Ficin.*

gantsch niet behoeven te maaken, schoon het gezeg van DIOGENES, dat de muzykanten de snaaren weeten te stellen, maar hun gemoed in wanorde laaten, al vry wat aanmerking verdient. Fraai op de citer speelen, en zig als verstandig en welgemanierd kenbaar maaken, was toen, volgens Aristophanes, een en 't zelfde; ja, zommigen waardeerden de grootheid der Philosophen naar de vlyt, die ze aan de Muzyk besteedden (c). EPICURUS, die den wyzen tot het behoorlyk oordeelen over de Muzyk- en dichtkonst alleen bekwaam acht (d), was een groot liefhebber van de muzykaale practyk, doch konde in geselschappen onmoogelyk geene muzykaale discoursen veelen. *Ulysses* vondt niets geneuglyker, dan de gasten door lieflyke gezangen te laten verlustigen, maar *Plato* hield de tafelmuzyk voor lieden van verstand, tot gespreekhouding bekwaam, onbetamelyk en hinderlyk. Zo fyn was de muzykaale smaak der wyze Grieken, die ons boven dien, als grondleggers van muzykaale theory, naar wy weeten, allerhande bondige aanmerkingen in geschriften (e) nagelaaten, en tot het vast stellen van *Klankgeslachten* [§ 139] en *grondtoon*en [§ 140] den weg gewezen hebben.

c) *Aristid. Quintil. de musica. lib. 1.*

d) *il n'y a que le Sage qui puisse parler avec justesse de la musique et de la Poësie. Morale, max. 32.*

e) In Italiën door *Boethius*, in Engeland door *Wallisius*, en in Neerland door *Meibomius* in de latynsche taal uitgegeeven.

§. 268.

*Aan de grondtoon*en der Grieken wordt by misvatting het verwekken van zekere gemoedsbeweegingen toegceigend. De orde van d, e, f, g, a, b, c̄, d̄, noem-

noemde men *Dorius*; die van $e, f, g, a, b, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}$, *Phrygius*; $f, g, a, b, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}, \bar{f}$, *Lydius*; $g, a, b, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}, \bar{f}, \bar{g}$, *Mixolydius*; a, b, c, d, e, f, g, a , *Aeolius*, en die van $c, d, e, f, g, a, b, \bar{c}$, *Jonicus*. Deeze benoemingen der ses oorspronkelyke grondtoonen, zyn afkomstig van de dorische, phrygische, lydische, æolische en jonische volken, by welke dezelve te eerst waren uitgevonden en meest wierden gebruikt; des tyds in de streek van klein Asia, die wy hedendaags de Levant noemen, woonagtig; en *Mixolydius*, door de vermaarde digteresse *Sappho* ingesteld, betekent slegts *mengelydische*. Dat men nu door zeker maatgezag zekere vereischte hartstogten kan verwekken, althans, in de muzykaale compositie het hier op diene toe te leggen, zulks was eertyds bekender dan hedendaags. Zonder nu te onderzoeken, of de ervaarenste onder de oude componisten, deezen en geenen grondtoon tot het bereiken van zeker oogmerk in der daad voor bekwaamer gehouden, dan of de nakoomelingen in deezen de gewoonte hunner voorgangeren blindlings gevolgt hebben, wy weten, dat ze ten aanzien van den verschillenden muzykaalen styl, de grondtoonen *modi* noemden, en, konnen uit verscheiden, eenigzins tegenstrydige, berigten zo veel afneemen, dat ze tot staatige, aandagtige en zedige zangwoorden altoos *Dorius* gebruikten; tot uitdrukking van hevige, verwoede gemoedsbewegingen, *Phrygius*; tot minne- en drinkliederen, *Lydius*; tot bedaarde, en vrolyke stoffen, *Mixolydius*; tot tedere, streelende en droevige onderwerpen, *Aeolius*, en tot de heldentrant, of oorlogs-muzyk, *Jonicus*. Dus heeft men de uitwerkingen des verschillenden styls naderhand aan de enkele

enkele schikking der muzykaale letteren toegeschreeven, als of deeze en geene eenvoudige samenhang van geheele en groote halve toonen reeds op zig zelve zekere geheime kracht infloot, en de onkundige geschiedenischryvers hebben zulks gestadig van elkander overgenoomen. Een muzykstuk dat, by voorbeeld, tot aandacht zoude neigen, was uit Dorius opgesteld, doch Dorius zelf, namelyk, het enkel verband van d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, hoe dikwil ook herhaald, is immers tot dien einde in 't minste niet bekwaam. Dien volgens, de duistere uitdrukkingen, die men by verscheiden auteurs ontmoet, dat Dorius aandacht en kuisheid verwekte; Phrygius, toorn en razerny; Lydius, dertelheid; Mixolydius, bedaarden vrolykheid; Aelius, slaap en droefheid, en Jonicus, heldenmoed, als slegts tot den styl, de schryfwyze of trant, eertyds in ieder grondtoon gebruikelyk, haare opzigt hebbende, konnen zonder ongerymdheid, verder niets betekenen, als dat de oude grieksche componisten diergelyke gemoedsbeweegingen gestadig in deeze en geene andere grondtoonen plagten uit te drukken.

§. 269.

De stellingen van Pythagoras [§ 266] gaven aanleiding tot twee muzykaale secten, Pythagoreer en Aristoxener genoemd. Na dat dezelve gedurende 220 jaaren onaangevogten waren gebleeven, en eenige van zyne navolgers misschien gantsch van geene ooren wilden hooren reppen (a), maar, de rede uit de getallen spruitende (rationem mathematicam) voor den eenigsten rigter over muzykaale geschillen uitgaven, ondernam zeker

A-

a) nullis humanis auribus credentes. Boethius, de musica. lib. I, cap. X.

ARISTOXENUS, een Italiaan, geweest discipel van Aristoteles, en de eerste muzykaale auteur, van dien wy iets hebben op te wyzen, zig opentlyk er tegente kanten, en 't muzykaale rigteramt, zonder de nuttigheid der muzykaale redemaaten volstrekt te ontkennen, aan 't gehoor op te draagen: gemerkt wy onstog zonder gehoor het monochordum niet konnen te nut maaken, en zelfs, van geen geluid weeten. De aanhangers van Pythagoras verkreegen toen den bynaam *Canonici*, en die van Aristoxenus, dien van *harmonici*, doch naderhand is de benoeming *Canonici* tot de *componisten* overgegaan, die zig naar welgegronde regelen gedraagen, en die van *harmonici*, tot de *Kumpenisten*, die, gelyk men zeid, naar 't gehoor iets samenrapen, en te vreden zyn als het klinkt. Deeze oude geschillen zullen, volgens sommigen (b), 468 jaaren hebben geduurd, tot zeker Claudius *Ptolomeus* de partyen vergeleek, door de gerallen en 't gehoor tot rigters van gelyke kracht te stellen; hoewel anderen (c) eenen *Didymus*, die een paar honderd jaaren eerder zal hebben geleefd, voor den muzykaalen vredemaaker aanmerken; en, myns oordeels, de getallen noch 't gehoor tot het bekleeden van zulk een rigteramt bekwaam zyn [§ 198, 203].

b) *Printz*, musica historica. pag. 68. 85.

c) *Mattheson*, capelmeister. pag. 23. 24.

§. 170.

De oude CHINEESEN wisten zig op eene zede- en staatkandige wyze van de Muzyk te bedienen.

Men roemt, dat ze door middel van zang- en speel- muzyk, in voorbeelden en regelen, de zedeleer, de staatkunde, en allerhande welleevende

gebruiken, hunnen kinderen plagten by te brengen (a); verhaalende onder anderen, dat zwangere vrouwen niets leelyks aanzien, veel min aanhooren durfden, maar dat er eigene Muzykanten wierden gehouden, die haar 's avonds, in een naburig vertrek, eenige fraaie liederen voorzingen en speelen moesten, ten einde de Kinderen eene gelukkige geboorte en veel verstand krygen mogten, 't welk ook dus zy uitgekoomen, gelyk er dan bondige reden van worden bygebragt (b). Ja, dat CONFUCIUS, voor omtrent 2200 jaaren, het verval deezer leerwyze deerlyk beklagde, en zo wel het verachten in- als het verlies van de Muzyk voor een onfeilbaar kenteken van den aanstaanden ondergang *des staats* verklaard hebbe (c). Immers, het betreft hier niet flegts zekere gewoontens der volken, maar, onveranderlyke natuurwetten, en grondstellingen der wysheid; gemerkt vroomte, zedige, en verstandige regenten onder de *Egyptenaaren*, *aaloude Duitschers*, *Hebreen*, *Grieken* en *Chinaesen* de Muzyk inzonderheid ingevoerd, aangekweekt, en beschermd hebben, om er zig, ten opzigt van den geest- wereld- en huislyken staat, als *braave patrioten* van te bedienen, namelyk, *hunne gebeden verhoorlyker*, en *hunne wetten aanminniger* (d), *het volk deugdzaamer en beschaafder*, en dus *de samenleving gelukkiger te maaken*.

a) B. v. Wolf, polit. §. 391.

b) idem, Oratio de Sinarum philos. pract pag. 99. sequ.

c) Beschreibung des Siamischen reichs, tom. 1. pag. 519. Theon Smirnæus, cum notis Bullialdi.

d) Rollin, hist. ancienne. tom. X. pag. 169. *Mattheson*, mus. Patriot, pag. 28. 130.

§. 271.

De geleerde *romeinsche* Koning, *Numa*, keurde het zingen van fraaie liederen voor dienstig; zelfs de oude stemmige *Cato Censorius* zal de zangkunst in waarde hebben gehouden. De voornaamste wetten, geboden der twalf tafelen genoemd, moesten met luider, lieflyker stemme worden gezongen, ten einde dezelve den volke des te valter in 't geheugen te brengen (a). Op gasterijen zongen de oudste zoonen, onder verzelling van fluiten, van de doorlugtige daaden der voorvaderen (b). Men ontmoet by de achtste schryver al zo wel lofreden van uitmuntende muzykanten, als van zodanige redenaaren; verscheiden voornaame Romeinen worden als goede snaarspeelers gepreezen; de namen der geener, die de comedien van Plautus en Terentius hebben gespeeld, zyn geboekt, en in de tempelen stondt de Muzyk in zulk een hoogagting, dat de offerpriesters zelve Kapelmeesters waren (c). Wyders, de oude Romeinen gebruikten drierlei soort van *treur-muzyk*; *epicedia*, by de uitvaart; *epitaphia*, by 't graf, en *noenien* by 't verbrennen der lighaamen (d). Het getal van fluitspeelers wierde hier eindelyk zo groot, dat de regeering, volgens Tullius berigt, verordende, zig voortaan met vyftien, te moeten vergenoegen. *Justinianus* ordineerde, tot de lykklagten zingende en speelende vrouwsperfoonen te gebruiken; ja, men leest zelfs van muzykstukken, die naderhand ter eere der overledenen gehouden, en

a) *Cicero*, de lege, lib. 2.

b) idem, tuscul. quaest. lib. 1.

c) *Gueletière*, athenes ancienne et nouvelle.d) *Scaliger*, lib. 1. Poet.

en *novendinales* genoemd wierden (e). In 't 415 de jaar naa de stigting van Romen, ontboodt men de beste fluitspeelers uit Toscanen, tot versterking der *tempel-muzyk*; 145 jaaren daar naa, tot groote *gasteryen*, uit Sicilien en Napolis, eene menigte zang- en speelkonstenaaren, welken de regeering aanzienelyke voordeelen aanbodt, by aldien ze zig aldaar met der woon wilden begeeven; en eindelyk liet de borgemeester *Manlius* de beste muzykanten uit geheel Griekenland overkoomen, ten einde deffige *Kamer-* doch inzonderheid *toneel-muzyk* op te regten. Toen ging de vreugde eerst regt aan: want, niets kwam den wellustigen Romeinen bekoorlyker voor, en bevorderde krachtiger den aanwas der *Muzyk*, dan de lustspellen of *comedien*. [f].

e) *Mattheson*, patriot, pag. 84.

f) *Histoire de la musique*, tom. 1. chap. 9.

§. 272.

Ten tyde van JULIUS CÆSAR telde men te Romen by de 12000 zangereffen, zangers en speel-lieden. Dit was nog niet te veel voor 22000 tafelen, die deeze Keizer eens op de straaten van Romen den volke dekken, en met de keurlykste geregten en dranken bezetten liet. Keizer AUGUSTUS was niet alleen in 't zingen zeer geoeffend, maar hieldt zelfs nog op zyne oude dagen eenen *phonaſcus*, of stemleider, ten einde in voorvallende opentlyke redevoeringen zig des te bevalliger en nadrukkelyker te uiten. Onder zyne hofbedienden bevondt zig een dwerg, niet boven 17 pond weegende, die keurlyk zong, en den Keizer geftadig op 't toneel moest verzellen. *Augustus* moedigde hen, die elkander in theatralifche konſten kwamen te overtreffen, door

door groote belooningen aan, en klapte met de handen, wanneer hem iets zonderling geviel: dus raakte het *klappen* en fluiten by de Muzyk in gebruik. Ondertuſſchen, men dorſt niets aan 't volk vertoonen, ten zy het altoorens door ge-committeerde uit de regeering, de zogenaamde *houwmeesters*, onderzocht en goedgekeurd was. Keizer TIBERIUS maakte een byzonder ampt van het uitvinden en beſtieren der vermaakelykheden (a), draagende het zelve eenen *Cafonius Priſcus* op. Keizer CALIGULA, die zeer fraai zong, en wiens gunſteling, *Neflor*, een treffelyk zanger en tooneelſpeeler was, liet ook eenen menigte muzykkonſtenaars uit *Aſia* ontbieden, en in zyn paleis logeeren. Keizer CLAUDIUS plagt den Muzykanten, boven de gewoone premien, zelfs goude Kroonen te vereeren. Keizer NERO bewees der Muzyk, reeds in de vyf eerſte jaaren zynen pryſſelyke regeering, bykans ongelooſſyke eer. Hy oeffende er zig namelyk dag en nacht in; ging liefſt met Muzykanten om, zo dat men, om by hem zyn hof te maaken, verder niet behoefde, dan in de Muzyk uit te munten; hy verſcheen, zekerlyk, tot groot nadeel der waardigheid van zynen ſtaat, in theater-kleederen op 't tooneel; tekende zynen naam in 't boek der citerſpeeleren van profeſſie; ja, liet een lier, beneffens zyn beeldtenis, in de gedaante eenes citerſpeelers, op geldſpecien ſlaan. Voorts, 't is bekend, dat de ontaarde Nero hen, die hem in opentlyke ſtrydſpellen de loefaſſtaken, liet ombrengen, en, ſtervende niets meer beklagde, als dat de wereld in hem zulk een groot Muzykant kwam te verliezen. Keizer GALBA, zyn opvolger, gaf eenen vermaarden fluitspeeler, dien

Q

Nero

a) nog hedendaags onder de benoeming van *maſter of the revels*, en, *intendant des plaiſirs*, bekend.

Nero 5000 pistoolen zou hebben geschonken, drie ryksdaaler (b). Keizer VESPASIANUS, hoe gierig hy ook was, besteedde nog vry wat aan de Muzyk (c). Keizer M. AURELIUS liet zig door Geminus Coemædus, den vermaardsten Muzykant van 't geheele ryk, in de Muzyk onderwyzen. Keizer ALEXANDER SEVERUS zong keurlyk, doch vergunde slegts zynen hof bedienden van hem te moogen hooren (d).

b) Histoire de la Musique. tom. 3. pag. 174.

c) Suetonius, in vita Vesp.

d) Printz, mus. hist. cap. 8.

§. 273.

Het ontbrak hier ook niet aan goede muzykaale auteuren: in 't 118 de jaar naa Christus geboorte, bloeide zeker *Dionysius*, die, wegens 82 opgestelde muzykboekjes, achtings halve, als of hy de konst alleen bezat, *Musicus* wierde bygenaamd. In 't jaar 139 kwam de voornoemde scheidsmann *Ptolomeus* opdaagen [§ 269]; vervolgens, de vermaarde *Plutarchus* (a), en omtrent het einde van de vyfde eeuw, de geleerde, rampzalige romeinsehe borgemeester *Boethius*, die de voornaamste muzykaale geschriften der Grieken te eerst in 't latyn vertaalde, en vyf boeken over de Muzyk schreef (b).

a) met zyn *compendium de Musica*.

b) deeze verscheenen 1491 te Venedig in den druk.

§. 274.

Uit deeze bygebragte staaltjes blykt genoegzaam, dat de geene, die, op 't woord van éenen *Cornelius Nepos*, zig verbeeldten, en in doorwroegte geschriften voorgeeven, als of de Muzyk by de Romei-

Romeinen in verachting ware geweest (a), kwaalyk zyn onderrigt: inmiddels, 't is zekerlyk waar, dat zy er op verre na zulk een deftig gebruik, gelyk de voornoemde natien, niet van maakten, maar, de konst *meer tot ydelheid, weelde en pracht, dan tot bevordering van goede zeden deeden verftrekken.*

a) *Musica apud Gracos in magno honore, apud Romanos in contemptu fuit.* H. Coringii Opera, Ed. Goebel, tom. 1. not. 1. pag. 10. § 14. *apud Romanos non decuit principes.* ibid. tom. 4. § 20. pag. 34.

§. 275.

Laat ik hier ook van verscheiden voorbeelden, dat de Muzyk zomwylen de harten verwurde om van een reukeloos voornemen af te staan, één bybrengen: men leeft zelfs van geld- en bloedgierige bandieten, die zekeren treffelyken zanger, Stradel genoemd, tot wiens vermoording zy naar Rome waren gezonden, alvorens in de Opera gingen hooren, maar, door zyne konst zodanig wierden geraakt, dat ze, gantsch tegen hunne gewoonte, eenpaarig beslooten van hem te spaaren, en slegts by 't uitgaan van de Opera in 't oor te luisteren, terstond Rome te verlaaten, 't welk deeze, zonder dat men 't hem tweemaal behoefde te zeggen, met dank aannam, hoewel hy naderhand te Turin doodelyk gequett, en eindelyk op 't bed om 't leven gebragt wierd, door andere bloedhonden, die zyne Muzyk niet hadden gehoord.

Histoire de la Musique, tom. 1. pag. 41.

§. 276.

In de vyfde eeuw genaakten eindelyk de
Q 2 vrees-

vreeffelyke geeffelen der Romeinen, namelyk, de Hunnen, Gothen, Wenden, en andere barbarifche volken, die geheel *Italien* zodanig overheerden, en 't onderfte boven keerden, dat niet alleen de *Muzyk*, maar alles, wat naar een weetenfchap en konft geleek, een byna onherftelbaar verlies kwam te ondergaan, t' eenemaal wierde vernield, en over tweehondert jaaren in 't graf der vergetelheid bedolven bleef, by welk ongeval de oorfpronkelyke muzykaale gefchriften der Grieken mede verlooren gingen.

§. 277.

Dit alles noemen zommigen, die de muzykaale gefchiedkunde in drie tydperken verdeelen, de *eerfte periode*. Deeze bevat dan omtrent 4000 jaaren, en wordt zo verre uitgerekt, om dat wy des te minder naauwkeurig berigt ontmoeten, hoe afgelegener de tyden zyn. De *tweede*, begint met de fevende eeuw; toen Paus *Gregorius Magnus* aan 't roer kwam, en ftrekt zig uit tot 1600, bevattende dus 1000 jaaren; eene tyd, in welke de *Muzyk* zig in een vry flegte ftaat bevondt, aangezien de monniken haar als in pacht hadden; tot er eindelyk in 't begin der tegenwoordige, *derde periode*, die, niet tegenftaande het minder getal van jaaren, de meeste ftoife aan de hand geeft, zekere merkwaardige veranderingen voorvielen, welker vrugten wy nog hendaags bewonderen.

Matthefon, capelmeifter, pag. 23. § 20-22.

§. 278.

In 't jaar 725 kwam *Johannes DAMASCENUS*, een Syrifche monnik, met allerhande nieuwe mu-

muzykaale tekenen en bewoordingen in *Italien* opdaagen, in meening van de zaak gemakkelyker en duidelyker voor te stellen, gelyk men tog de methode der Grieken, die hunne 7 klinkers tot de benoeming der toonen gebruikten, overlang had vergeeten, en de 15 letters, van A tot Q, eertyds by de Larynen gebruikelyk, door *Gregorius*, die de 7 eerste tot dien einde toereikende oordeelde (§ 109), reeds waren afgeschaft. Deeze reformateur verkreeg wegens zyn uitnemend zingen, en, de fraaie voizen, met welke hy de psalmen der oostersche Kerken had voorzien, den bynaam *melodos*, of zanger; doch zyne tekens maakten zo weinig opgang, dat men veeleer het lettergebruik, de zogenaamde *tabala-tuur*, verkoos, en kort daar naa de seven natuuryke toonen, a, b, c, d, e, f, g, op *seven streepen*, misfchien in overeenkomst met de gewoone seven-naarige citeren, door *punten* klarer poogde aan te duiden.

§. 279.

In *Engeland* bloeide omtrent den voornoemden tyd de eerwaardige BEDA, die, zo wel mondelyk als door twee geschriften (a), de Muzyk aldaar zocht uit te breiden. In 't jaar 940 bragt DUNSTAN, een monnik, en naderhand bisschop van Canterbury; de eerste bekende VIERSTEMMIGE COMPOSITIE te voorschyn, weshalve hy dan, by zommigen, voor de uitvinder der veelstemmige harmony wordt gehouden (§ 258); echter, deeze fraaie uitvinding maakte, wegens gebrek van tekenen tot duidelyke en gemakkelyke uitbeelding vereischt, des tyds weinig opgang.

a) *Musica quadrata* en *musica theorica* genoemd.

In 't jaar 1024 verscheen in Italië op 't muzykaal tooneel de bemaamde monnik GUIDO ARETIN, Mahomed van menig muzykoefenaar, bestaande delfs voornaamste muzykaale heldendaaden in de volgende drie dingen. Voor-
 eerst, bemerkende, dat er op 5 streepen en haare 6 spatien reeds 11 punten plaats hadden, daar zyne tydgenooten op 7 streepen slegts 7 punten wisten te bergen; hy vondt het nootengestel, of het zogenaamd Systema, van 5 streepen uit, 't welk nog hedendaags, als onverbeterlyk, in de geheele muzykaale wereld wordt aangemerkt. Ten tweeden, misschien van Dunstan's vinding iets vernoomen hebbende, hy kwam met veelstemmige harmony voor den dag. Daar nu de oude monniks-nooten uit enkel *punten*, zonder steelen, bestonden, en er nu in 't opmaaken van een bas tegen een voize, *punten tegen punten* te staan kwamen, de benoeming CONTRAPUNCT raakte in gebruik, die hedendaags niet dan *samenstemming in 't gemeen* betekent, schoon men eenige zeer konstige, harmonieuze muzykstukken, onderscheidings halve, *dubbelde contrapunt* benoemt. Guido heeft dan de eer van de *uitvinder des contrapunts* te heeten. Ten derden, hy stelde in plaats van de viertoonige orde, of de *tetrachorden* der Grieken, in 't diatonyke klankgeslacht (§ 139) uit B, c, d, e; e, f, g, a enz. bestaande, eene sestoonige, of *hexachorden*, in; G, A, B, c, d, e, die in den derden graad den grooten halven toon, en in de overige graaden geheele toonen vervangen, zouden namelyk, in dezelfde orde, aldus worden verplaatst,

c, d, e, f, g, a.	f, g, a, b ^{mol} , c̄, d̄.
g, a, b, c̄, d̄, ē.	c̄, d, e, f, g, a.
g, a, b, c, d, e.	f, g, a, b ^{mol} , c̄, d̄.

Tot de benoeming deezer
 too-

toon en ontleende hy uit zeker latynisch lofzang, ter eeren van sint Jan opgesteld (a), de 6 lettergreepen *ut, re, mi, fa, sol, la*, en paste dezelve er op toe, ten einde een Zangoeffenaar, eensdeels, of hy misschien nog niet ter deeg kon spreken, de vyf klinkers a. e. i. o. u, in dezelve opgeslooten, klaarlyk uiteen, en, anderdeels, door het zingen van *mi, fa* de halve toonen van de geheele, naauwkeurig onderscheiden leere (b). Dit festoonig systeem is, behalven in Italië, weer afgeschaff, zederd wy by *octaven* rekenen, en, in ieder grondtoon t'elkens op *acht natuurlyke toonen* hebben staat te maaken. In Neerland heeft men desselfs gebrek reeds in 't begin der voorgaande eeuw bemerkt, en dieshalve de seven lettergreepen *bo. ce. do. ga. lo. mi. ni.* verkooren (c); gelyk dan het hedendaags gebruikelyke *ut. re. mi. fa. sol. la. Ci.* *ut*, eerst voor omtrent 80 jaaren in Vrankryk ingevoerd (d), met de festoonige orde van *Aretin* eigentlyk niets gemeen heeft. Inmiddels, het is zeker, dat deeze monnik, de leerwyze van zynen voorganger *Damascenus* merkelyk verbeterde, en, zig tot bevordering van den verderen aanwas der konst alle verzinnelyke moeite gaf, gelyk hy dan, om de blinde muzykaale wereld te verlichten, op eigen

Q 4

kosten,

a) aldus beginnende:

UT queant laxis

MIRA gestorum

SOLVE polluti

REsonare fibris

FAMuli ruorum

LABii reatum

sancte Johannes!

b) Volgens den ouden canon: *mi, fa, est tota musica.*

Zekerlyk is er hier aan de kennis der geheele en halve toonen veel gelegen [§ 120]; doch, deeze dingen behooren slegts tot het muzykaal A. B boek.

c) *Printz, mus. hist. pag. 131.*

d) *Histoire de la Musique. tom. I. pag. 17.*

kosten, geheele landen doorreisde, by welke gelegenheid verscheiden bischoppen over de herstelling der vervallen konst met hem raadpleegden; en eindelyk wierde hy door Paus *Benedictus* naar Rom en beroepen.

§. 281.

In 't jaar 1480 vertoonde *Francesco Beverini* te Rom en de *eerste Opera*, handelende van Pauli bekeering, zederd welken tyd aldaar nooit *carnaval* zonder diergelyke toneelspeelen is gehouden.

§. 282.

In 't jaar 1552 (a) kreeg *Jean de Meurs*, Doctor van de Sorbonne te *Parys*, den gelukkigen inval, dat men uit de beide door Guido ingevoerde b tekenen, het ronde en 't vierkante, allerehande ligt bevattelyke, en weinig ruimte vereischende tekens, tot slijp te aanduiding van de bepaalde duurzaamheid der toonen, kost opmaaken; dat namelyk een zelfde teken door de *standplaats*, in betrekking tot den muzyk-sleutel, de *hoogte en laagte*, en teffens door de *figuur*, of verschillende gedaante, de *lengte en kortheid* der toonen kost uitbeelden, daar anders, in de tabulatuur, de tekens tot aanduiding der maat vereischt, doorgaans meer ruimte innamen, dan de letters zelve. Dus kwamen de hedendaags gebrukelyke MUZYK-NOOTEN aan 't licht, schoon men de zogenaamde *grootte nooten*, van 2, 4 en 8 maat, uit

a) *Histoire de la Musique*, tom. 1. pag. 16. Kircherus stelt hier, in *musurgia*, lib. 1. cap. 1. het jaar 1220; doch, er is geen twyfel, of *Bonnet*, auteur van 't eerste deel deezer historie, heeft er nader brieven van gehad.

uit het vierkant b gesprooten, vervolgens weer afschafte, eene vinding waarlyk, die der Muzyk eensklaps eene wonderlyk fraaie gedaante gaf, door geheel Europa, als overheerlyk en onverbeterlyk aangemerkt, blydelyk aangenoomen en ingevoerd wierd.

§. 283.

In 't begin der voorgaande eeuw vondt *Ludovicus VIADANA*, een konstryk Organist in Italiën, den zogenaamden GENERAAL-BAS uit, tot merkelyke verligting der muzykaale praëtyk, daar men voorheen de harmony tot ondersteuning van Concerten op clavieren vereischt, eerst uit de partituuren opzoeken, en noot voor noot te papier stellen, of, volgens den term der Organisten, *afzetten* moest. Boven dien, deeze nieuwe ontdekking wierde in 't gemeen van groote nuttigheid bevonden, om dat ze de natuurlyke harmony bevattelyker maakte, en men dus ongelyk gemakkelyker en eerder een klaar begrip van en eene hebbelykheid in de muzykaale compositie en fantasia kost verkrygen.

§. 284.

Hier begint nu de tyd, alwaar wy nader berrigt, en meer vermaarde *neerlandfche, fransche en duitfche*, dan *italiaanfche* muzykkonstenaars ontmoeten, gelyk inzonderheid *Brabant* toen een regt muzykaal kweekfchool is geweest. Inmiddels, 't geene, wat de volmaaktheid der Muzyk voornamentlyk konde bevorderen, en in der daad bevorderde, was dit, dat de *goede fmaak* herleeft, eerst in de dicht- en redenrykkonst, en vervolgens, door aanmaaning van verftandige

toehoorderen, ook in de *Muzyk*. Onze voorvaderen spaarden waarlyk geen moeite, maar zогten hun heil enkelyk in de harmony, en lieten het zomtyds zo bont door elkander loopen, dat men den kok naauwlyks van den kelder kost onderscheiden. Ze vonden kreesfzangen uit, die men rechts en links gebruiken, ja, op allerhande wyze keeren en wenden konde, gelyk menig vaarfemaaker zig des tyds met vaarzen, die op 't oog, pyramiden, ladders, inkrkookers, huizen, menschen en dieren moesten vertoonen, affloofde. De Componisten leerden nu begrypen, dat de cierlykheid niet in de grootheid, maar de grootheid in de cierlykheid bestaa; dat ze niet voor 't oog, maar voor 't gehoor en 't verstand dienden te werken; dat het niet zo zeer aankoomt op bonte nooten, op blokken, en op konstig samengestregelde harmony, als, op *spreekende zoonen, talent en uitmuntende melody*; kortelyk, dat de waare schoon- en verhevendheid slegts gelegen zy in het *natuurlyke*. Men schafte dienvolgens verscheiden muzykaale dwaasheden af; de styl wierd van tyd tot tyd vloeyender, en er kwam weer geest en leven in de *Muzyk*.

§. 285.

De ITALIAANEN leerden nu hunne groote voorregten kennen, en er gebruik van maaken. Na dat namelyk de vermaarde CARISSIMI, *cantaten*, uit Arien en Recitativen bestaande, uitgevonden, en treffelyke scholieren in de compositie gemaakt had, verscheenen er in Italien vocaal- en instrumentaal-stukken, inzonderheid Opera's en Sinfonien, van een aanminniger, verhevener en vloeyender trant, dan er tot nog toe waren bekend geweest. Alle deezen wisten de Italiaanen ook

ook op eene weergalooze manier uit te voeren, als zynde niet alleen in 't bezit van de keurlykste zangstemmen, die men aldaar in eigene kweekscholen, ten kosten van den lande opge-regt, van der jeugd aan met de uiterste zorgvuldigheid, ja, door natuur- en onnatuurlyke middelen, had tragten te volmaaken, maar ook in 't gemeen, van eene zeer gevoelige gesteldheid; uit kracht van *sanguinisch-melancholisch* temperament, aan allerhande hartstogten vatbaar, en dus tot vrolyke en droevige muzykstukken even bekwaam. Hunne voedsterlingen, van de gave der vrymoedigheid geenzins misdeeld, en buiten land's gezonden, behaalden allenthalve goedkeuring, lof en bewondering, gemerkt ze de beste zangers van andere natien in allerhande opzigt overtroffen. Zongen ze een *vrolyk* air, het hart scheen hen van blydschap te lachen; een *droevig*, ze gelieten zig als van angstvalligheid overstelpt, en zongen den toehoorderende traanen uit de oogen; hoedanige wyze van het maatgezag te bezielen, en er door als te betoveren, wanneer en zo lang men zulks goedvindt, anderen, inzonderheid den stemmigen noord- en oosterschen volken, genoegzaam onnavolglyk voorkwam. Dus wierden de italiaansche virtuosen met er haast bekend, vermaard, greetig gezogt, en als een noodzaakelyk luister der hoven aangemerkt: althans, alle harmonische schatten, die men elders ontmoette, wierden, als min vloeyende en verheven, door den glans der italiaansche Muzyk eerlang verdoofd.

§. 286.

De FRANSCHEN, gewoon noch genegen om zig naar de Italiaanen te rigten, maakten insgelyks, op hunne wyze, Opern, Cantaten, Sonaten, Sin-

Sinnfonien en Concerten; vonden onder anderen de *Ouverturen* uit, en fcheenen in de *instrumentaal-muzyk* in der daad iets boven geene vooruit te hebben, gelyk ook hunne *chanfons* allenthalveliefhebbers vonden. Ja, het noodlot fchonken, in 't jaar 1647, den Italiaan LULLY (a), die, vinding en edle eenvoudigheid wonderlyk fraai te paaren, en zig naar de geene, by welke hy zyn hof tragtede te maaken, ongemeen wel te fchikken weetende, het *orakel der franfche Muzyk* wierd.

- a) *Histoire de la Musique*. tom. 3. 4. *Contes de la Fontaine*. tom. 2.

§. 287.

Hoe het des tyds met de nationaal-muzyk van GROOT-BRITTANJE zy gesteld geweest, daar omtrent hebben wy, om nu van de vrolyke Giquen, Hornpypen, en andere klugtige airtjes, niet eens te gewaagen, gantsch weinig berigt, nademaal van de vermaardfte engelfche componiften, *Butler, Morley, Bacon, Bridlington, Douland* enz flegts deeze laafte, in 't jaar 1619, eenige werken voor de luit heeft uitgegeeven. Men vindt in de weftmunfter kerk te London een graffchrift, eenen *Pourcel*, fransman van geboorte, miffchien door een goed vriend, gesteld, van den vleyenden inhoud, dat hy naar die zaalige plaats zy verbuift, alwaar alleen zyne harmony kan worden overtroffen (a): inmiddels, de Italiaanen hebben raadzaam ge-

- a) Here lyes Henry Pourcel, who is gone to that blessed place, where only his harmony can be exceeded. He deed in the year of our Lord 1696. Dat van *Corelli*, in de Petri Kerk te Romen, luidt kortelyk aldus: *Corelli, princeps musicorum*.

geacht, zulk een gezegend land niet voorby te gaan, maar zig er in te voegen, en, gelegenheid gevonden van er de Franschen te doen delogeeren.

§. 288.

Het stond dan, in 't midden der voorleden eeuw, alleen tusschen de *italiaansche* en *fransche* Muzyk, en hoewel geene in der daad meer tender- en aanminnigheid insloot, dan blydschap verwekte, ze kreeg evenwel van echte kenners op verre naa de meeste stemmen, zo dat *Italien* voor het *muzykaal paradijs* wierd verklaard. De goede smaak vond weinig aardigheid aan chansons, bykans aan één algemeene voize vatbaar schynende; ja, de *fransche* Muzyk in 't gemeen, vertoonde geenzins den vindingryken geest der Italiaanen, die zig, als onuitputtelyk, ieder moment in andere gedaantens hervormt. Men vondt de *fransche* tooneelen, alwaar zelfs de danskonst haare rol speelt, gemeenlyk fraaijer vercierd, maar oordeelde, dat in *Opera's*, als muzykaale hooge scholen, de ooren inzonderheid dienden te gast te gaan; en, dat veel ondermengde chooren de gedagten meer verstrooyen, dan by elkander houden, ja, aan keurlyke zangstemmen de gelegenheid, zig in haare volle kracht te vertoonen, beneemen. Aangaande de uitvoering, men vondt dezelve by de Franschen vry naauwkeurig, doch alleenlyk dan, wanneer ze de stukken omtrent van buiten wisten, daar, in tegendeel, de Italiaanen voor de vuist konden treffen, en zulks, zonder te *galoppeeren*, of zig van het ingeslaagen spoor der maat eenigzins te verwyderen. De meeste beschaafde natien verkoozen derhalve de *italiaansche* Muzyk; eenige nabuurige, en de Dames in 't gemeen, de *fransche*; en zommigen
scheen

fcheen de *mengeling* van deeze beide raadzaamst, gelyk dan de Italiaanen en Franschen naderhand zelve, zonder het juist woord te willen hebben, iets van elkander hebben overgenoomen, hoewel zulks geen, gemeenlyk beter, als deezen, ter hand staat.

§. 289.

Ondertusschen, hier kwam, onder anderen, billyk in overweeging, of de menigvoudige herhaaling en uitrekking der zangwoorden, by de Italiaanen zeer gebruikelijk, den zin niet merkelyk verduisterden, en de paalen van 't natuurlyke vry te buiten gingen, gelyk tog menig Air bykans geëindigt is, voor een schrander toehoorder eens te ontdekken vermag, waar de muzykaale redenaar van praate. Weerom, zeker volgeestig fransk auteur vereischt onder anderen, de Italiaanen mogten er wel wat meer vlyt aan besteeden (*a*), en legt zynen landslieden te last, dat ze de hartstogten te sterk gaande maaken, en den geest zodanig in verwarring brengen, dat men de vryheid van te onderscheiden, welke de Italiaanen ons overig hebben gelaaten, om in de welgegronde toestemming der toehoorderen de zekerheid hunner verdiensten te vinden, zelfs verliest (*b*).

- a*) O vous chantres fameux, grands maitres d'Italie,
qui de ce livre ouvert faites votre folie,
aprenez que vos chants, pour leur perfection,
demanderoient un peu de repetition.
Si vous n'entassiez point passage sur passage,
à chanter proprement si vous donniez vos soins,
les mechans connoisseurs vous admireroient moins,
mais aux gens de bon gout vous plairiez davantage.
St. Evremont, oeuvres mêlées, tom. 2. pag. 549.
Ed. Lond.

- b) Les françois remuent trop nos passions, ils mettent un si grand desordre en nos mouvemens, que nous perdons la liberté du discernement, que les Italiens nous ont laissé, pour trouver la sûreté de leur mérite dans la justesse de nos approbations. Ibid. pag. 433.

§. 290.

Dusdanig een ruim veld tot nabootsingen verbetering geopend zynde, verkreegen zommige DUITSCHERS, eensdeels, wegens de onverzettelyke geduld en neerftigheid, hen lieden voor anderen eigen, en anderdeels, om dat ze zig niet ontzagen, by de Italiaanen en Franschen op een of andere wyze ter school te gaan, gelegenheid, aan de muzykaale wereld tot *wonderen* te verstrekken. Het geene, waar in de Duitschers boven anderen uitmunten, slegts elkander nabootsen, zonder aan uitheemschen iets verschuldigt te weezen, zyn eenige doorwrogte *Clavier-* en, by de protestanten gebrukelyke, *Kerkstukken*, doch omtrent al het overige, betreft het zekerlyk, min of meer, *nabootsing* der geener, welke hen overlang hebben voorgewerkt. Dat ze echter in deezen ongemeen wel slagen, uit alles de quint-essenz trekken, en zomwylen hunne modellen verre overtreffen, daar van is men zelfs in Italien en Vrankryk genoegzaam verzekerd. Ja, misschien heeft de uitvinder van het oude italiaansch spreekwoord: *een geitaliaanseerde duitscher, is een drommel in der nacht* (a), klaar voorzien, wie den Italiaanen eindelyk de loef konde afsteeken. Immers, het vooroordeel dat alle italiaansche Muzyk, als zodanige, alleen fraai, en boven die van alle andere natien voorttrekkelyk zy, uit gebrek van genoegzaame onderscheiding tusschen het *verhevene* en *buitenspoorige* gesprooten, is dikwils niet alleen

- a) Un tedesco italianilato e un diavolo incarnato.

alleen tot groot nadeel van hen, die het werk doen, terwyl een foort van een Italiaan met de buit gaat ftryken, maar insgelyks tot groot nadeel der Muzyk in 't gemeen, uitgevallen.

§. 291.

Men vergelykt dan de vier voornoemde natiën, ten opzigt van Muzyk, aldus (a): de *Italiaanen* zyn beft tot de uitvoering; de *Franschen* verluftigen beft; de *Duitschen* componeeren en werken beft; de *Engelfchen* oordeelen beft. De *Italiaanen* toonen zig verwonderenswaardig; de *Franschen*, beminnellyk; de *Duitschen*, onvermoeid; de *Engelfchen*, billyk. De *Italiaanen* zyn vernuftig; de *Franschen*, geestig; de *Duitschen*, grondig; de *Engelfchen*, befleepen. De eerfte, verheffen de Muzyk; de tweede, brengen er leven in; de derde, maaken er veel werk van; de vierde, leggen er dapper wat aan te koft. De *Italiaanen* zyn dienftbaar aan de Muzyk; de *Franschen* gebruiken haar tot een speelgenoot; de *Duitschen* ontleeden haar; en aan de *Engelfchen* is zy dienftbaar. De eerfte, hebben veel invallen, doch befteden er opzettelyk weinig vlyt aan; de tweede, vergen zig ook vooral niet te veel; de derde, zyn vindingryk en zeer werkzaam; de vierde, hebben den fynften fmaak. De *Italiaanen* furpreneeren, of verraffen; de *Franschen* charmeeren, of bekooren; de *Duitschen* studeeren; de *Engelfchen* recompenseeren. In *Italien* en *Vrankryk* is wat te hooren, en te leeren; in *Engeland*, wat te verdienen, en in 't duitsche vaderland laat het zig beft verteeren.

a) *Mattheson*, Orchestre 1. pag. 211. 219.

§. 292.

De muzykaale geschiedkunde levert verscheiden voorbeelden van ryke, veredelde Muzykanten. Men zeid gemeenlyk, dat ze groote stukken geld verdienden, toen er nog groote nooten [§ 282] waren, doch, met kleine, zig moeten vergenoegen, zederd de nooten zodanige zyn geworden: laat ik inmiddels tot wederlegging van het wanbegrip, als of de Muzyk eene armoedige professie zy, een paar onlangs voorgevallen exempelen bybrengen, zonder te ontkennen, dat de Italiaanen het kunste, om er winst mede te doen, beter dan anderen schynen te hebben begreepen. LULLY, die in de qualiteyt van Keukenjong in Vrankryk was gekoomen, maar, wegens uitneemende hoedanigheden, in 't jaar 1672, tot Surintendant der Koninglyke Muzyk, en tot Raad-Secretaris des Konings verheven wierd, liet, 1687, by zyn versterf, 630000 livres in baar goud naa (a). En de puikzanger FARINELLI, die voor weinig jaaren te London zomwylen van één benefyt-opera 5000 pond sterling, of 55000 gulden hollandsch, plag te trekken, verkreeg in 't jaar 1737 van 't Spaansche hof eene jaarlykse pensioen van 14000 ryksdaalders, benevens eene koets op 's Konings kosten, overheerlyke geschenken, en de ridder order (b).

a) Histoire de la Musique. tom. 3.

b) Mattheson, capelmeister. pag. 27.

§. 293.

De Muzyk heeft in alle ryken der beschaafde wereld niet alleen eene ontelbaare menigte verstandige, privaat-persoonen, maar ook zodanige regenten van den eersten rang, tot beschermbeeren gebad. Zonder eens

te gewaagen van JACOBUS *de eerste*, Koning in Schotland, die het op alle bekende instrumenten den bedrevensten muzykanten zynes tyds konde houden (a), en van verscheiden nog levende hoogvorstelyke personen, welker uitneemende muzykaale bekwaamheid aan de wereld tot bewondering verstrekt, ik zal nu slegts een douzyn *Christelyke Keizers*, zederd de achtste eeuw in de Muzyk vermaard geworden, optellen. CAROLUS MAGNUS [§ 255], liet op verscheiden plaatzen eigene *muzykschoolen* oprechten; ging zelf te koor, speelde mede in de hoofdkerken, maande andere vorsten daar toe aan, en liet zynen fraulinnen dogters daagelyks drie uren zangoeffening houden. THEOPHILUS componeerde fraaie muzykstukken, en bestierde derzelver uitvoering; ja, vereerde zynen muzykanten tot verder aanmoediging eens honderd pond zilver; een aanzienelyk kapitaal waarlyk in de negende eeuw. LUDOVICUS PIUS ontfloeg eenen wegens verradery gevangen zittenden bischop, om dat hy in de hegtenis éenen deftigen lofzang had gecomponeerd. THEODOSIUS *de derde* zong 's morgens en 's avonds geestelyke liederen, latende t'elkens door eenen hellebardier zyne onderdaanen tot dezelfde pligt vermaanen. OTTO *de eerste* speelde mede in Kerkmuzyk. HENRYK *de tweede*, en zyn gemalin Kunigunda, zongen er mede, uitgedoft in eigene koorrokken, die nog hedendaags te Merseburg bewaard en vertoond worden. CONRAAD *de tweede* schreef een geleerd boekje over de Muzyk, en componeerde allerhande figuurstukken. MICHAEL liet te Constantinopel een orgeltje van massiv gouden pypen maaken. MAXIMILIAAN *de eerste* hield zo veel muzykanten dat

a) Phil. *Camerarius*, oper. subcisiv. cent. 3. 97.

dat het , volgens Cuspinianus , die deffelfs leven befchryft , aan 't hof er van kriede. FERDINAND *de derde* was in de compositie , en LEOPOLD , in de Muzykkunde zeer ervaaren. KAREL *de fefde* fpeelde in 't jaar 1724 te Weenen , geduurende eene geheele Opera , op de geboorte eener Aartshertogin gemaakt , den generaalbas , uit eene kostelyk gebonden partituur , welke de Keizerin haaren gemaal , by de intrêe in 't Orchestre , of zitplaats der instrument-fpeelers , liet overreiken , terwyl de oudfte Aartshertogin mede op het theater ageerde. Dit is thans in 't gemeen zeker , dat *deffige Kerk- en toneelmufyk* de voornaamfte fteunfelen zyn , by welke de Muzyk ftaan of vallen moet , en by gebrek van de welke er geen volkomen verzekerdheid van haare nuttige en aanminnige uitwerkfelen , dienvolgens ook geen behoorlyke achting voor de konft , plaats kan vinden.

b) *Mattheson*, mus. patriot. pag. 12 52.

§. 294.

*Allerhande ſlach van instrumenten hebben tot de zo-
 gende KRYGSMUZYK moeten dienen. De He-
 breen gebruikten bazuinen, of ſchuiſtrompetten;
 de Lacedemonien, fluiten en pypen; de Creten-
 ſen, tyren; de Romeinen, trompetten en boorens;
 de Parthen, kopere keteltrommen; de Indiaanen,
 pauken van dennenhout, van binnen met meſſinge
 beilen omhangen, en van buiten met oſſenhuid
 bekleed, verwekkende een zeldzaam en vreeſſe-
 lyk geluid; de oude Irlanders, dudelzakken. De
 Turken maaken, onder verzelling van pauken,
 trommelen, en andere ſlagtuigen, een afgryzelyk
 geſchreeuw van alla, egbir, tegbir, gaur,*

R 2 vuur

vur enz. (a). De oude Duitschers gingen zingende ten oorlog (b), en nu zyn er onder de Christenen, gelyk bekend is, *veldpypen*, *trompetten*, *schalmeyen*, *boboen* en *bassons* ingevoerd. Voorts men leeft, dat de gezanten der oude Gothen zig met *harpen* in de hand ter audientie lieten geleiden (c), te verstaan te geeven, dat ze *vrede* gedagten te stigten, maar des noods ook tot den oorlog gereed waren, gelyk tog het een en 't ander op deeze instrumenten vry eigenaardig kan worden afgeschetst.

a) *Printz*, mus. hist. pag. 178.

b) *Tacitus*, de moribus Germanorum.

c) *Strabo*, geograph. lib. 7.

§. 295.

De ondervinding leert, dat muzykaale instrumenten zeer verschillende werking oeffenen, op DIEREN. Zangstemmen zullen meest vermoogen op *olyfanten*; zangstemmen, door snaartuigen verzeld, op *dolfynen*, gelyk men zulks uit de bekende history van *Arion*, door eenen dolfyn behouden aan land gebragt, besluit; citers, op *zwaanen*; trompetten, op *paarden* en *beeren*; waldhoorens, op het wild in 't gemeen; dwarsfluiten, op *baazen*; allerhande soort van fluiten, op *berten*; luiten, op *spinnen*; zonder nu van bellen, bekkenklank en mondharpes, als 't vermaak van *Kameelen*, *byen* en *duiven* eens te gewaagen. De *vissen* zal men in 't gemeen door bazuinen lokken en aan den dans brengen konnen; doch *forellen* en *Karpers* zullen meest naar klokken, en *kreeften* naar pypen luisteren. Dit verstaat zig niet alleen van 't geluid op zig zelve, maar inzonderheid van *maatgezang*: want geen dier, tot het huppelen afgeregt, zal aan den dans raaken, voor het op zyn favoryt-
in-

instrument maatgezag hoort (a). Inmiddels, of de arabische *schaapen* van 't geluid der zakpypen vet zyn geworden, gelyk *Strabo* beweert, en of men, in een eigentlyke zin, wilde dieren door Muzyk konne temmen, als waar van zelfs *Augustinus* gewag maakt, zulks willen wy juist niet nader onderzoeken.

- a) Aangaande de verschillende werking van een zelfde instrument op verscheiden dieren, zeker naamloos schryver verhaalt, dat hy onder 't speelen op een trompet-marine, het gelaat van een kat, hond, paard, ezel, hinde, haan, van hennen, koeyen en zangvogeltjes naauwkeurig gade geslagen en bevonden hebbe, dat de *kat* er gantsch geen werk van maakte, maar in slaap viel; dat de *hond*, zig gelyk een aap op de achterpooten stellende, en op den speeler staaroogende, zekere fynigheid schein te bemerken; dat het *paard*, zig voor het geopende kamervenster begeevende, neerstig luissterde, voor zo verre zulks zonder verhindering in zyne graazende bezigheid konde geschieden, schoon de *ezel* zig er in 't minste niet aan stoorde; dat de *binde*, de ooren opsteekende, zeer oplet-tend schein, terwyl de *haan* zig by zyne hennen hield, en deeze van 't aardekrabben geenzins aflieten; dat de *koeyen*, naa een weinigje stil ge-staan en den speeler als of ze hem kenden, aangefchouwd te hebben, terstond haares wegs gingen, maar dat de *vogeltjes* tot barstens toe kwinkelcerden. Voyez *Élite des bons mots*, tom. 1, pag. 453. Amsterd. 1706.

§. 296.

Het ryk der dieren levert niet alleen als *alle vier stemmen*, maar ook, verscheiden soorten van *zeldzaame Muzykanten*, en *Puikzangers*.

Roerdampen en raven laten den *bas* hooren; exters en enten, den *tenoor*; koekoeken en

zwaluwen, den *Alt*; nagtegaalen en andere zangvogels, den *Discant*. Onder de zeldzaame Muzykanten rekent men, onder anderen, het indiaanisch dier *Ha*, of *Haut*, door de Spaanjaarden *Perillo Liger* (pigritia) genoemd, 't welk de toonen c, d, e, f, g, a, in den gewoonen afstand, door ha, ha, ha, ha, ha, ha, 's nagts onderscheidentlyk, als met menschelyker stemme, voortbrengt (*a*); desgelyks, de indiaansche aapen, door de Brasiliërs *Guiribba* geheeten, welke daaglyks eenige maalen vergaderen, eenen kring sluiten, en, naa dat één, die zig als voorzanger in 't midden stelt, zyne stem heeft beginnen te verheffen, eenpaarig zo lange voortschreeuwen, tot hy, Kapelmeeſter, eenen wenk geeft van te zwygen, als wanneer ze zig aanstonds dood ſtil houden, en hem de eer, alleen na te blaaren, overlaaten (*b*). Wyders, men leeft, dat zeker hond eenes zingenden goochelaars de stem eveneens als zyn meester veranderen, ſleepen, verheffen, vallen laaten, en dus allerhande foort van maatgezag uit (*c*); ja, dat een exter eenes barbiers te Romen eene geheele treurmuzyk zingen koſt (*d*).

a) Kircherus, musurgia, tom. I. pag. 26.

b) Erasmus Francisci, westindianischer lustgarten. pag. 385.

c) Rorarius, de animis brutis.

d) Winkler, philosophische untersuchung von thieren. pag. 31.

§. 297.

Eindelyk, tot een voorbeeld van *koddige, desperaate Muzyk* kan de zogenaamde **ZWYNEN-ORGEL** verſtrekken, voor omtrent 300 jaaren, op begeerte van *Lodewyk* de elfde, Koning in Frank-

Vrankryk, toegesteld. De gunsteling, die er den Koning mede zocht te vermaaken, kocht allerhande groote, middelfoortige, en kleine zwynen, bemerkte ieders natuurlyken galm, en stelde ze, te zyner tyd, in gantsch naauwe celtjes, alwaar ze door middel van prikkelen, afgeleid van clavieren, die men ordentelyk met de vingers regeerde, tot de voortbrenging der vereischte samenstemming wierden aangemoedigd (a). Deeze uitvinding zal misschien gelegenheid hebben gegeven tot die van een KATTEN ORGEL, naderhand te Rome, volgens de eigenste konitgreepen, gemaakt (b); welks heerlyk geluid van zulk een heilzaam effect zal geweest zyn, dat zeker podrageus Kardinaal, van alle geneesheeren verlaaten, zo hartelyk er over begoot te lachen, dat hy zig aanstonds hersteld vondt.

a) Petr. *Op-meer*, in op. chonograph; apud Printz mus. hist. pag. 196.

b) *Francisci* lustige schaubühne. tom. 1. pag. 38.

Van de WERKING, en de NUTTIGHEID der MUZYK in 't gemeen.

§. 298.

Toonen zyn gedeeltelyk WERKENDE- gedeeltelyk GELEGENHEID GEEVENDE OORZAAKEN.

By de aandoening van toonen ontfangen onze zenuwen zekere *trillende beweging*, die aan de dierlyke geesten ingedrukt, en tot de harstenen voortgeplant wordt; *langzaamer beweging*, naar dat de toonen laager en zwakker, doch *sneller beweging*, naar dat ze hooger en sterker zyn. Hoe levendiger, onderscheidentlyker, sneller, en meermaalen herhaalde beweging er nu

by zekere toonen in de zenuwen en dierlyke geesten geschiedt, des te levendiger en klaarer is de bevassing, die er in ons wordt verwekt. Spant men eene inaar flapper, er wordt een laager-feller, een hooger toon gebooren; ja, een zelfde toon luidt ons eveneens, en zommige intervallen worden doorgaans wel- andere in tegendeel wanluidende bevonden [§ 164]. In alle deeze voorvallen legt de rede van de verwekte veranderingen, in de eigenschappen der toonen, gevolglyk, ze zyn *werkende oorzaaken*.

WEEROM, TOONEN KONNEN, AL ZO WEL ALS WOORDEN, TEKENS ONZER GEDAGTEN WEEZEN; niet voor zo verre zegeluid zyn, of uit lugtdeelen bestaan, maar, om dat zekeretoonen zekere begrippen in ons kunnen verwekken, en deeze, ter gelegenheid dat wy zulke toonen hooren, weer herleven. De verstandige begrippen zelve, leggen in de toonen noch in de woorden, maar in ons: echter, zekere toonen en woorden, om nu van mynen niet eens te gewaagen, kunnen zekeren zin insluiten, door welken, als door een middel-band, menschelyke geesten zig aan elkander ontdekken, invoege dat een toehoorder, der betekenis kundig, of eenig nadenken gebrukende, door behulp dier tekenen juist zodanige begrippen kan verkrygen, als men door hun toedoen in hem poogt te verwekken. Ten deezen opzigt zyn de toonen *gelegenheid geevende oorzaaken*, en de uitwerkselen kunnen, naar maate der verschillende omstandigheden, in de welke een muzykaal toehoorder zig eertyds heeft bevonden, en tegenwoordig bevindt; ja, naar dat zyne verbeelding levendiger werkt, en hy meer- of minder oplettendheid en nadenken gebruikt, grootelyks verschillen.

§. 299.

De ondervinding leert, dat men allerhande hoor- en zichtbaare bewegingen, by voorbeeld, ryzen, daalen, trillen, loopen, rusten, staan, vallen, swerven, en ontelbaare andere dingen, ieder op oneindig verschillende wyze, door maatgezag eigenaardig affcherfen, en opmerkenden, welker vlugge inbeelding de begrippen dier zaaken weer doet herleven, zelfs zonder behulp van zangwoorden, bevattelyk maaken konne.

§. 300.

DE LUIDRUGTIGE NATUUR [§ 102] HEEFT ONS TOT UITDRUKKING VAN IEDER HARTSTOGT BYZONDERE KLANKEN AANGEWEEZEN. Wat is het gekerm der kinderen anders, als een *Klaaglied*, door ongeneuglyke aandoeningen verwekt? wat is lachen en juichen, als een foort van *blyzangen*? smeeken, vleyen, kyven, spotten, dreigen enz. kooft alles op verschillende wyze tot het gehoor, gelyk het door zekere veranderingen van stemmen geschiedt (a). Zelfs in geluidgeevende dieren ontmoeten wy tekens van zekere hartstogten, daar, by voorbeeld, een *haan*, wanneer hy het daage-raad aankondigt, verandering van weeder voorfpelt, eene hen lokt, en van haar afscheidt, t'elkens een ander foort van geluid slaat. Schoon wy nu den zin van iemands woorden niet verstaan, de gemoedsgeftalte der menschen kan ons gemeenlyk door 't geluid kennelyk worden, om dat ieder hartstogt als baare eigene taal spreekt.

a) *Gottsched*, critische dichtkunst. pag. 68.

§. 301.

Maatgezag kan de taal eener hartstogt spreken, by aldien het, door 't vuur der verbeelding geteeld, als in sprankelen zulk eener hartstogt bestaat. Dusdanige aaneengeschakelde toonen, door natuur zelve ingegeven, en naar vereisch aangeduid en uitgevoerd, kunnen al zo weinig nalaaten hunne kracht te verspreiden op hen, die er naar gesfeld zyn, om dezelve te kunnen aanneemen, als diergelyke voortbrengfelen van dichteren, redenaaren en konstschilderen; één woord, één trek, één muzykaal interval, één passage, ontfleekt te mets zekere beoogde hartstogt, wanneer men 't geene, dat men in anderen wil verwekken, zelf levendig gevoelt; de klok van den geest eenes anderen nadrukkelyk te treffen, en verborgene neigingen des harten, door stoffelyke middelen, naar 't leven uit te drukken weet, gemerkt tog alles, wat als van harte gaat, in dat van anderen ligtelyk weer ingang vindt. Wat wonder dan, dat maatgezag, 't welk eene sprekende schildery verbeeldt, vatbaare toehoorderen ontvonke, de gemoederen vermeertere, en, naa menigvoudige overpeinzigen, eindelyk tot eene vierige begeerte en standvastige liefde der voorgestelde zaaken zelve overhaale.

§. 302.

Men noemt de Muzyk te regt klinkende welsprekendheid, eene zinryke, geestige taal, met één woord, TOONSPRAAK. Men ontmoet er niet alleen muzykaale letters [§ 108], en lettergreepen [§ 120] die zig op oneindig verschillende wyze laten samen-voegen [§ 223], maar ook, aaneengeschakelde toonen, die

die in zekere zinscheidingen en perioden [§ 230], 't zy overluid of zagt geleezen [§ 13], iets bepaalds kunnen uitdrukken.

§. 303.

De toonspraak kan, in zeer verschillende graaden, BLYDSCHAP en DROEFHEID verwekken. De blydschap gaat gepaard met uitspreiding- de droefheid, met samentrekking der dierlyke geesten, en er wordt zeker graad van blydschap of droefheid gebooren, wanneer en naar maate dezelve of uitgespreid of samengetrokken worden. Daar nu *hooge en sterke toonen*, in *schielyke beweging* en in *sprongen* voortkoomende, *levendiger werking* op de dierlyke geesten oefenen, en, sneller tot de bevassing geraakende, *klaarer begrippen* verwekken, maar, *laage en zwakke toonen*, in *langzaame beweging* en in *naauwe, trapswyze gaande intervallen* voortgebragt, wegens *slaauwer werking* op de dierlyke geesten, *langzaamer*, en met *minder klaarheid* tot de gewaarwording koomen, als veroorzaaken deeze, in 't gemeen *droefheid*, geene, *blydschap*. Ja, dit is de rede, waarom zekere muziekstukken *langzaam*, andere, in tegendeel, *schielyk* zullen gaan, schoon ieder zo verre niet ziet, maar slechts denkt, 't is een *adagio*, een *allegro* enz.

§. 304.

De grondtoon over de groote derde [§ 140], worden tot vrolyke en hevige- gelyk die over de kleine, tot droevige en tedere gemoedsbeweelingen, in 't gemeen iets bekwaamer gevonden. Hoe gering het verschil tusschen de redemaaten 4-5 en 5-6 [§ 155] ook zy, de groote terts spreidt de dierlyke geesten, uit hoofde van meerder trillingen in eenen zelfden tyd

268 VAN DE WERKING EN DE NUTTIGH.

tyd verwekt, meer uit, en veroorzaakt, wegens meerder gelyke invallingen [§ 180. 181], *levendiger en klaarer*, maar de *kleine terts*, uit tegengefelde reden, *flauwer indrukzelen*. Deeze verſcheidenheid wordt grooter, wanneer men beide onmiddelyk achter elkander of daadelyk hoort, of, zig levendig verbeeldt, hoe *naar* de kleine, maar hoe *levendig* de groote terts luide. Wyders, onder de gemelde ſes grondtoonē der Grieken [§ 268], ontmoet men van ieder ſoort drie, en ſchoon men dezelve des tyds niet naar de tertſen onderſcheidde, maar D, E, en A altoos over de kleine, gelyk F, G en C geſtadig over de groote derde gebruikte, geene kwamen evenwel tot het uitdrukken van ernſthaftige, droevige en tedere deeze, by vrolyke en hevige gemoedsbeweegingen alleen in aanmerking.

§. 305.

Men kan door middel van toonſpraak alle verzinnyke ſoorten van hartſtogten, in allerhande vereiſchte graaden, verwekken, onderhouden, verſterken, verzwakken en dempen. Verwekken, voor zo verre het maatge- zang de taal zulk eener hartſtogt ſpreekt [§ 301]; onderhouden, door gelykſoortige- verſterken, door levendiger-en-verzwakken, door flauwer afbeeldze- len, zynde in dit laaſte geval de grondtoonē over de kleine derde, en langzaamer beweegin- gen (grave, largo, adagio), zeer gevoeglyk. Wy- ders, men kan ze dempen, door tegenoverſtaande hartſtogten, verdryvende namelyk droefheid, door blydſchap; haat, door liefde; vreeze, door hoop; nyd, door medelyden; en dus ook in tegen- deel, aangezien immers alle gemoedsbeweegin- gen uit zekere graaden van blydſchap en droefheid beſtaan, en men onmoogelyk twee tegengefelde harts-

hartstogten ter zelve tyd kan hebben. Kortelyk, wie zig klaar kan voorstellen, hoe een *dichter*, een *redenaar*, en een *konstfchilder*, tot dit alles bekwaam zy; en, dan eenigzins de middelen en wyzen kent, welke natuur ons hier tot dien einde aan de hand geeft (§. 223 sequ.), die zal gemakelyk kunnen begrypen, hoe een *muzykoeffenaar* zulks vermooge, en eens lachen met de schoolvossen, die zelfs in deezen de wiskonst voor een treffelyk hulpmiddel aanpryzen, als of men de toonen, tot bereiking van zeker oogmerk gevoeglykt, t'elkens door de Algebra uitleyden moest, en ontdekken konde.

§. 306.

De muzykaale taal berust niet, gelyk anderen, op menschelyke willekeur, maar, op onveranderlyke natuurwetten. Het denkbeeld van blydschap had immers al zo wel ter gelegenheid van het woord *droefheid* verwekt kunnen worden, by aldien het gebruik die woorden zodanig had ingevoerd, en, wy met het begrip van blydschap het woord *droefheid* hadden leeren verbinden, daar, in tegendeel, toonen, die het kenmerk draagen van lachen, huppelen en juichen, op zig zelve nooit geen ander denkbeeld behalven dat van *blydschap* hadden kunnen verwekken.

§. 307.

Niet alleen de vocaal- maar zelfs de instrumentaal-muzyk, kan en zal toonspraak verbeelden. Kan men, wanneer lieden in eene onbekende taal, by voorbeeld, *kyven*, aanstonds bemerken, dat het *kyven* zy, geen vleijen, wat wonder dan, dat men de taal van zekere hartstogten ook tot speeltuigen over-

overbrengen, en bemerken konne, van wat hartstogt zy het kenmerk draagen [§ 240].

§. 308.

De instrumentaal-muzyk kan tot DAPPERHEID aanmoedigen. Dit wist men reeds ten tyde van *Moses*, toen men ze by den oorlog invoerde; ja, de verscheidenheid der Krygs-instrumenten [294] heeft mede haaren grond in de meerder of minder aanmoediging, welke de Krygslieden behoefden; gelyk, by voorbeeld, de ritzige Lacedemoniers zig slegts van fluiten en pypen bedienden, ten einde niet al te verhit op den vyand los te gaan (a). De dierlyke geesten worden hier namelyk, eensdeels, door de hevig bewoogen, trillende lugtdeelen, uit welke het geluid bestaat, en, anderdeels, door de moedige trant der *toon*en zelve, uitgespreid; dus wordt het bloed verhit, en by deeze gelegenheid doer de verbeelding in de geene, die er naa gesteld zyn, zodanige denkbeelden herleven en opmaaken, volgens welke men de aanstaande zwaarigheden voor dwergen, en zig voor een reus kooft aanmerken. Daar nu de Muzyk, schoon ze aan vertsaagten de dapperheid niet kan geeven, den schrik helpt verbannen, en in helden des te meer yver ontsteekt, om 't leven onverschrokken voor 't vaderland te waagen; men beweert zonder rede, dat ze *bevroese menschen* maake (b), aangezien niet alleen de voorbeelden van *David*, *Alexander Magnus*, en anderen, die al zo groote helden als groote Muzykanten zyn geweest, maar zelfs millioenen gemeene soldaaten, het tegendeel konnen bevestigen.

a) *Calvin*. loc. cit. § 266. not. a.

b) *Musica facit homines ignavos & imbelles*. *H. Conring*. l. c. § 274. not. a.

§. 309.

De instrumentaal-muzyk kan, volgens den regel der verbeelding [§ 191], in oplettende, scherpzinnige toeborderen, allerhande eertyds gevoelde hartstogten in baare volle kracht weer doen herleven. DE MUZYK, zeid een volgeestig, naamloos schryver (a), TREKT DEN GODLOOZEN TOT DEN TEMPEL; ja, zelfs den godloozen. Zyn oor, by andere leeringen geslooten, opent zig den doordringenden toonen. Nu treffen eens enkel donnerende samenstemmingen, welkede lugt trillende scheuren, zulk eenen onheiligen mensch, met vreeze en ontsteltenis hem bevangende. De strenge harmony brengt hem in de gedagten den levendigen, schrikkelyken, onvermydelyken God, die, met eene vlamme hand, op de vleugelen eenes onwêers galnende afdaalt, doodelyke blixemen schiet, en door den worg-engel op de hielen wordt gevolgt. De dreigende toonen verbeelden dien godloozen de gevreesde nadering zynes rigters; het geraas der vuurige wagenen; den stortval der smeulende pikstroomen; de afgryzelykheid des bangen afgronds, en 't onherroepelyk vonnis zyners verdoeming. Dan kooft, in tegendeel, eene zagte, verkwikkende harmony hem van de siddering weer te ontheffen. en een herlevend vertrouwen te verwekken; hem wordt, als in een bloemen-wolk, de vader aller goedheid verbeeldt, gereed tot vergiffenis, indien hy, zondaar, slegts zugten, en met afche op het hoofd, door boetraanen het vuur der anders ewigduurende wraak blusschen konde.

Wie ooit treffelyke Kerkmuzyk met oplettendheid heeft

a) Discours sur l' harmonie. Paris, 1737.

heeft bygewoond, die zal de moogelykheid van dit gezeg geenzins in twyfel trekken.

§. 310.

De regel der verbeelding veroorzaakt, dat een zelfde muzykstuk zomtyds verschillende, ja, tegengestelde hartsiogten verwekt. Heeft men in groote droefheid, neem eens, by de begrafenis van een dierbaar vriend, zeker lied, 't welk anders BLYDSCHAP moest verwekken, gehoord, en zig het zelve krachtig ingeprent, de DROEFHEID herleeft, en' allerhande naare omstandigheden koomen weer in de gedagten, zo dikwils men naderhand het eigenste lied hoort, en er slegts aan denkt; schoon zelfs een *droevig sterf-lied* in een ander, die het toen in eene vrolyke gesteldheid hoorde, en misschien by die gelegenheid achter 't erfgoed raakte, naderhand weer *een soort van blydschap* gaande maakt. Desgelyks, een streelend air kan in een onzydig toehoorder LIEFDE, en teffens in een ander, uit hoofde van afkeer tegens den opsteller of uitvoerder, volgens het spreukje, het is al goed, al wat die doet, die men bemint enz. HAAT ontfteeken, en zulks des te meer, naar maate hy het zelve in der daad fraayer vindt. Weerom, een muzykstukje, daar omtrent geen aardigheid aan is, maar 't welk eertyds in zekere vrolyke omstandigheid, by voorbeeld, op eene bruiloft, geneuglyk wierde gesmaakt, kan, door de herlevende indrukzelen van allerhande eertyds genooten vermaakelykheden, naderhand als verukkende voorkomen. Ja, een airtje, 't welk men naauwlyks konde veelen, toen een student, een muzykant, of een ander pauver cavalier, er mede voor den dag kwam, luidt menig overliefslyk, zederd hy
het

het zelve van zyne zielvoogdesse hoorde, om dat het nu t'elkens haare bekoorlykheden levendig weer te binnen brengt; en een stukje, 't welk men eertyds *passabel* noemde, toen des componisten naam onbekend was, heet *magnifyk*, naa dat men verzekerd, of slegts in de verbeelding is, dat deeze of geene hooggeachte vorstelyke persoon er de opsteller van zy. Hier uit is klaarlyk af te neemen, waarom het *wel componeeren*, zingen en *speelen* altoos niet voldoe; waarom een componist, al zo weinig als een predikant en hoogleeraar, nooit volstrekt konne bepaalen, wat werking zyne opstellen in alle toehoorderen zullen veroorzaaken; ja, waarom de volledigste beschryving van de Muzyk slegts aldus zy op te vatten, dat zeker *maatgezang*, door *zommigen* voortgebracht, in *zommigen* deeze of geene werking te wege bringe: want, kan men de afswerving van de gedagten der toehoorderen niet beletten, en kooft de verbeelding zig er in mengen, alle denkbeelden, die iemand reeds heeft, en die er onder 't hooren van een muzykstuk in hem weer herleven, maatigen zig ieder 'eene stem aan in 't vonnis van goed- of afkeuring.

§. 311.

Noopende de RAZERNY, *zomwylen* ter gelegenheid van *snaarenspeel* verwekt, men heeft niet alleen op de Muzyk, als zodanige, maar insgelyks en voornamentlyk op de gesteldheid der toehoorderen acht te geeven.

Saul hoorde David, toen hy hem zeer beminde, met vermaak, of schepte ter gelegenheid van zyne Muzykeene verademing [1 Sam. 16. vs 21. 23], maar, toen de eenklaps ontwaakende, *knagende* *conscientie* hem naderhand deezen *deugdzaam* *speeler* als zynen troons-opvolger deed aanmerken, was

er alles by elkander, wat de denkbeelden in de uiterste verwarring konde brengen, dus wierde hy, door de werking eenes boozen geestes, *razend* (1 Sam. 18. vs 10. 12). Boven dien, met hoe fyner muzykaale smaak een krankhoofdige is begaafd, des te eerder kan men hem door zoodanige *muzykaale uitwerpselen en gedrochten*, als men gemeenlyk *dolle mans- zoldaatens- en dronken boerenmuzyk* noemt, *baloorig*, ja, *als dol* maaken, te meer, wanneer zulk desperaat gekrioel heviger en onverwagter voortkoomt, en langer duurt. Dus kan de oude bekende muzykaale historie van *Ericus* de tweede, Koning in Dennemark, door verscheiden onkundige geschiedenischryvers bygebracht (a), en alle voortgelyke, klaar worden opgehelderd, zonder dat men zig op de toverkracht van den grondtoon Phrygius [§ 268], op de groote konst des deenschen harpspeelers, en op zekere eertyds bekende muzykaale geheimen, ieder naar believen door Muzyk tot razerny te brengen, behoeft te beroepen. Doch, hebben de Ouden zulke konstgreepen gewist, en zyn die naderhand geheel ter zoek geraakt, gelyk zommigen zonder grond beweeren (b), *de hemel geeve, dat wy ze nooit weer vinden.*

a) *Printz*, mus. hist. cap. 9. § 19. 20.

b) *Univerſat Lexicon aller wiſſenſchaften und künſte.* tom. 22. pag. 1399.

§. 312.

De instrumentaal-muzyk kan in allerhande gevallen tot een ARTSENY DES LIGHAAMS verſtrekken. Schoon men de oude historien, dat *Thales*, door de lieflykheid zyner citer, de *peſt* en andere ziekten verdreef; dat *Xenocrates* door Muzyk een *waterzugtige genas* enz. enz. juist in geen eigentlyke zin

zin gelieft op te vatten, wy worden evenwel geloofwaardig berigt, dat de meeste hedendaagfche *Americaner*, nog van geen ander middel weetende, door hunne tamelyk ruwe Muzyk allerhande lichaamlyke kwaalen, zo niet geneezen, ten minften dempen en verzagten (a). Wat meer is: de bekende kuuren tegen de doodelyke beetē der *TARANTULA* (b), een foort vangiftige spinnen omtrent Tarento in Napolis, en op de eilanden Sicilien en Corfica; bewyzen onwederspreekelyk, dat alle zweetdryvende middelen, zonder MUZYK niet kunnen uitwerken, wat de Muzyk allēen vermag. De trillende lugtdeelen, door trompetten en andere instrumenten, in regelmaatige beweeging gesteld en gehouden, moeten hier krachtig werken op de gespanne zenuwen en dierlyke geeften, welke hunne werking voorts door het geheele lighaam verspreiden, als wanneer het bloed, door het koude gift in zynen loop gestremd, verwarmd en verdund, en de patient, eenige uren achtereen, onder verzelling en aanmoediging van Muzyk, fpringende en huppelende, door de uitwafteling, van de giftige dampen ontlast wordt. Wyders, de ondervinding leert, dat men de Muzyk by *Krankzinnigen* (c), in *podragtenfe vlaagen* (d), en als het *beste fleepverwekkend middel* (e),

S 2

in-

a) La mothe le Vayer. tom. 1. pag. 511.

b) Kircherus, phonurgia, cap. 4.

c) Hiftoire de la Mufique. tom. 1. pag. 48-52.
Tom. 4. pag. 91.

d) In 't jaar 1740 betuigden de couranten alom, dat de geneesheeren den Paus, Clemens den twalfden, tegen het podraga, Kamer-muzyk voorgelagen en probaat bevonden hadden.

e) Dit zal, onder anderen, Karel de negende, Koning in Vrankryk, naa de heillooze parififche bruiloft door vreesfelyke droomen ontruft, krachtig hebben ondervonden. Printz. ubi fupra. pag. 193.

276 VAN DE WERKING EN DE NUTTIGH-

inzonderheid by patienten, dieer smaakaan vinden, dikwils met goed succes gebruike; al het welke men by verscheiden geneeskundige volkomen toegeltemd, en met reden gestaafd vindt. (f).

- f) *Galenus Aesculapius, Aulus Gellius, Teophrastus*, apud Matthelon, mus. patriot, pag. 4— idem, *Critica Musica*, tom. 1. pag. 129— mus. ehrenpforte, pag. 68. Rodericus a Castro, medicus politicus, lib. 4. cap. 14. 15. D. Albrecht, Prof. Götting. *musica mediatrix*. Observations de medicine sur la maladie, apellée convulsion. Paris. 1732. pag. 32.

§. 313.

De instrumentaal-muzyk kan reeds tot een ART-SENY DES GEMOEDS verstrekken, voor zo verre zy nadeelige hartstogten dempen, en dus, van kwaade begeerlykheden bevryden helpt [§ 265. not. b.]. Zulks geschiedt, wanneer de bekoorlyke muzykaale harmony, volgens den regel der verbeelding, zodanige denkbeelden verwekt, die tot eernstige, heilzaame overweegingen, en dus tot buiging van schadelyke wils-neigingen, gelegenheid geeven, als waar van wy in den dapperen *Achilles, Clinias*, en anderen [§ 264], voorbeelden ontmoeten. Gelyk namelyk zommige galachtige, of oploopende, de pryffelyke gewoonte hebben, zig, by 't gevoelen van onstuimige driften, zo lang in eenen SPIEGEL te beschouwen, tot de lineamenten, met zulke laage, schadelyke hartstogten verzeld gaande, weer zyn vertrokken; eveneens, ja ongelyk gemakkeliker, kan men nagaan, dat deftig maatgezag aan opmerkenden gelegenheid konne geeven tot overpeinzigen, door welker toedoen de woedende golven der gemoedsdriften ingetoomt en gestuit worden, als

als wanneer er naa den geleden storm, des te aangenaamer kalmte moet ontstaan. Op deeze wyze diende het snaarspel ook den vertoornen Propheet ELISA (a), en dit *wegneemen van binderpaalen* is zekerlyk *eene natuurlyke werking der Muzyk*, als zynde in de kracht der toonen, en in de gelukkige gesteldheid van zinryke toehoorden gegrond.

- a) To compose his thoughts, to allay the storms his soul was in, and to rock the waves of his disorder 'd passion into a Calm. Anth. Hornek, sermons. tom. 1. pag. 100. Apud Mattheson, mus. ehrenpforte, pag. xxii.

§. 314.

Het oogmerk door maatgezang het gemoed te BEWEEGEN, laat zig door ZANG—MUZYK des te gewisser, ja, op eene gemakkelyker en bevattelyker wyze bereiken. Daar de speeltuigen hunne geboorte aan de zangstemmen zyn verschuldigt [§ 249], en de speelkonst haare voornaamste regelen uit de zangkonst moet afleiden [240], *Muzyk van één zangstem*, door hoe veel speeltuigen ook ondersteund, heet, van 't edelste gedeelte, ZANG—MUZYK, en 't werk der instrumenten wordt hier slegts als de trein, verzelling of *accompagnement* aangemerkt. Voorts, wil men door rede-neering eene *hartstogt verwekken*, men moet zekere zaak kort achtereen, zonder veel tyd tot nadenken overig te laten, als goed voorstellen; eene *hartstogt dempen*, men dient één van de beide stellingen, die iemand verwardelyk in 't hoofd heeft, en zonder welke de hartstogt niet had kunnen ontstaan, namelyk, die zaak is dus of zo, en, wat dus of zo is, is goed of kwaad, aan te tasten en om verre te werpen, als wanneer de

hartstogt zig ten eersten zal leggen. Daar nu zulks al wel in rym als in onrym kan geschieden, schoon de eigentlyke MUZYKAAL POEZY zekerlyk eene byzondere schikking vereischt; de inhoud van zinryke zangwoorden, iets bepaalds voordragende aan 't *verstand*, kan door desselfs toedoen den *wit* tot vierige begeerte der voorgestelde zaak neigen. Duswordt de geheele Muzyk als bezielde; en hier uit volgt reeds genoegzaam, dat de zang-muzyk op verre na *het voornaamste gedeelte* zy, en te regt met den prys gaastryken (a). De speelmannen door zommigen eertyds tot verkwikking en verbetering des gemoeds vereischt, deeden zekerlyk iets, waar toe geen zogenaamde *geestelyke speelman*, of eenig ander persoon, bekwaam wierde geacht, doch misschien heeft men toen juist geene deftige zangers by der hand gehad, die anderzins het werk al zo wel, en beter, hadden kunnen klaaren. Weerom, schoon de speel-muzyk tot de uitbeelding van allerhande beweegingen (§ 299), vry wel bekwaam is, wil men echter jaargetyden, en geheele geschiedenissen (b) klinkende afschetsen, men moet of eenigzins tot de methode der eerste schilderen te rug keeren, die er namelyk t'elkens plagten by te voegen, *dit schal een boom weezen, dit een vogel, een huis*

a) Si concentus ille vocum adfit, haud dubie hinc pendebis coronamque ei merito adscribes & triumphum. E. Putean, in *musath.* pag. 27.

b) Behalven de bekende vier jaargetyden van *Vivaldi*, en andere soortgelyke meesterstukken van 't muzykaal vernuft, er zyn zelfs *biblishe historien* voor 't *clavecymbel*, door eenen *Kubnan*, eertyds vermaard Muzykdirecteur in Leipzig, gecomponeerd en in 't licht gegeven, alwaar men, onder anderen, *David* en *Goliath* manmoedig stryden hoort; doch, 't is zekerlyk goed, dat er t'elkens by staat, wat het weezen zal.

bnis enz., of, zangwoorden tot verklaring hebben. Boven dien, 't is in 't gemeen onwederfpreekelyk, dat wyslyk vereende *vocaal- en instrumentaal-muzyk* ongelyk meer op 't gemoed vermooge, dan deeze laatste alleen, vermits in 't eerste geval de verbeelding niet alleen door meerder fraaiheid bekoord, maar ook de eigentlyke zin *klaarer* uitgedrukt wordt. Inmiddels, om een duidelyk begrip te maaken van de voornoemde uitwerkselen der zang-muzyk, men dient niet alleen het maatgezag, als zodanig, maar alles, wat eenigerwyze op 't gemoed konde werken, in aanmerking te neemen. By voorbeeld, in de historie van *Clytemnestra* en *Demodocus* [§ 264], koomt het niet eens aan op den grondtoon *Dorins* [§ 268], maar op den styl, en de uitvoering; op de achtbaare persoon des Gouverneurs, doch inzonderheid, op de deftigheid der zangwoorden, en de overpeinzing van derzelver zin, gelyk het immers krachtig verschilt, wat soort van zangwoorden men gebruike, en hoe men hunnen inhoud behartige.

§. 315.

De Muzyk kan naa voleinde arbeid tot herstelling van gemoeds- en lighaams krachten verstrekken. Wie er vermaak in weet te scheppen, en alsdan, wanneer hy, naa langduurige overpeinzingen en werkzaamheid der lighaamelyke leden, verlies van geesten bemerkt, Muzyk naar zynen smaak hoort, die zal doorgaans, mits de gedagten van de gewoone bezigheden aftrekkende, en op 't geene, dat er in hem voorvalt, naauwkeurig acht geevende, eene wonderaangenaame ververfching en herstelling van krachten bespeuren, hoedanige aan lediggangeren, die er enkelyk de kostelyke

tyd mede zoeken te verdryven, nooit mag gebeuren, gelyk al te dikwils gebruikte geneesmiddelen op den duur hunne kracht verliezen. De trillende lugtdeelen verschaffen hier, eensdeels, aande samengetrokken zenuwen, opening, invoege dat de dierlyke geesten verzameld, verdund, vermeerderd en uitgespreid worden; anderdeels, iets dat reeds op zig zelve 't verstand en en't hart kan raaken, wordt met dubbele geneugte gesmaakt, wanneer men de zoetigheid der rust met het geleden ongemak vergelykt, en verzekerd is, eene uitspanning te hebben verdiend. Althans, de Muzyk verkwikt op deeze wyze *Keizeren, Koningen en Vorsten, studeerende personen, door nadenken afgesloofd, en alle, die den last der arbeid getrouwelyk hebben gedraagen.*

§. 316.

De Muzyk kan op allerhande wyze den menschelyken geest VERLUSTIGEN.

Eerstelyk, voor zo verre men de levendige indrukzelen der toonen, mits geenzins tot nadeel onzer lighaamlyke gesteldheid uitvallende, aanminnig vindt, en boven flauwe, voorttrekkelyk acht. In deezen beantwoordt men zekerlyk aan 't oogmerk, met opzigt van 't welk onze gehooruigen zo wonderbaar zyn toegefeld, aangezien levendiger indrukzelen klaarer begrippen verwekken, en deeze, grooter volmaaktheid der ziel te kennen geeven. Ja, deeze soort van *verlustiging*, of beschouwing van volmaaktheid, kan des te levendiger weezen, als onze ooren door de toonstraalen gemeenlyk sterker, dan de oogen door de lichtstraalen, worden aangedaan.

Ten tweeden, voor zo verre er door het nabootsen van allerhande hoor- en zichtbaare beweegin-
gen

gen [§ 299], in 't maatgezag *als eene kleine wereld* wordt afgeschikt; dingen, die in der daad zeer bekoorlyk zyn, by aldien men er geen aapenſpel uit maakt, maar zig maatig en te regter tyd er van bedient.

Ten derden, wanneer de toonmengelingen gantſch *ongewoone vallen*, holbollige ſpeelwyzen, ſprongen, die anninnig verraffen, en over welke nette, ſchielyke uitvoering men als verbaaft ſtaat, opdiffen. Ook hier moeten de goede ſinaak en de rede ons de behoorlyke paalen aanwyzen, nademaal onze handen en vingeren zekerlyk al zo weinig tot katiensprongen of muzykaale goochelaary, als onze voeten tot het koordedantſen, zyn geſchapen.

Ten vierden, wanneer het maatgezag, gelyk in fraaie concerten doorgaans, allerhande geëvenredigde verſcheidenheid tot de gewaarwording overbrengende, *als eene print van moogelyke, oneindige veranderingen der wereldſe dingen* aan 't verſtand voorſtelt.

Ten vyfden, voor zo verre men de Muzyk als een *geoorloofd tydverdrijf* gebruikt, eenige ledige uurtjes er geneuglyk mede ſlyt, en er een zonderling vermaak in ſchept, dat men zelf eene party konne mede maaken. Men verkieft in dit geval de *werkzaamheid boven den lediggang*; eene oefſening, die, althans ten opzigt van ſnaaren ſlagtuigen, voor de *gezondheid* dienſtig weezen, en niet alleen door de beweeging des lighaams, maar ook door die, in de omringende lugtdeelen veroorzaakt, en door 't geneugte, 't welk de ziel door 't maatgezag, als zodanig, geniet, het lighaam dikwils van kwaade humeuren ontaſten kan; eene uitſpanning, *die haar zelve genoeg is*, of naa welker eindiging men geene verdere uitſpanning behoeft, gelyk, by voorbeeld,

dangebeurt, wanneer men zig verscheiden uren achtereen by een schaakbord heeft afgesloofd; eene uitspanning, die veele onregeltheden kan verhoeden, zo dat het te wenschen ware, dat menig er meer trek toe vond (a); ja, eene uitspanning, by welke men niet altoos medemaaten van nooden heeft, maar aangaande clavieren, en andere harmonieuze instrumenten, zig alleen kan redden. Kortelyk, eene vermaakelykheid, die in alle saizoenen, in voor- en rampspoedige gevallen, in vrede en oorlog, op allerhande plaatsen, kan stand grypen; die perſoonen van allerhande rang, jaaren en ſexe betaamelyk is; een delicaat plaifir, 't welk, naa verkregen handigheid op 't instrument, niet lighaamlyk kan beeten (b).

a) Barbeyrac, traité du jeu, pag. 705. Ed. 1737.

b) ces delicats plaifirs ne ſont point corporels. L'abbé Genest, principes de philosophie; conſiderations ſur l'Ōuïe.

§. 317.

De Muzyk kan in veelerhande gevallen tot STIGTING en VERKWIKKING DES GEMOEDS dienen. Verſtandige godgeleerde bekenen eenpaarig, dat een deſtig gezang de hartſtogten bedaaren, goede gemoedsbeweegingen dieper in 't hart drukken, de aandacht levendig houden, en afſwervingen verhinderen helpe (a); hangende dus hun zegel aan de woorden van Auguſtinus, dat onze gemoederen ſterker en vieriger tot godsdienſtigheid worden omſtooken, wanneer heilige ſpreuken worden gezongen, dan wanneer ze niet gezongen, namelyk, ſlegts ſpreekende geuit wierden (b). Dit is het geene, dat de Ouden noemden

de

a) Men zie, by voorbeeld, C. Vitringa, korte ſchets pag. 251. ſequ:

b) Religioſius & ardentius ſentio moveri animos noſtros in flammam pietatis, cum ſancta dicta ita cantantur, quam ſi non ita cantarentur. Conf. 10, cap. 33.

de dankzeggingen tot God te ondersteunen en de gebeden verhoorlyker te maaken helpen [§ 270]; ja, 't geene, waar op *Lutherus* zinspeelt, door te zeggen, wie van harte zingt, die bidt dubbeld (c). Leggen er in de heilige psalmen, volgens de uitdrukking van *Augustinus* (d), veilige hulpmiddelen tegen alle *geemoedskrankheden* opgesloten, het maatgezag kan deeze dierbaare middelen op allerhande wyze nadrukkelyk helpen toepassen; als *geneezende*, volgens *Plato's* woorden, niet de ziel door 't ligchaam, maar, 't ligchaam door de ziel. Zeker, menig deugdzaam Neerlander zouden de traanen in de oogen staan, indien hy eens hoorde en zag, hoe stigtelyk de handwerks- en landlieden elders, by voorbeeld, onder de *Luiterschen* in *Duitschland*, zig als door gestadig zingen van *geestelyke liederen* den last der arbeid weeten te verzoeten. Ja, de Kerkelyke geschiedenissen leeren, dat *Johan Hus*, *Hieronymus van Praag*, en andere martelaaren, zelfs midden in de woedende vlammen, door middel van heilige gezangen, hunne aandacht blaakende hebben gehouden; en in de muzykaale geschiedkunde ontmoet men voorbeelden van christelyke, hoogvorstelyke personen, die, tot den rand der eeuwigheid genaderd zynde, ten einde den doods-schrik te verbannen, allen hofmuzykanten toegang verleenden, en tot den laatsten snik hunnes glory-ryken levens de harmony zeer gerust aanhoorden (e).

c) Bis orat qui corde canit.

d) Præf. in psal.

e) *Histoire de la Musique*. tom. 1, pag. 502

Van de WAARDE der Muzyk.

§. 318.

De Muzyk is eene VRYE KONST. Ze kan niet alleen tot verlustiging—[§ 315. 316], maar ook tot *bevryding* van kwaade begeerlykheden [§ 308. 313. 314], ja, tot stigting des gemoeds [§ 317], mede werken; dus is ze eene vrye konst, al was zy er zelfs eertyds in 't geheel niet onder begreepen geweest [§ 265]. Bilyk hebben wy dan ook het groot voorregt onzer tyden te erkennen, dat ieder *vryelyk* mag leeren en oeffenen 't geene, waar toe zyne genegen- en gelegenheid strekt; en bilyk staat het ieder *vry*, van alle konstregelen, op eene bescheidene manier, rede te eischen, ten einde alles, wat naar dwang en *slaverny* gelykt, meer en meer worde uitgerooid.

§. 319.

De Muzyk is eene ONEINDIGE KONST. Dit kan men niet alleen uit het geene, dat [§ 132. 133. 185. 223] is bygebragt, gemakkelyk afneemen, maar zelfs de daagelykche ondervinding bevestigt het hoe langer hoe meer. Midden onder zulke verbaazende verscheidenheid kan echter het Muzykaal gehoor niet verdwaalen, om dat men de gedagten altoos bepaald houdt by *intervallen* [§ 130].

§. 320.

De Muzyk is een SPIEGEL VAN ORDE. Ieder confoneerend interval sluit bevattelyke orde in [§ 181]; in ieder zangmaat van een zelfde
mu-

muzykstuk moet, niet tegenstaande het verschil van lange en korte toonen, *juist evenveel tyd ver- loopen*; ja, ieder muzykstukje verplicht den Com- ponist, *op het einde* te denken, namelyk, op den grondtoon, naar welken hy eindelyk weer heen moet. Is het dus gesteld met een Menuet, hoe veel te meer, met het geheele menschelyke leven (a)! Deeze *luidrugtige spiegel* is het, dien men overlang tot het helpen bedaren van ver- woede driften by uitneemendheid dienstig heeft bevonden [§ 313]. Gelyk er dan nooit in eenige andere taal zulk eene ordentelyke leezing wordt vereischt, en er geene konst te verzinnen is, die de orde met zulk een nadruk tot de bevatting brengt; wie orde bemint, en het geneugte der harmony ooit regt levendig heeft gesmaakt, die kan niet anders besluiten, of de Muzyk zy er toe bestemd, *ons gestadig, op eene streelende wyze, orde voor te houden, in te prenten, en tot derzelver liefde meer en meer te ontvonken*. Men zoude zig derhalve geenzins behoeven te verwonderen, by aldien de muzykoeffenaars de ordentelykste, zagtmoedigste, liefstalligste, deugd- en vreedzaamste lieden der wereld waren.

a) *Mattheson*, mus. patriot. pag. 204.

§. 321.

De Muzyk is een KENTEKEN EENER BLOEYENDE, WELGEPOLICEERDE RE- PUBLIK. Namelyk, aangemerkt als eene vrye konst, en, een spiegel van orde. Boven dien, ware het noodzaakelyste altoos ook het edelste, men zoude yzer boven goud, straatsteenen boven diamanten, en besemsstokken boven scepters moeten waardeeren: genoeg, deeze konst behoort onder de bronaderen, die *middelyker wyze* zon-

zonderlinge voordeelen aan de samenleving te beschikken vermoogen.

§. 322.

Uit de natuurlyke muzykaale harmony [§ 205] blykt reeds onwederfpreekelyk, DAT EEN ALWYZE, ALMAGTIGE MAAKER DE SCHEPPER ONZES WEEZENS ZY. Wie anders had ons met zulke wonderbaare vermoogens kunnen begiftigen, dat een zelfde toon, en een zelfde interval, ons eveneens luidt; dat wy aanstonds bemerken, of de intervallen volmaaktheid insluiten, dan niet [§ 164. 181. 199]; ja, dat wy juist tegen de min- en onvolmaakte intervallen eenen afkeer gevoelen, en vermaak scheppen in de volmaakte! Tot deeze dierbaare verzekerdheid geraaken wy hier door middel der natuur-geest- en wiskunde.

§. 323.

De Muzyk is een GODDELYK GESCHENK. Uit het geene hier tot dus verre is bygebragt, kan ieder opmerkende klaarlyk afneemen, dat en hoe de Muzyk de hartstogten breidelen, wrange driften uitblusschen en intoomen, het zaad van twist en toorn uitroeyen, de lusten maatigen, het gemoed zuiveren, bedaaren en in orde stellen, den mensch vrymoediger, goed-aardiger, vrolyker, geselliger en beminnelijker maaken (a), den smart verligten, verzagten, en de geneuglykheden des menschelyken levens vermeerderen, gevolgelijk, onze volmaaktheid op allerhande wyze bevorderen,
of

- a) *Turbatos animos musica recreat, tristitiam tollit... inter omnes scientias musica laudabilior, jucundior, lætior, amabilior esse probatur, nam reddit hominem liberalem, jucundum, curialem, lætum, amabilem. Beda ven, in musica quadrata.*

of nuttig weezen konne. Daar wy nu alle nuttigheden, uit geschapen dingen voortspruitende, als eindens des grooten scheppers hebben te achten, men kan de Muzyk met rede niet anders aanmerken dan voor een gift van den geever alles goeden, die uit medelyden voor de booze, twistzieke, onstuimige wereld, haar ook aldus eene heilzaame kalmte heeft aangeboden. Dit wordt bevestigd door eene ontelbaare menigte getuigenissen van wyze, geleerde, vermaarde lieden, van de welke ik nu slegts eenige weinige zal aantrekken. *Socrates* be-lydt, dat de geheele Muzykkonst van God haaren oorsprong hebbe (b). *Augustinus* beschryft de Muzyk, als een weetenschap om lieflyk maatge-
 zang voort te brengen, tot het erinneren eener groote zaak (namelyk, het lof des Heeren), uit goddelyke mildaadigheid aan redelyke schepzelen verleend (c). De bischop *Nazianzenus* verklaart alle overige konsten voor stomme predikers der heerlijkheid Gods, terwyl deeze alleen, Gods woorden en daaden luidrugtig verbreidt (d). Ze is ons, volgens zeker platonisch wysgeer (e), door God vergunt, om 't lighaam te beteugelen, 't gemoed te temperen, en God te loven. *Lutherus*, als
 een

b) *Ille Deus est ... qui non calamo tantum cantare & agreste atque inconditum carmen ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit, sed tot artes, tot vocum varietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo cantu edituros commentus est. de benef. lib. 4. cap. 6.*

c) *Scientiam bene modulandi, ad admonitionem magnæ rei, etiam mortalibus rationales habentibus animas Dei largitate concessam. Conf. lib. 9. cap. 6.*

d) *Cæteræ artes tantum muti præcones sunt magnificentæ Dei, sola vero Musica cantu & voce tum dicta tum facta Dei celebrat.*

e) *Concessa est musica nobis a Deo ad domandum corpus, temperandum animum, & Deum laudandum. Marf. Ficinus. lib. 1. Epist.*

een groot kenner zynes tyds, houdt der Muzyk eene eigene lofrede (f), noemt ze een heerlyk, goddelyk geschenk; iets, dat naast de godgeleerdheid den rang en de hoogste eere verdiene; een middel tot demping van twistzucht, onkuisheid, bovaardy, en andere kwaade neigingen; eene edle, treffelyke konst, nooit naar waarde te beschryven, en die men ieder, inzonderheid der jeugd, niet krachtig genoeg vermooge aan te pryzen. Men kan derhalve niet anders besluiten, (g) of de schepper hebbe er zig laten aan gelegen zyn, en zyne ewige wysheid hebbe het noodig gevonden, den stervelingen zodanig een middel te schenken, door 't welk een droefgeestige verheugd, het gemoed opgewekt, 't menschelyk geslacht verkwikt, en Hy zelf geëerd konde worden. De mensch heeft een treffelyker leermeeester gehad. (dan vogelen § 248), wien alleen hy eerbiedige dank is verschuldigt; de Muzyk is een goddelyk geschenk (h). Zeid nu iemand, ze wierd eertyds meer geacht, dan hedendaags, men mogt er wel by voegen, wy moeten zulks met schaamte bekennen (i); de ondankbaarheid maakt ons ongevoelig, zelfs midden in 't genoot der volmaaktheid: echter onze verpligting aan den geever des geschenks is zekerlyk des te grooter, als de konst tot een hooger top van volmaaktheid is gereezen. Krachtige beweegreden waarlyk, om de harmony derwyze aan te wenden, als het verheven oogmerk van de ewige oorzaak aller harmony zulks vereischt.

f) Encom. Mus. Tom. 8. Altenb.

g) Derham, Astro-theology.

b) L'homme a eu un plus excellent maitre, auquel seul il doit faire remonter sa reconnoissance; la musique est un present de Dieu. Rollin. hist. ancien. tom. XI. pag. 16c. Paris. 1737.

i) Je n'aime pas, comme vous scavez, la musique, c'est à ma honte que je fais cet aveu. Lettre de Mademois. d'Orleans au Comte de Buffy. voy. mem. de Buffy, tom. 2. pag. 195.

Van het

Van het OOGMERK der MUZYK.

§. 324.

Men onderscheidt niet te onregt tusschen den mensche-
lyken geest door maatgezag te VERLUSTIGEN, en,
hem er door te BEWEEGEN, of, gelyk men zeld,
het hart te raaken (a). Het eerste, levert stoffe tot
nadenken aan 't verstand, doch, het tweede gaat
verder, en tragt zelfs den wil te buigen, of tot
zekere begeerte over te haalen. In 't eerste geval
voldoet het eenen muzykaalen redenaar en leezet,
dat men hem met vermaak, ten hoogsten met
bewondering, hoore, maar in 't tweede, eischt
hy boven dien, dat men doe, laate, beminne,
verwerpe, vreeze, hoope, zoeken en goedkeure
wat—en zulks derwyze als het hem behaagt. Im-
mers, daar het maatgezag tot een enkel vermaak
der ooren niet bestemd kan wezen [§ 62], maar,
zyne werking gestadig tot de ziel overbrengt, het
komt hier in 't gemeen aan op gemoedsbeweelingen.
Deeze term betekent zo wel neigingen, als harts-
togten, die, naa dat de begeertens, door meerder
ontfangen versterking, vieriger zyn geworden,
er uit voortspruiten; geene, gaan in orde altoos
voor, invoege dat alle hartstogten gemoedsbe-
weelingen, maar alle gemoedsbeweelingen geen
hartstogten zyn, en, *verlustiging des geestes* van
beweeging des gemoeds, eveneens als neigingen van
hartstogten, slegts in trappen verschilt. Voorts,
het maatgezag levert stoffe aan 't verstand, ten
einde of zekere neiging of zekere hartstogt te
verwekken, schoon zulk oogmerk, wegens de

T

ver-

a) *Divertir l'esprit, ou amuser l'oreille, & toucher
ou emouvoir le coeur.* Croufaz. traité du beau,
pag. 301, Ed. 1715.

verschillende gesteldheid der toehoorderen, zomtyds in 't geheel niet, en gemeenlyk slegts ten deele wordt bereikt, zo dat componisten, muzykaale redenaars en lezers zig dikwils met het verwekken van neigingen, in plaats van hartstogten, moeten vergenoegen.

§. 325.

Het maatgezag komt hier in aanmerking, voor zo verre het tot verwekking van BLYDSCHAP en DROEFHEID kan dienen. 't Is bekend, dat de droefheid zomwylen een treffelyk middel tot het genoot van waare, bestendige *blydschap*, ja, dat de hartstogt, die wy gemeenlyk *liefde* noemen, aan de welke de meeste componisten zig als dood werken, in der daad aan de droevige kan zy (a). Op dat nu de Muzyk der Medecyn niet schyne in 't ampt te vallen, mag men de zogenaamde *medecynsche Muzyk* [§ 313], gelyk er tog daagelyks geene voorbeelden van worden ontmoet, liever voor eene toevallige, hoewel zeer gewigtige nuttigheid, aanzien, en tot het eigentlyk oogmerk van de voorschikking der Muzyk slegts het *vrolyk- en droevig maaken* [§ 303. 305] betrekken.

a) Qui dit amoureux, dit triste.

§. 326.

De Muzykoeffenaars kunnen soorten van zedemeesters weezen, door het enkelyk op 't verwekken, onderhouden en versterken van dienstige en geoorloofde— maar op het verzwakken en dempen van nadeelige gemoedsbeweegingen toe te leggen. Men kan de hartstogten, gelyk ze, natuurkundig, in aan— onaangenaame en gemengelde worden verdeeld, zedekundig, of ten aanzien der gevolgen, als *dienstige, nadeelige en*
ge-

geoorloofde onderscheiden. Door *dienstige* of heilzaame, verſtaa ik zodanige, die, uit kracht van vermaak met de deugd— en, van afkeer met de ondeugd gepaard gaande, tot het zelfde, dat de rede gebiedt, aanzetten, en van 't geene, dat zy verbiedt, afhouden. Deeze dryven zomwylent krachtiger tot het goede aan, als de rede zelve, althans het één wordt hier door 't ander verſterkt. Hier uit volgt, ſchoon het moogelyk ware, de *hartstogten*, volgens het voorſtel der Stoyken [§ 267], geheel uit te roeyen, dat zulks evenwel gantsch niet raadzaam, en al zo weinig als eene zeevaart zonder winden, wenschelyk zoude weezen. In tegendeel, door *nadeelige* of wraakbaare hartstogten, verſtaa ik de zulke, die uit hoofde van vermaak met de ondeugd— en, van afkeer met de deugd verzeld gaande, tot het kwaade aanzetten, en van 't goede afhouden, gevolgelyk, vlak tegen de rede ſtrydende, den menſch in een ſtaat van geduurige ſlaverny houden, en deſſelfs bederf zekerlyk naa zig ſleepen, by voorbeeld, razerny, geilheid, wanhoop, wraakzugt, uitgelaatenheid enz. als welke nooit goed, maar enkel onheil, kunnen baaren. Weerom, zodanige hartstogten, als met de rede genoegzaam overeenſtemmen, in zeker opzigt goed, ten minſten niet verwerpelyk zyn, en, naa ontfangen verſterking, dienſtige, doch, by aldien ze tot het kwaade overſlaan, nadeelige kunnen worden. noem ik onſchuldige, of *geoorloofde*. *Verzwakt* men dan eene nadeelige hartstogt, daar de drift van paſſieufen, die geen gehoor verleenen, niet toelaat van ze regelregt onder de heerſchappy der rede te ſtellen, zulks is ten minſten van die nuttigheid, dat het kwaad niet uitbarſte, maar voor een tyd worde geſluit; en *elempt* men ze door eene tegengeſtelde, er moet

zekerlyk of eene dienstige of eene onschuldige hartstogt worden gebooren. Daar men nu alle verzinnelyke foorten van hartstogten door maatgezag gaande maaken, versterken, onderhouden, temperen en dempen kan [305], zo moet noodzaakelyk volgen, dat men ook *alleenlyk dienstige en geoorloofde*, tot zyn doelwit konne hebben; dat men namelyk *aan de zinnen als aangenaam konne voorstellen*, wat de rede aanraadt, en als onaangenaam, wat zy afkeurt, of, 't welk het zelfde is, dat men *het goede als goed*, en 't kwaade als kwaad konne affchilderen, ten einde tegen het goede eene vierige begeerte, maar tegen het kwaade eenen innigen afkeer te ontsteeken. Immers, de componisten konnen alle zodanige zangwoorden, die het vergift der ondeugd in vergulde pillen tragten in te geeven, van de hand wyzen; zwygen (§ 242), by aldien ze spreekende voor de ondeugd moesten pleiten, en, alles, wat van verstandigen te regt wordt gelaakt, omzigtig vermyden. Desgelyks, de muzykoeffenaars in 't gemeen konnen de beste, betamelykste, gevoeglykste middelen in 't werk stellen, en tyd en plaats behoorlyk onderscheiden, nademaal de ondervinding leert, dat een zelfde muzykstuk eene *dienstige* hartstogt in een zedig persoon; eene *nadeelige*, in een lichtmis; eene *geoorloofde*, of een bruiloft; eene *wraakbaare*, in de Kerkgemeente, konne verwekken; van al het welke de regel der verbeelding de rede insluit. Voor 't overige, verstandigen weeten, dat het *misbruik*, 't noodlot der edelste, verhevenste dingen, eener goede zaak geen zier van haare innerlyke waardy beneeme; niet der zaak, maar den misbruikeren, die er venyn onder mengen, zy te wyten; dat het mede tot een bewys van de waarde der edlen Muzyk verstrekke, door de Propheten den misbruikeren in 't geheel

te zyn ontzegd [§ 260]; dat toehoorderen, die, gelyk byen, uit allerhande bloemen honing weeten te zuigen, van iets, dat, gelyk de Muzyk, waarlyk tot stigting kan dienen [§ 317], stigting kunnen ontfangen, schoon menig zang- en speelkonstenaar eene klok verbeeldt, die anderen naar de Kerk luidt, en er zelve nooit in' koomt; dat het inmiddels onze pligt vereifche, verre van het kind met het badwater weg te gieten, het misbruik af te fchaffen, en 't regte gebruik, naar uiterfte vermoogen, te helpen herstellen.

§. 327.

Het waare oogmerk van de voorschikking des maatgezangs bestaat in DIENSTIGE, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHELYKEN GEMOEDS. Het zoude onmenschelyk weezen van zig te verbeelden, dat men een goddelyk geschenk misbruiken, en alleen of voornamentlyk tot den dienst der ydelheid besteeden moest. Het oogmerk kan ook niet enkelyk in de zogenaamde *verlustiging des gehoores* leggen (a), vermits de vraag blyft, waarom het gehoor moet worden verlustigd? en, het hier niet slegts op geneuglyke indrukzelen aankoomt, daar zelfs de *droefheid* eene dienstige gemoedsbeweeging kan weezen [§ 325]. Ten deezen opzigt zaid de vermaardte grieksche muzykgeleer-, de (b): al 't vermaak, uit de Muzyk geschept, verdient juist geen berisping, doch, 't is ook, slegts iets toevalligs, niet haar voornaamste oogmerk, 't welk alleenlyk legt in de *bevordering der deugd*,. Immers, de indrukzelen, die wy

T 3

door

a) *Mattheson*, Orchestre 3. pag. 196. seq.

b) *Aristides Quintilianus*, de Musica, lib. 2. pag. 69. Ed. Meibomii.

door de zinnen ontfangen, zyn tot geen uiteinde bestemd, maar, tot een ladder, langs welke wy het gemoed tot den geever alles goeden kunnen en zullen verheffen; zelfs muzykkundige heidenen wyzen ons hemelwaards, door volmondig te belyden, *het heerlykste en voornaamste werk der Muzyk zy dit, dat ze ons tot ernstbafte, goddelyke gedagten brenge* (c). Zeker, de Muzyk kan op allerhande wyze gelegenheid geeven tot overpeinzigen, die, uit behoorlyke inzigten aangesteld, van groote nuttigheid kunnen weezen, en natuurlyker wyze den geest moeten opleiden tot het verhevenste der natuurlyke godgeleerdheid, 't gewigtigste en voornaamste gedeelte aller menschelyke kennis (d). Naast deeze stigtyke verlustiging en verlustigende stigting, door maatgevang veroorzaakt, koomen hier voorts in aanmerking allerhande muzykaale vermaakelykheden, die thans *niet onstigtelyk* zyn, maar, tot zodanige uitspanningen behooren als de zedekunde en de religie ons veelcr gebieden, dan in 't geheel ontzeggen (e); genoeg, de componisten en de zang- en speelkonstenaars kunnen teffens tot een verhevener oogmerk mede werken, en nuttigheid aan de famenleving beschikken, daar hen anderzins ook waarlyk niet veel meer achting, dan

c) *Clarissimum profecto ac princeps Musica opus est gravissima erga Deos pensatio. Plutarchus, de Musica*

d) à proportion de l'intention de ceux qui voudroient entrer en ces reflexions, elles pourroient devenir tres utile... car leur effet naturel doit être d'élever l'esprit jusqu'à ce qu'il y a de plus grand dans la theologie naturelle, la plus importante & la plus noble de toutes les connoissances humaines. *Dodart. Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 364.*

e) *Barbeyrac, traité du jeu, chap. 1. § 36.*

dan speelkaartmaakeren, en diergelyke onnutte dienstknegten, zoude toekoomen (*f*) Wat hier nu tot het *lof des Heeren*, tot *stigting* en tot eene *artseny des gemoeds*, dienvolgens *regelregt* tot *bewordering van deugd*, kan verstreken, noem ik DIENSTIGE—en wat enkelyk zyne opzigt heeft tot onschuldige, onberispelyke vermaakelykheden, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHEN GEMOEDS [*§ 1*]; en in het verwekken, onderhouden en versterken van dusdanige neigingen en hartstogten, 't welk van zelve mede brengt het verzwakken en dempen van tegengestelde; bestaat het *eenigste waare oogmerk*, tot het welk de toonen ons zyn vergund, om dat ze aldus onze volmaaktheid *best* kunnen bevorderen, en, zelfs de natuurwet ons, met een goddelyk gezag, tot het *beste* verplicht, waar tegens myns oordeels geen verstandige zal begeeren in te leggen. Daar nu ieder mensch, ieder Christ, tot een zedeleraar is gebooren (*g*), en de muzykoeffenaars soorten van zedemeesters *konnen* weezen, zo volgt, dat ze zulksweezen *moeten*; dat ze volstrekt gehouden zyn, alles, wat met rede kan worden berispt, te vermyden; voor allen dingen het waare oogmerk hunner bedryven te kennen, nooit uit het oog te verliezen, en tot desselfs bereiking de beste, gevoeglykste middelen aan te wenden. Zodanig maatgezag als nu tot bereiking van 't gemelde oogmerk *kan* verstreken, noem ik MUZYK. Dus vervallen van zelve allerhande onnozele en kwaardardige tegenwerpingen, dat de Muzyk de aandacht verhindere; een heimelyk vergift insluite enz. als slegts opzigtelyk tot muzykaale uitwerpselen en gedrochten, daar men in

T 4

te-

f) Mitzler, mus. bibl. tom. 3. pars 2. pag. 541.

g) Barbeyrac, ubi supra. Pref. pag. LXXII.

tegendeel van 't geene, dat in der daad *Muzyk* kan heeten, zig met rede alles goeds mag beloven. Voorts, daar men, by voorbeeld, geestelyke *Muzyk* ook in kameren, en elders, kan uitvoeren, men verdeelt haar, niet zo zeer wegens de verschillende plaatsen, als ten aanzien der verschillende voorwerpen en bedryven, in *Kerk-tooneel- en Kamermuzyk*.

§. 328.

Het oogmerk der KERK-MUZYK is, de toehoorders te stigten, tot aandacht op te wekken, en innigste eerbied omtrent het Opperweezen in hen te ontsteeken. Van dit gedeelte, als 't gewigtigste, zal ik vervolgens nadere verklaring bybrengen.

§. 329.

Het oogmerk der TONEEL-MUZYK, of Opera, bestaat hier in, de oeffening der deugd aangenaam en pryswaardig, maar de leelykheid der ondeugd, als vruchten der dwaasheid, afschuwelyk en veragtelyk voor te stellen. Ze zal dienvolgens de harten der toehoorders raaken; zodanige gemoedsbeweelingen, als er verhandeld worden, in hen verwekken, en in 't gemeen een school van goede zeden weezen. Zulke toneel-muzyk is er niet alleen moogelyk, by aldien de poeten, componisten, uitvoerders en toehoorders, ieder hunne pligten kennen, en omzigtig in acht neemen [§ 263], maar ook zomwylen daadelyk voorhanden, schoon men by gebrek van eigen ondervinding (a) moeite heeft om er behoorlyk over te oordeelen.

a) *Croufaz, Logique, tom. 1 pag. 75. edit. 1710. Sensus nostris non scena depravat.* Cicero lib. 1. de leg.

§. 330.

In de KAMER-MUZYK vloeit alles , als in een middelpunt , samen. Men gebruikt zang- en speelmuzyk in vreugde en treurgevallen , zo wel tot eene artseny des gemoeds , als tot verkwikking en verheuging ; tot tydverdryf , pracht , gasteryen , eerbaare dansfeesten , jaagden , en in 't gemeen tot alle zodanige muzykaale byeenkomsten , alwaar aanminnigheid en konst met elkander als om den prys stryden , met één woord , tot CONCERTEN. Genoeg , wanneer dit alles tegen het voor naamste oogmerk niet aanloopt , maar evenwel *indirect* , tot de *bevordering van deugd* kan verstreken.

Van het WEZEN der Muzykkonst.

§. 331.

Het wezen der Muzykkonst bestaat in NABOOT-SING DER NATUUR DOOR MAATGEZANG. Schoon *natuur* in enkelvoudige dingen weinig volmaaktheid voortbrengt ; zelden de laatste hand slaat aan 't geene , dat door konst kan worden voltooid ; haare schoonheden niet by elkander , maar op oneindig verschillende plaatsen verdeeld houdt , en dus aan onze oplettenden neerftigheid vry wat overlaat ; daar zy echter verscheiden- gelykvormig- en evenredigheid , orde , volmaaktheid , eindens en treffelykheid vervangt [§ 200]. ja , met *werkende kracht* is begaafd , terwyl alle konstwerken slegts *lydende* zyn , zo volgt , dat men haar als het model , 't patroon , als de eenigste , volmaakte regelmaat , als de baarmoeder en bronader aller zodanige schoonheden , diede konst ooit kan leveren , hebbe aan te merken ;

dat de konst de natuur nooit overtreffen, maar enkel *fraaie copy*, enkel *nabootsing*, heeten konne; en dat het *wezen* [§ 67] aller konsten, hoe verschillende de wyzen en middelen van nabootsing ook zyn moogen, in *nabootsing der natuur* bestaa. De *natuur door maatgevang nabootsen*, betekent dan in 't gemeen, dat ieder muzykstuk, volgens het voorschrift der natuur, *verscheiden-gelykvormig* en *evenredigheid*, *orde*, *volmaaktheid*, en een wettig oogmerk insluite en te kennen geeve; en in 't byzonder, voor zo verre men *namelyk zekere beweging* klinkende uit te beelden, en *zekere hartstogt* te verwekken heeft, dat men van alle kanten de beste modellen vergadere, en uit ieder weer het beste kieze, *ten einde het maatgevang overeenkomst bevatte met 't geene, dat natuur ons in zulke gevallen aanwyft*. Wie, by voorbeeld, toonente berde brengt, die overeenkomst hebben met zulke, als men by lieden, van *blydschap* aangedaan, doorgaans ontmoet, die bootst de natuur naa, en verwekt in vatbaare toehoorderen, *natuurlyker wyze, blydschap*.

§. 332.

De grondregel der muzykaale praetyk, die men nooit te nadrukkelek kan inscherpen, is deeze: MEN MOET HET VOORSCHRIFT DER NATUUR VOLGEN. Het *natuurlyke*, dat *namelyk* volgens dit voorschrift geschiedt en geschieden moet, is de *bronader* aller welgegronde konstregelen; ja, 't geene, dat alleen de verbeelding welgeregeld kan maaken, gelyk men in een tegengesteld geval *spoorelooze driften* volgt, en enkel *harffenschimmen* voortbrengt. Wyders de natuur houdt orde in haare werken; waar orde is, daar zyn regelen mogelyk om ze onderscheidentlyk te

te bevatten, en er over te oordeelen. Goede konstregelen wyzen de *orde der natuur* aan, en wie iets ordentelyks wil voortbrengen, dient zig naar zulke regelen te gedraagen: dienvolgens, *natuurlyk, ordentelyk, en regelmatig* betekent een en 't zelfde; te weeten, het natuurlyke is ordentelyk; het ordentelyke, natuurlyk; en 't natuur- en ordentelyke, regelmatig, schoon alles, wat men regelmatig noemt, juist niet natuur- en ordentelyk kan heeten, om dat alle regelen, door 't gebruik ingevoerd, niet welgegrond zyn (§ 26). Weerom, het is *natuurlyk*, dat ieder muzykstuk een verschillend verband van toonen levere, gemerkt natuur nooit twee volmaakt gelyke dingen voortbrengt (§ 102); *natuurlyk*, dat het gelykmatig- en evenredigheid, orde, volmaaktheid en een wettig oogmerk bevaate, vermits wy zo iets in de natuur ontmoeten, en de goede smaak anderzins onvoldaan blyft (§ 200); ja, het tegendeel van dit alles is *onnatuurlyk*.

§. 333.

Aangaande de *onderwerpen*, die men tot de Muzyk gebruikt, in speelmuzyk zelf verkiest, maar, in zangstukken van den digter overneemt en als beredeneert, men kan dezelve in *al te hooge, al te laage, en gevoeglyke*, verdeelen. Zommige, gaan namelijk boven het bereik onzer bevassing, schoon menig zelfs *hemel en hel*, of, volgens de uitdrukking van zeker componist, *dingen die geen oog gezien, en geen oor ooit gehoord heeft* (a), door maatgezang uit te beelden onderneemt. Andere zyn, of op zig zelve, of in zekere tyden en omstandigheden, te laf om er van te spreken, dienvolgens, der compositie onwaardig (§ 242): of wy, by voorbeeld, alle

a) *Mattheson*, orkestre 1. pag. 160, 307,

alle geluidgeevende dieren in maatgezag konnen nabootfen , aan blaifen , kraaien , bolken enz. is weinig eer te behaalen , daar ieder natuurlijke *bond* , *baan* en *os* ons datelyk kan overtreffen. Genoeg , er blyven evenwel ontelbaare gevoeglyke , over , die men , in betrekking tot het oogmerk , *muzykaale onderwerpen* mag noemen.

§. 334.

Componiften moeten behoortlyk denken. Niet allerehande paffagen famenvoegen , en zig naderhand bezinnen , wat naam het kind diene te hebben , maar , vooraf overweegen , wat ze volgens het onderwerp te zeggen behooren. Het koomt hier doorgaans aan op het uitdrukken van zekere *hartstogten* , en op derzelver *verfchillende graaden*. Het een en 't ander moet de componift in zig weeten te verwekken , of zyne uitdrukkingen , wat deftig muzykaal temperament en gehoor , ja , hoe fynen muzykaalen fmaak en hoe aardige invallen hy ook hebbe , blyven geest- ziel- en krachteloos. Hy moet zodanige blydfchap , fmart , vreeze , angst , hoop , droefheid enz. als hy in anderen tragt te ontfteeken , zelf levendig gevoelen. Al behoeft hy by 't opftellen van een treurmuzyk juist niet te huilen , zal hy *droefheid* uitdrukken , hy moet of waarlyk droevig weezen , of de indrukkzelen van eertyds gevoelde droefheid weer konnen doen herleven ; doch , kan hy niet begrypen , wat droefheid zy , hy is tot zulk flach van compositie onbekwaam , gelyk tog de werking onmoogelyk meer kan influiten , dan de oorzaak , en ieder toehoorder , met eenen goeden fmaak begaaft , hier zo wel als in de poezy en elders , datelyk bemerkt , of het hart fpreekt , dan de gemaaktheid. Dienvolgens , dat niemand
in

in alle deelen der compositie, ja, nooit in die van eenige vrye konst, even gelukkig slaage, daar van legt de voornaamste rede in 't gebrek van eigen ondervinding, en in de *favoryt-hartstogten*.

Voorts, het oordeel en de vindingryke geeft eenes componisten vertoonen zig inzonderheid in het THEMA eenes muzykstuks, aangezien het zelve ten eersten een klaar denkbeeld van de uit te beelden zaak moet geeven, en de verdere uitvoering slegts tot den *styl*, of de schryfwyze behoort. Wie, by voorbeeld, den stervenden Simeon wil voorstellen, en zulk een geraas van instrumenten laat voor af gaan, als of hy den twist der honden over het lighaam van Jesabel had willen nabootsen, die doet aanstonds bespeuren, waar het hem hapere. Wie, in tegendeel, de woorden van Pilatus, *ziet, de mensche* (Joh. 19. vs 5)! met zulk een nadrukkelyk thema begint, 't welk de toehoorderen gevoelig aandoet, hunne harten vermeerstert, hunne zinnen als betovert, en eindelyk bewondering en overweeging, ja, diepe eerbied omtrent de oneindige, ewige liefde des stigters der zaligheid veroorzaakt, die toont klaar, dat hy als de geheele verhevenheid zynes geestes tot de uitbeelding zulk eener gewigtige materie hebbe besteed (a). Gelyk dan de *uitdrukking* zelve best te kennen geeft, of een componist behoorlyk hebbe gedagt [§. 7], men is daar van volkomen verzekerd, by aldien een muzykstuk het geene afschetst, wat desselfs oogmerk en benoeming mede brengt, en dus in den geest van geoeffende toehoorderen, die de gedachten by het voorstel naauwkeurig weeten bepaald te houden [§ 310], prikkelen van de voorgestelde zaaken overig laat.

a) *Scheibe*, critischer Musicus. tom. 1. pag. 62.

§. 335.

Men kan den goeden MUZYKAALEN STYL, naar 't voorbeeld der redenaaren en dichteren, als LAAG, MIDDELMAATIG en VERHEVEN onderscheiden. De laage, vereischt geene sierlyke opsmukking; weinig harmony; korte passagen; matig doorgewerkt; echter, aanminnige eenvoudigheid, of een soort van armoede, tot beweging van opletten bekwaam. Deezen wordt tegengesteld de platte en laffe, die of te langdraadig of te kort is; geenen samenhang, flauwe en ongevoeglyke vindingen vertoont, ja, tegen de muzykaale grondregelen aanloopt. De middelmaatige styl dient zeer aangenaam en vloeyende te weezen, uit klaare, lieflyke, levendige melody, ongezogte cieraaden, en ondersteunende harmony [§ 236], te bestaan, als hebbende zyne opzigt meer tot verlustiging, dan tot sterke gemoedsbewegingen. De verheven styl eischt iets prachtigs en nadrukkelyks, namelyk, grootse melody en volle, doordringende harmony, ten einde in de toehoorderen eenen levendigen indruk van de voorgestelde zaaken te verwekken. Tegen deezen staat over de winderige, al te hoogdravende, die zig alsdan vertoont, wanneer men ieder party evenveel vergt; de woorden zo verre uitrekt, dat de zin geheel ter zoek raakt; en, zulk eene menigte van geduurig als tegen elkander twistende cieraaden, dissonanten, trappen, sprongen en passagen samenvlegt, dat natuur door konst wordt overheerscht. Weerom, tegen den middelmaatigen, staat over de ongelyke, of onordentelyke, die, het verhevene en platte mislyk door elkander mengende, als eenen bedelaarsmantel van allerhande lappen verbeeldt. Deezen styl ontmoet men doorgaans by zodanige

muzykaale helden, die alles uit de werken van anderen ontleenen, en er zo weinig eenen bekwaamen draai aan weten te geeven, dat een geoeffende te mets by ieder passage den naam van zeker auteur konde stellen, by voorbeeld, Tartini, Schikhard, Loccatelli, Mck enz. Dusdanige bultige schryfwyze is een beul voor gescherpte muzykaale ooren, onverdraagelyker zelfs als de wonderige, alwaar nog geeft en aardigheid, hoewel te sterk, doorstraalt. Ten deezen opzigt wordt dan aan goede componisten, die zig door vrugten van hunnen eigenen akker van elkander onderscheiden, een *ferme* of *vaste styl* toegeeigend. Inmiddels, daar de muzykaale smaak zowel de gedagten als de uitdrukking der componisten bestiert, en dus niet alleen geheel iets ander is als de muzykaale methode [§ 13], maar ook iets anders, als de muzykaale *styl* of schryfwyze, men zeid min eigentlyk een *muzykstuk van eenen nieuwen smaak*, dan, *van eene nieuwe schryfwyze of trant*.

§. 336.

Ten aanzien van verschillende natien, onderscheidt men tusschen den ITALIAANSCHEN, FRANSCHEN, DUITSCHEN en POOLSCHEN MUZYKAALEN STYL. De *italiaansche*, is in 't gemeen *teder*, *vloeyende* en *uitvoerig*, gebrukende de harmony voornamentlyk tot ondersteuning, en, opheldering van uitgelezen melody. De *fransche*, is *levendig*, *aanminnig* en *kort*; zeer bekwaam tot verheuging; een gezwooren vyand van buitenspoorigheden; vertoonende thans in Sonaten, Ouverturen, en eenige andere instrumentaal stukken, deffige, prachtige harmony. De *duitsche styl* is *stemmig*, *arbeidzaam* en *konstig*. De *poolsche*, onlangs door den vermaarden *Teleman*, muzyk-directeur te Hamborg, in een hel-

helder licht gesteld, is vrolyk, klugtig en naauwkeurig afgedeeld; alles moet hier, in matige harmony, net aan elkander hangen, los van de hand gaan, en zo nadrukkelyk worden geaccentueerd, dat het zelfs de ongevoelykste toehoorderen aandoet (a). In ieder van deeze nationaale muzykaale schryfwyzen, schoon men de laatste, inzonderheid boertende gebruikt, vertoont zig het laage, middelmaatige en verhevene op vry verschillende manier, gelyk ieder ook eene andere methode, of een byzonder slach van agrementen, vereischt. Inmiddels, geen van allen onderscheidt zig merkelyker van zig zelve, dan de italiaansche, ten klaaren bewyze, dat de Muzyk nergens sterker geoeffend en hooger geschat worde, dan in Italien: by voorbeeld, de Romeinsche styl kóomt ernsthafter en diepzinniger voort; de Venetiaansche, vloeyender en bevattelyker; geene, ziet meer op doordringende harmony; deeze, op galante melody. Weerom, de Neapolitaansche en Siciliaansche, levert eene gantsch byzondere negligeante soort van maatgezag, 't welk gulle tederheid en edle eenvoudigheid uitdrukt (b); gelyk dan onze gewoone bewoording *Siciliana*, met een S niet met een C geschreeven, als geenzins opzigtelyk tot *Cecilia*, gewaande patronesse der Muzyk; flegts te kennen geeft, tederlyk, beweeglyk, op de trant der Siciliaansche Componisten.

a) Scheibe, ubi supra. pag. 117.

b) Mattheson, Orchestre 1. pag. 203.

§. 337.

De muzykaale schryfwyze moet met de uit te beelden zaaken, personen en bedryven overeenkomstig, met één woord, NATUURLYK weezen. Niets is hier verheven, ten zy de gedagten zodanige zyn, en de uitdrukking er volkomen mede overeenstemt; niets

niets behoort tot den *middelmaatigen* styl, wat geen levendigheid van geest, en vloeyende uitdrukking vertoont; niets, tot den *laagen*, by aldien de vinding niet mat en kruipende, en de uitdrukking, zonder krullen, slegt en regt, evenwel in eene aanminnige laagte, voortkoomt. Zal er, by voorbeeld, een zondaar, een bedelaar, een slaaf, een balling, een troostlooze, een lachertige, een boer, een dommekracht, een plompert, de onnozelheid, het onverstand, of iets diergelyks, worden voorgesteld, men dient zig in den *laagen* styl uit te drukken; doch, betreft het blydschap, wellust, vryheid, vlyt, vrymoedig- werkzaam- mildheid, eenen konstenaar, koopman enz. de *middelmaatige* styl koomt in aanmerking; handelt men, in tegendeel, van heldendeugden, doorlugtige persoonen, heerlykheid, majesteit en pracht, de natuur der zaak eischt eenen *verbeven* styl. Wyders, zommige hartstogten kunnen tot alle drie classen behooren, al naar dat de voorwerpen, en de graaden dier hartstogten, verschillen; ja, in de kerk- tooneel- en kamermuzyk heeft ieder goede styl plaats, hoewel altoos, naar maate van 't verschillende oogmerk, onder eenigzins verschillende gedaante: by voorbeeld, in Opera's, gelyk her tog aldaar *meer jok dan ernst is*, vertoont de *verbeven* styl zig best door vuurige, nadrukkelyke, prachtige melody, van harmony slegts verzeld; maar in de kamermuzyk, door melody en harmony met vereende krachten werkende.

Scheibe, l. c. pag. 97. sequ.

§. 338.

Een Muzyksluk is FRAAI, wanneer het maatgezang een muzykaal onderwerp, naar vereisch van 't

V

oog-

oogmerk, *eigenaardig uitdrukt*, en als naar 't leven *afschildert*. Gelyk een *portrait* fraai is, niet wanneer er oogen, neus noch mond ontbreken, maar wanneer alle trekken met die van 't originaal volkomen overeen draagen. Men ontmoet *heroïsche*, *edle* en *gemeene tronien*, die ieder of fyne en gladde, of ruuwe en bultige trekken kunnen vereischen; tot de uitbeelding van deezelaaftte, dienen ons de *diffonanten* [§ 204], uit welker mengeling met *consonanten* allerhande *coleuren* *fpruiten*, en by gebrek van de welke men hier altoos behoortlyk redeneeren noch *fchilderen* konde. Het koomt hier dan op verre na niet enkelyk aan op het grabbel gooyen van toonen, maar op toonfpraak of *fprekende toonen*; niet zo zeer op het *fchilderen*, als op het *treffen*; niet alleen op de fraaiheid van 't pinceel, namelyk, op even lieflyke *melody*, en even doorwrogte *harmony*, maar inzonderheid, op de *fraaiheid der uitdrukking*. De *fraaiheid*, of innerlyke volmaaktheid door den goeden *fmaak* bemerkt, kan er zelfs by voorhanden zynde welgeregelde *melody* en nadruk van *harmony* t'eenemaal ontbreken, by aldien of het onderwerp niet *muzykaal* is; of, 't maatgezag juicht, wanneer het kermen moest, en kermt, in plaats van te juichen, namelyk, geheel iets anders uitdrukt als de zaak vereifcht, gelyk tog, vrolyke toonzwieren, hoe *ftrielende* en lieflyk ook tot het gehoor koomende, op zangwoorden, die van *fmart* en *angftvalligheid* handelen, geenzins zouden voegen. Weerom, de fraaiheid kan er ook gedeeltelyk ontbreken, indien er of *paflagen* onder loopen, die, met de overige, geen *en famenhang* hebben, het originaal te *fterk* of te *floopw* vertoon, en dus tot het oogmerk van geen dienst kunnen weezen; of, voor zo verre de krachten

der

der melody en harmony niet wyslyk zyn vereend, of, tyd en plaats niet behoorlyk worden onderscheiden, vermits tog een zelfde muzykstuk *fraai* kan weezen op 't *tooneel*, niet *fraai*, ja, voor zo verre het aan 't oogmerk zelfs hinderlyk valt, *slegt*, in de Kerk. Voegt het, dat het maatgezag de verbeelding ook bekoore, of *streelende* voortkoome; dat het verheven- en levendigheid van geest, konst en pracht doe uitblinken, 't is er zekerlyk niet slimmer om: inmiddels, daar zelfs een portrait, dat in vergelyking met anderen leelyk is, uit hoofde van volmaakte overeenkomst met het originaal, *fraai* kan heeten, zo insgelyks een muzykstuk, *schoon met dissonanten als doorzaaid*. Het redelyk gehoor, of 't *verstand*, zal het in zulk geval evenwel lieflyk vinden, en voor *fraai* keuren, by aldien het *natuurlyk* is, en in 't gemeen voor *fraaier*, wat het natuurlyke krachtiger doet doorstraalen. Gelyk dan het oogmerk moet bevatelyk maaken, wat muzykaale styl, wat grondtoon, wat thema, wat soort van melody en harmony, wat rykdom van gedagten, vuur, levendigheid en konst er te pas koome; een muzykaal onderwerp wordt *eigenaardig* of *natuurlyk* uigedrukt, by aldien 't maatgezag het af te schetsen originaal te sterk noch te zwak, te krachtig noch te mat, te lieflyk noch te streng, te konstig noch te eenvoudig vertoont.

§. 339.

De grondregel van de compositie der VOCAL-MUZYK is deeze: DE COMONIST MOET DEN STYL DES DICHTERS VOLGEN, of, in desselfs wyze van denken overgaan. De zin der zangwoorden verbeeldt hier namelyk het af te schetsen portrait; daar nu de smaak nooit onderrigt

V 2

geeft

geeft in de taalkunde, 't is al zo onmoogelyk, over de fraaiheid van zangstukken zonder naauwkeurige bevatting van den zin der zangwoorden, die hier het oogmerk moet aanwyzén, behoorlyk te oordeelen, als over die van een portrait, zonder kennis van het af te fchetsen originaal. De eerste en voornaamste vraag is hier, *of het maatgezag de hartstogt, in de woorden opgeslooten, en wel in den zelfden graad, hebbe getroffen?* Zo ja, de Muzyk staat tot die hartstogt eveneens als de poezy, namelyk, *beide, in meetkundige proportie.* Dit toppunt der muzykaale volmaaktheid, van 't welk men algemeene doch geene byzondere regelen kan geeven, vermoogen slegts verhevene geesten, door weetenschappen, deftige modellen, onvermoeide bespiegeling en oeffening opgewekt, te bereiken. Waar passer noch liniaal meer te pas koomen, daar begint eerst het fynste der konst, *het fchilderen naar 't leven.* Inmiddels, wy weten door ondervinding, dat zulks zo wel in de compositie als in 't portrait en historyschilderen moogelyk zy, en moogen vryelyk vaststellen, dat die volmaaktheid algemeener weezen, en de Muzyk ongelyk meer werking doen zoude, by aldien of de digters en wysgeeren componeerden, of de componisten, naar 't voorbeeld van den ouden tyd (§ 30. not.) digters en wysgeeren waren, te weten, *behoorlyk hadden leeren denken.*

§. 340.

Zelfs ieder instrumentaal-muzykstuk zal, volgens het oogmerk der instelleren, zekere gemoedsbeweging verwekken. By voorbeeld, eene Menuet, 't zy men ze speele, of zinge, of dansende gebruike, gemaatigde vrolykheid. Eene Gavote, juichende blydschap. Eene Bourée, bezaadigd- en onbekommerdheid. Een March,
hel.

beldenmoed. Eene Rondeau(a), Rigaudon Passépied, Courante, en Gigue, zekere graaden van blydschap. Eene Entrée, Passacaglia, en Ciaconna, verhevendheid. Eene Polonoise, vrymoedigheid. Eene Sarabande, ernstbafthigheid. Eene Loure, of fpaansche Gigue, bedaardheid. Eene Intrade, verlangen naar iets meerders. Eene Allemande, vergenoegt- en standvastigheid. Eene Ouverture, edelmoedigheid. Capricen en Fantafien, verwondering. Dit alles gedenk ik by nader gelegenheid, door behulp van nooten, uitvoeriger voortedraagen; genoeg, de instrumentaal-muzyk kan insgelyks toonfpraak weezen (§ 307), en, zoudete regt zinneloos werk heeten, by aldien ze niets bepaalds konde uitdrukken. Gelykt nu dit flach van compositie niet zo zeer naar 't fchilderen van portraiten, als naar andere gedeeltens der fchilderkonft, gemerkt de keur hier aan den componift staat; de goede fmaak roept hem evenwel gefladig toe, volgt het voorfchrift der natuur: te weeten, de keur gefchiedt zynde, is en blyft hy gehouden, famen te voegen wat in betrekking van het vafteftelde oogmerk beft by elkander pafte; ieder hartstogt haare eigene taal te laten fpreken; dienvolgens, in ieder geval zodanige gemoedsgeftalte, als men in de toehoorderen gaande te maaken, te onderhouden en te verfterken

V 3

tragt,

- a) Het woord SELAH, in de gewyde bladeren 83 maal voorkoomende, wordt aldaar, naar alle waarfchynelykheid, 74 maal als een muzykaal konftwoord gebruikt, betekenende enkelyk *ritornello, da Capo*, of *herbaaling van 't voorfpel*, gelykerwyze men om eenen *beurtzang*, als het eigentlyk zogenaamde *Rondeau*, die, naa de ingelafchde tuffchenspielen, of *couplets*, verfcheiden maal eveneens wordt herhaald, niet geduurig weer te fchryven, er gemeenlyk het enkeld woord RONDEAU fteft. Men zie *Matthefon's* erlaüterte *Selah*, Hamb. 1745.

tragt, alvorens in zig zelf te verwekken. Wyders, wordt de beweging der muzykstukken, gelyk in *Sonaten*, *Sinfonien* en *Concerten*, door zekere bewoordingen *adagio*, *allegro*, enz. en zekere byvoegselen, *molto*, *assai*, *non troppo* enz. aangeduid, er volgt van zelve, dat deeze altoos opzigt hebben tot zekere *gemoedsbeweegingen*, en haare *verschillende graaden*.

§. 341.

Een muzykstuk is TREFFELYK, wanneer het maatgezag een verheven onderwerp met zulke levendige verwen afmaakt, dat verstandige toeboorderen, als tegen wil en dank, er door worden ingenoomen. In dit geval straalt er des te meerder fraaiheid door, naar maate dat het oogmerk verhevener is, en men nadrukkelyker te beweegen tragt (200); het maatgezag redeneert en schildert wonderlyk fraai, dienvolgens, het muzykstuk is excellent, of treffelyk.

§. 342.

Fraaie en treffelyke muzykstukken worden te regt WELLUIDENDE genoemd. De term goed of welzinspeelt op de innerlyke volmaaktheid eener zaak, uit kracht van de welke zy tot bereiking van zekker wettig oogmerk bekwaam is; en de rede, als opperregter (§ 203), verwerpt alles, wat aan het zelve niet beantwoordt, en dus ter zaake niet behoort, hoe zoetluidende en streelende het ook tot het gehoor koome. Deeze muzykaale waarheden zouden ongelyk bekender weezen, by al dien men zig gewende, in fraaie concerten het oogmerk van ieder muzykstuk na te speuren, en nooit anders, dan in betrekking tot het zelve te oordeelen; ja, nog liever waagde van er zomewy-

wylen verkeerd over te oordeelen, dan de gedagen er nooit ter deeg over te laten gaan, maar het slegts te laten beruften by het gewoone 't is mooi; 't gaat niet leelyk; dat hebben wy gehad; 't is gedaan.

Van de geestelyke- of KERKMUZYK.

§. 343.

De Muzyk is in de Christenkerk ingevoerd, ten einde den Heere lovende, dankende en biddende, eendrachtiglyk aan te roepen, door zielroerend maatgezag de laauwe oninnigheid te ontflecken, en de aandacht levendig te houden. Wy leezen, Math. 26 vs 30, dat de Heer Jesus zelf, kort voor zyn bitter lyden, met zynen jongeren den lofzang hebbe gezongen; misschien één van de Psalmen, die, met Hallelu-Jah eindigende, het groote Hallelu-Jah wierden genoemd, hoedanige de Joden naa het eten van 't paaschlam, terwyl men den beker der dankzegging liet rond gaan, gemeenlyk gebruikten. Ook hebben des Heeren Apostelen de heilige beezigheid des psalmzingens onder anderen 1 Theff. 3 vs 16; Jac. 5 vs 13. nadrukkelyk aanbevoelen, en dat zulks onder de eerste Christenen zy opgevolgt, is uit 1 Cor. 14 vs 26 genoegzaam af te neemen. *Clemens Alexandrinus* verhaalt, dat ze insgelyks by liefdemaalen, of gasteryen, geestelyke liederen zongen (a), en *Dionysius Areopagita* betuigt (b), dat men omtrent het 60 ste jaar naa Christus geboorte, in alle oosterfche Christenkerken reeds Muzyk, welverstaande chooraalzang, hebbe gehad. In de derde eeuw werden de Psalmen Davids ook in de egyptische christelyke

V 4

Kerk.

a) lib. 2. Pædagog. cap. 14.

b) de hierarchia cœlesti & ecclesiastica.

§ 12 VAN DE GEESTELYKE-

Kerkgemeentens, door den bishop *Nepos*, die er zelf de vouzen toe maakte, ingevoerd. Hier zong slegts één ter tyd, en op het einde van ieder psalm, stemde de gemeente het *gloria Patri* aan (eere zy den Vader enz); doch in de oosterfche Kerken greep het eenpaarig psalmzingen stand tot in 't midden van de vierde eeuwe; ja, de Keizer *Constantinus Magnus*, wiens hartelust geestelyke liederen waren, had *zig* deftig in 't zingen geoefend, ten einde ook in deezen de gemeente door zyn voorbeeld te stigten. Maar onder de regeering van desselfs zoon, *Constantius*, raakten de *beurt- wissel- of tegenzangen* (antiphonæ) in gebruik, zo dat de zanggemeenten in twee chooren, die elkander aflosten, wierden verdeeld, welk gebruik terstond van *Antiochia* naar andere gewesten overging, en allenthalve goedkeuring vondt (c); hoewel de Paus *Syricius* in 't jaar 387 verordende, psalmen en tegenzangen beurtwyze te gebruiken. De bishoppen *Hilarius*, *Ambrosius*, en anderen, stelden boven dien allerhande geestelyke, schriftmaatige *lofzangen* (hymni) in digt- en zangmaat, en vonden geraaden, ook aan de *figuraal- en instrumentaal-Muzyk* plaats te gunnen. Den bekeerden joden en heiden, die in de Muzyk ervaaren, en haar luister in de tempelen gewoon waren, kwam namelyk de choraalzang al te eenvoudig voor, des men gantsch geen zwaarigheid maakte, hen in deezen wat te gemoet te koomen, aangezien er immers in *geestelyke muzyk-stukken*, op eene verstaanbaare, deftige wyze geuit, al zo wel als in diergelyke predicationen, GODS WOORD wordt verkondigt (d).

c) *Hieronymus*, in comment. ad Ephes.

d) *Verbum Dei est, five mente cogitetur, five canatur, five pulsus edatur.* Just. martyr.

§. 344.

Hoe gezegende vrugten er uit de kerkelyke figuraal-muzyk zyn gesprooten, zulks blykt onder anderen uit de betuiging van AUGUSTINUS. Deeze groote Kerkleeraar vermeldt, dat hy, nog Manicheer zynde, en zig eens uit nieuwsgierigheid onder't gehoor van Ambrosius begeevende, door de heerlyke liederen en lofzangen, die deeze bischop liet zingen en speelen; zodanig in 't hart zy getroffen, dat hy van blydschap begonst te huilen, en dat zulks de gelegenheid tot zyne bekeering zy geweest, gelyk hy dan kort daar naa door Ambrosius wierde gedoopt. Heer, zeyd hy (a)
„ ik heb geschreyd onder uwe lofzangen, scher-
„ pelyk geroerd door de stemmen uwer zoetluiden-
„ de kerke; deeze drongen in myne ooren; uwe
„ waarheid wierd in myn hart uitgestort, en
„ ontfak het vuur der aandagt; myne traanen
„ vlooten, en ik bevond er my wel by „ Om
die rede vervolgt deeze treffelyke kenner, dien
zeer wel bekend was, dat er onder de behaaglyke
zang- en speelstukken veele vodderyen onder loopen (b),
hebbe hy, bischop te Hippon, in Africa, ge-
worden zynde, raadzaam geoordeeld, de Kerk-
muzyk, schoon door Athanasius afgeschafft, weer
in te stellen, of ze misschien meer zondaars tot een in-
keer mogt brengen [§ 309]. Ja, hy stelt voor vast,
dat de Muzyk eene Gode behaaglyke konst zy, en

V 5

merkt

- a) Flevi in hymnis en canticis tuis, suave sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, et bene mihi erat cum iis. Conf. 9. cap. 6.
- b) Multa in canendo et psallendo, quamvis delectent, vilissima sunt. De Musica, lib. 1.

314 VAN DE GEESTELYKE-

merkt het aan als eene wyze instelling onzes regt verwonderlyken meesters, dat wy van 't geene, wat tot het nut der ziele strekt, al zingende worden onderweezen (c).

c) O vera admirandi magistri sapiens institutum, ut simul et cantare videamur, et quod ad utilitatem animæ pertinet doceamur. Præf. in psalmos.

S. 345.

Tegen het einde der vierde eeuw verordende *Hieronymus* zekere zanguuren tot Gods eeren in de Kerken te houden, *horas canonicas* genoemd, van welke de Domheeren nog hedendaags den titel van *Canonici* voeren.

In 't midden der vyfde eeuw kwamen er te Weenen, ter gelegenheid van vreesfelyke rampen, met welke bykans geheel Vrankryk en Duitschland, door in de steden loopende wolven, daagelyks voorvallende donderbuyen, aardbevingen enz. wierde gedreigd, de eerste *bidzangen*, of litanien, te voorschyn. De Kerkmuzyk hield redelyk stand, ja, hield het fatsoen der konst op, toen men zelfs, gedurende tweehondert jaaren, in Italiën van geen Muzyk wist [§ 276].

Tegen het begin der sevende eeuw voerde de befaamde *Gregorius Magnus* eene nieuwe soort van Kerkmuzyk in, nog hedendaags onder de benoeming van *gregoriaansch* bekend. Deeze verkreeg zodanige goedkeuring, dat zelfs *Pipinus*, Koning der Franken, en Vader van Keizer *Karel de Groote*, er eenige Koorzangers heenen zondt, om die nieuwe trant te leeren, en ze in zyn gebied alom bekend te maaken; doch, het een noch 't ander hen regt ter hand staande, bleef de zaak steeken, tot het eindelyk aan *Keizer Karel de Groote*, door behulp van twee italiaansche meesterzangers, hem

hem door Paus Adriaan toegezonden , gelukte , dezelve in 't jaar 790 door geheel Vrankryk in te voeren.

In verscheiden navolgende duistere eeuwen bestondt het puik der Kerkelyke figuraal-muzyk uit zekere graveelige, vry onverstaanbaare stukken , die men *Motetten* noemde.

§. 346.

In 't begin van de 16 de eeuw kwamen er uit den Koker van *Lutherus*, *Beza*, en anderen , verscheiden *geestelyke liederen* , als voorboden der Kerkelyke reformatie , opdaagen ; liederen , die geschikt naar de vatbaarheid van den gemeenen man , meer zielen hebben gestigt , dan alle diepzinnige twisten der geleerden , gelyk zeker Jesuit zulks duidelyk genoeg te verstaan geeft.

Hymni Lutheri sive Bezani animas plures quam scripta et declamationes occiderunt. A. Contze , lib. 2. polit. cap. 18. pag. 99.

§. 347.

In 't begin der voorgaande eeuw vondt *Ludovicus Viadana* [§ 283] geestelyke concerten uit , in plaats van de voornoemde *Motetten* , die naderhand merkelyk wierden verbeterd , en aldus tot op den huidige dag in de roomsche Kerken worden gebruikt. Daarentegen, de *Protestanten* in Duitschland , en elders , voerden eene byzondere soort van epische en dramatische Kerkstukken in , *cantaten* en *Oratorien* genoemd , bestaande uit Arien , recitativen , ondermengde chooraalen , fugen , chooren enz ; deeze verschillen niet alleen groo- telyks in den styl van de motetten , maar de schriftmaatige , geestryke zangwoorden zyn er ook door-

doorgaans van gedrukt, en staan voor een zeer geringe prys tot ieders dienst. Ja, men ontmoet in Duitschland als geheele *muzykaale provincien*, by voorbeeld, *Thuringen*, alwaar zelfs de landlieden, uit zuivere liefhebbery, op zon- en feestdagen fraaie, veelstemmige Kerkmuzyk maken. Zeker fransman (a) zeyd er van, in de beschryving zyner reizen door Duitschland: de „Duitschers houden het cieraad hunner Kerken, de menigvoudige harmony van stemmen „en instrumenten, voor een godzaalig werk, „daar wy Fransche ons zulke dingen als aan de „godvrugt hinderlyk verbeelden. *Ach! mogt het „in onze Kerken ook zo heerlyk toegaan, en zulke „achting voor de Muzyk worden gevonden, als by de „Duitschen* „. Doch, hedendaags hebben ze niet meer dezelfde rede van klagte; gelyk zeker galant fransch muzykschryver ons, onder anderen, verhaalt, dat de fransche Kerkmuzykanten in 't zwart moeten gekleed gaan; dat zy het voor eene groote eer rekenen, de Kerk te dienen, en er de kenmerken van te draagen; maar, maar, zeyd hy eindelyk, *'t is wonderlyk, dat de Ouden zig van hunne Kerkmuzyk zo veel goeds beloofden, en dat wy van de onze zo veel kwaad vreezen.*

a) *Mabillon*, pag. 21.

b) d'y aller un peu plus gayement, ce n'est pas un mal; peu de Casuistes condamnent le plaisir qu'on prend à entendre un predicateur eloquent ... il est etonnant, que les anciens esperassent tant de leur musique d'Eglise, & que nous craignons tant de la notre. *Histoire de la Musique. tom. 4. pag. 192.*

§. 348.

De tempelmuzyk der Hebreën behoorde, niet tot de ceremonielle- maar, tot de zedelyke wet. Zeker ver-

vermaard engelfch godgeleerde (a) zal hier't woord voeren: „ *Mofes* heeft den volke Israels nergens „ een wet of voorschrift gegeven, hoe de Mu- „ zyk by den ceremoniellen godsdienst zoude „ worden gebruikt, maar hy en 't volk Israel „ hebben, naar aanwyzing der onveranderlyke „ natuurwet, en de gewoonte aller volken, zo „ wel met eigene stemmen, als met luidrugtig „ gefchal van muzykaale instrumenten, Gode „ lof en dank geofferd; zo- dat de instrumen- „ taal-muzyk geenzins als een gedeelte of aan- „ hangzel van den ceremoniellen godsdienst aan- „ gemerkt kan worden. *Mofes*, *Mirjam*, *Debora* „ en *Barak* maakten geestelyke concerten [§ 256], „ voor de levitische wet in de wereld kwam, hoe „ kan dan de Muzyk tot die wet behooren? moest „ men ze onder 't joodsche werk, onder den le- „ vitifchen dienst der fchaduwten, rekenen, er „ zoude zekerlyk in *Exod.* 28 enz. van zyn ge- „ meld; doch nu, hebben wy ze aan te merken „ gedeeltelyk, als een algemeen gebod in de ze- „ delyke wet vervangen, en gedeeltelyk, inzon- „ derheid ten opzigt van laater tyden, namelyk, „ wegens de laauwe behartiging van Gods lof, „ als een uitdrukkelek gebod van de hand des „ des Heeren door de hand zyner Propheeten, „ 2 Chr. 29 vs 25.

a) *Durellus*, hiftor. ritual. (contra *Thomas Aquinas*).

§. 349.

De Muzyk is geene weereidsche- maar eene geestelyke zaak. Dus noemt men ze billyk ten opzigt van 't gemelde *edelfte gedeelte*, tot des Heeren dienst geheiligt, gelyk dan ook de aaloude volken haar voornamentlyk aangekweekt en befchaafd hebben, om er gebruik van te maaken in bedryven, die

die zy als de verhevenste, gewigtigste en godsdienstigste aanmerkten [§ 254]. Men besluit derhalve te regt, dat de Muzyk in de Kerke eigentlyk te huis hoore, en tot geestelyke verrigtingen inzonderheid zy aan te wenden.

§. 350.

Wy blyven aan de kerkmuzyk voor altoos gehouden, by aldien de omstandigheden zulks eenigzins vergunnen. Het oogmerk der joodsche tempel-muzyk bestond hier in, den Heere op eene plegtige, nadrukke-lykste wyze te helpen loven en danken. Dit loven en danken, als het weezentlyk gedeelte van den godsdienst, ter onderscheiding van zelsdienst aangemerkt, is niet alleen de pligt, maar ook het behoud, en een dierbaar voorregt van redelyke schepzelen, hen door den algendegzaamen genadelyk toegestaan, ten einde langs deezen weg 't gemoed te verheffen en te volmaaken. De Heer eischt een lof van gantscher harte; iets, zonder 't welk al het uiterlyke ons geenzins kan baaten; maar ook, een lof uit alle krachten: dienvolgens, wie den Heer niet alleen van harte, maar insgelyks, op de best moogelykste wyze, met zang en klank looft, die doet meer, dan iemand die slegts met het harte looft, en er stil mede door gaat, vermits geene, alle ontfangen vermoogens te werk stelt, en dus ook zynen vatbaaren evennaasten tot de eigenste pligt aanmoedigt en ontvonkt (a). Wyders, de Muzyk wierd eertyds zo hoog vereerd, teffens ook de heerlykheid der aanstaande verbondsgoederen te moogen helpen affschaduwen, en het nieuwe lied, 't welk den Heere zoude worden gezongen, (Ps. 98: vs 1), betekent alleen het heilig evangelium, onmoogelyk
geen

a) C. Huigens, gebruik' van 't Orgel, voorrede.

geen nieuw muzykstuk : nochtans, de rede die de *Psalmist* van zyne voorbedagte liederen op instrumenten inbrengt, Pf. 92. vs 2-5. en dikwils met alderduidelijkste woorden herhaalt, was enkelyk het loven en danken. Daar nu de geestelyke Muzyk eerder als de joodfche tempel in weezen is geweest, behoeft ze geenzins met denzelven een einde te neemen; en daar ze tot de onveranderlyke pligt, den Heere uit alle krachten te loven en te danken, nadrukkelyk kan aanroopen (§ 317), en wy hier toe zelfs ongelyk grooter rede hebben, dan onze voorvaderen in de dagen des ouden verbonds, zy mag en moet in de kerk geduurig stand grypen. Vraagt iemand, waar staat dat geschreeven? Ik antwoorde, wy hebben er zekerlyk diergelyk goddelyk bevel, als de Israëlieten hadden, niet toe; doch, de kerkelyke instrumentaal-muzyk is ook nergens uitdrukkelyk verboden, behalven in den *Alcoran*, ja, 't is bekend, dat ze gezegende vrugten hebbe gehad (§ 344), en nog daagelyks konne hebben, als trekkende zelfs den godloozen tot den tempel (§ 309). Maar, zeid de muzykaale patriot (b), is het niet „ eene schande, naar een gebod te vragen, den „ Heere op eene plegtige, nadrukkelyke wyze te „ loven en te danken? Wie gebiedt aan 't pluimgedierte, door lieflyk kwinkeleeren naar uiterste „ vermoogen den schepper der natuur te loven „ (c)? de wet legt in de natuur der zaak, en in onze „ barten moest ze billyk geschreeven staan. „ Zegt men, wy verwerpen het gebruik der instrumentaal-muzyk niet buiten het kerkelyke (d); men kan evenwel niet bewyzen, dat ze aldaar verwerpelyk zy.

b) *Mattheson*, pag. 34.

c) volgens het spreukje: *laudat alaunda Deum.*

d) non rejicimus usum instrumentorum Musices extra negotium cultus & religionis. *Rivetius*, ad *Exod.* XV.

zy. Hier te *Groningen* hebben wy thans op drie hooge feestdagen doorgaans nog een sweemfel van kerkmuzyk, en wist ieder componist uit de ondervinding, zo wel als ik, God dank, wat onuitdrukkelyk, zielroerend vermaak er met de compositie van geestelyke Muzyk gepaard gaat, wanneer men namelyk geheiligde, verhevene hartstogten regt levendig gevoelt, en eigenaardig uitdrukt, menig zoude walgen tegen de gewoone slegtigheden van *l'amour & du vin*. Weerom, men is ook van de voornoemde pligt ontschuldigt, indien de omstandigheden het niet toelaten: wy zyn hier op verre na niet in *Thuringen* [§ 347]: tot een regtschapen Muzyk in groote Kerken worden ten minsten twalf persoonen vereischt, en 't onderhoud van eene bende virtuosen loopt vry hoog aan; zonder nu eens te gewaagen, dat het wangedrag der muzykanten zelve, dikwils één van de voornaamste oorzaaken is, waarom de Muzyk haare achting verliest, en, hedendaags niet behoorlyk wordt ondersteund (e). Evenwel, in kerkmuzyk mede zingen en speelen, is beneden niemands rang, daar wy in deezen zelfs *Keizers* tot voorgangers hebben [§ 293], en de rede, hoe de tyden ook moogen veranderen, hier altoos dezelfde blyft.

e) *Scheibe*, critischer musicus, tom. 2. pag. 237.

§. 351.

Men verbeeldt zig zonder grond, als of Muzyk de aandacht verbindere.

Het is volstrekt onmoogelyk, dat de Heer zynen volke zo iets, tot bevordering van aandacht zoude hebben voorgescreeven; alleenlyk, het verschilt krachtig, wat men *Muzyk* noemt, en hoe men er mede omgaat. Wat verstandigen daadelyk in de

de aandacht stoort, is geen Muzyk, maar een muzykaal gedrogt en, ten besten genomen, *konstige dertelheid*. Doch, het gemelde wanbegrip spruit in 't gemeen uit het vooroordeel, dat de Muzyk slegts onder de wereldsche vermaakelykheden behoore; op dien voet nemen zommigen ergernis aan de vrolyke trant der Kerkmuzyk, anderen, aan zekere instrumenten. Wordt er by vrolyke gelegenheden vrolyk gemusiceerd, daar immers de Muzyk zig naar de zangstofte moet rigten, en niemand meer rede tot ware blydschap heeft, dan een opregt Christen; de zwaarhoofdige onkunde zeyd, *'t gaat net als of het in een herberg ware*. Weerom, zommige instrumenten, met welke men te mets ook by de straat loopt, neem eens *vioolen*, worden krachtig gemisbruikt, maar daar uit volgt nog in geen deele, dat ze *ydele instrumenten* zyn, en dat men rede hebbe, zig in de Kerk er aan te ergeren. Men moest zig daar aan ergeren, dat men aan baldaadige, reukelooze menschen de Muzyk niet geheel ontzegt, onttrekt en verbiedt. Zal een Christ uit dien hoofde, dat de godlooze wereld zig dit goddelyk geschenk aanmaatigt, en het zelve ten toon stelt, van zyn regt, over de groote daaden des Heeren te juichen, verfleeken blyven? veeler vereischt de billykheid, dat men het misbruik afschaffe, en 't regte gebruik herstelle.

§. 352.

Het beste en edelfte, wat de Muzykkonst ooit kan leveren, behoort der kerk. Niemand kan immers zonder reukeloosheid beweeran, dat de groote geever des geschenks [§ 323] zig met het uitschot, eenen droeven, naaren teem, moete vergenoegen,

en, men het pit der konst tot tooneel— en kamermuzyk diene te spaaren.

§. 353.

Het oogmerk der *Kerkmuzyk* [§ 328] geeft, onder anderen, de volgende *grondregelen* aan de hand: 1) alles moet hier op eene ernsthaftige, deftige, nadrukkelyke en verstaanbaare wyze worden voorgedraagen. 2) Het kooft inzonderheid aan op *beweeglyke melody*, door volstemmige, doorwrochte, *prachtige harmony* ondersteund. 3) De *blydschap* moet hier met zekere ingetoogenheid verzeld gaan; geene al te vrye beweging, anderzins wel geoorloofd, doch hier ter plaatse aanstootelyk, maar slegts een innerlyk vergenoegen der ziel te kennen geeven. 4) *Droefheid, ontsteltenis, schrik, vreeze, bangheid, berouw over de zonde*, moeten, beneffens alle soortgelyke hartstogten, op de krachtigste wyze worden uitgedrukt, ten einde de toehoorderen des te gewisser te treffen. 5) De *tederheid* moet zig hier, in evenredigheid van het groot verschil tusschen geestelyke en wereldsche voorwerpen, met zekere bezaaidgheid en eerbied vertoonen. Kortelyk, *een Christ zal hier tegen Christen spreken*, des wordt er, behalven den muzykaalen geest, iets vereischt, dat alle konst verre te boven gaat, namelyk, *een begnadigt hart, 't welk zodanige heilzaame gemoedsbeweegingen, als men in anderen poogt te verwekken, zelf levendig ondervindt.*

Van 't muzykaal behaagen en mishaagen.

§. 354.

De ondervinding leert, dat zommige natuurlyke en konstige toonen ons in 't gemeen behaagen, terwyl anderen ons in 't gemeen mishaa-gen; als mede, dat zommige, deezen, meer of min behaagen, maar geenen, meer of min, mishaa-gen; daar ons nu zonder rede, duidelyk of verwardelyk begreepen, niets behaagen of mishaa-gen kan, er wordt billyk naar de oorzaaken gevraagd. *Zonder overeenkomst tusschen onze gesteldheid, en, de voorwerpen die ons koomen aandoen, kan er, ingevolge eener onveranderlyke natuurwet, nooit behaagen plaats vinden; de reden der gemelde verschillende uitwerkfelen zyn derhalve in 't gemeen af te leiden uit overeen- en, gebrek van overeenkomst tusschen de toonen en ons oorgestel, gelyk, tusschen dit en onze begrippen.* Hoe grooter nu deeze overeenkomst, des te meer-hoe kleiner, in tegendeel, des te minder moeten zekere toonen ons behaagen. Van deeze zwaare, wydloopige stoffe zal ik hier, behalven het reeds gezeide, nog eenige byzonderheden, die tot verder nadenken gelegenheid kunnen geeven, bybrengen.

§. 355.

Het gebrek van muzykaal temperament [§ 190] vervangt de natuurkundige rede, waarom de toonen in 't gemeen, zommigen niet kunnen behaagen.

Is het oorvlies te hard, als dat het door de trillende lugtdeelen aangedaan konne worden, er is geengevoelen veel min gewaarwording van toonen

moogelyk ; te week , om zulke schuddingen te kunnen uitstaan , wy vinden ze onverdraagelyk , om dat ze , het oorgeweefzel eenigzins in perikel van scheuring stellende , terstond eene ongenueglyke aandoening verwekken.

§. 356.

De luidrugtige spiegel van orde [§ 320] *sluit de zedekundige rede in , waarom iemand , die tot wanorde overbelt , geen Muzyk mag noch wil veelen.* Uit kracht van aangebooren neiging tot orde , vindt men den maatslag , zelfs in geraasverwekkende lighaamen , eenigzins bevallig ; wie ondertusschen de denkbeelden van orde tragt uit te rooyen , schoon hy haar voor altoos , in weerwil van zig zelf , zekere onuitwischelyke , geheime achting moet blyven toedraagen , dien is alles in den weg , wat naar orde gelykt , ja , des te onverdraagelyker , naar dat het dezelve met meerder nadruk tot de bevatting brengt , en dus zyne kwaade consciencie krachtiger onrust. Op dusdanige *muzykbaaters* , die den gemelden treffelyken spiegel zelfs voor bedriegelyk , gevaarlyk en heilloos uitkryten , past het gezeg der Italiaanen : *God bemint hem niet , dien hy de Muzyk niet doet beminnen ; dat van Lutherus : wie de Muzyk niet bemint , die moet waarlyk een grove klomp weezen ; van St. , Evremont : wy draagen , God dank , zulk teken van verwerping niet aan ons , dat wy de Muzyk baaten (a) , en alle voortgelyke , van beesten , en steenen afgeleid ; uitdrukkingen waarlyk , die men , daar zommigen buiten staat zyn gesteld van haar te kunnen beminnen , met groote omzigtigheid dient te gebruiken.*

a) *Nous n' avons pas , grace à Dieu , cette marque de reprobation de hair la Musique.*

Oeuvres mêlées,

Waarom behaagen ons de CONSONANTEN- en waarom mishaagen ons de DISSONANTEN, als zodanige? Hier te zeggen, wy stellen de rede, waarom zommige samenstemmende toonen voor 't gehoor aangenaam zyn, in de *magt, wil en goedheid van den grooten schepper (a)*, zoude een treffelyk antwoord weezen, wanneer men vraagt, waarom zyn er zulke toonen in de natuur voorhanden? doch, is in 't gemeld geval gantsch niet filosofisch: gemerkt men immers het zelfde antwoord op duizenderlei soortgelyke vragen konde geeven, en dus niet alleen tot het onderzoek niet aangemoedigd worden, maar ook van zodanige beweegreden tot innigste bewondering van des grooten Scheppers oneindige volmaaktheden, als er uit grondige kennis kunnen spruiten [§ 192. 322], verfteeken blyven zoude. De rede van 't voornoemd behaagen en mishaagen kan ook niet *eukelyk in ons oorgeftel* leggen, nademaal behaagen een foort van blydschap, gelyk mishaagen een foort van droefheid insluit, en niet het oor, maar de *ziel*, blydschap en droefheid gevoelt. Zegt men, wordt er niet op die wyze uit eene enkele aandoening een klaar oordeel gemaakt (*b*)? ik antwoorde, wy vinden ons gestadig als genoodzaakt tot het oordeelen over onze aandoeningen, en de goede smaak kan volgens klaare, onduidelyke begrippen regt oordeelen [§ 199]; maar, dat de wetten, hem

X 3

voor-

a) *Martin*, filosofische onderwyzer, pag. 147. not. 29.

b) n'est ce pas substituer un jugement explicite à une pure sensation? *Mem. de l'acad. roy.* 1737. pag. 20.

voorgescreeven [§ 200], eeniglyk haare opzigt zouden hebben tot het geene, dat voor onze lighaamlyke gesteldheid heilzaam of nadeelig is (*c*), daar van ontbreekt het bewys, en zal misschien wel achterweege blyven.

Zommigen hebben hier eene onderstelling verzonnen, die in den eersten opslag overaardig schynt: om dat wy namelyk niet weten, tot wat einde alle vezeltjes in 't slakkenhoorn, van verschillende lengte, spanning en veerkracht, zyn bestemd, zullen wy stellen, dat ze, by wyze van claviersnaaren gespannen, ieder tot het ontfangen van zekeren toon zullen dienen (*d*), en dus de rede van derzelver wel- en wanluidendheid uit den maatigen afstand, en de al te groote nabylheid dier vezeltjes afleiden. Vraagt men, waarom dissonneert eene *secunde*? het antwoord is, om dat er dan twee naast elkander leggende vezeltjes worden aangedaan, en dus het oorgeweefzel in gevaar van scheuring geraakt. Waarom dissonneert eene *septima*? om dat ieder prime ook het vezeltje der octaaf aandoet, zynde dus, by voorbeeld, *c*, *b*, ten naasten by van dezelve uitwerking, als *c*, *b*, $\bar{c}$. En waarom wordt de *quart* niet al te welluidende bevonden? ze zoude

ze-

c) la veritable raison est donc, à mon avis, uniquement fondée sur ce qui se passe alors dans l'organe par rapport à sa conservation ... à son état de santé, favorisé dans un cas, & menacé ou dérangé dans l'autre. *ibid.* pag. 21.

d) à quoy serviroient toutes les fibres de la lame spirale, de différente longueur, tension & ressort? *ibid.* pag. 37 — Il y a toute apparence, que chaque fibre est destinée à recevoir un certain ton, à peu près de la même manière, que dans les clavecins les plus grandes cordes sont pour les tons graves, & les plus courtes pour les aigus. *Cron/a/z*, traité du beau. pag. 174. Ed. 1715.

zekerlyk behaagen, ten zy ze naast de quint ware geplaatst, tot welker vezeltje de werking der prime ook eenigzins overgaat, invoege dat door c, f; die van c, f, g, c in beweeging geraaken (e).

Maar hoe weeten wy, dat natuur zig in deezen veeleer naar de willekeurige orde onzer instrumenten rigte, als naar die, volgens welke zy zelve een muzykaal Systema voortbrengt [§ 166]? en genoomen, die vezeltjes lagen gelyk gespannen claviersnaaren by elkander, daar wy in orgelen 9 octavenruimten [§ 110], en het 196ste gedeelte éénes geheelen toons [§ 115. not. c], te onderscheiden vermoogen, er moeten niet alleen zo veel verschillende vezeltjes weezen, als bevatte-lyke toonen, maar, ook zo veel tusschen twee, die éénen geheelen toon zullen leveren, dat ze op verre na niet naast elkander kunnen leggen.

Myne meening is deeze: het wonderbaar maakzel onzer gehoortuigen sluit de rede in, dat ieder toon ons zodanig luidt, als hy luidt, maar dit alles zal enkelyk dienen om iets voor te draagen aan den *geest*, die alleen tot het bevatten en oordeelen is bekwaam gemaakt. De goede smaak gaat hier, met onbegrypelyke snelheid, aan 't *nummereeren*, tellen, wikken en weegen, ontdekken-
de in de intervallen, welke het klaar onderscheidend muzykaal gehoor hem ter toets over-geeft, aanstonds, zonder duidelyke kennis te behoeven, of er orde en volmaaktheid [§ 181], dan gebrek van dezelve [§ 209], voorhanden zy: *dienvolgens, de consonanten behaagen ons, om dat wy de orde en volmaaktheid, die ze insluiten, klaar bemerken, maar de dissonanten mishaagen ons, om dat wy er gebrek van volmaaktheid in gewaarworden.* In 't eerste geval wordt er behaagen, vermaak of verlustiging, in 't tweede, mishaagen, afkeer en walging
X 4 ge-

e) *ibid.* pag. 182. sequ.

gebooren, om dat het eene eigenschap der geesten is, zig aan alles, wat men als orde en volmaaktheid aanmerkt, waar men die ook ontmoete, te moeten verlustigen, en in een tegengesteld geval afkeer te moeten gevoelen. Dus blykt zelfs uit de natuurlyke harmony middagklaar, dat wy tot het beminnen van orde zyn gebooren. Gelyk nu de vraag, waarom ziet men geerne voorwerpen, die orde en volmaaktheid vervangen? slegts aan blinden betaamt, die, waarom hoort men geerne dusdanige toonen? past alleenlyk voor dooven, gemerkt het vermaak in de consonanten- en de afkeer tegen de dissonanten als zodanige, uit de REDELYKHEID zelve vloeit.

§. 358.

Waarom behaagen WYSLYK ONDERMENGDE DISSONANTEN? Hoe weinig overeenkomt er tusschen de dissonanten en ons oorgestel ook zy, het verstand vindrze behaaglyk, wanneer men begrypt, dat ze ter zaak dienen [§ 338], schoon ze onkundigen, en dieren, die achter het geheim noch aan duidelyke begrippen vatbaar zyn, buiten twyfel altoos ongeneuglyk en strydende zullen voorkoomen.

§. 359.

Waarom vindt men de ZINGENDE SPREK-TRANT [§ 239] *bevalliger, dan de gemeene?*

Vooreerst, om dat de voortbrenging van moogelyke zangtoonen, te regter tyd en op behoorlyke wyze geuit, aan 't oogmerk van den grooten Schepper, die de werktuigen der zangstemme met verbaazende wysheid en magt toegesteld, en, niets te vergeefs gemaakt heeft, zekerlyk beantwoordt, gemerkt ook de konsten tot desselfs verheerlyking kon-

konnen en zullen verftrekken, fchoon ieder toehoorder juist zo verre niet ziet, en menig keurlyk zangoeffenaar er miffchien nooit op denkt. Ten tweeden, wegens de groote menigte toonen van verfchillende *hoogte, duurzaamheid en fterkte*, die men fprekende niet kan te pas brengen, en welker lieflyke mengeling, reeds zonder behulp van zangwoorden, de verbeelding bekoort. Ten derden, wegens allerhande kleine en groote *zangleidingen*, of agrementen, die, behoorlyk te werk gefield, tot uitrekking van lettergreepen en woorden, die zonderlingen nadruk vereifchen, zeer bekwaam konnen weezen. Ten vierden, wegens de aanminnigheit der *nabootfing*, die zig op eene luifterryke wyze van fpreken onderscheidt, zonder zich echter van de fpreektrant geheel te verwyderen. Ten vyfden, om dat gevoeglyke zangtoonen de *oplettendheid* niet alleen onderhouden, maar, door meer tyd te geeven tot overweeging der voorgedraagen zaaken, zelfs krachtig bevorderen helpen. Ten zesden, om dat er, uit hoofde van de muzykaale maat, *verfcheiden perfoonen*, zonder afbreuk aan de verftaanbaarheid, *te gelyk fpreken*, ja, den zin merkelyk verfterken konnen. Ten zevenden, om dat de inhoud van zinryke woorden des te nadrukkelyker kan worden ingeprent, wanneer de *dicht- en zangkunst* met wyslyk vereende krachten werken. Ten achtften, wanneer er zig nette overeenkomst opdoet tuffchen de voorgedraagen zaaken, woorden en toonen, de *mynen zelve* niet uitgeflooten, doordien het maatgezang alsdan, *den zin der woorden verzegelende*, aan de ziel der zaaken meerder verhevenheid, en aan 't lighaam der woorden als een *plegtgewaad en kroon* kooft byzetten. Ten opzigt van alle deeze verfchillende bekoorlykheden pleegen zommigen, die zig niet

duidelyk genoeg weeten uit te drukken, kortelyk te zeggen (a), de zangmuzyk dringt tot het binnenste der ziel, en doet haar in zekere aanminnige opgetoogenheid als verparadyft staan.

a) De Brune, wettsteen, pag. 16.

§. 360.

Waarom kooft de CONCERTTEERENDE HARMONY [§ 236] den kenneren bebaaglyker voor, dan de ondersteunende? De goede smaak en de rede ontdekken hier, wegens meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige, meerder volmaaktheid, meer stoffe tot oplettendheid en nadenken, ja, tot bewondering. Het schynt, als of de partyen met elkander praaten; allerhande tegenwerpingen inbrengen, ten einde het gesprek levendig te houden; als of ze zeer verschillende gevoelens hebben, met elkander twisten, maar het eindelyk eens worden; als of ze eene welgeregelde *democracy*, of volksregeering, althans, *aristocracy*, of adelregeering, zullen uitbeelden, terwyl de ondersteunende harmony slegts eene *monarchy*, of alleenheerschikking afschettst. Zommige melodyen brengen in twyfel, of ze meer tot het voeren van heerschappy, dan tot den dienst des boven- en hoofdzangs [§ 241] zyn bestemd. Ieder party moduleert, waar heen men het oor ook wende; en ieder moduleert op verschillende wyze, geene te mets in vieren— deeze, in 'twee en dertig deelen, dat men zeggen zoude, zulke dingen kunnen nooit overeendraagen: nochtans, ze koomen, als tegen alle verwagting, wonderlyk fraai met elkander te harmoneeren, ja, verwekken des te dieper indrukzelen, en des te klaarer begrippen, als ze levendiger tot de bevatting worden overgebracht. Dus wordt de verbeelding
door

BEHAAGEN EN MISHAAGEN. 331

door bekoorlykheden als overstelt , en de *rede* zeid , *wat verschillende ryen van gedagten des uitvinders vertoonen zig hier!*

§. 361.

Wat oorzaken zyn er van de FAVORYT-INSTRUMENTEN, FAVORYT-GRONDTOONEN, en FAVORYT-STUKKEN? Het *temperament*, en de *smaak*, zonder nu van de gewoonte [§ 201], en van 't geene, dat de regel der verbeelding kan te weege brengen [§ 310], eens verder te gewaagen. Uit kracht van verschillend temperament is ons zenuwgestel, schoon eenerhande deelen vervangende, anders gewyzigd, des konnen zekere toonen met den graad der spanning van iemands zenuwen meer- en met dien van anderen minder overeenkomst hebben. Wyders, de smaak rigt zig doorgaans naar 't temperament, en behoorden te willen *behaagen*, ondersteelt, hun temperament kennen, of uitvorschen, of blindlings treffen, gemerkt tog de meeste, een regt meenen te hebben, in hun humeur te volharden, en voor fraai te keuren, wat daar mede overeenkomst heeft. Ja, de dagelykse ondervinding leert, dat een *oploopende* (Cholericus) mannelyk, moedig en doordringende moete worden aangetaft; dat een *bloettryke* (Sanguineus) zig nooit aan te ernstige, gemelyke, klaaglyke uitdrukkingen kreune, en dat een *droefgeestige* (Melancholicus) niet de minste hardheid konne verdraagen; hier uit kan men gemakkelyk afneemen, dat en waarom sterkluidende instrumenten, grondtoon over de groote derde, en vrolyke toonzwieren, op lieden van eene cholerische en sanguinische complexie— maar, zagter geluid, grondtoon over de kleine derde, en lang-

langzaam maatgezag, op melancholifchen meer vermogen hebben; waarom deeze, het *droevige*, en *diepzinnige*; sanguinifche, het *lugtige* en *stree- lende*; en cholerifche, het *bevig* en *grootfe*, inzonderheid behaaglyk vinden. Weerom, 't is ook in 't gemeen waar, dat men dikwils aan de grondtoon toefchryft, wat veeleer aan den goeden muzykaalen ftyl is toe te eigenen. Genoomen, iemands favoryt-toonen waren E over de groote en C over de kleine derde, hier uit volgt gantsch niet, dat alles, wat uit zulke toonen gaat, uit dien hoofde reeds bevallig wordt gevonden; anders moest ieder muzykstuk, in zulke toonen getransponeerd, ook daadelyk behaagen; 't welk evenwel de ondervinding tegenfpreekt, nademaal het by favorytstukken voornamentlyk aankoomt op overeenkomst tuffchen het maatgezag en de begrippen, gelyk menig zig zomwylen als verwondert, dat zulke toonmengelingen, aan welke hy deel fchynt te hebben, hem zelve niet zyn ingevallen. Inmiddels, daer alles, wat droevig of levendig zal werken, des te meer behaagt, naar dat het droeviger of levendiger werkt, het staat vast, dat *behaaglyk maatgezag des te behaaglyker worde gevonden, wanneer het teffens in favoryt-grondtoon*en, en op favoryt-instrumenten voortkoomt.

§. 362.

Waarom behaagt een FRAAI SOLO, en CON- CERT, eene KEURLYKE SONATE, SINFONIE en CAPRICE? Ieder, van hoe verschillend temperament hy ook zy, vindt in de verschillende beweegingen, grave, allegro, dolce, presto enz. doorgaans iets naar zynen fmaak. Doch, behalven het reine, doordringende *geluid* als zodanig, by voorbeeld, van eene Steiner of Cre-

Cremoner viool, van een staartstuk van Rukkers, of Couchet enz, men wordt voornamentlyk aangedaan, niet door de verschillende grootheden, gedaantens en figuren der toonen, maar, door de gevoeglyke, geduurig anders verzonnen, onuitputtelyke vindingen, die het maatgezag levert, en die op oneindig verschillende manier, verwisseling, verdeeling, samenvoeging, mengeling, hoogte, laagte, vertraaging, verhaastig, sterkte, zwakte, trappen, sprongen, keering, hevigheid, allerhande gewoone en buiten gewoone beweegingen, in zekere orde uitbeelden, en op eene nadrukkelyke wyze tot de bevatting brengen. Dusdanige geestige uitwerkzelen zyn het, die opletende, scherpzinnige, geestige toehoorderen roeren, als betoveren, en te mets in verrukking doen uitroepen, *hoe bedenkt men het zo! hoe geraakt men tot zulke heerlyke invallen!* Men bewondert nu eens den *componist*, die zo aardig, zo vry, zo verheven gedacht, zig behoorlyk uitgedrukt, en anderen tot het vertoonen van hunne eigene gaven gelegenheid gegeven heeft; dan, den *uitvoerder*, die des componisten gedachten zo stiptelyk over te neemen, en, door goede muzykaale methode in een helder licht te stellen weet; nu, de zielroerende *melody*, dan, de prachtige *harmony*, en vindt het een en 't ander behaaglyk, by aldien het *natuurlyk* is.

§. 363.

Waarom behaagt het NATUURLYKE? om dat het natuurlyk, en, den goeden smaak tot een onveranderlyk rigtsnoer voorgeschreeven is; eene grondstelling, die nader bewezen kan worden noch verder bewys vereischt, en ook anderzins geene grondstelling konde heeten.

§. 364.

Waarom behaagt eene fraaie CADENCE?

Men brengt de gedagten uit den gróndtoon, en leidt ze aldaar weer in door allerhande *omwegen*. Deeze *omwegen* behaagen, om dat men op eene aanminnige wyze wordt verrast; men hoort de verwagting als ter leur gesteld; men grypt er na, het wordt onttrokken; doch eindelyk krygt men het weer, en vindt 't geene, dat bykans verlooren schein.

§. 365.

Waarom moet men juist zelf componceren, fantaiseeren, zingen en speelen? is 't niet genoeg dat de muzykanten zulks doen, en dat men hen lieden geboor verleent? Dit is de gewoonetaal van fymelende Muzykvyan-den, die de konst schynen te willen verheffen, maar echter, door haare oeffening aan jonge lieden, en aan perſoonen van rang, volstrekt te ont-raaden, genoegzaam kennelyk maaken, dat ze haar te ondermynen en den doodsteek te geeven tragten. Doch, de vraag is myns oordeels niet wyzer, als deeze, *waarom moet een redelyk ſchepzel meer vermaak genieten in zyne eigene volmaaktbeid, dan in die van anderen zynes gelyken?*

Van de NUTTIGHEID der MUZYKKUNDE.

§. 366.

De Muzykkunde ontdekt iets, dat te vooren onbekend was, dies kan ze, vooreerst, door opening te geeven van den aardt der zaak, en door inscherping, dat de konst inzonderheid tot verheerlyking des grootengeevers, tot bevordering van goede zeden,
en

en hier naast tot geoorloofde verlustiging zy aan te wenden, de muzykaale praetyk BETAAMELYKER maaken.

Ten tweeden, daar ze niet alleen vrugten, welker verzameling anderen vry wat tyd en nadenken hebben gekost, aanbiedt, maar zelfs de bronaderen, uit welke goede konstregelen vlieten, ontdekt, en dus den leergierigen als op zekere hoogte plaatst, van waar hy dingen, die eertyds gelykeene wildernis door elkander lagen, nu, in orde geschikt, met een opslag kan waarneemen; ze maakt de praetyk ook GEMAKKELYKER.

Ten derden, daar ze, volgens gronden die het verstand voor onwederlegglyk erkent, van de vreeze, den regten weg niet te treffen, ontheft, en tegen dwaalingen wapent, ja, daar de vastigheid van 't verstand op eene wonderbaare wyze tot de werkzaame leden overgaat, en dus haare zekerheid der konst te baat koomt, ze maakt ook VASTER EN VRYMOEDIGER IN DE PRACTYK.

Ten vierden, daar ze aanwyft, dat en waarom men de Muzyk als eene oneindige konst (§ 319] hebbe aan te merken; daar onze gedagten uit elkander als voortgeteeld worden, en er zig hier des te meer laat uitvinden, hoe meer er reeds ontdekt is, ja, daar men eerder honderd wettige gevolgen uit één duidelyk begreepen waarheid, dan één, uit tien verwardelyk begreepen stellingen kan afleiden; ze helpt de paalen van 't muzykaal ryk geduurig verder uitzetten, of maakt de praetyk ook UITGEBREIDER.

Ten vyfden, ze geeft VERZEKERING VAN EEN BESTENDIG VERMAAK. Uit tweederlei soort van *volmaaktheid*, *waare en gewaande* (§ 198], spruit noodzaakelyk tweederlei soort van *vermaak*; als zynde *namelyk bestendig*, indien het op
waare

waare- maar *veranderlyk*, indien het flegts op gewaande volmaaktheid is gebouwd. Hoe meer volmaaktheid men zig voorftelt, en hoe levendiger de verbeelding werkt, des te grooter en levendiger is het vermaak; doch, ontdekt men naderhand in dingen, die vermaak aanbragten, onvolmaaktheid, het vermaak verdwynt eensklaps, en verandert in afkeer: dienvolgens, hoe onduidelyker men den aardt der volmaaktheid eener zaak bevat, des te meer heeft men te dugten, dat het vermaak op den duurgeenftand houde; hoe duidelyker in tegendeel, des te beftendiger verlustiging mag met zig met rede belooven. Hier uit is gemakkelyk af te neemen, waarom onzydige kenners grooter, levendiger en duurzaamer vermaak aan konftwerken hebben, dan onkundigen; geene, befchouwen dezelve met oogen des verftands; bemerken den graad der voorhanden volmaaktheid, en teffens ook die aan hen verleend, uit kracht van de welke zy voor anderen zulke dingen in te zien, en naar regte waarde te fchatten vermoogen. Ze denken daarenboven aan de gronden op welke dezelve fleunen; aan de regelen, volgens welke deeze zyn voortgebracht, en, nog ontelbaare andere voortgebracht konnen worden; regelen, die hen eertyds dor en onyrugtbaar fcheenen, worden nu, door middel van het afgefchetfte, 't welk haare nuttigheid en waardy onwederspreekelyk aan den dag legt, als bezield voorgelteld. Zeker, wie de ongevoeligheid, uit de gewoonte ontftaande, door geftadig vernieuwde oplettendheid weet te verbanen, die fchept reeds in eenvoudige muzykaale *drieklanken*, welke een verwend gehoor naauwlyks rekent, een onuitdrukkelyk vermaak, roepende te mets in verrukking uit: *hemel! wat geneugte fpruit er uit de harmony!* een vermaak waarlyk, 't welk

't welk *bestendigheid* belooft, doordien de consonanten, uit gestadige verandering van de welke het wezen der harmony bestaat [§ 222], orde en volmaaktbeid insluiten [§ 181. 322].

Ten zesden, de *Muzykkunde kan zekere portie, aan 't muzykaal talent ontbrekende, vergoeden*. Wie niet bevrugt is, dien kan de bedreevenste vroedvrouw zekerlyk niet doen verlossen. Door zingbaare denkbeelden moet de geest bezwangerd wezen, of de praëtyk blyft ziel-en levenloos. Hoe sterk de pooging van hen, die slegts in weerwil der natuur werken, de wicken slaan, zy bereiken evenwel nooit zodanige hoogte, alwaar de weg vlakker en gemakkelijker wordt. Ondertusschen, dit staat onwrikbaar vast, dat geesten van middelmaatige bekwaamheid, die anders buiten twyfel voor altoos in de laagte hadden moeten blyven, door de vleugelen der theory, zomwylen reeds eene ongemeene hoogte vermoogen te bereiken.

Ten sevenden, de *Muzykkunde doet menig eertyds genooten muzykaal vermaak weer herleven*: wie zig namelyk een muzykstuk in desselfs zinscheidingen en perioden [§ 230] weet te verbeelden, die kan het ongelyk gemakkelijker onthouden, en zig weer te binnen brengen, dan iemand, die, van theory ontbloot, het duidelyke niet inziët. (§. 196. not. 1.)

Ten achtsten, gelyk tog praëtyk zonder theory niet dan oefening zonder verstand [§ 20] kan heeten, de *Muzykkunde is het steunfel der Muzyk*, voor zo verre zy ons bekwaam maakt tot het oordeelen en redeneeren over muzykaale dingen, 't welk immers zonder haar behulp al zo onmogelyk blyft, als, zonder kennis iets te kennen, of, zonder toedoen der ziel tot kennis van eenig lighaam te geraaken.

Ten negenden, de *Muzykkunde is noodzaakelyk en*

voordeelig voor hen, die anderen in de Muzyk gedenken te onderrigten. Deeze, moeten zekerlyk iets meer weten, als dat de muzyknooten, gelyk Elias-raven, het brood aanbrengen, en, dat er twintig lessen op een maand gaan. Zy moeten reden kunnen geeven, schoon de leerlingen zo wys niet zyn van die te eischen. Men verbeeldt zig waarlyk zonder grond, als of iemand uit dien hoofde, dat hy beter speele, als een ander, ook beeter onderwyze (a); de ondervinding leert in

- a) Zeker beslepen Muzykgeleerde redenkavelt er onder anderen aldus over: „er behooren veele goede „hoedanigheden tot een leerling, maar tienmaal „meer, tot een onderwyzer. De verkiezing van „onbekwaamen, bederft de beste discipelen. Menig „meent het goed, doch kan evenwel niet meer „geeven, dan hy bezit. De meeste, gaan by „hunne leerlingen ter schoole, en doen als jonge, onervaaen geneesmeesters, die, by manier „van proefneeming, het kerkhof aanvullen, en „er zig echter dapper voor laten betaalen. Iets „anders is, zelf goed speelen, en weer iets anders, goede speeler aankweeken. Ik ken er „eenigen, die zig geen kleintje verbeelden, en „welken men ook, zonder flauw te worden, „nog wel een kwaartiertje gehoor kan verleen; „maar, zullen ze onderwyzen, ze weten „waarlyk niet, of ze van achteren dan van voren moeten beginnen. Ze denken, het voldoe „reeds, als zy een paar regels nooten opstellen, „en in 't gros iets van de behandeling melden. „Dan speelen ze die eens gaauw voor; slaan vervolgens de beenen over elkander; haalen de snuifdoos voor den dag, kyken op 't oorlogy; of „ten venster uit; schudden het hoofd; stampen „met de voeten, en gaan vertrekken (jusqu' à demain). Dit selsch van volk wordt niet anders „Ziet *Mattheson's* kleine general-bas-schule, „cap. 3. vom lehrmeister, §. 2. 3. Hier op volgen „nog

in tegendeel, dat lieden van middelmaatige bekwaamheid in de praetyk, maar die in de theory ten minsten even sterk zyn, de vereischte geduld, wakkerheid, en vooral, de gave van ordentelyk en naar ieders vatbaarheid te redeneeren, bezitten, doorgaans beter scholieren maaken, dan overvliegers, die, wegens al te groote vlugheid van geest, maar al te weinig oordeel, zig zelf nooit zo verre krygen, eens bezadigd te overweegen, waar in de force van hun instrument bestaa, en, ten aanzien van muzykaale fantasiae, hen gelyken, die 's nagts hunne woonplaats weer vinden, zonder 's ogdens zig te kunnen bezinnen, wat straten al doorgekruiſt. De Muzykkunde verbeeldt ten deezen opzigt, een proviandhuis, alwaar voedsel in overvloed te vinden; een magazyn, 't welk alleen de wapenen ter hand kan stellen, zonder welke de onderwyzers zig, op den duur, eer noch voordeel hebben te belooven. De konſt is groot, en 't menſchelyk leven, kort; geraakt er dan op deeze manier een proces eerder teneinde, genoeg, zy kwyten zig als eerlyke advocaten, en moedigen des te meer liefhebbers aan, in zulke harmonieuſe pleitkonſt, alwaar talent, verſtand en oefſening het vonnis ſtryken, zig in te wikkelen.

Ten tienden, de *Muzykkunde is een middel tot de uitvorching van iemands natuurlyk temperament*. Wie of compositie, en fantasiae, naar zynen ſmaak laat hooren, of openhartig ontdekt, wat ſoorten van muzykſtukken hy voor anderen beminne, die verraadtdatelyk zynedomineerende paſſie [§ 360];

Y 2

iets,

meer aardige aanmerkingen, der vertaaling waardig; doch, wy willen hoopen, dat het geene, wat deeze Criticus aan zyne tydgenooten mispryft, hier te lande juist niet toepasselyk zy.

iers, waar voor wysgeeren zig anderzins in redeneering omzigtig pleegen te wagten.

Ten elfden, de *Muzykkunde kan aan schrandere liefhebbers, die tot de muzykaale praetyk gelegen- noch genegenheid hebben, uit hoofde van bondigheid, tot een geestig vermaak dienen.* Menig persoon van jaaren, studie en oordeel, die groote virtuosen hoort, geen kans ziet van 't hen ooit naa te doen, en het ook nooit er op toe te leggen begeert, schept hier in vermaak, dat hy den aardt der roonspraak, de oorzaaken der uitwerkselen, het volmaakte en 't gebrekkige der compositie en der uitvoering, duidelyker, dan zelfs de meeste componisten en muzykaale redenaars, inziet. Hier toe kunnen bondige geschriften gelegenheid geven, en langs deezen weg maakt de Muzykkunde de Muzyk der *achting van verstandigen waardiger, en doet ons die der geleerden herwinnen*, welker oordeel, van groot gewigt zynde, der konst en erwaaren, deugdzaamen konstgenooten, met er tyd zekerlyk tot voordeel verstrekt.

Voor 't laatste, zonder nu eens verder gewag te maaken van de dierbaare nuttigheid, dat de *Muzykkunde zomwylen tot opheldering van schriftuur-plaatsen behulpzaam kan weezen* (§ 18. not); het vermaak uit de Muzyk, als zodanige, spruittende, is slegts *sensuel*, of zinnenstreelende, terwyl dat, 't welk de Muzykkunde beschikt, te regt *intellectuel*, of verstandig, inag worden genoemd. Deeze laatste soort, door verstandigen beoogd, is *reiner vermaak*, en hier op zinspeelen de goudse woorden van *Sauveur*, op 't tytelblad bygebragt: **DE MUZYKKUNDE IS AL ZO VERHEVEN, ALS DE MUZYK BEKOORLYK; DEEZE, IS AANMINNIG VOOR DE ZINNEN EN VOOR DE VERBEELDING; GEENE, VOOR 'T VERSTAND.**

E Y N D E.

REGISTER

van de voornaamste hier aangetrokken *auteuren*, en verklaarde *zaaken*.

A.

A andagt wordt door Muzyk niet verhinderd	<i>S.</i> 350
<i>Aangenaam</i> , wat zo heet	229
<i>Aapen</i> , indiaanfche, hun concert	296
<i>Accenten</i> der menfchelyke ftemmen hebben tot het zingen kunnen aannoopen	248
<i>Accentuatie</i> der toonen, verbeeldt licht en fchaduw	226
— fluit de rede in van de afdeeling der zangmaaten	228
<i>Acouftyk</i> , muzykaale, wat ze is	34
<i>Adam</i> wordt voor een groot muzykant uitgegeeven	247
<i>Aeolius</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Agrementen</i> , muzykaale	13
<i>Air</i> eenes muzykaalen redenaars	13
<i>Amphion</i> , een vermaard griekfch muzykant	261
<i>Antiphona</i> , foorten van muzykftukken	343
<i>Apollinarifche fpielen</i>	263
<i>Arctin</i> , Guido,	280
<i>Aristides Quintillianus</i>	267. 327
<i>Aristocracy</i> door Muzyk uitgebeeld	360
<i>Aristoteles</i>	265. 266. 267
<i>Aristoxenus</i>	46. 269
<i>Auguftinus</i>	18. 317. 323. 344

B.

B aas, waar van dit woord afkomftig	106
<i>Baccalaureus in Musica</i>	22
<i>Barbeyrac</i> , J,	316. 327
<i>Barden</i> , foorten van prieffters der aaloude duitfchers	255
<i>Bardus</i> , een befchermheer der Muzyk	255
<i>Basftemmen</i> , de regelmaat van de benoeming der toonen	106
<i>Beda</i>	16. 265. 279. 323

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
<i>Begrippen</i> , verwarde, klare en duidelyke . . .	20
— van toonen worden met die van den reuk, smaak en coleuren te onregt gelyk gesteld . . .	196
<i>Befchryving van de Muzyk</i> . . .	1
— de volledigfte, hoe ze op te vatten . . .	310
<i>Beverini</i> , auteur der eerfte opera . . .	281
<i>Beweeing</i> tot het geluid vereicht . . .	36
— verwekt niet altoos geluid . . .	39
— — — gefchiedt in tyd . . .	53
— — — krings-of golfswyze . . .	58
— — — der harmonifche flagen . . .	220
<i>Biblifche hiflorien</i> voor 't clavecimbel . . .	314
<i>Blaafteuigen</i> , hoe ze toonen veroorzaaken . . .	50
— wierden by de Grieken weinig geacht . . .	267
<i>Blydfchap</i> hoe ze door Muzyk kan worden verwekt	331
<i>Boethius</i> . . .	269. 273
<i>Bovenzang</i> , wat zo heet . . .	241
<i>Braband</i> , eertyds een muzykaal kweekfchool . . .	284

C.

C , betekenis van dit muzykaal maatteken . . .	227
<i>Cadencen</i> , fraaie, waarom ze behaagen . . .	364
<i>Calvinus</i> . . .	266. 308
<i>Canonici</i> , wat het betekent . . .	269
<i>Cariffimi</i> , een yermaard italiaanfch componift . . .	285
<i>Cartefius</i> . . .	217. 219
<i>Cato</i> , de oude . . .	271
<i>Cicero</i> . . . 16. 17. 199. 255. 266. 271. 329	271. 329
<i>Chineefen</i> , oude, hun deftiggebruik der Muzyk . . .	270
<i>Cholerifche</i> , wat foort van Muzyk hen beft be- haage . . .	361
<i>Chooraalzang</i> , waar in hy beftaa . . .	238
<i>Cirkel</i> , muzykaale, fluit niet net . . .	185
<i>Clavieren</i> , waarom ze tempering vereifchen . . .	186. 187
<i>Coleuren</i> , konnen met toonen niet worden verge- leeken . . .	74
<i>Comedien</i> , wat ze te Romen uitwerkten . . .	271
<i>Comma</i> , wat het in de Muzyk betekent . . .	115
<i>Componeeren</i> , wat het is . . .	243
<i>Com-</i>	

AUTEUREN EN ZAAKEN.

<i>Componisten</i> hoe ze van zang-en speel-oeffenaaren	§.
verschillen	13
- - - moeten rede kunnen geeven	31
- - - hebben zig doorgaans naar den smaak	
der liefhebberen te rigten	245
- - - hoe ze moeten denken	320. 334
<i>Compositie</i> , muzykaale, wat ze is	7
- - - kan Muzyk heeten	9
- - - is 't voornaamste gedeelte der muzyk-	
konst	14
- - - van een muzykstuk, wat er in 't gemeen	
toe behoort	243
<i>Concerten</i> , wat ze zyn	330
<i>Confucius</i> beklagt den verval der Muzyk	270
<i>Conring</i> , H,	274. 308
<i>Consonanten</i>	164
- - - de volmaaktste die er ooit moogelyk zyn	
hebben wy reeds	183
- - - haare trappen van volmaaktheid	210
- - - waarom ze niet alle lieflyk met elkander	
harmoneeren.	213
- - - welke te regt voor de volmaaktste wor-	
den gehouden	217
- - - waarom ze in 't gemeen behaagen	357
<i>Contrapunt</i> , wat het betekent	280
<i>Cromatyk</i>	9
<i>Croufaz</i>	57. 69. 164. 258. 324. 329. 357

D.

D <i>amasценus</i> , Joh. een muzykaal reformateur	278
<i>David</i> , de koning en Propheet, wyt de Muzyk tot	
den lof des Heeren	257
<i>Decamerides</i> , wat het betekent	115
<i>Democracy</i> , door Muzyk uitgebeeld	360
<i>Demodocus</i> , een grieksch muzykmeester	264
<i>Derham</i>	92. 323
<i>Dertelheid</i> , kunstige	351
<i>Deugd</i> kan en zal door Muzyk worden bevorderd	264
	265. 266. 327
<i>Diatonyk</i> , wat het betekent	9
<i>Die.</i>	

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	5
<i>Dieren</i> door verschillende instrumenten aangedaan .	295
- - - leveren zeldzaame Muzyk .	296
- - - maaken door 't geluid 'zekere hartstogten	
kennelyk	300
<i>Diogenes</i> berispt de muzykanten niet zonder rede .	267
<i>Dionysius</i> , bygenaamd Musicus	273
<i>Dissonanten</i>	164
- - - behooren tot de beste Muzyk . . .	204
- - - haare orde is ten onzen opzigt enkel	
wanorde	209
- - - waarom ze in 't gemeen mishaaغن	357
- - - wyslyk ondermengde, waarom ze be-	
haagen	183. 358
<i>Doffor Musices</i>	22
<i>Dodart</i>	92. 323
<i>Dorius</i> , een grondtoon der Grieken . . .	268
<i>Drieklanken</i> , muzykaale, wat ze zyn . . .	214
- - - hoe ze worden verdeeld	214. 215
- - - waar uit afgeleid	216
<i>Duitschers</i> , zommige verstrekken tot muzykaale	
wonderen	290
<i>Dunstan</i> , gewaande uitvinder der veelstemmige	
harmony	279

E.

E <i>gyptenaaren</i> , hun destig gebruik der Muzyk .	216
<i>Elisa</i> , de Propheet, vindt sinaak aan de Muzyk .	256
— hoe de Muzyk hem diende	313
<i>Engelhard</i>	72. 105
<i>Ephori</i> der Grieken, hunne waakzaamheid omtrent	
de Muzyk	262
<i>Epicurus</i> , oordeel over de Muzyk	267
<i>Epiglottis</i> , der zangstemme behulpzaam . .	100
<i>Eptamerides</i> , zekere naauw afgedeelde toonen .	115
<i>Euler</i> , L	50. 56. 85. 93
<i>Euripides</i> , over 't regte gebruik der Muzyk .	264
<i>Evenredigheden</i> , muzykaale	105. 141. 170
<i>Euremont</i> , St,	289. 356

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	F.	S.
F antaisie, muzykaale, wat ze is		10
Farinelli, een veredeld Muzykant		292
Favorit-instrumenten, grondtoon en stukken		361
Ficinus, Marfilus	267.	323
Figuuren, redenkonstige, laten zig door Muzyk uitbeelden		230
Fraaiheid, wat ze is		198
- - - der Muzyk, hangt niet enkelyk van den maak af		245
- - - eenes Muzykstuks waar in ze bestaat		328
Fransche Muzyk, haare geschapenheid	286. 288.	289
 G.		
G edagtenis, wat zy		199
Geeft, muzykaale, waar in hy bestaat		189
- - - wat desselfs verschillende hoogte stelt		202
- - - hoe men hem kan te hulp koomen		244
Geestigheid, wat ze is		199
Geluid, wat men dus noemt.		35
- - - wat het is		38
- - - hoe het van klanken en toonen verschilt.		43
- - - muzykaal, op tweederlei wyze verwekt.		50
- - - een zelfde, luidt ons eveneens.		61
- - - van onbezielde en bezielde wezens		102
Gehoor, een zielsvermoogen.		62
- - - onderscheidt de hoorbaare grootheden zeer snel		172
- - - muzykaal, wat het is		193
- - - desselfs voorwerpen		194
- - - is de grondslag der muzykaale tekenkunde		195
- - - heeft verscheiden graaden		196
Gehoorkunde, muzykaale		34
Generaal bas, waar van benoemd		106
- - - vertoont natuurlyke en konstige harmony		205
- - - wanneer uitgevonden		283
Genest, l'abbé		316
Geschiedkunde, muzykaale, wat ze is		246
- - - hoe verdeeld		277
Gestrept, één- twee- drie- vier		117
Gewoonte, haar vermoogen in de Muzyk		201
Glasen, hoe men ze laager en hooger van toon kan maaken		79
Z		Glot-

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	§.
<i>Glottis</i> , oorzaak der zangtoon	98
<i>Goochelary</i> , muzykaale	316
<i>Gottsched J. C.</i>	249 300
<i>Graffschriften</i> op twee vermaarde Muzykanten	287
<i>Gregoriaansche trant</i> , in Vrankryk ingevoerd.	348
<i>Gregorius Magnus</i> , een reformateur der Muzyk.	278
<i>Grieken</i> , oude, hunne muzykaale wonderen	5
- - - hun deftig gebruik der Muzyk	261 seq.
- - - bedienden zig van 6 grondtoon	268. 304
<i>Grootheid</i> , bepaalde, wat ze is	53
- - - veroorzaakt gelykmaatige trillingen.	54
- - - stelt het wezen der toonen	67
<i>Gronden</i> , muzykaale, sluiten de rede in van de muzykregelen	23
- - - de voornaamste, leggen in de wysgeerte.	24
<i>Grondtoon</i> , wat ze zyn	140
- - - waarom wy ze behaaglyk vinden.	200
- - - der Grieken	268
- - - over de groote en Kleine derde, doen gantsch verschillende werking	304

H.

H a, een indiaansch dier	296
<i>Harmony</i> , muzykaale, wat ze is	5
- - - verschilt van 't harmony in 't gemeen	16. 17
- - - natuurlyke en konstige	205
- - - hoe ze van elkander verschillen	206
- - - haar wezen	222
- - - één- en veelstemmige	234
- - - ondersteunende en concerteerende	236
- - - vierstemmige, wanneer uitgevonden	360
- - - natuurlyke, geeft reeds gelegenheid tot verhevene bespiegelingen	322. 357
<i>Harmonyk</i> hoe ze van Harmony verschilt	138
<i>Harmonische slagen</i> , wat er op clavieren toe wordt vereischt	192
- - - geschieden in vier beweegingen	220
<i>Hartstogten</i> , menschelyke, hebben tot het zingen aangenoopt.	248
- - - spreken ieder als haare eigene taal	300
- - - ze.	

AUTEUREN EN ZAAKEN.

- - -	zekere beoogde, hoe ze door Muzyk	92
- - -	konnen worden verwekt	303. 305.
- - -	tegengeftelde, hoe door een zelfde mu-	
- - -	zyktuk veroorzaakt.	310
- - -	dienftige, nadeelige en geoorloofde	316
<i>Hebreen</i>	maakten een godgewyd gebruik van de	
	Muzyk	256
- - -	of ze ook in de gevangenis te Babel mu-	
- - -	liceerden.	259
<i>Heinichen</i>		244
<i>Hemel-muzyk</i>	gaat boven het bereik onzer bevat-	
	ting	42. 333.
<i>Hermes</i> , trismegiftus, uitvinder van zeker vermaard		
	speeltuig	254
<i>Hexachorden</i> , door Aretin ingefteld		280
<i>Hieronymus</i>	343.	345
<i>Homeras</i> zong zyne gedigten den volke voor		261
<i>Hoofd-toon</i> hoe van eenen grondtoon verſchilt		200
<i>Hoofd-zang</i>		241
<i>Hoogte der toonen</i> , hoe veroorzaakt		75
<i>Hooren</i> , een werk der ziel		62
- - -	hoe het gefchiedt	64
<i>Huizens</i> , C,	115. 131. 185. 221.	350
<i>Hymni</i> , foorten van muzykftukken		343

I.

I <i>onicus</i> , een grondtoon der Grieken		268
<i>Ioſephus</i> , F,	249.	256
<i>Instrument</i> , muzykaal, het volmaaktſte		211
<i>Instrumentaal-Muzyk</i> kan en zal toonſpraak wezen		307
- - -	kan tot dapperheid aanmoedigen	308
- - -	allerhande hærtſtogten weer doen her-	
- - -	leven	309
- - -	haare overige nuttigheiden	312. 313
<i>Inſtrumenten</i> , muzykaale, hoe verdeeld	48.	226
- - -	tot wat einde ze beſtemd ſchynen	70
- - -	tot den oorlog gebruikt	294
<i>Instrumentum cordoſophicum</i>		36
<i>Intervallen</i> , muzykaale, wat ze zyn		105
- - -	ſeven natuurlyke	108
- - -	van waar benoemd	112
	Z z	hoe

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
- - - hoe ze worden onderscheiden . . .	114
- - - hoe veel er in één Ostaaf zyn . . .	130
- - - hunne verdeeling . . . 134. 135. 137.	161
- - - worden <i>collective</i> aangemerkt . . .	136
- - - <i>reciproque</i> . . .	165
- - - eenerhande, kunnen zeer verschillende werking doen . . .	174
- - - hunne gelyke invallingen . . .	175
- - - vervangen orde en volmaaktheid . . .	181
- - - zommige worden door anderen voort- geteeld . . .	182
- - - hoe men ze in een wiskonstige-en hoe in een praetykale zin aanmerkt . . .	213
- - - aangename . . .	219
<i>Intendant des plaifirs</i> . . .	272
<i>Isis</i> verspreidde de Muzyk alom in Egypten . . .	254
<i>Italiaanen</i> , hunne muzykaale voorregten . . .	285. 288
<i>Jubal</i> , uitvinder van snaar-en blaastuigen . . .	249
<i>Iustinus</i> martyr . . .	343

K.

K amer-Muzyk, wat ze vereischt . . .	8
- - - haar oogmerk . . .	330
<i>Kamertoon</i> . . .	107
<i>Karel de Groote</i> , een beschermheer der Muzyk . . .	255
	293. 345
<i>Keizers</i> , liefhebbers en patroonen der Muzyk, romeinsche . . .	272
- - - christelyke . . .	293
<i>Kennis</i> , muzykaale, van verschillende soort . . . 20.	196
- - - middelen tot dezelve . . .	27
<i>Kerkendienaars</i> wierden eertyds van impost vry ge- steld . . .	260
<i>Kerkmuzyk</i> . . .	8
- - - één der voornaamste steunzelen der Muzyk	293
- - - haare nuttigheid . . .	309
- - - haar oogmerk . . .	328
- - - wanneer in de Christenkerken ingevoerd	343
- - - in Duitschland en Vrankryk	347
- - - moet, zo doenlyk, altoos stand grypen	350
- - - haare grondregelen . . .	353
	<i>Kir-</i>

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	S.
<i>Kircherus, A,</i>	15. 92. 267. 282. 296. 312
<i>Klappen by de Muzyk, wanneer in gebruik geraakt</i>	272
<i>Klank, wat het berekent</i>	40
- - - hoe hy van toonen verschilt	44. 45
<i>Klankgeflachten, drie</i>	139
<i>Klankvoeten</i>	229
<i>Klok, heeft een klank, geen toon</i>	45
<i>Koningen in Juda, de vroomen, hielden de Muzyk</i>	
in eeren	260
<i>Konst, wat ze is</i>	12
- - - muzykaale, dient met weetenſchap ge-	
paard te gaan	29
<i>Koortoon</i>	107
<i>Kumpeniften</i> verschillen van componiften	269
<i>Kubnau</i>	314

L.

L <i>aagte der toonen, hoe veroorzaakt</i>	75
<i>Liederen, geestelyke, haare nuttigheid</i>	317. 346
<i>Lighaamen, geluidverwekkende</i>	35
- - - veerachtige zyn alleen toonverwekkende	49
- - - hoe deeze worden verdeeld	51
- - - gelykſlachtige	51
<i>Ligt, wat zo is</i>	28
<i>Litanyen, wanneer ingevoerd</i>	345
<i>Lugt, de middelſtoffe van 't geluid</i>	37
- - - hoe ze toonen verwekt	58. 59
- - - of ze tot dien einde oneindig verschillen-	
de deeltjes moet vervangen	74
- - - haare verſchillende veerkracht, wat ze	
in de Muzyk veroorzaakt	82. 92. 97
<i>Lugtgoiven, hoe voortgeplant</i>	70
- - - houden gelykmaatige ſnelheid	71
<i>Lugtpyp, wat ze in 't zingen doet</i>	99
<i>Lully, 't orakel der franſche Muzyk</i>	286
- - - een ryk, veredeld Muzykant	292
<i>Lutherus</i>	317. 323. 356
<i>Licurgus, onder wat beding hy de Muzyk goed-</i>	
keurde	262
<i>Lydius, een grondtoon der Grieken</i>	268

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

S.

M.

M aat, muzykaale, wat ze is	227
- - - wordt tot de Muzyk volstrekt ver- eucht	237
<i>Maatgezag</i> , wat het is	I. 241
- - - wat het afscherft	299. 317
- - - hoe het de taalen van zekere harts- togten kan spreken	301. 303. 305
- - - waarom het in 't gemeen behaagt en mishagt	354. 355. 356 362
<i>Maatflaan</i> , hoe het aan te merken	228
<i>Martin</i>	210. 357
<i>Mattheson</i> 13. 14. 15. 17. 38. 42. 87. 101. 162 217. 247. 254. 259. 269. 271. 291. 292. 312 313. 320. 327. 333. 336. 340. 350. 366 18. 250	
<i>Meibomius</i>	18. 250
<i>Melancholische</i> , wat soort van Muzyk hen best be- haage	360
<i>Melody</i> , wat ze is	5. 232. 233
<i>Menuet</i> , wat ze vereischt	320
- - - wat ze verwekken zal	340
<i>Merides</i> , naauw afgeperkte toonen	115
<i>Method</i> , muzykaale	13
<i>Metrometre</i> , maatmeeter.	227
<i>Meurs</i> , Jean de, uitvinder der muzyknooten.	284
<i>Misbruik der Muzyk</i> , hoe het aan te merken.	326
<i>Mitzler</i> , L. 42. 76 85 93. 219	317
<i>Mixolydius</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Moduleeren</i> , wat het betekent	235
<i>Monarchy</i> , door Muzyk afgescherft	360
<i>Monschordum</i> , desselfs gebruik en nuttigheid.	141. 188
<i>Morbof</i>	91
<i>Moses</i> , waar van benoemd	15
- - - uitvinder der trompet	256
<i>Motetten</i> , soorten van muzykstukken	345. 347
<i>Moys</i> , eernaam aan de Muzyk toegelegd	15
<i>Muscatrì</i> , soorten van Muzykanten	30
<i>Musicus</i> , wat die eernaam betekene.	30
<i>Musichenbroek</i> , P. van,	69. 71
<i>Muzyk</i> wat ze is	I
- - - natuurlyke en konstige	3. 16
- - - hoe	

AUTEUREN EN ZAAKEN.

- - -	hoe men ze verdeeld	9
- - -	is een konst	12
- - -	afkomst deezer woords	15
- - -	haare natuur	21
- - -	der Turken en Perfiaanen	115
- - -	is eene Klinkende mathematyk.	171
- - -	eene foort van meetkunde	192
- - -	Choraal- en figuraal	238
- - -	een ziels banket	239
- - -	in wat opzigt dit woord te regt door zang- konst wordt vertaald.	241
- - -	haar oorsprong	247. 248
- - -	is de oudste konst	249
- - -	hoe aangekweekt	252
- - -	of ze door den zondvloed is vernield ge- worden	253
- - -	der Egyptenaaren	254
- - -	der oude Duitchers en Gaulen.	255
- - -	der Hebreën	256. seq.
- - -	der Grieken	261. seq.
- - -	wierd onder de vrye konsten geteld	265
- - -	der Chineezen	270
- - -	der Romeinen	271
- - -	hoe ze de harten verwurwe	275
- - -	kwam een byna onherstelbaar verlies te on- dergaan	276
- - -	hoe ze weer tot volmaaktheid is geraakt.	284
- - -	der Italiaanen	285
- - -	der Franschen	286
- - -	der Engelfchen	287
- - -	der Duitchers	290
- - -	deezzer vier gemelde natien, vergeleeken	291
- - -	haare werking op dieren	295
- - -	koddige en desperaate	297
- - -	heet te regt toonpraak	302
- - -	trekt den godloozen tot den tempel	309
- - -	kan tot eene artieny des lighaams en ge- moeds verftrekken.	312. 313. 315.
- - -	tot verluftiging en ftigting	316. 317
- - -	is eene vrye konst	318
- - -	eene oneindige konst	319
- - -	een fpiegel van orde	320
- - -	Z 4	- - - een

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
- - - een kenteken eener bloeyende republyk.	321
- - - een goddelyk geschenk	323
- - - haar oogmerk	324. 327
- - - medecynsche	325
- - - haar wezen	331
- - - is een Gode behaagelyke konst	349
- - - de beste, behoort der Kerk	352
<i>Muzykaal</i> , wat het is	2
<i>Muzykanten</i> , met Militairen vergeleeken	13. not.
- - - ryke en veredelde	292
- - - hun wangedrag, wat het veroorzaakt	350
<i>Muzykhaaters</i> verdienen te regt berisping	356. 365
<i>Muzykkunde</i> , wat deeze term betekent	4. 18. 20
- - - haare moogelykheid	19
- - - wat ze is	21. 22. 23. 25
- - - hoe ze te oefenen	28
- - - haare nuttigheid	32. 366
<i>Muzykoefenaaren</i> van drierhande flach	11
- - - konnensoorten van zedemeesters weezen	326
<i>Muzykstukken</i> wat ze zyn	6
- - - waar het in 't oordeelen over dezelve in 't	
gemeen op aankoomt	249
- - - de eerste, hunne geschapenheid	251
- - - waarom sommige langzaam andere, schiel-	
lyk moeten gaan	303
- - - waarom ze zomwylen tegengefelde harts-	
togten verwekken	310
- - - wanneer ze fraai zyn	338
- - - wanneer treffelyk en welluidende	341. 342

N.

<i>N</i> atien, muzykaale, vergeleeken	291
<i>Natuur</i> , wat ze is	101
- - - levert oneindig verschillende toonen	103
- - - wyft tot uitdrukking van ieder hartstogt	
byzondere klanken aan	300
- - - is 't model der konsten	331
<i>Natuurlyk</i> zyn alle toonen	104
<i>Natuurlyke</i> , het, waarom 't behaagt	363
<i>Nazianzenus</i>	323
<i>Neidhardt</i>	188

Nieu-

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	S.
<i>Nieuwentyd</i>	61. 66
<i>Nomi</i> , eene benoeming der muzykaale regelen	254. 255
<i>Nooten</i> , muzykaale, wanneer uitgevonden . . .	282
<i>Nooten-ruimten</i> , evenwydige, beelden geene even- wydige intervallen uit	120
<i>Novendinales</i> , een foort van muzykstukken . . .	271
<i>Numa</i> , oordeel over de Muzyk	271

O.

O <i>ctaven</i>	129
- - - haare redemaat	146
- - - dubbele, drie-en vierdubbele	149. 150. 151
- - - hunne invallingen	177. 178
- - - zyn volmaakte intervallen	217
- - - waarom zommige onaangenaam zyn . . .	221
<i>Onderwerpen</i> der Muzyk, hoe verdeeld . . .	333
<i>Onderwyzers</i> , muzykaale, worden te mets met rede berilpt	366
<i>Oogmerk</i> der Muzyk	327
<i>Ooren</i> , hoe toegesteld	60. 61
- - - tot haar vermaak kan de Muzyk on- moogelyk zyn beftemd	62
<i>Opera</i> , de eerfte	281
<i>Oplettendheid</i> , wat ze is	199
<i>Oproeren</i> door Muzyk gefild	264
<i>Orde</i> , wat ze is, en waarom ze ons behaage . .	200
<i>Orgelen</i> , groote, vervangen 9 octaven-ruimten .	118
- - - in wat proportie derzelver uiterfte too- nen ftaan	173
- - - van zwynen en katten toegesteld . . .	297
<i>Orpheus</i> , een vermaard grieksch Muzykant . .	261
<i>Osiris</i> , een befchermheer der Muzyk	254

P.

P <i>affagen</i> , muzykaale	231
<i>Perioden</i> , muzykaale	230
<i>Pbrygius</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Pindarus</i> , een vermaard grieksch Muzykant . .	263
<i>Plato</i> 16. 17. 254. 266. 267	267
<i>Pluimgedierte</i> , het kwinkeleerende	102
Z. 5	Plu-

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
<i>Plutarchus</i>	273. 327
<i>Poezy</i> , lyrische	254
- - - muzykaale	314
<i>Practyk</i> , muzykaale, wat ze is	4
- - - haare zoetigheid hindert zomwylen aan de theory	29
- - - haare grondregel	332
<i>Prime</i> , of grondklank	106
- - - hoe veel er binnen één octaaf zyn	133
<i>Printz</i> , W. C. 216. 258. 262. 264. 269. 272. 280. 311.	312
<i>Ptolomaus</i> , Claudius, een gewaande muzykaale vrede- demaaker	269
<i>Puteanus</i>	314
<i>Pythagoras</i>	16. 17. 266

Q.

Q <i>uarten</i> , van vierderlei soort	125
- - - haare redemaat	154
- - - invallingen	180
- - - zyn ongelukkige intervallen	217
- - - minvolmaakte consonanten	219
<i>Quinten</i>	126
- - - haare redemaat	152
- - - dubbele	153
- - - haare invallingen	179
- - - valsche, zyn dissonanten	164
- - - zyn volmaakte intervallen	217
- - - waarom zommige onaangenaam zyn	221

R.

R <i>azerny</i> , hoe door Muzyk veroorzaakt	311
<i>Redemaaten</i> , muzykaale	105
- - - wat ze zyn	145
- - - van alle gebruikelykste intervallen	160
- - - hoe verdeeld	161
- - - reciproque	165
- - - zyn uit de Muzyk in de bouwkunde over- genoomen	172
	Re-

AUTEUREN EN ZAAKEN.

<i>Regelen</i> , muzykaale, wat ze zyn	3
- - - natuurlyke en konstige	3. 16
- - - melodifche en harmonifche	6. 208
- - - hoe ze te onderzoeken	16
- - - haar grondilag	332
<i>Rigters</i> over muzykaale gefchillen	203
- - - gewaande	269
<i>Rollin</i>	270. 323
<i>Romeinen</i> , hunne Muzyk	271. 272. 273
- - - hielden dezelve in groote achting	274

S.	
<i>Saizoen</i> , het bekwaamfte tot de Muzyk	97
<i>Sanguinifche</i> , zyn tot de Muzyk gebooren	190
- - - wat loort van Muzyk hen beft be- haage	361
<i>Saul</i> , de koning, had fmaak aan de Muzyk	256
- - - hoe hy ter gelegenheid van Davids fnaa- renfpiel raazend wierd	311
<i>Sarveur</i> , 115. 131. 169. 188.	366
<i>Scheibe</i> , 14. 263. 334. 336. 337.	350
<i>Scherpzinnigheid</i> , wat ze is	199
<i>Schoonvoffen</i> , muzykaale	186. 245
<i>Secten</i> , twee muzykaale	269
<i>Secunden</i> van felderlei loort	123
<i>Selah</i> , wat het betekent	340
<i>Seneca</i> , over den oorprong der Muzyk	323
<i>Septimen</i>	128
<i>Sevental</i> , wil tot de muzykaale redemaaten niet plooyen	162
<i>Sexten</i>	127. 156
- - - waarom ze confonanten zyn	212
- - - min volmaakte confonanten	218
- - - waarom ze aangenaamer zyn als Oflaven en quinten	219
<i>Siciliana</i> , wat het betekent	336
<i>Slaven</i> dorften eertyds geen Muzyk leeren en oef- fenen	265
<i>Smaak</i> , muzykaale, wat hy is	198
- - - goede, volgens wat voorgefchreeven re- gelen hy werkt	199. 200
- - - wanneer herfeld	248
<i>Snaaren</i>	

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
<i>Snaaren</i> , de bekwaamste onderwerpen tot beproe- ving van trillingen	55
- - - zyn kleine cylinders	57
- - - hoe haare kracht wordt versterkt.	58
- - - uit wat oorzaaken ze springen	83
- - - punten van stilstand er in gebooren.	169
<i>Socrates</i> leerde nog in zyn 60 ste jaar Muzyk	266
<i>Solon</i> wat hy door 't zingen éénes beweeglyken klaaglieds te wege bragt	264
<i>Speelen</i> , naar nooten, is een soort van leezing	13
- - - wat het in een muzykaale zin betekent	240
<i>Speeltuig</i> , het eerste bekende	200. 254
<i>Spiegel van orde</i> , luidrugtige	320
<i>Sprongen</i> , muzykaale	323
- - - Kattensprongen	316
<i>Staauen</i> , hoe ze hooger en laager van toon kunnen worden	79
<i>Stellen</i> van een muzykinstrument, wat zy	78
<i>Stemmen</i> , menschelyke, van felderlei soort	48
<i>Sterkte der toonen</i> , hoe veroorzaakt	88
- - - is van hunne hoogte niet afhangelyk.	90
- - - hoe ze wordt vermeerderd	91
- - - is drieledig	225
<i>Stradel</i> , waarom hem door bloedgierige bandieten het leven werd gespaard	274
<i>Styl</i> , muzykaale, hoe verdeeld	335. 336
- - - desselfs grondregel	337

T.

T <i>aal</i> , muzykaale, beruſt op onveranderlyke natuurwetten	306
<i>Tact</i> , waar deeze term op zinspeelt	227
<i>Tarantula-ſteeken</i> , door Muzyk geneezen	312
<i>Tekenkunde</i> , muzykaale, haar grondslag	195
- - - der Grieken	267
<i>Tempelmuzyk</i> , der Hebreen, haare gelchappenheid	258
- - - haar oogmerk en haare treffelykheid	257. 348
- - - der Romeinen	271
<i>Temperament</i> , muzykaal, wat zy	188
	<i>Tem.</i>

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	S.
<i>Tempering</i> der muzykaale intervallen . . .	186
- - - waar door veroorzaakt . . .	187
<i>Terpander</i> , een vermaard grieksch Muzykant . . .	264
<i>Tertfen</i> van vierderlei foort . . .	124
- - - groote en kleine, haare redemaaten. . .	155
- - - haare invallingen . . .	180
- - - zyn volmaakte consonanten . . .	217
- - - waarom ze aangenaamer zyn als oëctaven en quinten . . .	219
<i>Tetrachorden</i> der Grieken . . .	280
<i>Tbales</i> , muzyk-onderwyzer te Lacedemon . . .	261
<i>Thema</i> eenes muzykstuks . . .	231. 334
<i>Theory</i> , muzykaale, waar in ze bestaat . . .	4. 20
<i>Timotheus Milefus</i> , zyne stelling by 't onderwyzen . . .	262
<i>Toon</i> , een vaste, laat zig niet bepaalen . . .	87
<i>Tooneel-muzyk</i> . . .	8
- - - waar ze uit voortspuit . . .	254
- - - haar oogmerk . . .	329
<i>Toonen</i> , wat men aldus noemt . . .	40
- - - zyn ook klanken . . .	44
- - - afkomst deezes woords . . .	46
- - - verschillende . . .	47
- - - wat ze zyn . . .	65
- - - worden tweezins aangemerkt . . .	66
- - - hun wezen . . .	67
- - - spruiten uit toontjes . . .	68
- - - van snaaren en klokken, hoe ze worden verwekt . . .	69
- - - de oorzaken van hunne laagte en hoogte . . .	75
- - - alle moogelyke, koomen misschien niet tot onze bevassing . . .	76
- - - hoe de bevattelyke te verdeelen . . .	77
- - - hoe men konne te wege brengen, dat ze hooger of laager worden . . .	79
- - - van fluiten . . .	80
- - - van trompetten en waldhoorens . . .	81
- - - wat veranderingen de verschillende veer- kracht der lugt in hunne laagte en hoog- te veroorzaakt . . .	82. 84. 85. 86.
- - - hunne sterkte, hoe verwekt . . .	88
- - - sterke, verdooven de zwakke . . .	89
- - - hoe ze sterker konnen worden . . .	91
- - - doffe	

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	5.
dooffe en heldere	92
hoe verre ze konnen reiken	93
hoe ze ten opzigt van fterkte zyn te ver- deelen	94
hunne duurzaam- en zuiverheid	95. 96. 97.
van zangftemmen, hoe geformeerd en verfterkt	98. 99. 100
worden door konft afgedeeld	104
bepaalde	105
acht natuurlyke	108
hunne benoeming	109
kleinfte- kleine- en groote halve	117. 118. 119.
verdubbelde halve en geheele	121. 122
grondtoon	140
groote en kleine	157. 158. 159
overgeblaazen, van fluiten en pypen.	168
sympathetifche	169
enkele, laaten zig op oneindig verschil- lende wyze aaneenfchakelen	213
lange en korte, hoe ze van langzaame en fchielijke verfchillen	224
accentueerende	226
konnen tekens onzer gedagten weezen	298
<i>Toonkunde</i> , wat ze is	34
<i>Toonverwekking</i> van tweederlei foort	50
de volmaakfte	51
<i>Toovenaaeren</i> , muzykaale	261
<i>Transpositie</i> , muzykaale	140
<i>Trappen</i> , muzykaale.	123
<i>Treffelykheid</i> , wat ze is	200
eenes muzykftuks	341
<i>Treur-muzyken</i> by de Romeinen gebrukelyk	271
<i>Trommel</i> , is geen muzykaal instrument	48
<i>Trompet</i> , wat intervallen ze levert	165
<i>Trompet-marine</i> , haare eigenfchap	169
<i>Tuifco</i> , de eerfte muzykbelchermeeder der aaloude Duitfchers	255
<i>Tweeklanken</i> , muzykaale	105

AUTEUREN EN ZAAKEN:

U.

U itspeelen van muzykaale instrumenten	5.
Unifoonen wat ze zyn	96
- - - hunne invallingen	142
- - - kunnen <i>meer als volmaakte</i> consonanten heeten	176
	217

V.

V ayer, la mothe le,	312
Verbeelding, en haare regel, de grondslag der muzykaale practyk	191
- - - doet ons zelfs in enkele toonen wel-of wanluidentheid bespeuren	207
- - - en ieder interval op vercheiden wyze vergelyken	211
Vermaak of verlustiging, waar uit het ontstaat	316
- - - bestendig en veranderlyk	366
Verstand, wat het is	20
- - - zuiver, vindt in de Muzykkunde zelden plaats	33
Viadana, een muzykaal reformateur	283. 347
Vinding, muzykaale, wat ze is	197
Violen zyn nog op verre na niet uitgestudeerd	169
- - - geene ydele instrumenten	351
Vitringa, C,	317
Vocaal, zie zangmuzyk.	
Volmaaktheid, waar in ze in 't gemeen bestaat	51
- - - waare en gewaande	198
Voornooten, waarom gebruikt	228
Vrouwspersoonen, musiceerende	256
Vossius (G. J)	15. 16. 250. 263. 265. 266

W.

W altber	254. 255
Waterkringen strekken tot opheldering van de toon-verwekkende beweegingen	70. 71
Weetenschap, muzykaale, dient met konst gepaard te gaan	29
	Wel-

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

<i>Welluidendheid</i> eenes muzykstuks , waar in ze	S
bestaat	342
<i>Wezen</i> eener zaak, wat het is	67
<i>Wolf</i> , Baron von,	172. 196. 270
<i>Wolf</i> , een term der muzykaale schoolvossen	186
<i>Wysgeerte</i> vervangt de voornaamste muzykgronden -	24

Z.

Z <i>angkonst</i> , een term op de geheele muzykaale	
practyk toepasselyk	241
is ouder als de dicht-en speelkonst	249
<i>Zangmaat</i>	227
<i>Zangmuzyk</i> , wat dus heet	314
haare grondregel	339
<i>Zangstem</i> , een wonder der natuur	101
<i>Zangtoon</i> en, hoe geformeerd en voortgeplant	98
	99. 100
<i>Zangvogelen</i> , of ze muzykaale leermeefters zyn	248. 323
<i>Ziel</i> , is in 't hooren niet onafhangelyk van den	
staat des zenuwgestels	63
<i>Zingbaar</i> ,	232
moet alles wezen, wat Muzyk zal heeten	241
<i>Zingen</i> naar nobten, een soort van leezing	13
door de neus, is geenzins af te keuren	100
wat het in 't gemeen betekent	239
had zonder vogelzang plaats konnen	
vinden	248
waarom het bevalliger is als spreken	359
<i>Zinscheidingen</i> , muzykaale	230
<i>Zuiverheid</i> der toonen, ontstaat uit drierlei	
oorzaaken	96

